

DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI

Journal of Language and Literature Studies

BAHAR 19

2019

TDED
YAYINLARI

DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI

Beşeri-Sosyal Bilimler Dergisi

Bahar-Spring 2019–Sayı- Issue 19

TDED
İstanbul 2019

DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI

Journal of Language and Literature Studies

Sayı : 19 - Spring 2019 - ISSN: 1308-5069 - E-ISSN: 2149-0651

Sahibi / Owner

Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği Adına: Ekrem Erdem

In Behalf of Turkey Language and Literature Association

Editör / Editor –in-chief: Doç. Dr. Ahmet Koçak - İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants: Tuba Yılmaz İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Ar. Gör. Mehmet Savan İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor: Öğr. Gör. Banu Ergen İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Öğr. Gör. Şule Kılıç Kocaeli Üniversitesi

Grafik-Tasarım / Graphic-Design: Selçuk Eser

Baskı / Printed By: Aktif Matbaa ve Reklam Hiz. San. Tic. Ltd. Şti.

Basım Tarihi / Printed Date: Mart/March 2019

Sekreteryaya / Sekretariat: Dila Akçay

Dil ve Edebiyat Araştırmaları dergisi yılda iki sayı yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.
Journal of Language and Literature Studies is a peer-reviewed, biannual journal.

Dergide yer alan yazıların ilmi ve fikri sorumluluğu yazarlarına aittir.
The responsibility of statements or opinions uttered in the articles is upon their authors.

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Hayati Develi, İstanbul Üniversitesi - (Türkiye)

Prof. Dr. Walter G. Andrews, University of Washington - (USA)

Prof. Dr. Yılmaz Daşçoroğlu, Sakarya Üniversitesi - (Türkiye)

Prof. Dr. Elisabetta Ragagnin, Freie Universität - (Germany)

Prof. Dr. Mustafa Balcı, İstanbul Üniversitesi - (Türkiye)

Prof. Dr. Adalet Tahirzade, Avrasya Üniversitesi - (Azerbaycan)

Prof. Dr. Alim Yıldız, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi - (Türkiye)

Prof. Dr. Dragan Potočnik, Maribor Üniversitesi - (Slovenia)

Doç. Dr. Ahmet Şefik Şenlik, İstanbul Medeniyet Üniversitesi - (Türkiye)

Assoc. Prof. Pei-Lin Li, National Chengchi Üniversitesi - (Taiwan)

Doç. Dr. Turgay Anar, İstanbul Medeniyet Üniversitesi - (Türkiye)

Prof. Dr. Öztürk Emiroğlu, University of Warsaw - (Poland)

Doç. Dr. Yakup Yılmaz, Kırklareli Üniversitesi - (Türkiye)

PD Dr. Phil. Habil, Harald Bichlmeier - (Germany)

Dr. Öğr. Üyesi Bağdağül Musa, Ürdün Üniversitesi - (Ürdün)

Dr. Öğr. Üyesi Muhittin Doğan, Afyon Kocatepe Üniversitesi - (Türkiye)

PD Dr. Zuzana Gažáková, Univerzita Komenského - (Slovakya)

Üzeyir İlbak, Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği (TDED) - (Türkiye)

Yayın Danışma Kurulu / Review Board

- Prof. Dr. Hayati Develi, İstanbul Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Walter G. Andrews, University of Washington - (USA)
Prof. Dr. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Elisabetta Ragagnin, Freie Universität - (Germany)
Prof. Dr. Yılmaz Daşcıoğlu, Sakarya Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Dragan Potočnik, Maribor Üniversitesi - (Slovenia)
Prof. Dr. İsmail Güleç, İstanbul Medeniyet Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Öztürk Emiroğlu, University of Warsaw - (Poland)
Prof. Dr. Alev Sınar Uğurlu, Uludağ Üniversitesi - (Türkiye)
Assoc. Prof. Mehmet Uzman, National Chengchi Üniversitesi - (Taiwan)
Prof. Dr. Mehmet Narlı, Balıkesir Üniversitesi - (Türkiye)
Assoc. Prof. Margareta Aslan, Babeş-Bolyai University - (Romania)
Prof. Dr. Ertan Örgen, Balıkesir Üniversitesi - (Türkiye)
Assoc. Prof. Ph.D. Shinji Ido, Nagoya University - (Japonya)
Prof. Dr. Abdülkadir Emeksiz, İstanbul Üniversitesi - (Türkiye)
PD Dr. Michael Heß, Justus-Liebig-Universität Gießen - (Germany)
Prof. Dr. Ahmet Karadoğan, Kırıkkale Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Adalet Tahirzade, Avrasya Üniversitesi - (Azerbaycan)
Prof. Dr. Hasan Akay, FSM Vakıf Üniversitesi - (Türkiye)
PD Dr. Zuzana Gažáková, Univerzita Komenského - (Slovakya)
Prof. Dr. Hikmet Özdemir, Haliç Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Muharrem Dayanç, İstanbul Medeniyet Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. İbrahim Hakkul, Özbekistan İlimler Akademisi - (Özbekistan)
Prof. Dr. Abdullah Uçman, MSGS Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Hilmi Uçan, Afyon Kocatepe Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Yakup Çelik, Kültür Üniversitesi - (Türkiye)
Assoc. Prof. Ph.D. Burul Sağınbayeva, Manas Üniversitesi - (Kırgızistan)
Prof. Dr. İlhan Genç, Düzce Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Atabey Kılıç, Erciyes Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Bilal Yücel, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet Aydın, 19 Mayıs Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa Argunşah, Erciyes Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa Uğurlu, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Ömür Ceylan, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi - (Türkiye)
Dr. Piotr Romanowski, University of Warsaw - (Poland)
Prof. Dr. Şerif Ali Bozkaplan, Dokuz Eylül Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Bayram Ali Kaya, Sakarya Üniversitesi - (Türkiye)
Prof. Dr. Zeki Kaymaz, Ege Üniversitesi - (Türkiye)
Doç. Dr. U. Zeynep Güven, İstanbul Medeniyet Üniversitesi - (Türkiye)
Doç. Dr. Turgay Anar, İstanbul Medeniyet Üniversitesi - (Türkiye)
Doç. Dr. Ahmet Naim Çiçekler, İstanbul Üniversitesi - (Türkiye)
Doç. Dr. Deniz Melanlıoğlu, Kırıkkale Üniversitesi - (Türkiye)
Doç. Dr. Mehmet Samsakçı, İstanbul Üniversitesi - (Türkiye)
Doç. Dr. İbrahim Gültekin, Kırıkkale Üniversitesi - (Türkiye)
Doç. Dr. Fatih Başpınar, Konya N. Erbakan Üniversitesi - (Türkiye)
Dr. Bağdagül Musa, Ürdün Üniversitesi - (Ürdün)

19. Sayının Hakemleri / Referees of Issue 19

- Prof. Dr. Abdullah Kızılıcak, İstanbul Üniversitesi - İstanbul
Prof. Dr. Baki Asiltürk, Marmara Üniversitesi - İstanbul
Prof. Dr. Fatma Açık, Gazi Üniversitesi - Ankara
Prof. Dr. Mehmet Törenek, Atatürk Üniversitesi - Erzurum
Prof. Dr. Muharrem Dayanç, İstanbul Medeniyet Üniversitesi - İstanbul
Prof. Dr. Mustafa Balcı, İstanbul Üniversitesi - İstanbul
Prof. Dr. Mustafa Uğurlu, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi - Muğla
Prof. Dr. Murat Kacıroğlu, Erzurum Teknik Üniversitesi - Erzurum
Prof. Dr. Murat Koç, Marmara Üniversitesi - İstanbul
Prof. Dr. Niyazi Çiçek, İstanbul Üniversitesi - İstanbul
Prof. Dr. Şaban Sağlık, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi - İstanbul
Doç. Dr. Ahmet Karataş, Marmara Üniversitesi - İstanbul
Doç. Dr. Ahmet Naim Çiçekler, İstanbul Üniversitesi - İstanbul
Doç. Dr. Ahmet Şefik Şenlik, İstanbul Medeniyet Üniversitesi - İstanbul
Doç. Dr. Bedia Koçakoğlu, Akdeniz Üniversitesi - Antalya
Doç. Dr. Bekir İnce, İstanbul Medeniyet Üniversitesi - İstanbul
Doç. Dr. Deniz Melanlıoğlu, Kırıkkale Üniversitesi - Kırıkkale
Doç. Dr. Emel Koşar, Mimar Sinan Üniversitesi - İstanbul

Doç. Dr. Hande Tekdemir, Boğaziçi Üniversitesi - İstanbul
Doç. Dr. Kerim Açık, 29 Mayıs Üniversitesi - İstanbul
Doç. Dr. Latif Beyreli, Marmara Üniversitesi - İstanbul
Doç. Dr. Macit Balık, Bartın Üniversitesi - Bartın
Doç. Dr. Mehmet Güneş, Marmara Üniversitesi - İstanbul
Doç. Dr. Nilüfer İlhan, Bozok Üniversitesi - Yozgat
Doç. Dr. Sezer Özyaşarımış Şakar, Mimar Sinan Üniversitesi - İstanbul
Doç. Dr. Şükrü Sim, İstanbul Üniversitesi - İstanbul
Doç. Dr. Turgay Anar, İstanbul Medeniyet Üniversitesi - İstanbul
Dr. Öğr. Üyesi Ali Yıldız, Yıldız Teknik Üniversitesi - İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Gaye Belkız Yeter, Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi - Erzincan
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Tuñç, Eskişehir Anadolu Üniversitesi - Eskişehir
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mert Sunar, İstanbul Medeniyet Üniversitesi - İstanbul
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şerif Eskin, İstanbul Üniversitesi - İstanbul
Dr. Öğr. Üyesi Nil Didem Şimşek, Süleyman Demirel - Isparta
Dr. Öğr. Üyesi Reyhan Özer Taniyan, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi - Niğde
Dr. Öğr. Üyesi Selda Uygur, Namık Kemal Üniversitesi - Tekirdağ
Dr. Öğr. Üyesi Sümeyra Buran Utku, İstanbul Medeniyet Üniversitesi - İstanbul
Dr. Öğr. Üyesi Şenel Gerçek, Kocaeli Üniversitesi - Kocaeli

Akademik Araştırmalar İndeksi
Acarindex.com

Makale gönder/Article sending: hakemlidergi@tded.org.tr
Baskı/Printed by: Aktif Matbaa ve Reklam Hiz. San. Tic. Ltd. Şti.
Yönetim Merkezi: TÜRKİYE DİL VE EDEBİYAT DERNEĞİ GENEL MERKEZİ
Feshane Caddesi No: 3 Eyüp / İstanbul
Tel: 0212 581 69 12 - 581 61 72
www.tded.org.tr

Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisinin Dizinlendiği veri tabanları
Journal of Language and Literature Studies is listed in the index of
ULAKBİM TR DİZİN
MLA
Index Copernicus
SOBIAD
İdeal online
Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS)
Research Bible (Academic Research Index)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Makaleler / Articles

- Editörden** 7-11
- Kurmaca ile Gerçeklik Arasında Bir Yazar: Ahmet Mithat Efendi**
/ Muhittin Doğan 13-36
An Author Between Fiction and Reality: Ahmet Mithat Efendi
- Colson Whitehead'in Yeraltı Demiryolu Romanında Yeni Kölelik Anlatısı ve Amerikan**
Buyruğu / Murat Erdem 37-63
New Slavery Narrative and American Imperative in Colson Whitehead's Underground Railroad
- Orhan Veli Kanık'ın İzinde Bir Şair: Halim Şefik / Haluk Öner** 65-85
Halim Şefik Güzelson: A Follower Poet of Orhan Veli Kanık
- "Apostrof" Kavramı ve Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a Türk Şiirinde "Apostrof"**
/ Ali Kurt 87-112
The Concept of Apostrophe and Apostrophe in Turkish Poetry from Tanzimat to Servet-i Fünun
- Kemal Tahir'in Romanlarında Cumhuriyet'in Kuruluş Dönemine**
Genel Bir Bakış / Yasin Beyaz 113-138
An Overview of the Establishment Period of the Republic of Kemal Tahir's Novels
- Postkolonyalizmi Masal Üzerinden Söyleme Dönüştürmek:**
"Masal" ve "Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse" / İlnur Tatar Kırılmış 139-158
Transforming Postcolonialism to Discourse via Fairy Tales: "Fairy Tale" and "If Madam Butterfly Refuses To Die"
- Adam Kraft'ın 1596 Tarihli 'Türklerin Dinleri, Savaş Yöntemleri, Geçim**
Kaynakları, Başarı ve Çöküşlerinin Sırları' Adlı Eseri / Beytullah Bakar 159-181
The Work of Adam Kraft Dated 1596 and Named 'Religions of Turks, Battle Techniques, Livelihoods, Mystery of Their Success and Fall'
- "XVII. Yüzyılda İstanbul Medreselerinde Okutulan Kitaplar (Tereke Kayıtları**
Üzerine Bir Değerlendirme)" / Ekrem Tak-Bilgin Aydın 183-236
The Books Reading In Istanbul Madrasahs In The XVII Century
- 'Azrâ'u Câkartâ' Adlı Romanın Türkçe Çevirilerinin Çeviri Stratejileri**
Açısından İncelenmesi / Musa Yıldız-Halil İbrahim Şanverdi 237-262
Analysis of Turkish Translation of The Novel Azra Jakarta in Terms of Translation Strategies
- Sesli Kitapların Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Okumaya**
Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkisi / Murat Sami Türker 263-286
The Effectiveness of Audio Books on Attitudes towards Reading by Learners of Turkish as a Foreign Language

The Qur’anic Parables And Cinema / Erdoğan Baş	287-302
<i>Kur’an Kıssaları ve Sinema</i>	
“Sevim Ak’ın Öykülerinin Duyarlık Eğitimi Açısından İncelenmesi”	
/ Esra Karakuş Tayşi	303-324
<i>Analysis Of Stories Of Sevim Ak In Terms Of Sensitivity Education</i>	
A Feminist Post-Narratological Inquiry into Angela Carter’s	
“The Company of Wolves” / Rahime Çokay Nebioğlu	325-337
<i>Angela Carter’in “Kurtlar Arasında” Öyküsünün Feminist Post-Anlatıbilimsel İncelemesi</i>	
Edebiyat Bilimi / Zeynep Büşra Bekiroğlu	339-344
Herland by Charlotte Perkins Gilman / Arzu Özyön	345-347
Yayın İlkeleri	349-356

Editörden

Dil ve Edebiyat Araştırmaları dergisinin 19. sayısı (**Mart 2019**) ile karşınızdayız. 2010 yılında yayın hayatına başlayan dergimiz, 2019'un ilk sayısı-yla beraber onuncu yılına ulaşmış bulunuyor. Önceki sayımızda duyurduğumuz üzere, bu sayıda uygulamaya koyduğumuz yenilikler okuyucusuyla buluşmuş oluyor. Bunlardan ilki Nisan-Ekim olan yayın periyodunu bu sayıdan itibaren **Mart-Ekim** takvimine almamızdır.

İkinci yeniliğimiz ise takipçilerimizin de dikkatini çekecek olan, bu sayımızda yayımlanan makalelerin **Genişletilmiş Özetlerine (Extended Summary)** yer vermemizdir. Genişletilmiş özetler aracılığıyla makalelerin uluslararası düzeyde okunurluğunu ve alıntılanmasını kolaylaştırmayı umuyoruz. Özetler aynı zamanda, konuyla alakalı veri tabanlarını tarayan araştırmacılar da olduğu gibi, okuyucular için de çok yararlı olacaktır.

Uluslararası alan indekslerinde taranan akademik hakemli bir dergi olan **Dil ve Edebiyat Araştırmaları** hem basılı hem de TÜBİTAK-ULAKBİM DergiPark Açık Dergi sistemleri üzerinden ulaşılabilen bir dergidir.

Dergide, dil, edebiyat, folklor, kültür, halk edebiyatı, çeviri bilimi, dil ve edebiyat eğitimi gibi alanlardaki makalelere yer verilmektedir. Yayın dili Türkçe olmakla beraber her sayıda belli ölçüde İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Rusça, Arapça ve Farsça makaleler de kabul edilmektedir.

Bu sayıda on üç makale ve iki kitap tanıtımı yer almaktadır. Derginin bu sayısında romandan hikâye/öyküye ve masala, medreselerde okutulan kitaplardan Kur'ân-ı Kerim ve sinema kıssalarına, çeviri stratejilerinden sesli kitaplara kadar oldukça geniş konu yelpazesinde makalelere yer verilmiştir. Tabii bunların hepsi geniş edebiyat alanının içerisinde yer alan konular ve yazılardır.

Bu sayımızda yer alan çalışmalardan ilki Muhittin Doğan'ın kaleme aldığı **“Kurmaca ile Gerçeklik Arasında Bir Yazar: Ahmet Mithat Efendi”** başlıklı yazıdır. Bu makalede yazar, Osmanlının Avrupa macerasına tanıklık eden

Ahmet Mithat Efendi'nin *Paris'te Bir Türk romanı* ile *Avrupa'da Bir Cevelan* adlı iki eserinin mukayesesini yapar. Paris'i görmeden yazdığı romanı ile Paris'i adım adım dolaşarak vücuda getirdiği seyahatnamesi arasında benzerlikler dik-kate değerdir.

İkinci yazımız Murat Erdem'in "**Colson Whitehead'in Yeraltı Demir-yolu Romanında Yeni Kölelik Anlatısı ve Amerikan Buyruğu**" dur. On dokuzuncu yüzyıl Türk romanının temel konularından birisi olan kölelik meselesi ele alınmaktadır. Yazar çalışmasında temel aldığı romanda geleneksel kölelik anlatılarında yer alan vahşet ve insanlık dışı uygulamaları içermenin yanı sıra, köleliğin Amerikan toplumunda tarihsel ve sistemsel açıdan nasıl bir kurumsal yapıya dönüştüğünü ekonomik, siyasi ve sosyal bağlamda ortaya koymaktadır.

Dergimizde yer alan diğer makale ise Haluk Öner'in "**Orhan Veli Kanık'ın İzinde Bir Şair: Halim Şefik Güzelson**" başlığını taşımaktadır. Makalede Orhan Veli'nin izinde bir şiir anlayışı oluşturan, dahası hayatında da Garip şairine özel yer ayıran Halim Şefik Güzelson'un Orhan Veli'ye benzer hayatı ve şiir anlayışı karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır.

Ali Kurt'un kaleme aldığı "**Apostrof**" Kavramı ve Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a Türk Şiirinde "Apostrof" serlevhali çalışma ise oldukça farklı bir konuyu ele almaktadır. Apostrof sanatına farklı yaklaşımlar olsa da genel geçer bir tanımlamayla "kişileştirilmiş soyut bir kavram, ölüye veya cansız bir nesneye" hitap etmek anlamına gelmektedir. Batı'da Eski Yunan'dan beri kullanılagelen apostrofun; bu şekliyle Tanzimat sonrası Türk şiirinde sıklıkla yer almasının altında yatan sebepler üzerinde durulmuş ve örnek metinlerle mesele vuzuha kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Bir sonraki çalışma ise Yasin Beyaz'ın kaleme aldığı "**Kemal Tahir'in Romanlarında Cumhuriyet'in Kuruluş Dönemine Genel Bir Bakış**" tır. Bu çalışmada yazar, geniş bir dönemde eserler veren Kemal Tahir'in siyasi olaylara dair ortaya koyduğu görüş ve düşüncelerini incelemiştir. Kemal Tahir'in Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs eden fikirleri ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, İzmir Suikasti ve tasfiyeler, Serbest Fırka'nın kuruluşu ve kapanması gibi önemli siyasi olayları romanlarına nasıl yansıttığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İlknur Tatar Kırılmış **“Postkolonyalizmi Masal Üzerinden Söyleme Dönüştürmek: “Masal” ve “Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse”**” başlıklı makalesinde, Sezai Karakoç’un “Masal” ve Erendiz Atasü’nün “Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse” metinlerinden yola çıkarak masal türüyle Batı dünyasına karşı gelen bu iki ismi oksidentalist tavır ve “ben ve öteki” kavramlarıyla değerlendirir.

Beytullah Bekar’ın **“Adam Kraft’ın 1596 Tarihli ‘Türklerin Dinleri, Savaş Yöntemleri, Geçim Kaynakları, Başarı ve Çöküşlerinin Sırları’ Adlı Eseri”** Bartholomeo Georgieuz’in Latince yazdığı ‘De Turcarum Ritu Et Ceremoniis’ (1544) ve ‘De Turcarum Moribus Epitome’ (1553) Osmanlıların Avrupa topraklarına girmeye başlamasıyla birlikte Avrupalıların Türkleri tanımak, Türkçe öğrenmek ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak amacıyla Latin harfleriyle yazdığı eserlerden birisidir. Sonraki yıllarda bu eser Avrupa’nın farklı ülkelerinde hem çoğaltılmış hem de Almanca, Lehçe, İtalyanca, İngilizce ve Çekçe gibi dillere aktarılmıştır. Bu süreçte bazı ilaveler ve değişiklikler de yapılmıştır. Yazar, bu çalışması ile bu ilaveler ve değişiklikler üzerinde durmuştur.

Ekrem Tak ve Bilgin Aydın’ın birlikte kaleme aldığı **“XVII. Yüzyılda İstanbul Medreselerinde Okutulan Kitaplar (Tereke Kayıtları Üzerine Bir Değerlendirme)”** başlıklı makalede 1089-1110 (1678-1698) tarihleri arasında tespit edilen medrese talebelerine ait 14 tereke kaydı değerlendirilmiştir. Çalışmada bu terekelerde mevcut kayıtlardan vefat eden medrese talebelerinin öğrenim gördüğü medreseyi, memleketlerini, mirasçılarını, servetlerini, öldüklerinde medresede mevcut kitaplarını ve bu kitapların fiyatlarını, mensubu oldukları askerî ve idarî sınıfları ve varsa ticarî münasebetlerini ortaya koymasından oldukça dikkat çekicidir.

Bir diğerk ortak çalışma ise Musa Yıldız ve Halil İbrahim Şanverdi’nin **“Azrâ’u Câkartâ Adlı Romanın Türkçe Çevirilerinin Çeviri Stratejileri Açısından İncelenmesi”** adlı çalışmalarıdır. Bu makalede Türkçeye farklı çevirmenler tarafından aktarılan Kılânî’nin ‘Azrâ’u Câkartâ adlı romanı çeviri stratejileri açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi kaleme alınmıştır.

Murat Sami Türker’in kaleme aldığı **“Sesli Kitapların Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Okumaya Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkisi”**

serlevhalı makalede özellikle teknolojinin günlük yaşamda yaygın olarak kullanılması okuma becerisi öğretiminde “sesli kitaplar” için yeni uygulama alanlarını ortaya çıkarmış olmasına dikkat çeker. Çalışmada, dil öğrenimi için farklı yöntemlerin denendiği günümüzde “sesli kitaplar”ın bu alandaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Erdoğan Baş **“The Qur’anic Parables and Cinema (Kur’an Kıssaları ve Sinema)”** başlıklı çalışmasında Kur’an-ı Kerim’in dörtte birinin kıssalardan meydana geldiğine işaret ederek, son dönemlerde kutsal metinlerdeki kıssaların sinemaya uyarlanmaya başlanması uygulamasının Kur’an-ı Kerim kıssaları için de söz konusu edilmesi gerektiğini savunur.

Esra Karakuş Tayşi **“Sevim Ak’ın Öykülerinin Duyarlık Eğitimi Açısından İncelenmesi”** ile çocuk edebiyatı ve bu edebiyatın çocuk gelişimine sağladığı katkıya değinir. Sevim Ak’ın üç ayrı çocuk kitabını ele alan yazar, duyarlık eğitimi açısından incelediği bu öykülerin neticede çocukların insana ve çevresindeki her şeye duyarlık kazanmasında, değer vermesinde etkili olacağı sonucuna varır.

Rahime Çokay Nebioğlu’nun **“A Feminist Post-Narratological Inquiry into Angela Carter’s ‘The Company of Wolves’ ”** (Angela Carter’ın “Kurtlar Arasında” Öyküsünün Feminist Post-Anlatıbilimsel İncelemesi) çalışması Angela Carter’ın “Kurtlar Arasında” öyküsünü feminist post-anlatıbilimsel açıdan ele almaya çalışmıştır. Yazar öncelikle Propp’un masal incelemesinin geleneksel anlatıbilimsel yöntemlerin yapıbozumcu yeniden yazımlara uygulanamazlığını ortaya koyar. Sonrasında Carter’ın öyküsünü, Grimm Kardeşler’in “Kırmızı Başlıklı Kız” masalıyla karşılaştırmalı olarak ele alır.

Bu sayımızda yer verdiğimiz iki kitap tanıtımından ilki Zeynep Büşra Bekiroğlu’nun, **“Edebiyat Bilimi”** başlıklı Hilmi Uçan’ın kitabıdır. Edebiyata kurum penceresinden bakan yazarın, okuyucu- metin ilişkisine değindiği eser iki bölümden oluşur. Birinci bölüm “Edebiyat Bilimi ve Eleştiri”, ikinci bölüm ise “Üslup Arayışları / Kısa Öykü / Küçürek Öykü” ana başlığı altında kaleme alınmıştır.

Diğer kitap tanıtımımız ise Arzu Özyön’ün kaleme aldığı Charlotte Perkins Gilman’ın feminist romanı **“Herland”**dır. 1892’de yazılan eserde yazarın,

kadının toplumundaki ütöpk vizyonunu vermesi hasebiyle hâlâ Amerika'daki en seçkin feminist kadın yazarlar arasındadır. Roman, Vandyck, Terry ve Jeff adlı üç davetsiz misafirin, Herland adında bir kadın toplumunun keşfedilmemiş topraklarını ve burada Ellador, Alima ve Celis ile ilişkilerini ve maceralarını konu alır.

Dil ve Edebiyat Araştırmaları dergisini makale ve yazılarıyla onurlandıran akademisyenlere, makaleleri büyük bir emek ve titizlikle değerlendiren rapor hazırlayan hakem heyetine, yayın ve danışma kurullarında yer alan tüm değerli akademisyenlere ve on yıl önce **Dil ve Edebiyat Araştırmaları** dergisinin yayın hayatına atılmasına öncülük eden Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği genel başkanı Sayın Ekrem ERDEM Bey'e ve yönetim kuruluna teşekkürü bir vazife biliyoruz.

Yeni sayılarda buluşmak dileğiyle...

Editör

Doç. Dr. Ahmet KOÇAK

Kurmaca ile Gerçeklik Arasında Bir Yazar: Ahmet Mithat Efendi

Muhittin DOĞAN*

Öz

Osmanlı'nın kendi dışındaki dünyaları tanıma girişimleri Gazavatnamelerle, yabancı diyarlara esir düşenlerin amı ve mektuplarıyla başlayıp sefaretname ve seyahatnamelerle devam eder. Ana işlevlerinden birisi de doğduğu toplumların yaşamlarına ayna tutmak olan roman türü, Tanzimat'la birlikte yeni bir görev üstlenerek, Osmanlı halkının Batıya açılan pencerelerinden birisi olur. Başlangıçta çoğu Osmanlı yazarı, romanlar sayesinde hem halkı eğitmeyi hem de Batılı hayatı onlara tanıtmayı amaçlarlar.

Bu yazarlardan birisi de edebiyatın her alanında eserler veren Ahmet Mithat Efendi'dir. Edebiyatın asıl amacının halkı eğitmek olduğuna inanan yazar, Paris'i hiç görmeden yazdığı *Paris'te bir Türk* adlı romanı ve uzunca bir Avrupa yolculuğuna çıkarak oluşturduğu *Avrupa'da Bir Cevelan* adlı seyahatnamesinde, Osmanlı okuyucusu için geniş bir Avrupa penceresi açmaya çalışır. Aynı amaçlar için yazılmış her iki eserde de birçok ortak nokta olduğu okuyucunun gözünden kaçmaz. Her iki eserde de yazar, Osmanlı kültürünün yılmaz bir savunucusudur, ilerlemiş Avrupa medeniyetinden ülkesine faydalı olacağına inandığı bütün yenilikler hakkında bilgi edinmek ve onları ülkesinde tanıtmak gayesinden hiç vazgeçmez.

Anahtar Kelimeler: Seyahatname, roman, Ahmet Mithat Efendi, Osmanlı, Avrupa, Paris.

* Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Afyon, Türkiye.
Elmek: dogan.muhittin@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3525-5981>

Geliş Tarihi / Received Date: 09.01.2019
Kabul Tarihi / Accepted Date: 11.02.2019

DOI: diledeara.542581

An Author Between Fiction and Reality: Ahmet Mithat Efendi

Abstract

For the Ottomans, attempts to know the outer world begin with the *gazavatnames*, memoirs and letters of captives held in foreign countries and go on with the *sefaretnames* and *seyahatnames*. One of the main functions of the novel is to reflect the lives of the communities in which it was born. With the Tanzimat the novel undertakes another mission and it becomes one of the windows opening to the West for the Ottomans. Initially, many Ottoman authors aim both to educate the people and to introduce them the Western life by means of the novels.

One of those authors is Ahmet Mithat Efendi, who had works in various fields of literature. The author, believing that the primary aim of literature is to educate people, tries to open up a wide window into Europe for the Ottoman readers with his novel *Paris'te Bir Türk*, which he wrote without having ever been to Paris himself before and his *seyahatname* titled *Avrupa'da Bir Cevalan*, which he wrote during his long trip around Europe. Readers notice several commonalities in both novels that were written for the same purposes. In both works, he is a dauntless advocate of the Ottoman culture, and he never gives up on his purpose of gathering information about all innovations of the European civilization which he thinks will be beneficial for his country and of promoting them to his country.

Keywords: Seyahatname (Travelogue), novel, Ahmet Mithat Efendi, Ottomans, Europe, Paris

Extended Summary

For the Ottomans, attempts to know the outer world begin with the *gaza-vatnames*, memoirs and letters of captives held in foreign countries and go on with the *sefaretnames* and *seyahatnames*. One of the main functions of the novel is to reflect the lives of the communities in which it was born. With the Tanzimat the novel undertakes another mission and it becomes one of the windows opening to the West for the Ottomans. Initially, many Ottoman authors aim both to educate the people and to introduce them the Western life by means of the novels.

In *seyahatnames* creating an awareness by showing the gap between the two worlds realistically is the main goal. This goal is also followed in the novels with the help of fictional imagination.

Ahmet Mithat Efendi, who prioritizes social benefits in all his artistic works and initiatives, especially in his novels tries to open the doors of a new world to the society. For this sake, he leaves aside artistic selectivity and creative anxiety, without even thinking that his artistic skills can be roughly criticized by his opponents.

“*Paris’te Bir Türk*” and “*Avrupa’da Bir Cevalan*” are two works of the author written to promote Europe to the society. These two works are quite similar. One of these two works is a novel and the other one is a travelogue. Both of them takes the reader to a walk around the city of Paris, but as for the novel, the author had never been in Paris before when he wrote it.

Ahmet Mithat Efendi builds his novel titled “*Paris’te Bir Türk*” on female characters except a male character named Nasuh, who is a representative of the writer himself. All the male characters in the novel fades away in front of the knowledgeable, gentle, calm, and intellectual Nasuh Efendi’s figure. Nasuh is the shining star of the novel. Almost all the main male characters are in need of him. Because Nasuh Efendi has a strong personality, he is a problem solver, he has logical solutions to everything even for love affairs of the others. Idealized character of Nasuh seems unrealistic and superhuman being from the epics and fairytales than a simple novel character.

Ahmet Mithat Efendi tries to highlight the features of an Ottoman gentlemen which can be appreciated by foreigners at every opportunity he finds. In both works, he depicts himself and the Nasuh as a courageous and benevolent person. For example, in his work "*Avrupa'da Bir Cevelan*", he is the first one who gives a first aid to a girl who faints on the ferry while the others do not care. In his novel, "*Paris'te Bir Türk*", there is an Englishman who is in danger of drowning with his horse in the lake while everybody is watching with fun laughters, only Nasuh jumps into the lake without even thinking that his clothes will be ruined and rescues the distraught man.

Another topic that occupies the author's mind is the misconception about the Ottomans in Europe. In his works he claims that the reason for this is the funny and unrealistic works of some travel writers and painters to gain more attention. The author himself expresses his discomfort about these mistakes at every opportunity. His fictional character Nasuh Efendi also does not hesitate to enter into long debates in order to improve the image of the Ottomans and the city of Istanbul. And he strongly claims that there have been many deep-rooted developments in the Empire and Istanbul, which were in close contact with Europe for a long time.

Ahmet Mithat, just like the other Tanzimat writers, compares the Ottoman society with the Western society. In his novel Nasuh Efendi and in the travelogue the author himself always takes the role of volunteered advocacy of his society. He states in a convincing manner that in spite of the financial advance of the West, in a spiritual way, the Ottoman world has many good or even better aspects.

Due to the overwhelming similarities, it would not be wrong if we say the novel character Nasuh Efendi and the travel writer Ahmet Mithat are the same person. We can also say that the fictional character of Nasuh Efendi is more idealized and perfected than the real personality of the author.

Giriş

Muktedir olmanın verdiği özgüvenle küçümsenen insanların topluluğu olan Avrupa -birlikte olamasa bile- Osmanlının İstanbul'un fethiyle yan yana yaşamak zorunda olduğu bir coğrafi mekân haline gelir. Osmanlı, kendi dışında var olan "öteki"yle ilgili malumatları da seyahatnamelerin ilk örneği kabul edilen Gazavatnameler sayesinde elde etmeye çalışır. Asıl amaçları sınır boylarındaki akıncılara kahramanlık duygusu vererek, onların daha yürekli savaşmalarını sağlamak olan bu metinlerde, düşmanla ilgili; "*korkak, pısrık, savaş meydanlarından kaçan, Müslümanlara karşı her zaman şeytanca düşünceler içerisinde olan insanlar...*" (Şirin, 2009: 56-57) gibi kalıplaşmış bilgilere bolca rastlanılır.

Erken Osmanlı döneminde, Gazavatnamelerin yanında, Hristiyan dünyaya esir düşen Müslümanların hatıraları, mektupları, özellikle de Cem Sultanın Avrupa'daki hayatını anlatan Haydar Çelebi'nin yazdığı *Vakı'at-ı Sultan Cem* gibi eserler, Osmanlının etrafındaki coğrafyalara açılan gözleri olur. Sefaretnameler, seyahatnameler ve roman gibi edebi türler de zamanla tanıma işinin hızlanmasına önemli katkılar sağlar. Bu çalışmada edebiyatın çeşitli alanlarında eser veren Ahmet Mithat'ın *Avrupa'da Bir Cevelan* (1889) adlı seyahatnamesi ile Paris'i görmeden yazdığı *Paris'te Bir Türk* (1876) romanı üzerinde durularak iki eser arasındaki benzerliklere dikkat çekilecektir.

Avrupa'yı Tanıma Girişimleri

Dört yüz yıla yakın bir süre devam eden bir dünya hâkimiyetinin vermiş olduğu kendine aşırı güven duygusuyla rahatlayan ve kaygısız bir hayat yaşayan Devlet-i Aliye, özellikle 16. yüzyılın ortalarından itibaren askeri, ilmi ve iktisadi sahalarda, kurumlarının nasıl bozulduğunun farkına varamaz ve bunların acilen düzeltilmeleri gerektiğini de zamanı geçmeden anlayamaz (Korkmaz, 2012: 16-17). İçine kapanma, cenneti öteki dünyada arama, başarısızlıklarla yüz yüze kalınca tarihsel bir nostaljiye sarılma -özellikle Kanuni dönemine aşırı önem verme- dünyanın sonunun geldiğine inanma gibi tutumlar da bu sendromun tipik özelliklerinden olur.

Osmanlının kendi dışındaki dünyaya bakışı, tarihsel süreçlere ve yaşanan olaylara -daha doğrusu kaybedilen savaflara- bağlı olarak değişimler gösterir. İlk büyük kırılma/sarsıntı Karlofça Antlaşmasıyla başlar. Bu zamana kadar kendisini dünyanın merkezinde, üstün ve yenilmez bir güç olarak gören (Koçak, 2013: 471), kendi dışındaki dünyayı da korkakların dünyası olarak algıladığı için küçümseyen Osmanlının özgüveni sarsılmaya başlar. Kaybedilen topraklardan ziyade; yenilmezliğine inandıkları İmparatorluğun imajının kaybolması endişe vericidir, onlar için. Öte yandan tarihsel prangalarından kurtulan, yaşadıkları dünyayı yeryüzü cenneti yapmayı amaçlayan Avrupa, girdiği büyük değişim hareketi içerisinde güçlenerek çıkma yolundadır. Sanayi devrimi, düzenli ordu, güvenilir idare sistemleri ile onlar, geleneksel düşmanları olan Osmanlının karşısına yeni ve güçlü bir yapıyla dikilir. Gelişmelerin doğal sonucu olarak; bir zamanlar güç yetiremedikleri, üzerlerine sürekli akınlar yapan bir milletin ordularını, kolayca saf dışı edebilmenin verdiği gurur/özgüven artık onların hanelerine yazılmaya başlar. Yenilgilerin sarsıcı etkisi ile Osmanlı, biraz geç de olsa karşısındaki Batı'nın eski Batı olmadığını anlar. Askeri alanlarda karşılaşılan peş peşe olumsuzluklardan dolayı Osmanlı, yapılacak "islahatlarla" her şeyin düzelebileceğine inanır. Fakat ekonomide, mali ve sosyal yapıda köklü değişiklikler yapmayı, çağı ve çağın getirdiği teknolojiye ayak uydurabilme düşüncelerini, önceleri pek akıllarına getiremez (Bardakçı, 2015: 57).

Osmanlıyı derin uykusundan uyandırmak için ilk defa iki dikkat çekici adım atılır: Bunlardan birincisi Avrupa'nın nasıl bir büyüyen tehlike olduğunu Müslüman halka haber verip, onları uyandırmak amacıyla kaleme alınan Kâtip Çelebi'nin *İrşad-ül Hayara* adlı eseridir. Çelebi, eserinde, Müslümanların tembellik içerisinde ve çevrelerinde dönen dolaplardan habersiz olduklarını, Avrupa'nın ise nüfusunun hızla arttığını, ilerleyen gemicilikleri sayesinde bütün dünyayı zapt etme emelinde büyük, tehlikeli bir güce dönüştüklerini, açık açık haber verir; ikinci önemli adım ise İbrahim Müteferrika'nın yazdığı *Usulü'l Hikem fi Nizami'l Ümem* adlı kitabıdır (Şirin, 2009:116-117). Bu eserde, Müteferrika, askeri düzeniyle, keşifleriyle, sanayisi ile hızlı bir şekilde gelişip güçlenen ve Osmanlı için büyük bir tehlike olmaya başlayan Avrupa'ya karşı Osmanlıyı haberdar etmeye/uyarmaya çalışır.

III. Selim döneminin başlamasıyla Osmanlı, içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulma yolunun Batıya yönelmekten geçtiğini kesin olarak anlar. Kâtip Çele-

bi ve İbrahim Müteferrika'nın etkilerinin yavaş yavaş kendisini göstermesiyle Osmanlı dünyası, Cumhuriyete kadar devam edecek bir yenileşme (Batılılaşma) sürecinin içerisine -bazen kesintilere uğrasa da- kendisini isteyerek veya istemeyerek bırakmak zorunda kalır:

“Türk Devrimi, şekli anlamda, 1908’de eski bir siyasal düzenin zorla atılması ve yenisinin kurulmasıyla başladı. Fakat bir diğer anlamda, iki yüzyıldan beri sürmekte bulunmuştur. Bir zamanlar adam yerine konmayan düşmanlar elinde bir dizi yenilgiler, Türkleri, varlıklarını korumak için, Avrupa silahlarını benimsemek, Avrupalı danışmanlar çağırarak ve böylece ne kadar isteksizce olursa olsun, modern devlet ve ordunun temelinde yatan yeni fikirleri ve kurumları kabul etmek zorunda bıraktığı zaman başladı. İlk reformlar, sadece daha iyi ordular eğitmek ve donatmak peşinde olan otokratik hükümdarların eseriydiler” (Lewis, 1988: 473).

Büyüklüğüne/azametine yakıştıramadığı için yabancı ülkelerde elçilikler bulundurmayan Devlet-i Aliye, geleneğinden vazgeçerek Damat İbrahim Paşa döneminde, Avrupa ülkelerine elçiler gönderir. Londra, Paris, Viyana, Berlin ve Petersburg gibi önemli merkezlerde oluşturulan elçilikler sayesinde, Osmanlı için geniş bir Avrupa penceresi açılır, yeni medeniyeti daha rahat temaşa edebilecekleri. Avrupa kültürüyle ilk karşılaşan Osmanlı seçkinleri, bir zihniyet değişikliğinin içerisinde kendilerini bulur ve -bilerek veya bilmeyerek- yakın tarihte yaşanılacak büyük toplumsal değişimlerin hazırlayıcıları olurlar (Hanioğlu, 1992:149), (Dayanç, 2016:40).

18. yüzyıl Osmanlı aydınlarının/devlet yetkililerinin Rusya’yı, özellikle de Avrupa’yı çok dikkatli şekilde gözlemleyip sonra da değerlendirmelerini yazıya döktükleri bir dönemdir. Karşılarındaki yeni dünyayı sadece savaş meydanlarında tanımaktan vazgeçip, yaşantılarıyla görmeye çalışırlar (Ortaylı, 2006: 16). Osmanlı elçileri Sefaretnameler¹ aracılığıyla gittikleri ül-

¹ Sefaretnamelerin Osmanlı toplumundaki işlevlerine M. Fatih Andı, *Bir Osmanlı Bürokratının Avrupa İzlenimleri* adlı eserinde dikkat çeker. Ona göre “Sefaretnameler XVII. yüzyılın sonundan itibaren yazılmaya başlanmıştır. Fakat bilhassa Sultan III. Selim’in Avrupa’da daimi ikamet elçilikleri açmasından sonra, gelişen ve hızlanan Osmanlı-Avrupa siyasi ilişkileri neticesinde XVIII. ve XIX. asırda Avrupa’nın daha fazla ülkesinde, daha çok sefirin görevlendirilmesiyle birlikte, bu son iki yüzyılda sayıca daha fazla sefaretname yazıldığına şahit oluruz.

Sefaretnamelerin bazıları resmi raporlar şeklinde iken, bazıları da sefarette görevli bürokratların memleketine dönmesinden sonra kaleme aldığı seyahat notları yahut izlenimleri ve bu izlenimleri etrafında edindiği düşünceleri aktaran risaleler şeklinde yazılmıştır.

keleri, dönemine göre oldukça sade bir dille (Ortaylı, 2016: 137), çok yönlü tanıtma gayretleri içerisindeyler. Sefaretnamelerin içerisinde en meşhuru ve Osmanlıya Avrupalılaşıma yolunda aydınlatıcı olacak olanı, 18. yüzyılın ilk yarısında, Paris'e elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in kaleme aldığı *Paris Sefaretnamesi*'dir. Elçinin Fransa'ya gidişinin etkileri, Osmanlı toplumundan önce Fransa toplumunda görülür. Müslüman Türk'ün hayallerdeki masalsı yaşantısına duyulan özlemin katkılarıyla Fransa'da Türk modası (turqia) yayılmaya başlar. Paris'in elitleri evlerinin bir köşesine kurdukları Şark köşelerinde/Şark odalarında, Şark'ın gizemli hayatının izlerini bulmaya çalışırlar. Ancak çok güzel başlayan bu Türk modası, Osmanlı'nın sürekli güç ve imaj kaybetmesinden daha ileri boyutlara taşınarak uzun ömürlü olabileme şansını yakalayamaz:²

"Batı'nın gözünde geriye kalan, aşağılayıcı, alaycı yorumlarla birlikte hayal kırıklığı ve de elbette Osmanlı İmparatorluğunu daha açıkça sömürgeleştirme stratejileridir. Bir zamanlar Doğu'nun simgesi olan Türkiye, öznenin bilinçdışı bileşeni olan bir Öteki olmaktan çıkmış, Batı'da kurtarıcısını ve koruyucusunu arayan sefil (abject) bir zavallıya dönüşmüştür" (Gürsoy,2008:202).

Bakmayı ve görmeyi bilen bir Osmanlı bürokratinin kaleminden çıkan *Sefaretname*'de Fransa'nın ilerlemiş birçok yönüne dikkat çekilmeye çalışılır. Bu küçük kitabın modernleşme tarihimizdeki yeri Tanpınar'a göre büyük olacaktır:

"Hiçbir kitap Garplılaşıma tarihimizde bu küçük 'Sefaretname' kadar mühim bir yer tutmaz. Okuyucu üzerinde 'Binbir Gece'ye iklim ve mahiyet değiştirmiş hissini bırakan bu kitabın hemen her satırında gizli bir mukayese fikrinin beraberce yürüdüğü görülür. Hakikatte bu sefaretnamede bütün bir programlar gizlidir." (Tanpınar, 1985: 44).

Her üç şekliyle de bu eserler Türk siyasi tarihi ve Osmanlı diplomasisi için zengin bilgi veren vazgeçilmez kaynaklardır." (bkz. M. Fatih Andi, *Bir Osmanlı Bürokratinin Avrupa İzlenimleri*, Kitabevi, 1996, s. 7.

² Bu doğrultuda Ranna Kabbani, "Osmanlı tehdidi azalarak, geriye yalnızca bir güvensizlik ortamı kaldığında, Hristiyan Batı ile Müslüman Doğu arasındaki düşmanlık da gerilemişti. Ancak, bu değişikliğin sağladığı politik tavırdan sonra Doğunun edebi anlamda uydurulanlarla kullanımı son buldu; Doğu Batının düşlerindeki yerini ve değerini artık yitirmişti. Doğu, Batılı güçlerin hâkimiyetine daha fazla girdikçe, daha açık olarak düşlerden, edebiyattan, resimden ve modadan çekildi." diyerek görüşlerini dile getirir. (bkz. Rana Kabbani, *Avrupa'nın Doğu İmajı*, Bağlam, 1993, s. 164.)

Bahsi geçen eser sayesinde, müşahede edilen Fransız hayatı, özellikle de Paris'te oluşturulan modern kültür, Osmanlı için örnek alınması ve ulaşılması gereken son noktadır. Batı medeniyetinin adeta bir tahlili olan (Ortaylı, 2016:140) Çelebi'nin Sefaretnamesi sayesinde Osmanlı, yenilenme ve modernleşme yolunda büyük adımlar atmaya başlar. İlaveten parklar, bahçeler, bunların düzenlenmesi sarayların süslenmesi gibi Avrupalı tarzda dekoratif işlere girişilir (Hourani, 1993: 140-141). Toplumsal hayatımızda bir müsamaha dönemi göze çarpar, buna paralel olarak Avrupalı sanatçıların, Avrupalı tarzda yaşama adapte olmuş gayrimüslimlerin İstanbul'da ve saray çevresinde daha fazla görünür olmaları da dikkat çekicidir. Adına "Lale Devri" denilen zevkli bir yaşam tarzı başlatılır. Yalnız bu tarz, Patrona Halil isyanıyla son bulur. Fakat yenileşme hareketleri içerisinde önemli bir adım atılır. O da Yirmisekiz Mehmet Çelebinin de desteğiyle İbrahim Müteferrika'nın matbaayı Osmanlı kültür hayatına kazandırmış olmasıdır (1727). Dini eserlerin basılmama şartı ile de olsa matbaanın Osmanlıya gelmesi, Batılılaşma yolunda geç de olsa atılmış çok büyük bir adımdır. Müteferrika bastığı eserlerle Osmanlı'nın Garplılaşma sürecine hız vermeye çalışır bir gayret içerisinde. Özellikle yazdığı *Usulü'l-hikem fi nizamü'l-ümem* adlı eseri: '*Bizde Avrupalılaşma hareketinin beyannamesi addedilmesi lazım gelen Müteferrika'nın en önemli eseridir*' (Tanpınar, 1985:46).

Sefaretnamelerle başlayan Osmanlı'nın Avrupa'yı tanıma girişimleri, Seyahatnameler sayesinde sınırları ve boyutları genişleyerek yeni zeminler bulur. Önceleri kendi coğrafyalarına ve Asya-Afrika bölgelerine doğru az da olsa yapılan seyahatler, Osmanlı'nın yönünü Batıya ve Batılılaşmaya çevirmesiyle, seyyahlar da doğal olarak rotalarını Batı'ya döndürürler. 19. yüzyılda Avrupa üzerine yazılmış seyahatnamelerin sayısında o zamana kadar görülmemiş bir artış göze çarpar³. İlk sefaretnamelerimiz, bizlere genelde Fransa'yı merkez alan Batıyı tanıtmaya çalışırken seyahatnameler ise Fransa'yla birlikte diğer Avrupa ülkelerinin ve başkentlerinin kapılarını da açar, coğrafi olarak çok yakınlarında olmalarına rağmen asırlardır onların uzağındaymiş gibi yaşayan Osmanlı elitlerine. Seyyahların eserleriyle ve yanlarında getirdikleri Avrupalı

3 Bu alanda geniş bilgi için Baki Asiltürk'ün çalışmalarına bakılabilir (Asiltürk, B. (2000), *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, Kaknüs, İstanbul.)

eşyalar sayesinde açılan bu yeni, geniş pencereler, Osmanlı ülkelerine taşınan Batı kültürü ve yaşam tarzı, zengin tabakalarda karşılığını bularak alafranga bir yaşam modası başlatmaya muvaffak olur.

Avrupa'ya giden hemen bütün seyyahlar, içine düştükleri/girdikleri yeni modern dünya karşısında, bir şok yaşayacaklardır; onların benliklerinde, iç dünyalarında etkileri şiddetli olan bir şok. Diyar-ı küfrün mamur, şaşalı beldelerine karşılık, mülk-i İslam'ın içler acısı hallerinin verdiği sancıkların şiddeti de kolay geçmez. Avrupa'nın gelişmişliği karşısında şaşkına dönen Osmanlı kalem erbabı, vatana/millete hizmet düşüncesiyle gördüklerini kalemleri aracılığıyla ülkelerine taşıyarak halkı aydınlatmayı, kendilerine bir borç bilirlir. Böyle bir amaç, Oryantalistler Kongresi için İstanbul'dan Stockholm'e yolculuğa çıkan Ahmet Mithat Efendi'nin kaleme aldığı seyahatnamesinde de gözlemlenir. Yazarın bin sayfadan fazla bir yekûn tutan *Avrupa'da Bir Cevelan* adlı eserinde, onun birincil amacının Avrupa'daki terakkiyi bütün yönleriyle kavrayarak, ülkesine taşıyabilmek olduğu gözlerden kaçmaz. *Cevelan*'ın her satırında vatanına hizmet etme heyecanı hiç eksilmeyen bir Osmanlı aydınının, ülkesinin gelişmesi için çırpındığına şahit olunur. Bu istemle koca muharrir, bazen bir tuğla fabrikasında, bazen bir çiftlikte; bazen bir kütüphanede veya müzededir, ülkesinin terakkisi için ne bulursa bu gelişmiş mekânlardan taşıyabilmek amacıyla. Aynı amaca yazarın ortaya koyduğu diğer edebi türlerde de fazlasıyla şahit olunur; özellikle roman yazar için vazgeçilmez bir irşat vasıtasıdır.

Batiya açılan yeni bir pencere: roman

Don Kişot'la başlayıp çeşitli değişimlerin/dönüşümlerin yanı sıra klasizm, romantizm realizm, modernizm ve postmodernizm akımlarının şekillendirmelerinden de geçerek günümüze kadar -bazen popülaritesi azalarak; bazen ise altın çağlarını yaşayarak- gelen roman türü, insanoğlunun yaşamında büyük değişikliklerin olduğu ve madde egemenliğinin dorukta yaşandığı (Ecevit, 2006:25) on dokuzuncu yüzyıla birlikte içinden çıktığı toplumun yaşantılarına ışık tutan en önemli edebi faaliyet olarak yazın hayatında yerini alır:

“Roman gerçeklerle dolu hakikatsiz hikâye. Büyüden arındırılmış dünyanın trajik destanı. Büyüsüz dünya, yeni aklın hurafesi. Roman, bu dünyaya ses veriyor. Ses değil, çılgılık. Sarsıyor ve cezbediyor” (Özel, 2018:11)

Temelleri daha önceki asırlarda atılan Batıdaki sanayi devrimi, on dokuzuncu yüzyılda kendisini daha fazla hissettirmeye başlar. Artık dünyada, fazlasıyla gelişmiş/sanayileşmiş bir Batı; diğer tarafta ise bu gelişmenin parıltısı karşısında şaşkına dönmüş toplumlar vardır. Gelişen yeni cazibe merkezinden nasiplemek isteyen milletlerin ilgisi, demografik alt üst oluşları da içinde barındıran ciddi değişimlere kapı aralamaktadır (Berman, 2017:28). Edebiyatta da kendisini göstermeye başlayan Batılılaşma/modernleşme arzusu, tiyatro ve roman gibi iki edebi türün “topluma dokunmada, onu istenildiği gibi yönlendirmedi, eğitmedi” daha etkili olacağına inanılmasıyla Osmanlı ediplerinin önüne rahatlıkla kalem oynatacakları geniş bir alan açılmış olur. Zaman içerisinde roman, kendisine daha konforlu zeminler bularak okuyucusunun karşısına çıkar. Birincil görevlerinin toplumu edebi eserler aracılığıyla eğitmek olduğuna inanan Tanzimat yazarları, geniş halk kitlelerinin kolay kabul edemeyeceği (Andı, 2013:19) yeni bir dünya ve insan tiplmesi sunmaya çalışır. Sunulan kahramanın ana özelliği de şüphesiz Batılı kaynaklardan beslenmiş, yeni tip bir kahraman olmasıdır; çünkü Osmanlı geçmişinde, Batılı tarzlarıyla kıyaslanacak gerçeklikte anlatı geleneği de henüz oluşmamıştı (Belge, 1994:17). Romanlarda ortaya çıkan yeni kişilikler; Doğuya ve onun değerlerine fazla ilgi göstermeyen, aydınlanmanın Batıdan geleceğine inanılarak hareket ettirilen ve medeniyet değiştirme yolunda yazarın en önemli destekçisi, kurmaca kahramanlardır, artık. Oluşturulmak istenilen yeni toplumda yer almasını istemediği eski anlayışı çağrıştıran tipler de bu süreçte acımasızca eleştirilmekten kendilerini kurtaramazlar. Böylece sokağa tutulan bir ayna görevini üstlenen roman, bu görevinden uzaklaşarak, sokağın önünden gitmeyi, onu yeniden şekillendirmeyi amaçlayan bir türe de evrilmiş olur, toplumcu yazarların elinde (Balcı, 2010:286-287).

Roman yazarlarının, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e uzanan süreçte, ana kahramanları arasından hep roman okuyan karakterler karşımıza çıkar ve bu şahıslar okudukları romanlar sayesinde hayatları alt üst olan kişilerdir; ama bozulan hayatlarını düzeltmek veya kendilerine yeni bir yol çizebilmek için de yine romanların sayfalarında ararlar kurtuluşlarını:

İlk örnekler A. Mithat’tan: *Müşahedat’ta küçük yaşta anasız babasız kalan Agavni, hayatı okuduğu romanlardan öğrenir; romanların da etkisiyle sefih bir*

hayatı seçer. Bahtiyarlık adlı uzun hikâyede bu kez Nusret Hanım romanların etkisiyle hayalle hakikati karıştırıp yanlış adamı koca seçer. Jön Türk'teyse okuduğu kitaplar yüzünden bir ifrat-kadına dönüşen, sonunda da canına kıyan frenkmeşrep Ceylan çıkacaktır karşımıza. Örnekler Ahmet Mithat'la sınırlı değil. Nabizade Nazım'ın Zehra'sında Zehra da aşkı romanlardan öğrenir (Gürbilek, 2017:275).

Medeniyet buhranının çocuklarından biri olan A. Mithat Efendi, modern Avrupa'nın yeniliklerinin uzağında kalmayarak onların kendi ülkesinde de hızlı bir şekilde neşvünema edebilmesi için çalışırken (Tanpınar, 1985:472) edebiyatın her nev'inde eserler ortaya koymaktan geri durmaz⁴. Bu uğurda ortaya koyduğu eserlerinden birisi de Paris'i hiç görmeden sadece duydukları, dinledikleri ve okuduklarına dayanarak kaleme aldığı *Paris'te Bir Türk* adlı romanıdır. Eser incelendiği zaman, yazarın öncelikli amacının sadece Fransa'yı tanıtmak olmadığı; bunun yanında gönülden bağlı olduğu Osmanlı kültürünü de yabancılara anlatmayı amaçladığı dikkatlerden kaçmaz.

Paris'te Bir Türk'ten Avrupa'da Bir Cevelan'a

Ahmet Mithat Efendi, *Paris'te Bir Türk* romanını tamamen kadınlardan oluşan kahramanlar üzerine kurar ve kendinin bir timsali olan Nasuh dışında dikkati çeken erkek kahraman yok gibidir. Bütün erkekler Nasuh Efendi'nin bilgisi, görgüsü, centilmenliği, olaylara müdahale etmedeki soğukkanlılığı ve entelektüel birikimi karşısında adeta sönük kalırlar. Roman boyunca parlayan bir yıldız vardır o da Nasuh'un kendisidir. Erkek karakterlerin hemen hemen hepsi güçlü bir kişiliğe sahip olan Nasuh'un himmetine muhtaçtır; çözülecek bütün işlerinde, tartışmaların mantıklıca sonlandırılmasında hatta sevdikleri kadınların gönüllerine giden yollarda hep Nasuh'un kudretli dokunuşlarına ihtiyaç duyarlar. Adeta bir roman kahramanı değil de masallardan, destanlardan fırlayıp gelmiş insanüstü bir varlık gibi roman boyunca okuyucunun karşısından hiç gitmeyen Nasuh, Ahmet Mithat'ın özlemine duyduğu, olmak istediği, hayalini kurduğu bir karakter abidesidir sanki.

⁴ Geniş bilgi için bkz. Dayanç, M. "Bir Yenileşme Dönemi Aydını Olarak Ahmet Mithat Efendi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt/Sayı: XLVII. s. 81-96; Dayanç, M. (2012), "Ahmet Mithat Efendi ve Üss-i İnkılap Üzerine", *Türkish studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* (Prof. Dr. Filiz Kılıç Armağanı), Sayı: 7/1, s. 837-847)

Etrafındaki insanların onun bilgisine, görgüsüne, zarafetine hayran olmamaları ve yapılan tüm tartişmalardan muzaffer çıkmaması görölmüş bir şey değildir. Avrupalılar dâhil onun Avrupa sanatına, edebiyatına, tarihine, kültürüne vukufiyetine şaşırmamaları imkânsızdır; hatta böyle donanımlı bir karakterin Türk olabileceğine ihtimal dahi vermezler. Özellikle kadınların roman boyunca vazgeçemeyeceği tek erkek kahramanlarıdır Nasuh Efendi, Bütün eğlencelerde, gece toplantılarında onu görmek isterler, nazarları hep onun üzerindedir. Herkes onun kavalileri olmasını ister ama o kolay kolay kimseye böyle bir lütufta bulunmaz. Roman boyunca şarklılarda pek rastlanılmayacak bir soğukkanlılıkla bütün iltifatları, davetkâr ve işveli bakışları bertaraf etmekte mahirdir. Etrafındaki/gecelerdeki kadınların kalbi onun için çarpmaktadır ama o hepsine üsten bakmayı bilir; hatta yatağına kadar gelen Fransız asilzadeye sırtını dönebilecek derecede de nefsine hâkim bir irade abidesidir. Tıpkı günümüzde çoğu tarihi Türk filmlerinde cesurca savaşarak Batı'yı dize getiren sinema kahramanları gibi; sanki yazar da Batı karşısında ezilmiş, küçölmüş, özgüvenini kaybetmiş, çaresiz bir İmparatorluğun onurunu kurtarma görevini Nasuh'un omuzlarına yüklemiş gibidir:

“Ahmet Mithat Efendi'nin, konusu Türkiye'de geçen romanlardaki tiplerle, Avrupa'da geçen vak'aların kahramanları arasında mahiyet farkı yoksa da derece farkı vardır. Türkiye'de geçen romanlarda alafranga ve milli tiplerin çatışmasına mukabil Avrupa'daki Osmanlıları Türk, İslam ve Doğu medeniyetinin temsilcisi ve müdavimi olarak görürüz. Bunlar, 1889 da Stockholm şarkiyatçılar Kongresi'ne giden ve bir kısım Avrupa şehirlerini dolaşan muharririn kendisi gibi birer medeniyet misyoneridirler. şarkın asalet, necabet ve mürüvvetini, İslam'ın ahlak ve faziletini, Türk'ün kahramanlık ve fedakârlığını Avrupa'ya tanıtmak için kendilerini adamış birer havari gibidirler” (Okay, 2008: 449).

Sadece kokteyllerde, eğlencelerde değil; biten eğlencelerin devamındaki sohbetlerde bile Nasuh'ten hiç vazgeçilmez:

“Açıktan açığa söyleyeyim Mönşieur Nasuh! Gönüm sizin musahabe ve muhazaranızdan pek hoşlandı. Zira bir kere başka ecnebiler gibi Miskin demek hatta mahcup diyelim....mahcup değilsiniz. Kezalik başka ecnebiler gibi ifrat derecede açık da değilsiniz. şensiniz! şatırsınız! Zekisiniz! Tarihi pek güzel mütalaa

etmişsiniz! Tarihi sizin kadar güzel mütalaa edenler mutlaka feylesof olurlar! Hasılı sizden gönlüm pek hoşlandı. Hatta bu akşam familyaca hep sizin hakkınızda söz söyleştik. Zevcem beni tasdik eyledi. Baldızım dahi peyrev oldu!” (PBT: 132).

Ahmet Mithat Efendi, tıpkı romanındaki ana kahraman gibi kendisi de *Cevelan*’ında kadınlardan uzak değildir. Bu gezinin ilgi çekici yanlarından birisi yazarın Stockholm’deki kongrede tanıştığı Madam Gülnar’la olan dostluğu ve Gülnar’ın farklı kişiliğidir. Dillere karşı özel ilgi besleyen ve birçok dili rahatlıkla konuşabilen Gülnar, Osmanlıcasının temelini Kazan civarındaki Tatarlardan öğrenir. Petersburg’daki Osmanlı sefaretinde ve savaş zamanında esir düşen Osmanlı askerleriyle kurduğu ilişkilerle daha sonra da tanıştığı İstanbullu bir Ermeni muallim sayesinde Osmanlıcasını hayli yüksek bir seviyeye ulaştırır. Kırk yaşına henüz ulaşmamış böyle bir kadının bunca dil biliyor olması, yazarın yeterince ilgisini çekmişken, bir de piyano çalması, resim ve müzikte de hayli yetkin olması, ona olan ilgiyi daha da arttırır. Gülnar’ın Osmanlıya ve kültürüne ilgisi, kartvizitinin Osmanlıca hazırlanmasına; ev yaşantısının bile Osmanlı kültürüne göre dizayn edilmesine kadar varır:

“Ben Osmanlıların gerek lisanlarına ve gerek ahlaklarına gayet muhibim. Kendi hanemde ekseriya alaturka elbise telebbüs ederim. Çocuklarıma fes giydiririm. İkametgâhıma teşrifle beni memnun edersiniz, bu yolda yaptırılmış olan fotoğrafları da size irae eylerim” (Cevelan, 2015:174).

Madam Gülnar’la kurulan dostluk kongre ve Avrupa yolculuğu boyunca epeyce ilerler. Gülnar, Ahmet Mithat Efendi için kültürüne, adetlerine, geleneklerine yabancı olduğu bu uzak diyarlarda, adeta kılavuz gibidir. Yazarın yanlış giyinip geldiği bir davette, kıyafetlerini hemen değiştirmesi için hayli ısrarcı olan Gülnar, romandaki kadın kahramanlar gibi Osmanlı centilmeninden sitayişle bahsederken onda en ufak bir eksikliğin gözükmesine de gönlü razı olmaz:

“...Pek çok kimselerin nazar-ı dikkati sizin üzerindedir. Bir Avrupalıda ufak tefek kusur görülse ilişmezler ama sizde görülecek en küçük kusurları bile izam ederler. Şimdiye kadar hiçbir kusurunuz görülmediğinden muvaffakiyetiniz arttıkça artıyor. ...Rica ederim ve size nasihat veririm ki üşenmeyip gidiniz. Sivril kıyafetlerinizi giyip nişan ve madalyalarınızı takınız.” (Cevelan, 2015:174).

şarkiyatçılar Kongresinden sonra önemli şehirler ziyaret edilerek, molalar verilerek Paris'e doğru yapılan uzun tren yolculuklarında Osmanlı gezgini, hiç şikâyetçi değildir halinden. Çünkü yanında bilgili, kültürlü ve geçtikleri ülkelerin dillerini de çok iyi bilen, ona, Osmanlı'nın en yakın komşularından biri olan Rusya hakkında geniş teferruatlar sunan "kamil insan" Madam Gülnar vardır:

"Arkadaş ne kadar fazıl olursa bu zevkin, bu lezzetin derecesi o nispette artar. Hamdolsun arkadaşım bir nazik kadın olmakla beraber fazl u kemali de işte böyle kendisiyle birlikte geçirdiğim zamanları israftan addettirmeyecek ve zevkini, lezzetini arttırdıkça arttıracak derecelere varmış bir insan-ı kâmilidi" (Cevelan, 2015:475).

Madam Gülnar'ın ilmine, zarafetine, ince sanat zevkine, tanıştığı ilk günden itibaren hayran olan yazar, yolculuk boyunca, onun gezi planlarına itiraz etmeksizin uyar ve sürekli birlikte gezer. Yalnız birçok yönden birbirleriyle güzel bir uyum içerisinde olan iki dostun uyuşamadığı bir konu vardır. O da Gülnar'ın geceleri çok geç yatıp, oldukça da geç kalkması, gezilere isteksiz olması, bazen tembellik yapıp otelindeki odasından hiç çıkmaması; buna karşın Ahmet Mithat Efendi'nin az uyuması, erkenciliği, dinçliği ve yeni yerleri görmedeki aşırı istekli ve heyecanlı olmasıdır.

Gülnar'la Paris'teki son günlerinde, iki kafadar, yeniden şehir turu yaparak Paris'in en güzel yerinde, nezih bir akşam yemeğiyle süslerler, bu duygusal anlarını. Gezi boyunca, birbirleriyle iyi anlaşan iki dost, anılarını yâd ederek, uzun bir gecenin içerisinde dalarlar ve tabii ki böyle bir veda akşamının derece-i kıymetini daha da arttıracak olmazsa olmazı da birbirlerine büyük değer veren dostların veda gözyaşları olur:

"İkimiz dahi itiraf ve teslim ettik ki şu müddet zarfında hiçbir dakikamız boş ve menfaatsiz geçmemiştir. Bunda yekdiğerimizle hamiyane, mahmiyane, mürşidane, müsterşidane hüsn-i imtizacın semeresi olduğunu bil-itiraf birbirimize teşekkür ettik ki gayet safiyane ve mütehassisane birkaç damla gözyaşları da bu itirafattaki halisiyetimizin şahitleri oldular" (Cevelan, 2015:781).

Paris'teki son gecelerinde, otelde uzun bir sohbeba başlarlar, Gülnar, Osmanlı ile Rusların komşulukları üzerine fikirlerini beyan eder. Ona göre;

Osmanlı ile Ruslar birbirlerine çok yakın iki kapı komşu olmalarına rağmen, birbirleriyle edebiyat ve sanatta, fikir alışverişinde bulunmak yerine, her ikisi de Batının etkisinde ve onların yeni fikirlerine açık bir tavır içerisinde. Gülnar, bunun doğru olmadığına inandığı için de Osmanlı'nın önemli edebi eserlerini Rusçaya; Rusların önemli edebi eserlerini de Türkçeye kazandırma düşüncesindedir.

Cevelan yazarı, bu (anne-kız) Rus dostlarına o kadar vefalıdır ki, hizmet etmekten zevk aldığını özellikle belirttiği Gülnar'a karşı centilmenliği, en üst safhadadır. Önce onların bütün eşyalarını istasyona taşır ve dostları Paris'ten ayrılmadan, kendisi de ayrılmaz. Madam Gülnar'la annesini yolcu ettikten sonra da istasyonda, yalnız başına treninin gelme vaktini beklemeye koyulur.

Yazar, *Cevelan*'da yolcu ettiği Gülnar'ın yokluğunun hüznü ile ülkesine dönmek zorundayken; *Paris'te Bir Türk* romanında, ana karakter eli boş olarak değil; kendisiyle uyumlu bir eş olmaya karara vermiş, dinini de sevdiği adam için değiştirmeyi göze almış güzel Mademoiselle Virginie ile döner. Ancak Gülnar, farklı tarihlerde İstanbul'a gelerek hem dostluklarının devam etmesine hem de Rus-Osmanlı kültürlerinin birbirlerini daha yakından tanımalarına katkıda bulunur⁵.

Hem seyahatnamede hem romanda müellifin zihnini meşgul eden konulardan biri de Avrupa'nın Osmanlı dünyasını yanlış tanınmasıdır. Bunun müsebbiplerinin ise yaptıkları işleri eğlenceli hale getirerek daha fazla ilgiyi üzerlerine çekmeyi amaçlayan ressamlar ve seyahatname yazarları olduğu iddia edilir. Yazar her fırsatta bu yanlışlıklardan duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Roman kahramanı Nasuh Efendi de etrafındakilerle Osmanlı ve İstanbul imajını düzeltmek için uzun tartışmalara girmekten çekinmez. Zaman içerisinde Avrupa'yla yakın temaslar içerisinde bulunan İmparatorlukta ve İstanbul'da birçok köklü gelişmelerin yaşandığını kuvvetle iddia eder (PBT, 2000: 25-30).

Gideceği Avrupa şehirlerinin önceden rehber kitaplarını elde etmek ve onları inceleyerek işine yarayacak notlar almak, *Cevelan* yazarının dikkat çeken özelliklerindedir. Böylece ilk defa bulunduğu Avrupa şehirlerinde hiç zaman kaybetmeden daha önce buralarda bulunmuş gibi rahat gezme şansına sahip

⁵ Geniş bilgi için bkz: Karaca, İsmail, "Ahmet Mithat Efendi ve Madam Gülnar" Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt/Sayı, XLVI, s.55-72.

olur. Seyahatnamesinde rehber kitaplarının yardımıyla sabahın erken saatlerinde rahatça gezebildiği Paris'i, görmeden yazdığı roman kahramanına da rahatça dolaştırır yine o kitapların kılavuzluğu sayesinde. Hatta yazar, Paris'i haritalar ve rehber kitaplar aracılığı ile o kadar güzel hafızasına nakşetmiştir ki çoğu Parislinin bile kendisi kadar bu şehri bilemeyeceği/tanıyamayacağı iddiasındadır:

“Bu kadar seyahati bahusus Nasuh'un dikkati kadar bir dikkatle eden zatın Paris havalisince bir hayli malumat alacağı şüphesiz olup, Nasuh ise gözüyle gördüğu yerlerden maada mahsusen mubayaa etmiş olduğu Paris havalisi haritasını dahi ol kadar ezber etmişti ki, bir Parisli, hem de olur olmaz Parisli kadar değil, memleketini ve havalisini en ala tanıyan Parisli kadar etraf ve civarı dahi tanımış ve öğrenmişti. Binaenaleyh birkaç güne kadar meşguliyeti Vincennes ve Saint-German ormanları gibi Paris havalisinin en mutena yerlerini kaleme almaktan ibaret kalmış ve her yazdığı bir rağbet-i mahsusaya mazhar olduğu gibi, bu bendleri her yazdığından ziyade şayan-ı itibar görölmüştür” (PBT, 2000: 245-246).

Ahmet Mithat Efendi, bulduğu her fırsatta, Osmanlı centilmenin yabancılar tarafından takdir toplayabilecek özelliklerini öne çıkarmaya çalışır. Özellikle her iki eserinde de hem kendisinin hem roman kahramanı Nasuh'un, mecbur kaldıkları zaman ne kadar cesur, gözü kara ve çevresindekilere iyilik etmekten bir an için bile tereddüt etmeyen kişilikler olduklarına şahit olunur. Vapurda bayılan bir kıza etraftaki insanlar ilgisiz kalırken ilk müdahaleyi hiç düşünmeden *Cevelan* yazarı yapar. *Paris'te Bir Türk* romanında ise atıyla göle düşüp boğulma tehlikesi geçiren İngiliz'i çevredekiler eğlenceli kahkahalarla seyrederken, sadece Nasuh, elbiselerinin berbat bir hale geleceğini bile düşünmeden göle atılır ve perişan adamı kurtarır (PBT, 2000:247-248).

Yükselen Medeniyet Karşısında İki Osmanlı: Nasuh/Ahmet Mithat Efendi

19. asrın başından itibaren Avrupa medeniyeti, çarklı gözleri kamaştıracak ve etkisi altına alabilecek bir seviyededir. Özellikle ahlak, din, aile, yaşayış tarzı bakımından, lehte/aleyhte olan insanların fikri çatışmaları ile bir mukavemet ve mücadele ile karşılaşırsa da kültürel alanda ciddi bir dirençle karşılaşmadan

Doğu'nun dünyasına kolayca girebilir. Ahmet Mithat Efendi'nin Batı medeniyeti ve kültürü karşısındaki tavrı ise onu kompleksiz bir şekilde tanıyarak, Osmanlı dünyasına tanıtılabilmektir (Okay, 2008:351-354). Bunu yaparken de durduğu taraf hep kendi kültür bölgesidir. '*Mithat Efendi, bir medeniyet buhranının çocuğu olduğunu hiçbir zaman unutmaz. İslamiyet'i Hıristiyanlığa karşı müdafaa için 'Müdafaa ve Mukabele serisini yazan muharririmiz hemen her eserinde bu buhrana döner. O, Hıristiyan dünyası ve Avrupa ahlaki karşısında daima saf ve Avrupa kültürüyle muvazeneli şekilde aydınlanmış yerli ahlakın ve örfün müdafii olacaktır*' (Tanpınar, 1985:472).

İstanbul'dan Gamboçya vapuruyla yola çıkan Ahmet Mithat Efendi'nin ana amacı; Avrupa'da gördüğü iyi/kötü her şeyi tarafsız bir şekilde ele alarak Avrupa'nın terakkiyatı hakkında bir fikre sahip olmak, insan aklını hayretler içerisinde bırakacak kadar maddi alanda ilerlemiş olan bu diyarları, bir anatomi uzmanı gibi masaya yatırarak bütün uzuvlarını tek tek derinlemesine incelemektir. Yazar, Avrupa'nın ilerlemesini; maddi ve manevi ilerlemeler olarak ikiye ayırır. Manevi ilerlemelerinin hiçbir yönünü beğenmemekle birlikte; maddi ilerlemelerinin hemen hemen bütün yönlerini beğenir, özellikle de teknik ve makinelerle ilgili olan terakkiyatı⁶. Avrupa'nın sokaklarının düzeni, binalarının büyüklüğü, zenginliği, güzelliği, caddelerinin genişliği ve temizliği onu makinelerdeki terakki kadar etkilemez; çünkü onlar kadar olmasa da İstanbul binalarıyla, çarşılarıyla, hamamlarıyla, camileriyle, minareleriyle güzel bir şehirdir. İyi kötü Avrupa şehirleriyle kıyas edilebilir. İstanbul'un binalarının büyük bir bölümün ahşap olması hasebiyle belli aralıklarla çıkan yangınlar sonucu kül olmasaydı, İstanbul, güzel binalar bakımından da daha zengin olabilirdi. Bu şehirleri kıyaslamada yazarı, İstanbul lehine mutlu eden bir özellik de; Avrupa şehirlerinin aksine, İstanbul halkının büyük bir oranının kendi hanelerinde ikamet ediyor olmasıdır. Avrupa'da ise insanların büyük bir bölümü kiracıdır. Bu tür tesellilerle, kıyaslarla, manevi yönden çok sağlam olan yapıyla, kendini mutlu hisseden Ahmet Mithat Efendi, teknik alanda, onu mutlu edecek Osmanlı diyarından tek bir örnek bile gösteremez.

6 Orhan Okay, Ahmed Mithat Efendi'nin Batı medeniyetine - özellikle de onların teknik alanlardaki ilerlemelerine-yaklaşımı ile onun sevgi ile bağlı olduğu Sultan II. Abdülhamid'in yaklaşımı arasında hiçbir farkın olmadığını belirtir. (Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Mithat Efendi*, İstanbul, 2008, s. 30-31.)

Yine bir akşam, otel lobisinde başlayan Şark-Garp karşılaştırılmasında Madam Gülnar ve annesine, Ahmet Mithat Efendi, sonunda onların da fikirlere kabullenmek zorunda kalacağı, çok uzun bir nutuk irad eyler. Ona göre:

İnsanların mutluluğu maddi ilerlemelerde değil; sağlam bir maneviyat içerisinde yaşayabilmektedir. Başarılı bir ilerleme hamlesiyle başı dönen Avrupa, maneviyatının büyük bir kısmını kaybetmiştir. İnsanların en fazla mutlu oldukları yer evleri, aileleridir, çocuklarıyla birlikte oldukları anlardır. Ancak Paris halkının bir kısmı terakkiyle birlikte bunların tümünden mahrumdur. Onların oturdukları ev, kullandıkları eşyalar kendilerinin olmak yerine kiradır. Çocuklarıyla birlikte yaşamayı ise bu halk adeta unutmıştır. Biraz zengin olanlar çocuklarını hemen doğumdan sonra bir sütanneye emanet etmekte; fakir olanlarsa karı-koca çalıştıkları için çocuklarını bir bakıcıya teslim etmek zorunda kalmaktadırlar. Akrabalık bağları da pek olmadığı için buralarda çocuklar bir aile sıcaklığı içerisinde büyümekten uzaktır. Aileler zamanlarını daha çok dışarıda geçirdikleri ve yemeklerini de dışarıda yedikleri için bir ev halleri de kalmamıştır. Halkın ev yaşamlarını öğrenmek isteyen bir kişinin bu ortamda böyle bilgilere ulaşması da artık çok zordur. Ona kaynaklık edecek tek veri büyük Fransız romancıların kaleminden çıkan eşsiz romanlardır; çünkü ev yaşamları sadece romanların tozlu sayfaları arasında kalmıştır.

Sanayileşmeyle birlikte halkta din duygusu yok olmaya başlamış, bütün kutsal değerlerden uzak kendilerini alabildiğine özgür hisseden bir toplum ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak Paris'te doğan çocukların üçte biri gayr-ı meşru olarak dünyaya gelmektedir. Anneden, babadan, kardeşten, akrabadan uzak yetişen bu çocuklardan nasıl bir vatan sevgisi beklenebilir, vatan yolunda ne gibi fedakârlıklar beklenebilir? Biz Doğuluların en büyük eksiği maddi yönden terakki gösteremeyişimizdir ama manevi yönden bütün kurumlarımız aile yapımız sapasağlam durmaktadır. Biz bir gün mutlaka maddi yönden istenilen seviyelere ulaşacağız ama Batı'nın bu kadar yozlaştıktan sonra tekrar manevi değerlerine dönebilmeleri artık çok zordur⁷.

⁷ Ahmet Mithat Efendi hemen hemen fikr-i sabiti olan yukarıdaki görüşlerini Avrupa seyahati boyunca bulduğu her ortamda ortaya koymaya çalışır. Daha önce uzun tren yolculuklarında Madam Gülnar'a anlattığı bu görüşlerini onun annesine de uzun uzadıya izahat etmekten mutlu olur. (daha fazla bilgi için bkz. Ahmed Mithat, *Avrupa'da Bir Cevelan*, (2015) s. 765-772).

Avrupa cevelanının son noktalarından olan Viyana’da, Osmanlı sefiri Sadullah Paşa ile de Avrupa’nın terakkisi ve Osmanlının bu terakkideki yeri üzerine uzun konuşmalar yaparlar. Sadullah Paşa’nın da kendisiyle aynı görüşte olduğunu göstererek aslında Ahmet Mithat, devletle görüşlerinin aynı doğrultuda olduğunu, hatta daha da ileri giderek Sultan Abdülhamit’le Avrupa medeniyeti konusunda görüşlerinin örtüştüğünü gün yüzüne çıkarmaya çalışır⁸. Onlara göre Osmanlı aydını, Avrupa medeniyetindeki büyük ilerlemeleri, gerçek anlamıyla inceleyip analiz etmek yerine, bir kısmı onları körü körtüne destekleme; bir kısmı da onların karşısında olma yolunu tercih eder. Oysaki Avrupa’nın bu terakkisi, yansız bir şekilde ele alınıp, incelenip, duygusallıktan uzak bir şekilde halka tanıtılmalıdır. Avrupa’nın maddi ilerlemesi denildiği zaman da sadece güzel binaları, caddeleri, yaşam tarzları akla gelmemelidir. Bunların yanında tiyatroları, bin bir çeşit tarihi değerleri içerisinde barındıran kütüphaneleri, müzeleri, sanat eserleri de hatırlanmalıdır. Bu tür ilerlemeler ise Osmanlıda hemen hemen yok gibidir. Bu seviyeye gelebilmek için çalışmalı hem de çok çalışmalıdır (Cevlan, 2015:1000-1001).

Maddi terakkinin hep yanında olan A. Mithat Efendi, seyahati boyunca hiç sıcak bakmadığı Avrupa’nın manevi durumuna, Cevlan’ının son sayfasındaki değerlendirmelerinde de soğuktur, onların manevi yöndeki gelişmelerine meyletmenin eski medeniyetin ve İslamiyet’in Osmanlıda oluşturduğu güzel hasletleri yok edeceğine inanır:

“.... bizim için Avrupa’nın terakkiyat-ı maneviyesini arzu eylemek medeniyet-i kadimimizin ve diyanet-i İslamiyemizin bizde peyda eylediği maneviyatı feda demek olacağından buna vicdanımız bir veçhile rıza gösteremez. Zira Avrupa’nın maneviyatı ekseriyet üzere esas-ı ma’yubeye mübtteni olduğundan onlar memduhiyetçe bizim maneviyatımıza kıyas bile kabul edemez (Cevlan, 2015:1001).

Ahmet Mithat’ın gerçekten özlediği ideal toplum; maddede inanılmaz derecede ileri gitmiş Batı ile maddi terakkiyi özellikle son asırlarda ihmal ederek, manevi yönden gelişen Doğu’nun birleşmesinden doğabilecek olan toplumdur (Okay, 2008:52-53).

8 Carter V. Findley, *Ahmed Mithat Efendi Avrupa’da*, İstanbul, 1999, s. 14.

Çoğu Tanzimat yazarı gibi Ahmet Mithat, *Paris'te Bir Türk* romanında sürekli Batı toplumu ile Osmanlı toplumunu karşılaştırma ihtiyacı duyacaktır. Roman kahramanı Nasuh Efendi'nin roman boyunca birincil görevi -tıpkı *Cevlan*'da Ahmet Mithat Efendi'nin yaptığı gibi- içinde yetiştiği toplumunun gönüllü savunucusu olmaktır. Batı'nın maddi yönden ilerlemişliğine rağmen Osmanlı dünyasının manevi yönden, yönetim ve yaşantı bakımından birçok güzel yönlerini etrafındakilere ikna edici bir üslupla dile getirir:

...İşte bizim memlekette hükümet-i cumhuriyyet olmayıp hükümet-i sultanıyye vardır. Bununla beraber şu dediğiniz müsavat da vardır. Bir sadrazamın oğlu sadrazam olmaya layık değil ise, mahza zadelikten dolayı hiçbir iddiaya kıyam edemez. Öte taraftan bir hamahın oğlu liyakat kazanır sadrazam olur. Demek isterim ki bu nimet-i müsavat dahi yalnız hükümet-i cumhuriyyede bulunmaz...(PBT, 2000:303)

Sonuç

Yakın komşuları olan Avrupa'yı geç de olsa tanıma gayreti içerisine giren ve bir medeniyet değiştirme sürecindeki Osmanlı toplumu için seyahatnameler/romanlar bu yolda işlevsel roller üstlenir. Seyahatnamelerle ötekinin farklı dünyası gözler önüne serilerek iki dünya arasındaki gelişmişlik uçurumunun ne denli büyük olduğunun idrak edilmesi, bu uğurda bir gayretin uyanması amaçlanırken; romanlarla, kurmacanın vermiş olduğu geniş bir hayal dünyasının desteği de alınarak, istenilen amacın daha da ilerilere taşınmasına gayret edilir.

Yaptığı bütün sanatsal çalışmalarda/girişimlerde toplumsal faydaları önceleyen Ahmet Mithat Efendi, Özellikle romanları ile topluma yeni bir dünyanın kapılarını açmanın gayret ve azmi içerisindedir. Bu uğurda elindeki bütün kaynakları sanatçı titizliğinin seçiciliğini de bir tarafa bırakarak kullanmayı amaçlar, sanatkârlığının muhalifleri tarafından acımasızca eleştirilebileceğini aklına bile getirmeden. Avrupa'ya açılan birer pencere olması amacıyla yazılan *Paris'te Bir Türk* romanı ile *Avrupa'da Bir Cevlan* adlı seyahatnamesi de toplumsal fayda göz önünde bulundurularak kaleme alınmış iki eseridir muharririn. Paris'i görmeden yazdığı romanı ile Paris'i adım adım dolaşarak vücuda getirdiği seyahatnamesi arasında benzerlikler dikkate değerdir.

Roman kahramanı Nasuh ile seyahatname yazarı Ahmet Mithat Efendi arasında benzerlikler için adeta Nasuh Efendi'ye Ahmet Mithat'ın tıpatıp aynısıdır denilse mübalağa yapılmış olmaz; sadece romanın kurmaca dünyasının sağladığı rahatlıkla kahramanın oldukça mükemmelleştirildiğinin akıldan uzak tutulmaması şartı ile. Tıpkı *Cevelan*'daki Ahmet Mithat gibi Nasuh da etrafındakilerle münazara etmekten hiç kaçınmaz ve bu sohbetlerde o da Şark/Osmanlı kültürünün yılmaz bir savunucusudur. Okuyucunun aklına bazen "Nasuh'un Paris'e gidişindeki birincil gayenin maddi yönden ilerlemiş bir kültürden ülkesi için yeni/faydalı olan şeyleri yüklenip getirmek mi; yoksa kendi kültürünü onlara usanmaksızın anlatmak mı olduğu" sorusunun gelmesi de kaçınılmaz olur. Bunun yanında o da tıpkı *Cevelan* yazarı gibi sabahları erkenden kalkmaktan, rehber kitapların kılavuzluğunda Paris'i sokak sokak gezmekten zevk alır ve bu gezilerinde bir şekilde etraflarında sohbetlerinden, onlarla birlikte olmaktan mutlu oldukları kadın veya kadınlar vardır.

Kaynakça

- Ahmet Mithat Efendi (2015), *Avrupa'da Bir Cevelan*, (Haz. N. Arzu Pala), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ahmet Mithat Efendi (2000), *Paris'te Bir Türk*, (Haz. Erol Ülgen) Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Andı, M. Fatih (1996), *Bir Osmanlı Bürokratının Avrupa İzlenimleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Asiltürk, Baki (2000), *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Balcı, Yunus (2010), "Türk Romanında Aydın Sorunu", *Türk Romanı Özel Sayısı*, Hece, S.53/54/55. Ankara,
- Bardakçı, Murat (2015), *Enver*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Belge, Murat (1994), *Edebiyat Üstüne Yazılar*, YKY, İstanbul.
- Berman, Marshall (2017), *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Dayanç, Muharrem (2012) "Bir Yenileşme Dönemi Aydını Olarak Ahmet Mithat Efendi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt/Sayı: XLVII, s. 81-96.
- Dayanç, Muharrem (2016), "Elçilikler", *Yeni Türk Edebiyatına Giriş*, Anadolu Üniversitesi AÖFF Yayınları, Eskişehir.
- Dayanç, Muharrem (2016), "Lale Devri", *Yeni Türk Edebiyatına Giriş*, Anadolu Üniversitesi AÖFF Yayınları, Eskişehir.
- Dayanç, Muharrem (2012), "Ahmet Mithat Efendi ve Üss-i İnkılap Üzerine", *Türkish studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* (Prof. Dr. Filiz Kılıç Armağani), Sayı: 7/1, s. 837-847
- Ecevit, Yıldız (2006), *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Esen, Nüket (2014), *Hikaye Anlatan Adam: Ahmet Mithat*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Findley, Carter V. (1999), *Ahmed Mithat Efendi Avrupa'da*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Gökçek, Fazıl (2012), *Küllerinden Doğan Anka, Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Gürbilek, Nurdan (2017), "Erkek Yazar, Kadın Okur" *Kadınlar Dile Düşünce, Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gürsoy Sökmen Müge - Başak Ertür (2008), *Edward W. Said Anısına – Barbarları Beklerken*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Hanioglu, M. Şükrü, (1992), "Batılılaşma", TDİA, C. 5.
- Hourani, Albert (1993), *İslam in European Thought*, Cambridge
- Kabbani, Rana (1993), *Avrupa'nın Doğu İmajı*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Koçak, Ahmet (2013), *Türk Romanında Avrupa*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, Ramazan (2012), *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, İstanbul.
- Lewis, Bernard (1988), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK.
- Moran, Berna (1987), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a*,

İletişim Yayınları, İstanbul

Okay, Orhan (2008), *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Mithat Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Ortaylı, İlber (2006), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Alkım Yayınları, İstanbul.

Ortaylı, İlber (2016), *Osmanlı'ya Bakmak, Osmanlı Çağdaşlaşması*, İnkılap yayınları, İstanbul.

Özel, Mustafa, (2018), *Roman Diliyle İktisat*, Küre Yayınları, İstanbul.

Şirin, İbrahim (2000), *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Lotus Yayınları, Ankara

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1985), *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

Yağcıoğlu, Semiramis (2017), *Roman Kahramanı ve Öznellik: Söylem İdeoloji ve Coğrafya*, Komşu Yayınları, İstanbul.

Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi (2017), *Paris Sefaretnamesi*, Haz. Abdullah Uçman, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Colson Whitehead'in *Yeraltı Demiryolu* Romanında Yeni Kölelik Anlatısı ve Amerikan Buyruğu

Murat ERDEM*

Öz

Bu çalışmada yakın dönem içinde ön plana çıkan siyahi yazar Colson Whitehead'in 2016 yılında yayımlanmış ve oldukça ses getirmiş olan *Yeraltı Demiryolu* adlı romanı incelenmektedir. Yeni bir kitap olmasına rağmen, ele alınan konunun bir kölelik anlatısı ve siyahi Amerikalıların karanlık Güney'den özgürlüğe kaçış mücadelelerini içermesi ve geniş bir okuyucu kitlesi bulması sosyal bilimler araştırmaları bağlamında önemli bir durumu karşımıza çıkarmaktadır. Neredeyse 170 yıl önce yasal olarak kaldırılmış olan köleciliğin karanlık ve korkunç yüzünün, siyahların özgürlük mücadelesinin Amerikan toplumunun içinde bulunduğu gündemde karşılık bulması, ülkedeki siyasi atmosfer ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Romanın adı olan *Yeraltı Demiryolu*, siyahi tarihçi William Still'in 1872 yılında aynı isimle yayınladığı ve kaçak kölelerin hikâyelerinin yer verildiği kitaptan alınmıştır. Roman geleneksel kölelik anlatılarında yer alan vahşet ve insanlık dışı uygulamaları içermesinin yanı sıra, köleliğin Amerikan toplumunda tarihsel ve sistemsel açıdan nasıl bir kurumsal yapıya dönüştüğünü ekonomik, siyasi ve sosyal bağlamda ortaya koymaktadır. Tarih, kültür ve edebiyatın keşişmesinin yanı sıra Amerikan toplumsal tarihinin önemli olay ve olgularına ötekilerin yani siyahların bakış açısını da içermesi romanı farklı kılmaktadır. Bu bağlamda eser edebi ve kültürel bir anlatı olarak yeni kuşaklar için tarihin dışında yeni bir okuma fırsatı sunmaktadır. Bununla birlikte romanın geleneksel kölelik anlatılarından farklı olarak sahip olduğu metinlerarası ilişkiler, fantastik kurgular ve anakronik yazın biçimi ile bu alanda yeni bir tür oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çalışmamızda ilk olarak kısaca Amerikan siyasi atmosferine değinilerek romanın popülerliğinin ülke gündemiyle ilişkisi sunulmaktadır. Daha sonra romanın çözümlemesi yapılarak kölelik sisteminin tarihte yerini meşrulaştıran Amerikan söylem ve ideolojilerinin edebi metin aracılığıyla nasıl ters yüz edildiği başkarakter Cora'nın yolculuğu üzerinden ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Edebiyatı, Amerikan Köleciliği, Yeni Kölelik Anlatısı, Siyahi Amerikalılar, Tarihsel Roman.

* Dr.Öğr.Üyesi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Türkiye.
Elmek: murat.erdem@ege.edu.tr.
<https://orcid.org/0000-0003-2796-1736>

Geliş Tarihi / Received Date: 19.11.2018
Kabul Tarihi / Accepted Date: 27.01.2019

DOI: diledcara.542588

New Slavery Narrative and American Imperative in Colson Whitehead's *Underground Railroad*

Abstract

This study aims at analyzing outstanding contemporary novelist Colson Whitehead's recently published influential novel *Underground Railroad*. Although it is published in 2016, its being a slave narrative covering the struggle of the African Americans to escape from deep South to freedom and its reaching a large audience points out a significant issue in the context of social sciences research. The struggle of the blacks for freedom along with this dark and terrifying face of slavery, which was legally abolished about 170 years ago, is still on the agenda of the American society and it is possible to say that this is related to the political climate in the country. The name of the novel, *Underground Railway*, was taken from a book under the same title which includes stories of fugitive slaves and was published in 1872 by the black historian William Still. The novel not only portrays violent and inhumane practices of slavery, as can be found in traditional slave narratives, but also reveals the economic, political and social context of how slavery has become an organizational structure in the American Society. What makes the novel distinctive is its intersection of history, culture and literature as well as including the point of view of the others, namely the blacks, to the important themes and issues of the Social History of America. In this context, as a literary and cultural narrative, the work offers a new reading type other than history to the new generations. In addition, it is possible to say that with its intertextuality, fantasy-fictions and anachronism, the novel forms a new genre in this field unlike traditional slavery narratives. In our study, by mentioning the political climate of America, firstly, the relation of the popularity of the novel with the agenda of the country is presented. Later on, the novel is analyzed and how American discourse and ideologies that legitimized the place of slavery in history are reversed by a literary text is presented through the journey of the main character Cora.

Keywords: American Literature, American Slavery, New Slavery Narrative, African Americans, Historical Fiction

Extended Summary

This study aims at analyzing outstanding contemporary novelist Colson Whitehead's recently published influential novel *Underground Railroad*. Although it is published in 2016, its being a slave narrative covering the struggle of the African Americans to escape from deep South to freedom and its reaching a large audience points out a significant issue in the context of social sciences research. The struggle of the blacks for freedom along with the dark and terrifying face of slavery, which was legally abolished about 170 years ago, is still on the agenda of the American society and it is possible to say that this is related to the political climate in the country. The name of the novel, *Underground Railway*, was taken from a book under the same title which includes stories of fugitive slaves and was published in 1872 by the black historian William Still. The novel not only portrays violent and inhumane practices of slavery, as can be found in traditional slave narratives, but also reveals the economic, political and social context of how slavery has become an organizational structure in the American Society. In addition, it is possible to say that with its intertextuality, fantasy-fictions and anachronism, the novel forms a new genre in this field unlike traditional slavery narratives. In this study, by mentioning the political of climate of America, firstly, the relation of the popularity of the novel with the agenda of the country is presented. Later on, the novel is analyzed and how American discourse and ideologies that legitimized the place of slavery in history are reversed by a literary text is presented through the journey of the main character Cora. In her life on the plantation of Georgia where Cora becomes a teenager, she faces the dreary and brutal side of slavery as a black orphan girl. However, she shows her bravery and courage when her garden is destroyed by some black men and when she saves an innocent black boy from a white master's beating. The end of life on plantation and the beginning of her journey start with an escape to another state via underground railroad. Every chapter in the novel represents a new beginning particularly entitled with the names of the states where Cora travels and lives for a period. As she grows both physically and intellectually, she realizes and understands how mechanics of slavery as an institution

operates in the rest of the country. Moreover, Cora reads almanacs while she is stuck in the attic of a house in North Carolina where she develops her historical knowledge and consciousness about America. In South Carolina, she enjoys being partially free and socializes in public where she is treated gently, however it is understood that secret research and experiments are conducted by white people on blacks to pursue scientific innovations. Cora, continuously disillusioned, manages to survive with the help of a handful white men who showed the way to underground railroad in each state. In the novel, Valentine's farm is a utopian realm of fugitive black people in Indiana where they can find shelter. The farm also serves as an education center of practical knowledge and provides a ground where black abolitionists and intellectuals visit and talk to the community. The farm was like a heaven for Cora until it was burnt down by the whites because they perceived an educated black as the major threat against white dominated society. At the end of the novel, Cora kills the notorious slave catcher Ridgeway who was determined to chase and bring her back to the plantation in Georgia. Then Cora goes west which is the new route and frontier of the country which represents hope and a new possibility for all those who could survive, especially black people. What makes the novel distinctive is its intersection of history, culture and literature as well as including the point of view of the others, namely the blacks, to the important themes and issues of the Social History of America. In this context, as a literary and cultural narrative, the work offers a new reading type other than history to the new generations.

Giriş

Kuzey Amerika'ya, henüz İngiliz kolonilerinin bulunduğu 1600'lerin başından itibaren köle olarak getirilmeye başlanan Afrika kökenli siyahilerin yüzyıllardır süren özgürlük ve varoluş mücadelelerinin farklı biçimlerde günümüze kadar devam ettiğini söylemek mümkündür. ABD'nin ülke tarihinden daha uzun bir süreyi kapsayan kölelik kurumunun yasal olarak ancak İç Savaş sonucunda, 1865 yılında federal anayasaya eklenen bir madde ile kaldırıldığını görülmektedir. Köleliğin kaldırılmasının hemen ardından başlayan kamusal alandaki ayrımcılık ise 1960'lı yıllara kadar sürmüştür. Bu dönemde başlayan gençlik hareketleri, otoritenin sorgulanması ve Vietnam Savaşı'nın yarattığı atmosfer içinde siyahiler de ayrımcılık karşıtı ve eşit vatandaşlık hakları için mücadele içinde olmuşlardır. Böylece siyasi alanda da kendilerini var etme şansı bulan siyahiler kimliklerini kökenlerine de referans yaparak Afrikalı Amerikalı olarak tanımlamaya başlamışlardır . 2008 yılında ABD Başkanlık seçimlerini kazanan Barack Obama, her ne kadar yarı siyah yarı beyaz bir kökene sahip olsa da, ülke tarihinde bir ilki gerçekleştirerek Beyaz Sarayın siyah tenli ilk başkanı olmuştur. Siyasal ve tarihsel gelişmelere paralel olarak edebi ve kültürel alanda da siyahlar kendilerine özgü üslup ve beyazların fazla ele almadığı konuları işleyerek Amerikan edebiyatı kanonu içinde yer bulmaya başlamışlardır. Kuşkusuz siyahilerin ürettiği edebi metinler ağırlıklı olarak kimlik ve kölelik anlatıları bağlamında gelişmiştir.

Yeraltı Demiryolu adlı bu roman yeni bir kitap olmasına rağmen, ele alınan konunun bir kölelik anlatısı ve siyahilerin karanlık Güney'den özgürlüğe kaçış mücadelelerini içermesi ve geniş bir okuyucu kitlesi bulması, sosyal bilimler araştırmaları bağlamında önemli bir durumu karşımıza çıkarmaktadır. Neredeyse 160 yıl önce yasal olarak kaldırılmış olan köleliğin ve ayrımcılığın günümüz Amerikan toplumunda karşılık buluyor olmasını ülkedeki siyasi atmosfer ile ilişkilendirmek mümkündür. Obama'nın ardından 2016 yılında başkan seçilen Donald Trump, kampanya sürecinde beyaz Amerikalıları ön plana çıkaran söylemleri ve "Amerika'yı tekrar büyük yapacağız" propagandasıyla başta Meksika kökenliler

olmak üzere göçmenler ve nüfusun azınlık konumunu oluşturan kesimlere karşı bir tutum içinde olmuştur. Böyle bir ortam içinde Whitehead'in *Yeraltı Demiryolu* metaforu üzerinden kurguladığı anlatı ile ülkenin karanlık tarihindeki siyahi Amerikalıları tekrar gündeme getirmesi ve geniş bir okuyucu kitlesine ulaşması bu çalışmanın yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Yazar Colson Whitehead, ülkenin prestijli kurumlarından Amerikan Ulusal Kitap Vakfı'nın en iyi kurgu kitap ödülünü alırken yaptığı konuşmada politik bir duruş sergileyerek Başkan Donald Trump'ı hedef almıştır: “Burada içeride mutluyuz; dışarıyı Allah'ın belası bir cehennem çukurunun çorak bölgesi olan Trumpülkesidir. Herkese nazik olun, sanat yapın ve güce karşı savaşın”(Alter 2016). Yazar kitapla ilgili yaptığı bir röportajda, kitabın her ne kadar tarihsel bir bağlamı olsa da ana teması olan ırkçılığın Amerika'da devam ettiğini şu sözlerle ifade etmiştir: “Amerika her zaman ırkçı olmuştur, şu anda da ırkçı, ve benim hayatım süresince de ırkçı olmaya devam edecek” (Epik 2017). Whitehead yazdığı romanı sadece bir kölelik anlatısı olarak değil, romanın kadın kahramanı Cora üzerinden günümüz Amerika'sında yaşanan toplumsal ve siyasi baskılara karşı insanlara umut vermeyi amaçladığını söylemiştir (Preston 2016). Kuşkusuz içinde bulunduğumuz dönemde de siyahilerin ayrımcılığa maruz kaldığı ve özellikle polis bu insanlara karşı ön yargılı olup orantısız güç kullandığı olaylar söz konusudur. Sosyal medya ve benzeri alanlar üzerinden hızla yayılan bu tür olay ve haberler siyahi kesim tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Son dönemde yaşanan birkaç olaya değinecek olursak, örneğin 18 yaşındaki siyahi Michael Brown'ın Ferguson polisi tarafından 2014 yılında vurularak öldürülmesi ve ardından yapılan mahkemede polis memurunun suçsuz bulunması tüm ülkeye yayılan ırkçılık karşıtı protestolara neden olmuştur (Sanchez 2014). Ferguson'daki olay yakın dönemde gerçekleşen diğer benzeri olaylar için bir mihenk taşı olmuştur. Aslında polisin siyahilere karşı şiddetinin en önemli örneği Rodney King'in 1992 yılında sadece hız limitini aştığı için bir grup polis tarafından öldürülmesi ve ardından gelişen yaygın şiddet olaylardır. Polislerin yaptıkları kamera görüntüleri ile sabit olmasına rağmen mahkeme tarafından serbest bırakılmaları üzerine Los Angeles şehrinde şiddet ve yağma şeklinde ortaya çıkan gösterilerde 60'ın üzerinde insan hayatını kaybetmiştir (Lee-Schuppe vd. 2017). O tarihten bugüne kadar Ferguson

olayı da dâhil olmak üzere polisin ve benzeri güvenlik kurumlarının siyahilere potansiyel suçlu olarak yaklaşması ve beraberinde aşırı güç kullanması ırkçılık bağlamında ülkenin özellikle siyahi kesimin hassasiyet gösterdiği bir olgu haline gelmiştir. Sosyal medya ve dijital olanaklar bu tür haberlerin çok hızlı paylaşılmasını ve gündemde kalmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde roman içerik olarak 19.Yüzyılın ilk yarısını ele alsa da, siyahi Amerikalıların günümüzde yaşadıklarının böyle bir çalışmayı ilgi çekici kıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca romanın 2017 yılında Pulitzer ödülünü almasının yanı sıra Barack Obama'nın okuma listesinde yer aldığını açıklaması, ünlü TV programcısı siyahi Oprah Winfrey'in kitap kulübü tarafından önerilmesi, *Washington Post* ve *New York Times* gibi gazeteler tarafından yılın romanı seçilmesine paralel olarak roman kısa bir süre içinde çok geniş kesimlerce bilinir ve okunur hale gelmiştir.

1- Kavramlar: Kölelik Kurumu ve Yeraltı Demiryolu

İngiliz imparatorluğunun Kuzey Amerika kıtasında 1607 yılında kurduğu ilk yerleşim alanı olan Jamestown, aynı zamanda kıtaya köle olarak getirilen siyahi Afrikalıların da ayak bastığı ilk yer olmuştur. 1619 yılında İspanyollardan ele geçirilen bir grup siyahi Afrikalı Hollanda gemisi *White Lion* ve İngiliz gemisi *Treasurer* ile Jamestown Virginia'ya ulaşmış ve yerel plantasyon sahiplerine satılmıştır (Tarrant-Reid 2012: 8). Böylece ülkedeki kölelik kurumunun ilk tohumları atılmıştır. Zaman içinde kurulan İngiliz kolonisi, başta İngiliz tüccarları olmak üzere Afrika'dan insan ticareti yapan gemilerle gelen köleleri geniş tarım arazilerinde çalıştırmak üzere kabul etmeye başlamıştır. Nüfusun az, toprağın bol olduğu koloniler için siyahi kölelerden oluşan iş gücü son derece ucuz ekonomik değerleri oluşturmuştur. Bununla birlikte, kölelerin zaman zaman isyanı ya da kaçışları koloni yönetimlerinin çekindiği ve kanunlar çıkararak önlem almaya çalıştığı konular olmuştur. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın hemen öncesinde 1770 yılı itibarıyla kolonilerdeki köle sayısı 462,000'i bulmuş ve bu rakam toplam nüfusun yüzde 20'sini oluşturmuştur (Rodriguez 2007: 19-20). Diğer bir ifadeyle, kurulacak olan Amerikan Birleşik Devletleri bu mirası otomatik olarak kolonilerden almıştır. Bununla birlikte kölelik konusu yeni federal hükümetin öncelikli sorunlarından olmamıştır. Ülkede yer alan eyaletlerin farklı sosyal yapısı

ve köleliğe farklı bakış açıları bu konuda genel bir düzenleme yapılması yerine pragmatik bir şekilde eyaletlerin kendi kararlarına bırakılmıştır. Kuzey eyaletleri köleliği kaldırırken, orta ve güney bölgelerde olan eyaletler bazı düzenlemeler ile köleliği sürdürmüşlerdir. Kuşkusuz köleliğin temel paradigmasını ekonomik açıdan tarım için gereken işgücü oluşturduğu için, güneyde bulunan geniş pamuk ve tütün arazileri kölelik sisteminin devamındaki en önemli etken olmuştur. Yasal açıdan bakacak olursak, Amerikan Kongresi'nin 1793 yılında çıkardığı Kaçak Kölelik Kanunu tüm eyaletleri bağlayıcı bir şekilde, kaçak bir kölenin sahibinin malı olduğunu ve köleliğin olmadığı eyaletlere kaçması durumunda ilgili güvenlik güçlerinin ve kurumların kaçak kölenin mutlaka sahibine teslim edilmesini zorunlu kılmıştır. Ayrıca köle avcılarının eyaletler arası geçişleri ve kaçak köleleri yerel kanunların üstünde bir hakla arama ve yakalama imkânı verilmiştir. Diğer bir ifadeyle hem kölelik sistemi kanuni olarak meşrulaşmış, hem de köleliğe karşı olan eyalet ve kurumlarının kaçak köleleri barındırmaları engellenmiştir. Buna benzer ve daha sert yaptırımları olan bir diğer kanun 1850 yılında çıkarılmış ve Amerikan İç Savaşı sonrası köleliğin anayasal olarak kaldırılma sürecine kadar bu sistem korunmaya devam edilmiştir. Kölelik sistemi tüm ülkenin bedel ödediği Amerikan İç Savaşı ardından 1865 yılında anayasaya eklenen bir maddeyle tüm eyaletlerde kaldırılmış ve yasaklanmıştır. Kölecilik kadar güçlü olmasa da kölelik karşıtı hareketler de özellikle kuzey eyaletlerde gelişmeye başlamıştır. 1775 yılında aralarında Benjamin Franklin gibi isimlerin de bulunduğu bir grup Quaker, "Kanunsuz Olarak Esir Tutulan Özgür Kölelere Yardım Cemiyeti"ni (Society for Relief of Free Negroes Unlawfully Held in Bondage) kurarak kıtada kölelik karşıtı ilk sivil hareketi gerçekleştirmişlerdir (Rodriguez 2007: 21). Zaman içinde bu tür sivil toplum örgütleri artmış, ancak İç Savaş sonrası kölelik kaldırılana kadar olan süreçte baskın bir siyasi güce ulaşamamışlardır. Bununla birlikte köleler, buldukları kötü koşullardan kaçmanın yanı sıra şiddete varan eylem ve isyanlar içinde olmuşlardır. 1831 yılında Nat Turner adlı kölenin Virginia'da başlattığı isyan 60'a yakın beyazın ölümüyle sonuçlanmıştır. İsyân elbette başarıya ulaşmamış, tersine diğer eyaletlerde siyahileri daha fazla kontrol etmeye yönelik kanun ve uygulamaların çıkmasına yol açmıştır (Forret 2012: xx). Güneyin kölelere karşı artan baskısı ve şiddete varan uygulamaları, kuzeydeki kölelik karşıtı hareketleri

daha da arttırmış ve özellikle kaçak kelere yardım edip onlara yol gösteren beyazlar ve siyahiler literatürde “yeraltı demiryolu” olarak adlandırılan bir sistem içinde harekete geçmişlerdir. “Yeraltı demiryolu” tabiri Amerikan kültürel tarihinde köleliğe karşı olan eyaletlerin, kurum ve bireylerin örgütlenerek esaret altında yaşayan köleleri bir dizi gizli evlerde konuk ederek zgr eyaletlere kaçırma pratiğinin genel ismidir. Güney’den kuzeye ya da köleliğin olmadığı eyaletlere kaçan kölelere yardım eden kölelik karşıtı beyazlar ve zgr siyahiler, kaçak köleler için belli noktalarda güvenli evler ve kaçış rotaları belirlemişlerdi. Merkezi bir yapıdan yönetilmeyen bu organizasyon içinde yer alan güvenli evler ve rotalar son derece gizliydi ve bunun sonucu olarak hiç kimse sistemin veya organizasyonun tamamını bilmiyordu. Kölelik karşıtı ve siyahi tarihçi William Still’in 1872 yılında yayımlanmış olduğu *Yeraltı Demiryolu* adlı kitabı bu konuyla ilgili derli toplu yapılmış ilk çalışma olarak genel bir ereve çizmiştir. Kendisi de bir aktivist olan Still, Amerikan İç Savaşı’nın sonuna kadar güneyden kaçan köleleri desteklemiş, sonrasında onlarla yaptığı söyleşilerden, topladığı çeşitli belge, dokümanlar ve mektuplardan çıkardığı “kaçış hikâyelerini” derleyerek bu eseri yazmıştır. Kitap siyahi kölelerin kaçışlarının yanı sıra, onlara destek veren ve yardım eden kölelik karşıtı beyazları da unutmamıştır (Andrews-Foster vd. 2001: 380).

Yazar Colson Whitehead, *Yeraltı Demiryolu* romanının adını Still’in çalışmasından ve yukarıda değindiğimiz tarihsel olgulardan esinlenerek koymuştur. Kuşkusuz romandaki yeraltı demiryolu kurgusal bir şekilde yerin altında bir metro gibi işleyen trenlerden bahsetse de, gerçekte böyle bir şey yoktur. Bununla birlikte yeraltı trenleri ve istasyonları kurgusal bir eğretileme olsa da referans alınan olgular gerçektir. Whitehead sadece yer üstündeki güvenli ev ve gzerghları romanda yerin altına almıştır. Bu haliyle edebiyat anlatısı ile tarihsel olguların bir anlamda i ie geçtiğini söylemek mümkündür.

Whitehead, farklı bölümler ve başlıklar altında oluşturduğu romanını nc kişi anlatımıyla kolay bir olay örgüsü sunmuş gibi gözükse de bölümlerin anakronik bir yapı içinde bazen baştan sona doğru kurgulanması veya daha önce Cora ile yolları kesieşen karakterlerin çocukluktan itibaren yaşadıklarının daha sonra sunulması ve zaman zaman bölümler arasındaki hikayelerin birbirli-

eriyle örtüşerek bir kolaj oluşturması okuyucunun aktif bir konumda kalmasını sağlamaktadır. Romanın bu formatıyla önceki kölelik anlatılarını içeren yapıyı değiştirdiğini, metinlerarası ilişkiler ve fantastik kurgular ile daha farklı bir tür içinde yazıldığını söylemek mümkündür. Keza tipik kölelik anlatılarında yer alan köleliğin korkunç uygulamalarına örneklerle yer verirken, aynı zamanda tarihsel ve sistem açısından nasıl bir kurumsal yapı olduğu üzerinde durarak köleciliğin ekonomik, siyasi ve toplumsal bağlamdaki varlığını ortaya koymaktadır. Kitapta yer alan bölümlerin bazıları ülkedeki eyaletlerin isimlerini taşımakta ve bu yerlerde yaşananlar Cora'nın gözüyle ve bakış açısıyla anlatılmaktadır. Her bölümün başında kaçak bir köle için konulmuş ödül ve açıklama bilgisi yer almaktadır. Böylece okuyucu, farklı kişiler ya da eyaletlerle ilgili bölümlere başlasa da, temel unsur olan kölelik ve özgürlük için kaçak haline dönüşen siyahilere yönelik beyazların kurumsal ve sistematik tutumunun bir süreklilik içinde devam ettiğini aklından çıkarmamaktadır.

Roman Ajarry'nin Afrika'dan kaçırılış hikâyesi ve başından geçenlere değinerek başlamaktadır. Ajarry, Mabel'in annesi ve romanın başkahramanı olan Cora'nın anneannesidir. Cora'yla ilgili ilk bilgileri Ajarry üzerinden sunulmaktadır. Daha sonra roman büyük oranda Cora'nın yaşıyla birlikte gelişen ve genişleyen bakış açısıyla sürmektedir. Romandaki her bölüm ya Cora'nın Gulliver ya da Odysseus gibi yaptığı yolculukların geçtiği yerler ya da bir şekilde onun hayatına değen insanların hikâyelerini içermektedir. Bu açıdan bakıldığında roman aynı zamanda bir yol öyküsüdür. Yazarın ifadesiyle farklı Amerikan eyaletleri olan bu yerler, insanlara farklı olasılıklar ve hayatlar sunmaktadır.

2- Plantasyonda Günlük Hayat

Romanın başlangıcında yer alan ve ilerleyen aşamalarda sürekli referansların verildiği Randall Plantasyonu köleciliğin en korkunç ve acımasız öykülerinin geçtiği Georgia eyaletinde bulunmaktadır. Baba Randall ve iki oğlunun sahibi olduğu bu plantasyon, birçok güney eyaletinde olduğu gibi pamuk tarlaları ve siyah kölelerden oluşan ucuz işgücü üzerine kurulu ekonominin tipik bir örneğidir. Romanın ilk bölümlerinde kölelerin gözünden bu plantasyonun günlük hayat akışını ve kölelerin birbirleriyle olan ilişkilerini görmekteyiz.

Türlü zorluklar altında devam eden hayat ve ağır çalışma koşulları içinde, eğer hasat mevsimi değilse kölelerin kendilerine ait tek boş zamanları pazar günleri saat 3'ten sonraki yarım gündür. Bunun dışında Noel ve paskalya dönemi hariç aralıksız devam eden bir çalışma hayatı söz konusudur. Randall plantasyonun en yaşlı kölesi olan Jockey'in "doğum günü", kölelerin bir araya gelebildiği tek etkinliktir. Jockey'in doğum günü yılda bir ya da iki kez kutlanmaktadır. Aslında bu gerçek bir doğum günü değildir zira "zencilerin doğum günleri olmadığını herkes bildirdi" (Whitehead 2017: 19). Jockey, plantasyonun en yaşlısı olarak dilediği zaman doğum gününü ilan eder, zaman zaman kapris yaptığı da olur ancak kendisine saygı duyulmasının nedeni bunca zaman ölmeden "beyaz adamın tezgâhlayıp yürürlüğe koyduğu irili ufaklı türlü işkencelerden kurtulmuş olması"dır (34, 35). Bu doğum günü plantasyon kölelerinin bir araya gelip yazarın ifadesiyle "şölen" olarak tanımladığı, herkesin elinde ne varsa getirip paylaştığı, beraber yiyip içtikleri hatta dans ettikleri nadir eğlence akşamlarıdır.

Romanın ana karakteri Cora da Jockey'in doğum günü olarak ilan edilen eğlence akşamlarına bahçesinde yetiştirdiği tatlı patates ya da başka ne varsa getirerek katılır. Cora'nın bu küçük bahçesi kendi açasından plantasyondaki en önemli aidiyet noktalarından bir tanesidir. Çünkü bu alan anneanesi Ajarry'den kalan, daha sonra annesi Mabel'in ilgilendiği ve son olarak kendisinin sahiplendiği iki buçuk metrekarelik bir yerdir. Cora, pazar günleri mutlaka bu bahçenin başına gelir, bakımını yapar ve yabani otlarını temizler. Aslında bu bahçe onun özgür olduğu ya da hissettiği tek alandır, zira bahçedeyken "haftada birkaç saat olsa da kendi kendinin sahibi olurdu" (21). Bu bağlamda bahçenin Cora açasından özgürlüğü temsil eden simgesel bir anlamı vardır ve romanın ilerleyen bölümlerinde Cora'nın özgürlük ile ilgili kavramları sorgularken zaman zaman bu yere referans yaptığı görölmektedir. Ancak anneanesinin ölümü ve annesinin plantasyondan kaçışının ardından yaşlı Ava bu bahçeye göz koyar. Bu arada ailesiz kalan Cora, plantasyonda Hob adı verilen ve yaşlı, hasta, zihinsel ya da fiziksel engelli kölelerin kaldığı bir kulübeye gönderilir.

Çocukluk döneminden yeni çıkmış genç bir kız olan Cora için yaşam oldukça zordur. Plantasyona yeni satın alınan kölelerden Blake, erkekliğin ve fiziksel gücün verdiği "hakla" Cora'nın bahçesine el koyar ve buraya köpeği için bir

kulübe yapar. Cora'nın roman boyunca bazen mecburiyetten bazen ise cesaretiyle zorbalıklara karşı meydan okumasının ilk örneğini bu noktada görürüz. Cora bir sabah eline baltayı alarak bahçesinde kurulu köpek kulübesini üç vuruşta yıkar ve onun üç katı büyüklüğünde olan Blake ve arkadaşlarına karşı meydan okur. Cora'nın mesajı açıktır: "Beni alt edebilirsiniz ama bedelini ödersiniz" (29). Tam o sırada yemek ziline çalması ve kimsenin yemekten vazgeçecek durumda olmaması Cora'yı başına geleceklerden o an için kurtarır. Cora bahçesini korumuştur, ancak daha sonra Blake'in arkadaşları Cora'ya tecavüz ederek bunun hesabını soracaktır. Bununla birlikte Cora bu bedeli zaten ödemeyi göze almıştır ve o andan itibaren plantasyonda güçlü bir kimliğe ve şöhrete sahip olmuştur. Cora'nın buna benzer ikinci çıkışı çok daha cesurca hatta ölümü göze alacak şekilde gerçekleşir. Cora, anne ve babası çok küçükken satılmış olan plantasyon çocuklarından Chester'a sahip çıkar ve göz kulak olur. Kölelerin "jockey doğumgünü" bahanesiyle yaptıkları eğlenceye beklenmedik bir şekilde plantasyon sahibinin iki oğlu James ve Terrance gelir. Chester istemeden efendi Terrance'a çarpar ve elindeki şarabın beyaz gömleğine dökülmesine neden olur. Zorba olduğu kadar acımasız da olan Terrance elindeki bastonla Chester'a vurmaya başlar. Durumu gören Cora koşarak Chester'ın üstüne kapanarak siper olur, ancak bu kez üst kısmında gümüş bir kurt başı olan baston Cora'nın yüzünü kan revan içinde bırakır (44). Cora günlerce geçmeyen yaralar ve hemen ertesi günü yediği kırbaçlarla yaptığı hareketin bedelini ödemiş olsa da, tıpkı köpek kulübesi olayında olduğu gibi, hem de bu kez "beyaz efendisine" karşı bir duruş sergiler. Bunlara ek olarak, Cora'nın plantasyondan kaçmayı başaran ilk köle Mabel'in kızı olması onu hem köleler hem de beyaz efendiler arasında oldukça tanınır hale getirir. Böylece plantasyondaki yaşamdan kesitler içeren ve kaçış öncesi Cora'yı ön plana çıkaran bölüm tamamlanmış olur.

3- Köleliğe Karşı Zafer: Özgürlüğe Kaçış

Randall Plantasyonun sahibinin ölümü sonrasında işlere sahip çıkan iki erkek kardeşten ağabey James'in de beklenmedik ölümü, geriye tek varis kalan acımasız Terrance'ı tüm mülkün ve kölelerin sahibi yapmıştır. Cora'nın plantasyonda bulunduğu bölge ağabey James'in kontrolündedir ve o Terrance kadar

gaddar ve acımasız değildir. Artık Cora da doğrudan Terrance'ın mülküne dahil olmuştur. O ana kadar plantasyondan kaçmayı aklına getirmeyen Cora, her ne kadar kaçakların sonu ağır işkence ve ölüm olsa da “Randall arazisini belirleyen sınırların ötesini düşünmeye” başlamıştır (59). Cora'dan çok daha önce kaçmayı planlayan Ceaser, Cora'nın cesaretinden etkinlenmiş ve plantasyondan kaçmayı başaran Mabel'in kızı olması nedeniyle Cora'nın kendisine şans getireceğine inanmış ve birlikte kaçmayı teklif etmiştir. Plantasyona sonrada katılan Ceaser diğer kölelerden farklı olarak küçük bir çiftlikte dul Bayan Gardner'ın yanında ailesiyle yaşamıştır. Büyük plantasyonlardan farklı olan bu ortamda efendileri Bayan Gardner'ın sevgi ve takdirini kazanmış, dul kadının ölümünün ardından bırakacağı vasiyete göre ailece özgür kalmaları söz konusu olmuştur. Ancak vasiyetname bırakamadan ölüp giden sahiplerinin Boston'da yaşayan yeğeni, bir avukat aracılığıyla miras kalan mal ve mülkün yanında Ceaser ve ailesini de satışa çıkarılmıştır. Daha da kötüsü hem ailenin dağılması hem de güneydeki plantasyonlara satılmaları söz konusu olmuştur (61). Bu olaydaki ironi Bayan Gardner'ın vasiyetnamesini yazmadan ölmüş olmasıdır. Yeğenin yerinden bile kıpırdamadan bir avukat aracılığıyla satışları yapabilmese, toplumda kanunların düzgün bir biçimde işlemekte olduğunu, mal, mülk, miras gibi hakların ve hukukun oldukça yerleşik olduğunu göstermektedir. Ancak bir insanın sadece renginden dolayı mal ve eşya muamelesi görmese, alınıp satılması ya da miras kalması, kölelik sisteminin toplumun tüm kurumlarına derinlemesine işlediğini ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle Avrupa'dan dini ve siyasi baskılardan kaçarak gelen, İngiltere'ye karşı savaşarak koloni boyunduruğundan kurtulup özgürlüğünü ve bağımsızlığını ilan eden insanların kurduğu ülkede kölelik resmi, yasal ve kurumsal bir yapı içinde, sanki son derece doğalmış gibi sisteme eklemlenmiş biçimde işlemeye devam etmektedir.

Ceaser'ın bu geçmişi, Güneyin karanlık yüzü olan Randall plantasyonu gibi bir yerde durmanın onun için ölüm olacağı, dolayısıyla kaçmaktan başka bir çaresinin kalmadığı düşünmesini pekiştirmektedir. Ceaser el becerisine bağlı olarak yaptığı kâse ve benzeri eşyaları kasabada Bay Fletcher'ın dükkanına satılmak üzere bırakmaktadır. Bay Fletcher aynı zamanda Georgia eyaletindeki Yeraltı Demiryolundan sorumlu kişi olarak kölelerin kaçmasına yardımcı olmaktadır.

Fletcher açısından bakıldığında Ceaser normal bir köleye göre daha becerikli, okuma yazma bilen, bilgili ve potansiyel olarak bölgeden kaçmayı başarabilecek bir kişiliğe sahiptir. Ceaser, Fletcher'ın yardım teklifini olumlu karşılar ve Cora'yı da ikna ederek özgürlüğe kaçış sürecini başlatır. Ceaser ve Cora kendi imkânlarıyla plantasyonun dışına çıkmayı başarırlar ve Bay Fletcher'ın gözetimi altında Yeraltı Demiryoluna ait istasyonun bulunduğu çiftlik evine ulaşırlar. Cora hayatında ilk defa plantasyondan bu kadar uzaklaşmıştır; bu kaçış sadece özgürlüğe atılan adım değil, aynı zamanda köleliğe karşı bir umut ve zaferin başlangıcıdır.

4- Yeraltı Demiryolundan Yeni Yerlere

Romanda kurgusal hatta fantastik olarak nitelendirebileceğimiz Yeraltı Demiryolu, Lewis Carroll'ın *Alice Harikalar Diyarında* eserinde yaratılana benzer uçsuz bucaksız deliklerden ve hatlardan oluşmaktadır. Gidilecek her istasyon yeni bir olasılık ve yeni bir şans demektir. İstasyona gelen Cora “çelik raylar büyük olasılıkla hem Kuzey'e hem Güney'e uzanıyor, hayal edilemez bir kaynaktan çıkıp mucizevi son durağa ilerliyordu” diye düşünmüştür (79). Ancak mucizevi son durak yerine kaçaklar ancak yukarı çıktıklarında geldikleri yerin neresi olduğunu öğrenebilmektedir. Gelen trenin kondüktörü Lumbly istasyonların sürekli açılıp kapandığını, seferlerin değiştiğini ve her zaman hangi trenin nereye gittiğini görmediklerini, benzer şekilde yolcuların da trenden inene kadar yukarıda onları neyin beklediğini bilemediklerini söyler (80).

Cora açısından Georgia ya da Güney dışında her yer yeni ve özgürlüğe yakın bir yerdir. Trene binerler ve uzun bir yolculuk sonrasında indikleri ilk istasyon Güney Carolina eyaletidir. Romanda Güney Carolina başlığı verilen bölümün girişinde siyahi bir kadın olan Bessie Carpenter karakteriyle karşılaşmaktayız. Bessie, Bay ve Bayan Anderson'ın evinde yardımcı olarak çalışmakta, çocuklarına bakmaktadır ve sokağa çıkarak alışveriş yapabilmektedir. Bessie aynı zamanda okuma yazma bilmektedir ve plantasyonlarda yer alan tipik kölelerden oldukça farklı bir profile sahiptir. Özellikle bir siyahi kölenin okuma yazma bilmesi beyazlar açısından son derece tehlikeli bir durum olarak kabul edilmektedir. Örneğin Ceaser'ın okuma yazma bildiğini fark eden Bay Fletcher onu derhal uyarmış, “Seni meydana gördüm, tabelaları okuyordun. Bir gazeteye göz attın. Kollamalısın

kendini. Başkaları da fark edebilir okuma bildiğini” demiştir (63). Büyük plantasyonlarda ve özellikle Güney eyaletlerinde beyazlar açısından en önemli tehdit ve tehlikelerden bir tanesi kölelerin okuma yazma bilmeleri, bilinenmeleri ve ülke gündemini takip etmeleridir. Zaten plantasyondan kaanların ilk yaptıkları iş okuma yazma öğrenmektedir ki “tam bir illetti bu” (92). Randall plantasyonunda “Connelly bir keresinde sözcüklere baktığı için bir zencinin gözlerini oymuştu... Bu ceza sayesinde alfabeyi öğrenmeyi hayal eden bütün kölelerin ona karşı akla hayale sığmaz bir korku duymasını sağlamıştı” (112).

Okuma yazma ile ilgili bir başka örnek ise Cora ve arkadaşı Molly Indiana’da Valentine çiftliğinde kütüphaneye giderken karşılarına çıkan bir yük arabacısının şu sözleridir: “Efendi, silahlı bir zenciden daha tehlikeli tek şeyin... elinde kitap olan bir zenci olduğunu söylerdi. İçeride (kütüphanede) kocaman, siyah bir barut yığını var demek ki!” (298). Gerçekten de silahlı bir siyahiyile mücadele etmek kolaydır, ancak okuma yazma öğrenen, farkındalığı artan, yaşananların ne olduğunu çözüp, sistemin ve ülkenin gerçeğinin fark edip insan olarak haklarını aramaya başlayacak siyahilerle mücadele etmek çok daha zordur.

“Güney Carolina” başlıklı bölümün girişinde bahsedilen Bessie Carpenter karakterinin aslında Cora olduğunu, kaçak bir köle olması nedeniyle kendisine verilen farklı bir kimlikle Güney Carolina’da yaşamaya başladığını sonradan öğreniriz. Yani bir anlamda bu bölüm anakronik olarak sondan başa olacak şekilde yapılanmıştır. İlerleyen sayfalarda Cora’nın nasıl Bessie kimliğine büründüğü anlatılmaktadır. Güney Carolina Cora için aydınlanmanın başlangıcı olmuştur. Okuma yazmanın yanı sıra, diğer insanlarla sosyalleşmiş, hatta bir müzede siyahilerle ilgili kurulmuş sahnelerde kölelerin yaşam koşullarını betimleyen hareket-siz konu mankeni şeklinde çalışmaya başlamıştır. Elbette ironik olan noktalardan bir tanesi bu müzenin beyazlar tarafından işletilip, yine beyazlara yönelik olarak siyahilerle ilgili temsillerin oluşturulup sunulmasıdır. Komşu olan Georgia ve Güney Carolina eyaletlerindeki siyahilerin bu kadar farklı yaşam koşullarına sahip olması Cora’da şaşkınlık yaratmıştır. Ancak daha sonra hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığını, burada bir şeylerin yanlış gittiğini aslında bu bölgenin beyazlar tarafından tıbbi deneylerin yapıldığı, siyahi kadınların kısırlaştırıldığı ve erkeklerin denek olarak kullanıldığını büyük bir laboratuvar olduğunu fark etmiştir.

Cora kaldığı yatakhanedeki diğer siyahi kadınlara bakarak şu tespiti yapmıştır: “Yataklarına girerken, beyazların hâkimiyetinden ve ne yapmaları, ne olmaları gerektiği konusundaki emirlerden muaf olduklarını sanıyorlar. Kendi hayatlarını yönettiklerini sanıyorlardı. Oysa halâ koyun gibi güdülüyor, evcilleştiriliyorlardı. Eskisi gibi salt mülk değil ama besi hayvanıydılar; damızlık olarak beslenen, kısırlaştırılan hayvanlar. Kümesi veya ağılı andıran koşullara tıklımışlardı” (142). Cora, özgürlük için çıktığı bu yolda kendisine iyi davranan beyazların gerçek yüzünü görünce büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Burada sanki özgürleşmiş gibi gözüküp aslında plantasyonun farklı bir halinde olduklarını şu sözlerle ifade etmiştir: “Halâ Güney’deydiler ve şeytanın hünerli parmakları uzundu. Ayrıca dünyanın onlara öğrettiği onca şeye rağmen el ve ayak bileklerine geçirilen zincirleri tanıyamamışlardı. Güney Carolina’daki zincirler yeni bir türdü –anahtarları ve mandalları yerel üretilirdi- ama zincirdi yine de” (163).

Cora özgürlüğün sadece fiziki olarak zincirlerden kurtulmak ile gerçekleşen bir kavram olmadığını farkına burada varmıştır. Kaçak köle avcısı Ridgeway’in gelişiyile Cora’nın Güney Carolina’dan ayrılışı bir olmuştur. Ancak yol arkadaşı Ceaser yakalanmış, Cora zar zor Yeraltı Demiryolu istasyonuna ulaşmış ve yeni durağı olan Kuzey Carolina’ya doğru yol almaya başlamıştır. Ancak Kuzey Carolina’da durum karışıktır ve kaçak köleler ile ilgili sert önlemler söz konusudur. Bu yerin istasyon görevlisi Martin, Cora’yı evinde saklayabileceği tek yer olan tavan arasına yerleştirmek zorunda kalmıştır. Cora, ayakta durmanın mümkün olmadığı, sıkışık ve klostrofobik olan bu yerde aylarca zaman geçirmek zorunda kalmıştır. Zaten kaçak köleler için bir evin ya tavan arası ya da varsa bodrumu veya kileri saklanabilecekleri yerler olmuştur. Tavan arasında siyahi köle kadın figürü Harriet Ann Jacobs’un *Incidents in the Life of a Slave Girl* adlı otobiyografik romanında Linda Brent karakterini akla getirmektedir (Jacobs 2009: xliii). Gerek Jacobs, gerekse Whitehead’in tavan arasında sıkışıp kalmış kadın kahramanlarının yaşadıkları, benzer biçimde Kuzey Carolina’da geçmektedir. Jacobs’un Linda karakteri tam yedi yıl tavan arasında yaşayarak sadece küçük bir delikten dışarısını izleyerek hayatını geçirmiştir. Cora ise birkaç ay olsa da tavan arasında yaşamış ve bu sürede dışarı açılan dünyası tavan arasındaki küçük bir delikten kasabanın parkı ve orada gezinen insanlar olmuştur. Cora bu sayede

beyazların kimliklerinin nasıl oluştuğunu ve şekillendiğini izleyerek öğrenmiştir (Dubek 2018: 76). Bununla birlikte ironik olan kaçak kölelerin ve siyahilerin çıkıp gezemediği kamusal alan olan bu parkta bulunan sahne, çevresindeki evler, taş dōřeli yollar, hemen hemen her şeyi çalışan siyahilerin inşa etmesidir. “Burada siyahi halkın yapmadığı tek şey parktaki ağatı. Tanrı onu da kasaba halkının kötü emellerine alet olması için yaratmıştı” (Whitehead 2017: 196). Cora Tanrı’nın da siyahileri sevmediğini ve yarattığı bu ağacın genellikle yakalanan kaçak köle ya da onları saklayan beyazların asılması yani linç edilmesi için kullanıldığını düşünür.

Cora’nın tavan arasındaki yaşamı normal koşullarda klostrofobik, sıkışık ve basık bir hapis gibi gözükse de, söz konusu olan hayatta kalma mücadelesidir. Bu süreçte akıl sağlığını korumuş ve tavan arasında istasyon görevlisi Martin’in babasına ait olan almanakları ve İncil’i okuyarak ufkunu ve Amerika ile ilgili bilgilerini genişletmiştir. Ancak kutsal kitabın içinde yer alan zıtlıklar ve referanslar Cora açısından anlaması oldukça güçtür. Yine de kaldığı evin sahibi Martin’in karısı olan dindar Ethel ile küçük bir tartışmaya girmekten çekinmemiştir. Cora İncil’de yer alan bir öğretiye göre bir insanın alınıp satılması suçunu işlemek ölümle cezalandırılırken diğer bir sayfada kölelerin efendilerini itaatle dinlemesi gerekliliğinden bahsetmesinin bir çelişki olduğunu dile getirmiştir. Ethel yoruma girmeden kitap ne diyorsa doğrudur diyerek: “Bir Yahudi, Yahudi kardeşini köle olarak yanında tutamaz. Ama Ham’ın oğulları aynı kabileden değildir. Onlar kara derileriyle, kuyruklarla lanetlenmişlerdi. Kitabı Mukaddes köleliği lanetlerken zencileri kastetmiyor” (202). şeklinde açıklama yaparak konunun uzamasını engellemiştir. Bu açıklamaya göre beyazların köle olması günah, siyahiler olduğunda ise değildir, ama Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nde bütün insanlar eşit yaratılmış denmektedir. Demek ki siyahilerin de beyazlar tarafından insan olarak kabul edileceği güne kadar köle olarak kalmaya mecburdur. Bu sistemde köle olarak kaldığı sürece özgür olabilmesi mümkün değildir, çünkü her yerde “tarlalarda, yeraltında veya çatı odasında, Amerika gardiyandı” (192). Hatta bu gardiyan sadece siyahilerin değil beyazların da gardiyanı, daha doğrusu kurulu sistemin devamlılığını sağlayan mekanizmadır. Örneğin Martin ve karısı Ethel, Cora’yı sakladıkları için yakalanma durumunda derhal linç edilebilirlerdi.

Benzer şekilde toplumun içinde herkes kolaylıkla birbirini suçlayabilir, paranoya ve şüphe yaratılabilir ve beyazlar da doğru dürüst yargılanmadan asılabilirlerdi. Böyle bir atmosfer içinde aslında beyazlar da korku ve şüphe içinde yaşayıp, bazen güvenlikleri için özgürlüklerinden vazgeçmeleri söz konusu olabilmektedir. Cora sorunun beyaz veya siyah olmaktan öte, sistemin korku imparatorluğu yaratıp, toplumun farklı kesimlerini birbirine karşıt olarak konumlandırıp siyasi ve ekonomik yapının devamlılığını sağladığı sonucuna varmıştır. Bu yapının temelini ise düşünce olarak ırkçı ve pragmatik, ekonomik olarak materyale dayalı ve siyahiler de dahil her şeyin alınıp satılması oluşturmaktadır. Kurulu bu sistem daha en başından itibaren sistematik işlemiş, örneğin siyahiler Afrika'dan kaçırılır kaçırılmaz önemli eşyalar gibi dikkatlice çetelesi tutulmuş ve Amerika'da mezat satışları dâhil olmak üzere tüm bilgiler kayıtlara geçirilmiştir. Bu süreç oldukça organize ve mal-sermaye-ticaret ilişkisi üzerine kurulmuştur. Romanda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: “Köleliğin büyük kayıt defteri listelerle doluydu. Başta on binlerce isim Afrika sahilinde, yük beyannamelerine kaydedilmişti. İnsanlar kargoydu. Ölülerin isimleri de yaşayanlarınkiler kadar önemliydi, çünkü hastalık ve intihar -ve muhasebe kayıtlarına geçirmek için kullanılan başka kazalar- yüzünden kaybedilenlerin hesabını işverenlere vermek gerekiyordu. Mezat yerlerinde her mezatta satılanların çetelesi tutulurdu ve plantasyonlarda idareciler işçilerin adlarını bitişik el yazısıyla sütunlar halinde kaydederlerdi. Her isim mal, nefes alan sermayeydi; etten ve kemikten kâr” (236). Örneğin Cora'nın annesinin Ajarry, yaşına, doğurganlığına, becerisine, plantasyonlardaki yeri ve yapabileceklerine göre ve de klasik “arz-talep” dengesine göre oluşan serbest piyasa ekonomisi içinde değerinin ne olduğu ve neye göre değiştiğinin farkına varmıştır. Ajarry köle pazarında ilk sunulduğunda “iki yüz yirmi altı dolar karşılığında bir aracıya satıldı. Aslında ederi daha fazlaydı ama o sezon Pazar genç kız kaynıyordu” (13). Diğer bir ifadeyle arzın fazla olması “malın” değerini düşürmüştür. Aslında “Ajarry'ye kaçırıldığı geceden beri tekrar tekrar değer biçilmiş, her gün yeni bir terazinin kefesinde uyanmıştı” (16).

Beyazlar aynı zamanda Afrika'nın farklı kabilelerden gelen kölelerin farklı beceri ve özellikleri olduğunu fark etmiş ve bu bilgileri kategorize etmiştir. Buna bağlı olarak bir malın nereden geldiği ya da üretildiği gibi bilgiler mezat

aşamasında gerçekleşen alış verişin bir parçası olmuştur. Örneğin Randall plantasyonunda bulunan Mary oldukça doğurgan bir yapıya sahip olan safkan bir Ashanti soyunu temsil etmektedir. Beş çocuğunu kaybettikten sonra bile anaçlığını kaybetmemiş ve çalışmaya başladıkları andan itibaren kolayca satışı gerçekleşen çocuklar doğurmuştur (49). Ağabey James'in ölümü ardından plantasyonu yöneten Terrance bu konuya ayrı bir önem verip kölelerin "eşleşmelerin uygunluğunu ve doğacak olanların değerini gözetmek adına bütün evlilikleri bizzat" ayarlamıştır (58). Bu örneklerden anlaşılacağı üzere, siyah köleler doğumdan ölüme kadar olan tüm hayatları boyunca beyazların kurduğu sistem içinde her yönden denetime tabi tutulmuşlar ve değeri sürekli değişen bir ürün olarak değerlendirilmişlerdir.

5- Tarihin Romanı, Tarihin Anlatısı

Bu bağlamda romanın tarihsel gerçeklere doğrudan referansları ve zaman zaman alternatif tarih kurguları ya da tarihin anlatısına ötekinin gözünden bakarak değerlendirilmesi biçiminde bir çıkarım yaparak, aşağıdaki olguları da göz önünde bulundurduğumuzda, kitap için tarihsel bir roman tanımı yapmamız mümkündür. Romanda başkarakterlerden olan köle avcısı Ridgeway bir demircinin oğludur, ancak baba mesleğini yapmak yerine kaçak köleleri avlamayı tercih etmiştir. Bu görev plantasyonlardan ya da beyazların hizmetinden kaçan köleleri aramak, avlamak ve ödül karşılığı sahibine geri getirmektir. Romanda demirci ustası olan babayla, kaçak köle avcısı Ridgeway'in yaptıkları işlerin farklı olmasına rağmen "kaderin çizdiği yolda yükselen bir ulusa hizmet eden aynı sistemin çarklarıydı" tanımı yapılarak Amerika'nın kaçınılmaz yükselişine referans yapılmıştır. Baba demircilik işiyle tüfek, nal, tırmık, araba yayı ya da köleler kaçmasın diye boyunlarına zincir halka gibi eşyalar üretip kurulu sistemin devamlılığına destek verirken, oğul da beyazlara ait olan eşyaları yani kaçak "köleleri" bulup geri getirmektedir. Ridgeway babasına yaptıkları işlerle ilgili olarak "ikimiz de Bay Eli Whitney için çalışıyoruz" der (88). Amerikan tarihi bağlamında önemli bir mucit ve iş adamı olan Eli Whitney, pamuğu ayırıştırıcı çırçır makinesini icat etmiştir. Bu makinenin yaygınlaşmasına bağlı olarak pamuk üretimi o kadar artar ki, Güney bölgesinde gerçek anlamda bir pamuk devrimi

bu makine sonrasında yaşanır. Daha fazla hasat için daha fazla demir, tekerlek, daha fazla köle için demir halkalar, yeni evler ve düzenin devamı için daha fazla demire ihtiyaç duyulacaktır (88, 89). Resmi tarih içinde söylenmeyen ise, pamuk üretiminin artmasının tarlalarda daha fazla siyahı iş gücüne ve kölelik sisteminin güçlenmesine olan etkisidir. Roman sayesinde, Amerikan tarihinde gelişmenin ve refahın temsili olan Whitney'in çırçır makinesinin aynı zamanda siyahilerin olumsuz yaşam koşulları ve içinde buldukları köleliğin daha da genişlemesine ve sistem içinde kurumsallaşmasına neden olduğu ortaya konulmaktadır.

Beyazların kurduğu bu sistemin meşruluğunu sağlayan düşünce ve ideolojilerin tezahürünü yine Ridgeway karakterinin düşüncelerinden çıkarmaktayız. Bu kez sadece siyahiler değil, toprakları ellerinden alınan Kuzey Amerika kıtasının gerçek sahibi yerlilere de referans verilmektedir: “Özgür olmaları gerekiyor olsaydı, zenciler zincire vurulmazdı. Kızılderililerin topraklarını yitirmemesi gerekiyor olsaydı, o topraklar hala onların olurdu. Bu yeni dünyayı ele geçirmek beyaz adamın kaderi olmasaydı, şimdi onun sahibi olmazdı Yüce Ruh, insanlığın hummalı faaliyetini birleştiren o kutsal bağ, buradaydı işte: Elinde tutabildiğin her şey senindir. Mülk, köle, kıta senindir. Amerika'nın buyruğu buydu” (92, 93). Güney Carolina'da kaldığı dönemde okuma yazma öğrenen ve ülke ile ilgili tarihsel bilgisini arttıran Cora, Amerika'nın koloniden devlete geçişini ve İngiliz Krallığına karşı başlattığı kurtuluş savaşının sembolü olan Bağımsızlık Bildirgesi üzerine daha fazla düşünme fırsatı bulmuştur. Özellikle Avrupa'daki baskıdan ve zulümden kaçan beyazlar ile kendi durumlarını karşılaştıran Cora'ya göre “beyazlar bu topraklarda yeni bir başlangıç yapmak, kölelikten kaçan özgür zenciler gibi efendilerinin zulmünden kurtulmak için gelmişti. Ama kendilerine layık görülen idealleri başkalarından esiriyorlardı” (133). Ülkeyi tanıdıkça siyah kölelerin sürdürdüğü toprağın aslında Amerikan yerlilerine ait olduğunu, beyazların “ne kadar etkili katliamlar yaptıklarıyla övündüklerini, kadınları ve bebekleri öldürmekle, başkalarının geleceğini daha beşikteyken boğmakla böbürlendiklerini” öğrenmiştir (133,134). Artık o belgenin anlattıklarından şüphelenmişti çünkü “Amerika da tıpkı onun gibi karanlıklara karışmış bir hayaletti” (200). Cora'nın roman boyunca ülkeyle ilgili artan bilgisine paralel olarak yaptığı tanımlamalar sürekli olumsuz ifadeler haline dönüşür. Bunlardan bir tanesi de ilk yer altı ista-

syonuna girdiğinde kondüktör Lumbly'nin sözleridir: “Bu ülkenin nasıl bir yer olduğunu öğrenmek istiyorsanız demiryolunu kullanın derim ben hep. Hızla giderken dışarı bakarsanız, Amerika'nın gerçek yüzünü görürsünüz” (287). Cora yeralında yaptığı bütün yolculuklarda dışarı baktığında karanlıktan başka bir şey görmemiştir. Cora açısından ülkenin kendisi ve tarihi hep karanlıktır.

Romanda zaman zaman yerlilerin beyazlar tarafından uğradığı haksızlıklara da tarihsel bağlamda değinilir. Örneğin Başkan Andrew Jackson'ın imzasıyla yürürlüğe giren Kızılderilileri Tehcir yasasıyla, beyazlara daha fazla yer açmak için bir grup yerli ülkenin başka bir kısmına zorunlu göçe tabi tutulur (Sturgis 2006: 37). Bu yasa çerçevesinde Cherokee kabilesine ait topraklar satın alınır ve yerliler Oklahoma bölgesinde yeni bölgelere gönderilirler. Romanda Amerikan buyruğunun sözcüsü konumunda olan Ridgeway “Yerleşimcilerin toprağa ihtiyacı vardı ve Kızılderililer beyaz adamın yaptığı anlaşmaların hiçbir değerinin olmadığını bir türlü anlayamadıkları için başlarına geleni hak etmişti” saptamasını yapar (Whitehead 2017: 225). Kuşkusuz yerleştikçe yayılan, yayıldıkça yerleşen beyazlar açısından bu durum bir alın yazısı, Kaçınılmaz Yazgı'dır (Manifest Destiny). Özellikle ülkenin doğusunda artan nüfus ve yeni gelen göçmenler için Batı'ya gitmek ve kıtanın her tarafını doldurmak Tanrı'nın verdiği bir misyon, bir yazgıdır (Merk 1995: 24). Bu kavramın tanınması ve yaygın bir biçimde kullanılması *Democratic Review* editörü olan John Sullivan'ın 1845 yılında söylediği şu sözler ile gerçekleşmiştir: “Her yıl sayıları milyonlarla artan insanlarımızın özgürce gelişebilmesi için kıtanın her tarafında yayılmamız alnımıza yazılan bir takdiri ilahidir” (Zinn 2000: 215).

Bu düşünce sistematığı içinde 1846 yılında ABD'nin Meksika ile savaşa girmesi ve ardından Teksas'ı ele geçirmesi tarihsel bağlamda ilk örnek olarak kabul edilebilir. Romana geri dönecek olursak, beyazların yayılmacı politikalarını meşrulaştıran bu tarihsel referans ve ideoloji için karşımıza tekrar Ridgeway çıkmaktadır. Cora'yı yakaladıktan sonra Tennessee'deki başka bir kaçak köleyi almak için Batıya olan yolculukları sırasında geçen konuşmalarında Kaçınılmaz Yazgı'nın ve Amerikan ruhunun neyi temsil ettiği, daha önce yerliler ile ilgili söylediklerine benzer biçimde şu şekilde sunulur: “Bunca yıl sonra Amerikan ruhunu tercih ediyorum ben, bizi buraları zapt etmemiz, bir şeyler inşa etmemiz ve

burayı medenileştirmemiz için Eski Dünya'dan Yeni Dünya'ya çağıran ruhu. Yok edilmesi gerekenleri yok etmemiz için de tabii. Aşağı ırkları yükseltelim diye. Yükseltiyorsa onlara boyun eğdirelim diye. Boyun eğdiremiyorsak yok edelim diye. İlahi emrin kaderimiz kıldığı şey, Amerikan buyruğu budur" (Whitehead 2017: 243).

Cora'nın Kaçınılmaz Yazgı ve benzeri kullanılan meşrulaştırıcı kavramlara yönelik tespiti ise oldukça net ve basittir "bir şeyleri allayıp pullamak için kullanılan sözcükler bunlar, o kadar" ve ardından "Helaya gitmem lazım" der (243). Cora'nın düşünsel açıdan geldiği nokta önemlidir. Zira bu konuşmalar Georgia'da plantasyonda yapılıyor olsaydı Cora'nın anlatılanlar ile ilgili fazla bir fikri olmayacaktır. Ancak Güney ve Kuzey Carolina'da gördükleri ve öğrendikleri sayesinde Cora gerçek ile siyaset tarafından sunulan ideolojinin birbirinden oldukça farklı olduğunu anlamıştır. Tennessee yolculuğu devam ederken bir grup siyahi Cora'yı Ridgeway'in elinden kurtarmayı başarır. Bu kez kurtuluş Yeraltı Demiryolu ile değil Royal adında bir gencin liderliğini yaptığı siyahiler tarafından gerçekleşir. Daha sonra Tennessee yeraltı istasyonundan yeni bir eyalet olan Indiana'ya geçerler. Yolculuğunun son durağı olan Indiana eyaletinde yer alan Valentine çiftliği Cora'nın yeni evi olacaktır.

6- Siyahi Ütopya Valentine Çiftliği

John Valentine tarafından kurulmuş ve kendi adıyla anılan bu çiftlik kaçak ya da azad edilmiş siyahilerin bir arada olduğu, bizzat siyahiler tarafından işletilen ve kuzeyden kölelik karşıtı beyazların da destek verdiği bir yerdir. John Valentine aslında siyahi olmakla birlikte derisinin bir siyahiye göre açık tenli olması beyazların gözünde karışıklık yaratmış ve çoğu zaman beyaz muamelesi görmüştür. Çiftlik özellikle kaçak köleler için bir sığınak ve yaşam alanı olmuştur: "Valentine'in kaçaklar ve kondüktörlerle dolu çiftliği yeraltı demiryolunun en yeni ofisiydi. Bazı kaçaklar çiftlikte yaşamayı tercih ediyordu ve çiftlik hayatına katkıda buldukları sürece istedikleri kadar kalmalarına izin" verilmiştir (289). Bununla birlikte çiftliğin giderleri konusunda zaman zaman sıkıntı yaşanmaktadır, çünkü yeni gelen siyahlarla artan katılım harcamaları da yükseltmektedir. Cora açısından çiftlik bir cennet gibidir, çünkü ilk defa kendi başına kalacak bir yeri

olmuştu ve artık “kendine ait bir odası vardı. Tutsak düştüğü onca yerden sonra Valentine Çiftliği’nden benzersiz bir hediye daha” diye düşünür (265).

Çiftlik sadece barınma değil, okuma yazma sınıfları, kütüphane ve aydınların ve sanatçıların gelip konuşmalara yaptığı çok yönlü bir merkezdir. Elbette gerçek kölelik tarihi içinde siyahilerin bu biçimde bir arada yaşadığı, özellikle kaçak kölelere sığınma yeri olan ve aynı zamanda kültürel ve entelektüel etkinliklerin yapıldığı bir çiftlik yoktur. Yazar Whitehead, kurguladığı bu çiftlik ile ilgili bir soruya: “150 yıl önce ve hala sürmekte olan siyah kararlılığı hakkındaki tartışmalar için bir sığınak ve ortam istedim” diyerek siyahiler ile ilgili mücadelenin günümüzde de devam etmekte olduğunu vurgulamıştır (Whitehead 2016). Siyahilerin haklarını araması ve bilinçlendirilmesi amacıyla, örneğin Elijah Lander gibi kuzeyli bir siyahi hatip konuşma yapması için davet edilmiştir. Lander kuzeyde kendi otobiyografisini yayımlatmayı başarmış ve kölelik karşıtı yaptığı konuşmalar ile oldukça ünlenmiş bir konuşmacıdır. Lander’in konferanslarında kullandığı ve kendi yazdığı metin olan “Amerikan Zencisinin Haklar Bildirgesi” siyasetçiler ve hukuk adamları tarafından tehlikeli bulunmuştur. Hatta bir keresinde Maryland yargıçlarından Edmund Harrison Lander’i “Toplumun sağlam dokusunu tehlikeye atan şeytani bir dünya görüşünü yaymakla” suçlayarak hakkında tutuklama emri çıkarmıştır (Whitehead 2017: 279). Yani haklar bildireleri gibi kavramlar sadece beyazlar için geçerliydi, siyahilerin bu tür hakları toplumsal yapıyı bozabilirdi.

Valentine çiftliği kaçak kölelere ve yolunu kaybetmiş siyahilere bir vaha ve korunaklı bir liman gibi durmakla birlikte beyazlar açısından endişe kaynağı olmaya başlamıştır. Cora, Ridgeway’in kaçak köleler olarak kendisi ve annesi için yaptığı “Amerikan buyruğundaki kusurlar” nitelemesini düşününce, koca çiftliğin beyazların gözünde ne olabileceğini hayal edemez (290). Köle avcıları Indiana eyaletine fazla uğramasa da eyalet teknik olarak köle eyaletidir ve her an her şey olabilir. Nitekim çiftliğin yıkılıp yıkılması ünlü siyahi hatip Lander’in bütün topluluğa yapacağı konuşmanın gecesi gerçekleşmiştir. Sahneye ilk önce çiftlik sahibi Valentine gelmiş ve verdiği mücadelede kendi kişisel deneyimlerinden yola çıkarak vardığı noktanın “ailemizden bir kişi bile esaretin işkencelerine maruz kaldığı sürece özgür bir adam olamazdım” biçiminde olmuştur (309). Aslında

Valentine çiftlikte diğer bir ileri gelen kişi olan Mingo'ya mesaj vermiştir, zira Mingo daha gerçekçi yaklaşım içinde, çiftliğin kapasitesi ve imkânları ölçüsünde siyahilere yer verilmesini istemektedir. Ona göre daha fazla sayıda siyahi ve özellikle aranan kölelerin yaratacağı tehlike çiftlikteki herkesin güvenliğini tehdit altında bırakmaktadır. Mingo pragmatist bir tutum içinde aşamalı büyüme taraftarıdır: “Herkesi kurtaramayız, kurtarabilecekmiş gibi yapmak hepimizin sonu olur. Buradan yalnızca birkaç kilometre uzaktaki beyazların küstahlığımızı sonsuza dek tahammül edeceğini mi sanıyorsunuz?” (310). Mingo ile Valentine arasındaki görüş farkı, Du Bois ve Booker Washington gibi ya da Martin L. King ve Malcolm X gibi önde gelen yazar ve liderlerin siyahi hakların gelişimiyle ilgili farklı görüş ve yöntem bağlamındaki çatışmaları anımsatmaktadır. Mingo beyazları kızdırmadan, sistemin içinde sınırlı hareketler ile var olma taraftarı iken Valentine geride tek bir siyahi bile kurban vermeden mücadele etmeyi desteklemektedir. Sahneye son konuşmacı olarak gelen Lander, çiftliğin varlığının gerçek olamayacak kadar hayal, hatta yanılgı olabileceğini ancak şu an ayakta durduğuna ve herkesin burada olduğuna göre işlevini gördüğünü ve aynı çizgide devam etmesi gerektiğini vurgular. Hatta çiftlik ile Amerika arasında bir benzetme yaparak: “Ve Amerika da bir yanılgı, hem de yanılgıların en büyüğü. Beyazlar toprağa el koymanın kendi hakları olduğuna inanıyor. Bütün kalpleriyle inanıyorlar buna. Kızılderilileri öldürmek. Savaşmak. Kardeşlerini esir etmek. Dünyada birazcık adalet olsaydı bu ulusun var olmaması gerekirdi çünkü temelleri cinayet, hırsızlık ve zulüm üzerine kurulu. Ama işte buradayız” (312).

Bu sözlerin hemen ardından duyulan silah sesi ve Lander'in kürsüyle birlikte yere yığılması, çiftliğin beyaz egemen bir dünyada bir yanılgı olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Ellerinde tüfeklerle ve bağırarak içeri giren beyazlar önüne gelene ateş ederek ve daha sonra her şeyi yakarak çiftliğin varlığına son vermişlerdir. Hemen hemen herkesin öldüğü bu saldırıda Cora hayatta kalmayı başarmış, ancak artık onu yakalamayı bir takıntı haline getirmiş olan köle avcısı Ridgeway'den kurtulamamıştır. Ridgeway sadece Cora'nın peşinde değil, aynı zamanda uzun süredir duyduğu ama hiç bulamadığı yeraltı istasyonlarının yerlerini öğrenip kaçak köle sorununa daha kapsamlı bir çözüm getirme amacındadır. Cora onu Indiana'daki istasyona götürmeyi kabul etmiş ve bu istasyon Cora

için yeni bir başlangıç olurken Ridgeway'in sonu olmuştur. İstasyona geldiklerinde basamaklarda inerken Cora Ridgeway'e sıkıca sarılarak, adeta dans ederek ölümüne aşağıya doğru yuvarlamıştır. Cora önünde sonunda öleceğini bildiği için şansını denemiş ve bu beraber dűřüř sonrasında hafif yaralanmıştır. Ancak bu dűřüř daha ağır yaralanan Ridgeway'in sonu olmuştur. Cora istasyonda elle çalışan küçük bir vagonun (drezinin) kolunu kendi gücüyle sürekli hareket ettirerek tünelin içinde ilerlemeye başlamış ve köle avcılarından kaçmayı başarmıştır. Uzunca bir süre canı pahasına tünelde yol almış, hatta ileri mi geri mi hangi yöne gittiğini şaşırmış, ancak sonunda Kuzey'deki güneşin ışığına ulaşmıştır. Yeryüzüne çıktığında rastladığı bir at arabasını durdurmuş ve ihtiyar bir siyahinin sürdüğü arabayla California'ya yol almaya başlamıştır. Georgia plantasyonunda köle olarak başlayan yolculuğu, yeni ve özgür Amerika'yı temsil eden, köleliğin olmadığı Batı'ya doğru devam etmiştir.

Sonuç

Bir kölelik anlatısı olan ve Güney'den kaçan kölelerin hikâyelerini içeren *Yeraltı Demiryolu* adlı romanın 2016 yılı itibariyle Amerikan toplumunda bu kadar popöler olması ve okunması, kuşkusuz geçmişin yaralarının tam olarak sarılmadığını, farklı biçimlerde kurumsal ya da toplumsal baskı ve ön yargıların günümüzde de sürdüğünün işareti olarak kabul etmek mümkündür. Romanın başkahramanı Cora'nın her bir eyalete olan yolculuğu yeni bir Amerika umudu ve olasılığını temsil ederken, bu yolculukların hepsinde hayal kırıklığına uğramıştır. Ancak her yeni süreç onu geliştirmiş, bilinçlendirmiş ve plantasyonda ülkenin küçük bir ağacını görürken, geldiği son noktada bütün ormanı görme ve anlama şansı olmuştur. Nitekim Cora siyahların geçmişi hakkında daha fazla öğrenip, piramitleri inşa eden Mısırlı kölelerden, gerçek hayatlarını kendilerinin anlattığı siyahî eserleri okudukça kendi hikâyesini de bulmuştur. Whitehead'in ifadesiyle Cora'nın "tanıdığı bütün siyahilerin, henüz doğmamış olan siyahilerin ve onların galibiyetinin temellerinin hikâyeleriydi bunlar" (299). Romanın sonunda Cora da ülkenin yeni rotası olan Batı'ya, yani yeni bir umuda yolculuğa çıkmaktadır. Köleliğin olmadığı bu yeni bölge başta siyahlar olmak üzere tutunamamış herkes için yeni bir olasılığı temsil etmektedir.

Yazar Whitehead, romanda yer alan her bir bölümde yeni bir hikâye sunmakla birlikte, bölümler arasında hikâye ve karakterleri tekrar bir araya getirerek bir kolaj içinde sunmuştur. Olay örgülerinin anakronik sunumu okuyucuyu zaman zaman bir hipermetin içinde ileri geri götürerek canlı ve aktif kalmasını sağlamıştır. Roman önceki kölelik anlatıları veya benzer temaları işleyen kurgu ya da biyografik anlatılarından yapısal olarak farklı olmakla birlikte, köleliğin karanlık yüzü ile siyahiler üzerindeki baskı ve işkenceleri açık ve doğrudan betimlemeleri içermektedir. Buna bağlı olarak roman geçmişi günümüze taşıyarak halen Amerikan toplumunun gündeminde yer bulan nefret söylemi ve ırkçılık gibi tutum ve davranışlara karşı bir duruş sergilemektedir.

Yazar, Amerikan buyruğunun siyasi, ekonomik ve sosyal prangalar ile kurulan ve korunan düzeni köle avcısı Ridgeway üzerinden sunmaktadır. Ekonomik bağlamda, köleliğin bir insani unsur olmayıp adeta bir makine gibi sisteme hizmet eden, emtia ürünler gibi alınıp satılan piyasa ekonomisi içinde değer bulan ve bugünün refah Amerika'sına ciddi katkıda bulunan bir yapı olduğu roman içinde sık sık vurgulanmaktadır. Bu yapının ve beyaz adamın haklılığını ve meşruiyetini ise, "Kaçınılmaz Yazgı", "Bağımsızlık Bildirgesi" ve dini motiflerle gerçekleştiği görülmektedir. Bu tarihsel referanslar, her ne kadar kurgu ve zaman zaman fantastik öğeleri içerse de, -örneğin yeraltı demiryolunun bizzat kendisi ya da Güney Carolina'da siyahiler üzerinde yürütülen deneyler, sterilizasyon çalışmaları gibi genel bağlamda tarihsel bir roman tanımlaması yapmak mümkündür. Bunun sonucu olarak, yeni kuşaklar tarafından okunmayan ya da unutulmuş tarihe, edebiyat üzerinden tekrar okuma ve düşünme imkanı sağlamaktadır. Edebi anlatıların tarihin alternatifi olmasa da, tarih okumalarına ve toplumsal hafızayı yeni kuşaklara aktarmada önemli bir işlevi vardır. Bu noktada roman bu işlevi yerine getirerek sadece günümüz Amerikan kuşaklarına değil, çevrildiği dillerde başka okuyuculara da bu fırsatı sunmaktadır.

Kaynakça

- Alter, A. (2016.17.11), “Colson Whitehead Wins National Book Award for *The Underground Railroad*”, <https://www.nytimes.com/2016/11/17/business/colson-whitehead-wins-national-book-award-for-the-underground-railroad.html> (Erişim Tarihi: 17/06/2018).
- Andrews W.L., Foster, F.S. ve Harris, T. (2001) *The Concise Oxford Companion to African American Literature*, New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Bial, R. (1995), *The Underground Railroad*, New York: Houghton Mifflin.
- Dubek, L. (2018), “Fight For It!: The Twenty-First-Century Underground Railroad”, *The Journal of American Culture*. Cilt.41, Sayı 1. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jacc.12841> (Erişim Tarihi: 17/10/2018).
- Epik, S. (2017.09.11), “Amerika Her Zaman Irkçı Olmuştur”, <http://t24.com.tr/k24/yazi/colson-whitehead,1443>, (Erişim Tarihi: 21/06/2018).
- Forret, J. (2012), *Issues and Controversies in American History: Slavery in the United States*, New York: Facts On File.
- Jacobs, H.A. (2009), *Incidents in the Life of a Slave Girl: Written by Herself*, Massachusetts: Harvard University Press.
- Lee, T., Schuppe, J. ve Petulla, S. (2017), “25 Years Since Rodney King Riots: Race, Rebellion and Rebirth in South L.A.”, <https://www.nbcnews.com/news/us-news/ballad-south-l-race-rebellion-rebirth-n751471>, (Erişim Tarihi: 04/08/2018).
- Merk, F. (1995), *Manifest Destiny and Mission in American History: A Reinterpretation*, Massachusetts: Harvard University Press.
- Preston, R (2016.12.12), “Colson Whitehead’s ‘Underground Railroad’ is A Slavery Novel That Encompasses All Forms of Oppression”, <https://www.mercurynews.com/2016/12/12/colson-whiteheads-underground-railroad-is-a-slavery-novel-that-encompasses-all-forms-of-oppression/>, (Erişim Tarihi: 12/08/2018).
- Rodriguez, J.P., ed. (2007), *Slavery in the United States: A Social, Political, and Historical Encyclopedia*, (Vol 1), Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Sanchez, R. (2014.19.10), “Why Ferguson Touched A Raw, National Nerve”. <http://edition.cnn.com/2014/11/29/us/ferguson-national-protests/index.html> (Erişim Tarihi: 22/07/2018).
- Sturgis, A.H. (2006), *The Trail of Tears and Indian Removal*, Santa Barbara: Greenwood.
- Tarrant-Reid, L. (2012), *Discovering Black America: From the Age of Exploration to the Twenty-First Century*, New York: Abrams Books.
- Whitehead, C. (2017), *Yeraltı Demiryolu*, çev. Begüm Kovulmaz, İstanbul: Siren.
- Whitehead, C. (2016), <https://www.goodreads.com/questions/835361-was-valentine-farm-based-on-a-real-place>, (Erişim Tarihi: 14/10/2018).
- Zinn, H. (2000), *Öteki Amerika*, çev. Seygi Öngider, İstanbul: Aykırı Yayıncılık.

Orhan Veli Kanık'ın İzinde Bir Şair: Halim Şefik Güzelson

Haluk ÖNER*

Öz

Garip hareketi, Cumhuriyet devri Türk şiirinde etkisini 1940'lı yıllardan bugüne devam ettirmiştir. Bu anlayışı devam ettiren şairler her geçen gün azalsa da Garip hareketinin Türk şiirine gelenek karşıtlığı; sıradanlığı, gündelik hayatı ve konuşma dilini kullanma gibi hususlarla bir değişim getirdiği bilinmektedir. Halim Şefik Güzelson (1913-1990), edebiyat mahfillerinde şiirlerinden çok hayatıyla yer edinen, Orhan Veli ile dostluğu üzerinden anlaşılmalı istenen, şiir anlayışını çocukluk arkadaşı Orhan Veli Kanık'ın izinde oluşturan dahası hayatında da Garip şairine özel yer ayıran bir şairdir. Halim Şefik Güzelson, evliliği, seyyar kitap satıcılığı, temaları, Orhan Veli'nin ölümü üzerine yazdığı ve tek kitabına adını veren "Otopsi" şiiri ile tanınmaktadır.

Garip anlayışının Türk şiirine etkilerini göstermesi bakımından da anlamlı bulduğumuz bu çalışmanın odağında Halim Şefik Güzelson ve onun Orhan Veli Kanık'ın izinden giden hayatı, şiir anlayışı yer almaktadır. Makalede öncelikle Güzelson'un -hayatında Orhan Veli Kanık'ın yerini ve şiirlerindeki otobiyografik unsurları anlayabilmek adına- kısa bir biyografisine yer verilecektir. Hayat tarzından, okuduklarından, yaşadıklarından edindiği tecrübeler, Garip hareketi ve Orhan Veli etkisiyle yoğunlaşmış şiir anlayışı da alt başlıklar halinde değerlendirilecektir. Bu değerlendirmelerde şairin Garip çizgisine ters düşmeden farklılaşan yönleri üzerinde de durulacaktır. Orhan Veli'nin şairin hayatı ve sanatı üzerindeki etkisinin altı çizilecektir. Sonuç bölümünde Halim Şefik Güzelson'un şiir anlayışı ve Orhan Veli Kanık'ın şaire etkisi hakkında genel değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halim Şefik Güzelson, Orhan Veli Kanık, Garip Hareketi, şiir

* Dr. Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı ABD, Bartın, Türkiye.
Elmek:halukoner@hotmail.com.
<https://orcid.org/0000-0002-5979-180X>

Geliş Tarihi / Received Date: 30.01.2019
Kabul Tarihi / Accepted Date: 10.03.2019

DOI: diledeara.542591

Halim Şefik Güzelson: A Follower Poet of Orhan Veli Kanık

Abstract

Garip (Forlorn) movement has created an influence on Turkish poetry since 1940s. Although the number of poets who follow this movement's ideals is decreasing day by day, it is a well known fact that the *Garip* movement has brought about a change in Turkish poetry by such ideas as non-conformism, simplicity, and talking about daily life in a colloquial way.

Halim Şefik Güzelson (1913-1990), known in literary cycles for his personal life rather than his poetry, wanted to be seen as a friend of Orhan Veli Kanık. As well as being his childhood friend, Kanık made a great influence on him in shaping not only his poetry but also his personal life. Halim Şefik Güzelson is best known for his marriage, and for his being a book peddler, as well as for his unique themes, and for his poem *Otopsi* (Autopsy) in his single book named after that poem, which he wrote upon Kanık's death.

This study, which we consider to be significant in that it shows the impacts of the *Garip* movement on Turkish poetry, deals with the poet Halim Şefik Güzelson: his personal life and poetry, upon which there are Orhan Veli Kanık's traces. In this article, there will be a short biography of Halim Şefik Güzelson in order to see Kanık's impacts on his life and to detect the autobiographical elements in his poetry. His approach to poetry, which was shaped by his way of life, by what he read and experienced, and also by *Garip* movement and Orhan Veli's influences, is going to be discussed in subtitles. These discussions include also his views which are different from - but not opposite to - the *Garip* movement. There will be an emphasis on the impacts of Orhan Veli on Güzelson's personal life and poetry. There will be made some general evaluations in the conclusion part about Güzelson's way of poetry and Orhan Veli Kanık's influences on this poet.

Keywords: Halim Şefik Güzelson, Orhan Veli Kanık, *Garip* movement, poetry.

Extended Summary

From 1940s onwards, *Garip* (Forlorn) movement has maintained its influence on Turkish poetry, as it did in the Republican period. Although the number of poets who follow this movement's ideals is decreasing day by day, it is a well known fact that the *Garip* movement has brought about a change in Turkish poetry by such ideas as non-conformism, ordinariness, and talking about daily life in a colloquial way. Such poets as Orhan Murat Arıburnu, Fethi Giray, Metin Eloğlu, Talip Apaydın have helped the movement stay in its course. One of those poets is Halim Şefik Güzelson, and he was also loyal to the ideals of the movement. Being a childhood friend of Orhan Veli Kanık, Güzelson was inspired by him in shaping not only his own poetry, but also his personal life. Therefore he has been known in literary cycles for his personal life rather than his poetry, and he wanted to be seen as a friend of Kanık. Halim Şefik Güzelson is best known for his marriage, and for his being a book peddler, as well as for his unique themes, and for his poem *Otopsi* (Autopsy) in his single book that was named after that poem which he wrote upon Kanık's death.

Güzelson was born in 1913 in Istanbul, and his father, Ali Şefik, was one of the well known figures of *İttihat ve Terakki Cemiyeti* (Committee of Union and Progress). Being the editor of the newspaper Saadet (Happiness) during the government of *İttihat ve Terakki*, Ali Şefik was then sent to exile in city of Bitlis. Güzelson published his first poems in 1943 in the journal *Servetifünun-Uyanış* (Wealth of Knowledge-Awakening), and then went on publishing his poems also in the journals *Aile*, *Varlık*, and *Yazko Edebiyat*, and in the newspapers *Akşam*, *Cumhuriyet*, and *Vatan*.

Halim Şefik Güzelson had a go-with-the-flow personality like the characters in his poems do, and he frequently changed his job. After having been a shoemaker, and glass-cutter, he started to work in a governmental office. He then became a book peddler upon retirement. He is said to have marketed his book of poems on streets, in ferries, and on trains by using this phrase: "they were written in forty years, but can be read in forty minutes". Güzelson pub-

lished his own single book of poems named *Otopsi* (Autopsy) in 1948 by his own means. He died on 10th June 1990.

It can be argued that the characters and narrators in Güzelson's poems overlap with the poet himself. Although there are characters and narrators in his poems to create a distance from the poet himself, it is too difficult to tell apart them from the poet. Most of his poems are rich in autobiographical elements. Even though he uses a third person narrator in his poem *Özyaşam* (Autobiography), he, in this poem, elaborates many details about his date of birth, his father, what he has done by far, and his well known poem *Otopsi*. When these details are subjected to an integrative analysis, one can extract a prose story of his life.

It can be clearly seen that in Güzelson's poems, there is an emphasis on such themes as *joie de vivre*, lives of ordinary people, love, childhood, idleness, nature, etc., and these are the themes which resemble the ones used by the poets of the *Garip* movement. The theme of ordinariness in Güzelson's poems represents not only an ordinary life but also an objection to artistic poetry. In this regard, it is both an element of content and a preference of form in his poems. He makes use of humor placing this theme in his poems, which, at that time, was something new and non-conformist tone in Turkish poetry.

Güzelson uses a colloquial language like other poets of the *Garip* movement do, and he sees this kind of language as a reaction to artistic poetry. That he uses a colloquial language can be associated with the fact that he regards the folk culture as a living thing which lives in an ordinary, daily life. Though he had never been drifted apart from the *Garip* movement, he, at times, made his own way by using sharper expressions and more ordinary characters to state his world view and his opinions on poetry. Another noteworthy point in his poems is that he uses humor as one of the fundamental and constructive elements of poetry. Thereby, the characters in Güzelson's poems make sense by being ordinary, and they develop a behavior towards the press led by social problems.

One of the features that distinguishes Güzelson from the other poets of the *Garip* movement is that he was inspired by that movement, especially by Orhan Veli Kanık, in shaping not only his own poetry but also his personal life. Güzelson had been deeply influenced by this close friend of him, and he had felt

that influence in nearly every area of his life from childhood to marriage. As such, he mentioned about this friend in his poems, and reflected Kanık's influence on his themes and tones in his own poems. It cannot be denied that literary circles have also played an important role in Güzelson's being perceived as a follower poet of Orhan Veli, as they have introduced this perception in a style full of good memories.

Giriş: Halim Şefik Güzelson'un Hayatı

1913'te İstanbul'da doğan Halim Şefik Güzelson'un babası Ali Şefik, dönemin bilinen İttihatçılarındandır. İttihat ve Terakkili yıllarda *Saadet* gazetesinde başyazarlık yapan Ali Şefik, bir süre Bitlis'e sürgüne de gönderilmiştir. Babası Ali Şefik'in ve eşi Saynur Hanım'ın 'İyson' soyadını kullanmalarına rağmen Halim Şefik, şiirindeki ironik yaklaşımı tamamlayan 'Güzelson'u tercih etmiştir. Çocukluk yıllarını Beykoz'da geçiren Halim Şefik'in Orhan Veli Kanık ile arkadaşlığı bu yıllara dayanır. Çocukken, birlikte futbol oynadıkları, ilerleyen yıllarda Halim Şefik'in Orhan Veli'nin fotoğraflarını çektiği ve şiirlerini kendi el yazısıyla yazdığı bilinmektedir. Liseyi dışarıdan bitiren Güzelson, sıkça iş değiştirir ve uzun süre istikrarlı bir işe sahip olamaz. Camcılık ve kunduracılık yapar. İlk şiirlerini 1943 yılında *Servetifünun-Uyanış* dergisinde yayımlar.¹ Sonraları *Aile, Varlık, Yazko Edebiyat* dergileri ve *Akşam, Cumhuriyet, Vatan* gazetelerinde şiirleri çıkar. 1950 yılında ressam Saynur Hanım'la evlenir. Orhan Veli Kanık'ın kardeşi Adnan Veli'nin lise yıllarından sınıf arkadaşı olan Saynur Hanım, Orhan Veli'ye hayrandır. Halim Şefik, ona Orhan Veli'nin arkadaşı olarak tanıtılır ve Orhan Veli imzalı bir şiir kitabı getirebileceğini söyler. Evlendikten sonra Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın Haydarpaşa'daki bürosunda emekli olana kadar çalışır. Halim Şefik'in bu işe girmesinin önemli sebeplerinden biri evlendikten sonra ekonomik sıkıntılar çekmesidir. Saynur Hanım ve Halim Şefik'in inişli çıkışlı bir evlilik hayatı olur. Ekonomik sıkıntılar, onları uzun bir süre aileleriyle birlikte yaşamak zorunda bırakır. Evliliklerinin ilk yıllarında Adnan Veli, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat'ı evlerinde sık sık misafir ederler.

Şiir kişileri gibi kendisi de hayatı tesadüflerin akışına bırakan bir karaktere sahip olan Halim Şefik, sıkça iş değiştirir. "Halim Şefik canı sıkıldı mı işi bırakıyor, sonu gelmeyen heveslerin peşine düşüyordu. Bir dönem Babiâli'de kitapçılığa kalkıştı, ama onu da başaramadı."² Emekli olduktan sonra seyyar

1 Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık yayımları, İstanbul 2007, s.210.

2 Berat Günçikan, *Gölgenin Kadınları*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2008, s.52.

kitapçılık yapar. Sokaklarda, vapur ve trenlerde şiir kitabını “kırk yılda yazıldı, kırk dakikada okunur” sloganıyla sattığı söylenir. Doğan Hızlan, Halim Şefik’in dostlarının tavsiyesiyle seyyar kitapçılığı iyice benimsediği söyler: “Emeklilik döneminden sonra gezici kitapçılık yapıyormuş. Elllerinde büyük kitap çantalarıyla kitap satıyormuş. Bu durumu şiirlerinden Gezgin Kitapçının Türküsü’nde dile getirmiş... Dostları, bavulla kitap satmak yerine, bir araç almasını söylemişler. O da bir triportör almış. Bu tavsiyede bulunanlardan biri de Sabahattin Eyuboğlu imiş. Halim Şefik triportörü almış ve Paris’te bulunan Eyuboğlu’ya bir telgraf çekmiş: ‘Aldım.’ Sonradan alınan triportör olduğunu öğrenmişler. Ben onun triportörde açtığı kitap sergisini gördüm. Yanılmıyorsam ya Fenerbahçe’de idi, ya da Kalamış’ta. İki yana vitrin gibi kitapları dizmişti.”³ Berat Günçiran, evliliğindeki iniş çıkışları onun hastalığına bağlar: “Halim Şefik hiçbir zaman Saynur’a resim yapma demedi, ancak çalışmasını kolaylaştıracak hiçbir girişimde de bulunmadı. Saynur’un çalışabilmesi için gereken sakin ortamı hiç önemsememedi. Hastaydı, doktorlar ‘sanatçı hastalığı’ diyorlardı: Manik depresif.”⁴ Ölümüne kadar Saynur Hanım’la evli kalan Halim Şefik’in bu halleri, yakın çevresince zaman zaman renkli ve efsanevi hatıralarla anlatılmasına yol açmıştır. Örneğin Aziz Nesin, Halim Şefik’in bu hallerini onun aylak (flaneur) tavırlarıyla özdeşleştirir: “Halim Şefik, bir otobüsle atlayıp Edirne’ye gider, Selimiye Camii’ni birkaç saat seyredip geri dönermiş mesela. Ya da yine otobüse atlayıp Van’a gidermiş. Van Gölü’nde bir saat yüzüp İstanbul’a doğru yola çıkarmış yeniden.”⁵

Halim Şefik, 1978 yılında kendi imkânlarıyla *Otopsi* adlı tek şiir kitabını yayımlar. Melih Cevdet Anday, kitabın yayımlandığı yıl *Cumhuriyet* gazetesinde (27 Ekim 1978) yazdığı yazısında bu kitabın Garip anlayışını özetleyen bir içeriğe sahip olduğunu belirtir: “Ozan Halim Şefik neden sonra çıkardı kitabını; oysa birlikte başlamıştık şiir yazmaya; gerçi az yazardı, seyrek yazardı ama yazdıkları belleğimizde kalırdı hep. *Otopsi*’yi görünce yıllar öncesini anımsadım bundan ötürü. (...) Halim Şefik, Orhan Veli’nin Beykoz’dan çocukluk arkadaşları idi, demek dostluğumuz kırk yılı aşkın. Kafadar olduğumuz birçok konu vardı, ama bunların en başında hep şiir gelmiştir. Halim Şefik’in şiir beğenisi,

3 Doğan Hızlan, “*Hürriyet Gösteri*’nin Konuğu Bir Şair”, *Hürriyet*, 20 Nisan 2009 <http://www.hurriyet.com.tr/hurriyet-gosteri-nin-konuğu-bir-sair-11468256>, erişim tarihi: 03.02.2019.

4 Berat Günçiran, *Gölgenin Kadınları*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2008, s.52.

5 Ruken Kızılar, “Halim Şefik Güzelson”, *Otopsi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s. IX.

bütün yaşamında kendisini, diyebilirim ki düşüncelerinin temizliği, tutarlılığı, uyumluluğu da hep bu üstün beğeninin ürünüdür. (...) Halim Şefik bu küçük kitabı ile bizim kırk yıllık şiirimizi temize çıkartmıştır. Evet, küçük bir kitap, ama yaşamı savaşım içinde geçmiş, acı çekmiş bir kişinin tanığı.”⁶

Şiir kitabını yayımladıktan sonra seyyar kitapçılığa devam etse de edebiyat mahfillerinde sık görünmeyen Halim Şefik, eşi Saynur Hanım’ın 1989’da felç geçirmesinden dokuz ay sonra 10 Haziran 1990 tarihinde vefat eder.

Halim Şefik, gerçekte kendi yarattığı dünya arasına şiir yüzünden mesafe koymuş, kimi zaman da şiir sayesinde bu mesafeyi eşitlemiştir. Bu noktada üzerinde durulması gereken bir başka husus onun yalnızca şiirinin değil hayat hikâyesindeki bazı noktaların da Orhan Veli odağında hatırlanması, anlatılmasıdır. Örneğin Saynur Hanım’la tanışmasında ve yakınlaşmasında Halim Şefik’in Orhan Veli’nin çocukluk arkadaşı oluğu ve Saynur Hanım’a Orhan Veli, imzalı kitap sözü vermesi etkili olmuştur. Orhan Veli’nin kendi el yazısıyla yazdığı bazı şiirlerin Halim Şefik’in arşivinden çıkması; edebiyat mahfillerinde şairin genellikle Orhan Veli’nin arkadaşı olarak tanınması gibi pek çok ayrıntı şairin hayatının da Orhan Veli odağında anlatıldığını göstermektedir.

2. Şiirleri ve Şiir Anlayışı

1940’lı yıllarda Türk şiirinde gelenek eleştirisini keskin bir tavırla yapan, gündelik hayatı, sıradan insanı, konuşma dilini Türk şiirine yerleştiren Garip hareketi, Orhan Veli’nin ölümlü, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat’ın bu anlayıştan uzaklaşması ile dağılsa da onların şiire getirdikleri yeni anlayış pek çok şair tarafından devam ettirilir. Hakan Sazyek, Garip anlayışının “savunusunu çoğunlukla İstanbul’da yürüten” Orhan Murat Arıburnu, Fethi Giray, Metin Eloğlu, Talip Apaydın gibi şairler arasında Halim Şefik’i de gösterir.⁷ Sazyek’e göre bu şairler vezinsiz ve kafiyesiz; konuşma diline yakın bir üslupla yazmaları bakımından Garip anlayışını devam ettirmiştir. Memet Fuat da Halim Şefik’in yıllarca gözden uzak tuttuğu, pek ortaya çıkarmadığı şiirini bir kuyumcu gibi işlediğini ve onun Garip akımının edasına, temiz çocuksu havasına hep bağlı

6 Akt: Haluk Oral, *Şiir Hikâyeleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s.76.

7 Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1996, s. 318. Bununla birlikte Garip akımının etkileri Kıbrıs’a kadar uzanmıştır. Kıbrıslı şair Süleyman Uluçamgil (1944-1964) kısa hayatına rağmen Garip akımının şiir anlayışını Kıbrıs-Türk şiirine taşımıştır: Can Şen, “Kıbrıslı Şair Süleyman Uluçamgil’in Şiirlerinde Garip Akımının Etkisi”, *Kıbrıslı Şehir Şair Süleyman Uluçamgil*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016, s. 87-107.

kaldığını anlatır.⁸ Halim Şefik'in şiirlerinin -bir taraftan Garip anlayışını devam ettirdiğini gösteren diğer taraftan onu özgün kılan- belirgin özelliği, otobiyografik izleri şiirin yalnızca içeriğine değil üslubuna da yansıtmasıdır.

2.1. Otobiyografik Unsurlar

Kurmaca metinlerde yazar ve anlatıcının birbirinden farklı oluşu gibi şiirlerde de şiir kişisi/anlatıcısı ile şairin farklı konumlandırılması gerekir. Ancak şiirdeki öznenin şairinden ayrı değerlendirilmesi kurmaca metinlere göre daha güçtür. Şiir türünde öznenin duygularını, düşüncelerini kelime tasarrufu ve türe özgü üslupla dile getirmesi; şairinden bağımsız bir varlık halinde algılanmasını zorlaştırır. Bu nedenle -alımlama estetiği- bağlamında şiir, şairiyle kurmaca metinlere göre daha sık özdeşleştirilir.

Halim Şefik'in metinlerinde şiir kişilerinin, anlatıcılarının büyük ölçüde şairi ile aynılaştığı söylenebilir. Onun şiirinde metinle şair arasındaki farklılığı ve mesafeyi gösteren şiir anlatıcıları/şiir kişileri varsa da bu mesafe neredeyse eşitlenmiştir. Kastedilen, doğası gereği şiirde anlatan olarak konumlanan kişilerin yahut anlatılan öznelerin doğrudan Halim Şefik'i işaret etmesidir. “Özyaşam” şiirinde kendisinden üçüncü tekil şahıs olarak bahseden şair, doğum yılından babasına; çalıştığı işlerden herkesçe bilinen “Otopsi” şiirine kadar hayatının pek çok ayrıntısını verir. Bu ayrıntılara bütünlüklü bakıldığında manzum bir hayat hikâyesi çıkar.

*“Onun adı Halim Şefik
Yapısı has mavi çelik
1913'te doğdu
İstanbul'ludur üstelik
(...)
Babası Ali Şefik
Ozan, devrimci, Jön Türk
Ömrü geçmiş bu yiğidin
Sürgünlerde, zindanlarda”⁹*

8 Memet Fuat, *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*, Adam Yayınları, İstanbul 1985, s. 34.

9 Halim Şefik, *Otopsi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s. IX-XIII (Makalenin bundan sonrasında şiir alıntılarında parantez içinde verilecek sayfa numaraları bu eserdendir).

Bu şiirin otobiyografik anlamda farklı boyutlarından biri de Halim Şefik'in düşüncelerini ve hayata bakış tarzını yanıttmış olmasıdır. Şair, “*Bir suçu var, ama yaptı/Ergeç cezasını çekecek/Koca tanrı durur iken/İnsanoğluna taptı*” (s. IX) dizelerinde dünyevi bir hayat tarzı olduğunu ilan eder. “*Ekmeğini herkes ile/Güle oynaya bölüştü*” (s. IX) dizelerinde de bu dünyevi bakışta insanın değerini anlatır. “Özyaşam” şiirinde babasına da bir dörtlük ayıran şair, “Ali Şefik” adlı şiirinin tamamında onu anlatır. Babasının yazdığı bir şiiri epigraf yaparak başladığı şiirinde onun II. Abdülhamid’e muhalif tavrından, (bu tavrın sürgünle cezalandırıldığından), şairliğinden bahseder. Bir kahraman gibi anlattığı babasının son günlerinde sıradan insanlar gibi yaşadığını söyleyerek kendi şiir anlayışının -sıradan insan ve gündelik hayatla bütünleşen- sınırlarına geri döner: “*Son günlerinde serçelere isketelere/Yem serpiyordu sabahları/Bilseniz ne kadar ihtiyarlamıştı.*” (s. 29) Ali Şefik, sürgün, şiir ve mücadeleyle geçen hayatının son günlerinde sıradan insan gibi yaşamıştır.

“Gezgin Kitapçının Türküsü” şiirinde Haydarpaşa Gümrük memurluğundan emekli olduktan sonra uzun süre yaptığı seyyar kitapçılığın etkisi, etkiden öte, doğrudan yansıması söz konusudur. Halim Şefik’in anlayışındaki sadelik ile seyyar satıcılığını birleştirdiği bu şiirinde üslup da bu sentezle oluşturulmuştur. Bir taraftan seyyar satıcıların tekerlemeye benzeyen söyleyişi diğer taraftan gündelik hayatın olağan akışından beslenen üslup bir aradadır: “*Bayanlara baylara/Kafası olanlara/Bir de kitapsızlara/Ben kitap satıyorum.*” (s. 43) Şiirin son iki dizesi kafiyeli söyleyişin eleştirisidir ki bu eleştiri Halim Şefik’in Garip etkisindeki şairlerden biri olduğunu gösterir: “*Ben atlarım taştan taşa/Sen çok yaşa Mahmutpaşa*” (s. 43)

Halim Şefik hayatına dair ayrıntıları “Demiryolu”, “Kömür”, “Sis”, “Yazıt”, “Oluş”, “İncir”, “Balık Ağzı” şiirlerinde de verir. Ancak bu ayrıntılar “Özyaşam, Gezgin Kitapçının Türküsü, Ali Şefik” şiirlerindeki gibi somut ayrıntılarla örülüdür. Bu şiirlerde genellikle anlık yansımalar ve tepkiler vardır. Bu tepkilerin çoğunlukla aylıklığı temsil eden şiir kişilerince verilmesi şiir öznelerinin Halim Şefik’i işaret ettiğini gösterir. Zira Halim Şefik’in kendisi de bir röportajda Orhan Veli’nin ölümü üzerine yazdığı “Otopsi” şiiri hariç bütün şiirlerini İstanbul’da dolaşarak yazdığını söyler: “Ondan (Otopsi şiiri) önce so-

kakları, semt pazarlarını, deniz kıyılarını adımlarken veya sabahçı kahvelerinde otururken yazar şiirlerini.”¹⁰

2.2. Temalar

Halim Şefik'in şiirlerinde yaşama sevinci, sıradan insanların yaşayışı, aşk, çocukluk, aylıklık, tabiat... gibi temaların ön planda olduğu görülür ve büyük ölçüde Garip anlayışını temsil eden şairlerin temalarıyla benzeşir.

60 şiirden oluşan *Otopsi* kitabında 'yaşama sevinci'nin diğer temalara göre daha sık işlendiği görülür. Hakan Sazyek, Garip şiirinde bu temanın ön plana çıkmasını İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı toplumsal hava ile ilişkilendirir: “İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı belirsiz ve karamsar ortama ve onun bireylerde yarattığı psikolojik çöküntüye dolaylı bir tepki olarak değerlendir(mek) gerekir.”¹¹ Halim Şefik Güzelson da yaşama sevincini dünyevi bakışının, şiir anlayışının ve yaşadığı dönemin toplumsal durumunun bir yansıması olarak ele almış bazen de Garip şiirindeki gibi toplumsal belirsizliğe yaşama sevinci ile refleks göstermiştir. “Mor Mor” şiirinde şiir kişisi yaşama sevincini çiçekleri görerek hisseder ve bütün insanların da tatmasını ister: “*O çiçek bana sokulunca mor mor/Ansızın/Yepyeni/Cıvıl cıvıl bir yaşam/Herkes için/Yalnız kendim için değil/Herkes için başlıyor*” (s. 56) Bu şiirde yaşama sevincinin hissedilmesi çiçeklerden çok toplumsal belirsizlik, karamsar ruh hali gibi olumsuz durumlara verilen tepki olarak yorumlanabilir. Ancak şiir kişilerinin bütün şiirlerde takındığı kaygıdan uzak tavır, yaşama sevincinin yalnızca çiçeklerin varlığına bağlı olarak hissedildiğini de düşündürür. Bu bakımdan Halim Şefik'in şiirlerinde yaşama sevinci nedensellik ilkesiyle değil 'oluş' haliyle değerlendirilmelidir. Şairin “Vah, Hey Üsküdar, Güç, İzmir'de Bir Han” gibi şiirlerinde de hâkim tema yaşama sevincidir ve bu sevinç nedensizdir yahut bahanelerle ortaya çıkar.

Şairin yaşama sevinci, gündelik hayat, aşk gibi hemen bütün temaların fonu olarak ele aldığı tabiat, bazen “Gül” şiirindeki gibi bağımsız bir tema ve varlık olarak anlatılır:

¹⁰ Akt: Haluk Oral, “Halim Şefik (Güzelson)”, *Hürriyet Gösteri*, Temmuz-Ağustos 2003, s. 73.

¹¹ Hakan Sazyek, *a.g.e.*, s. 127.

“Gülünkisi kolaylık
 Başka çiçeklere götürüyor insanı
 Kır çiçeklerine
 Sonra da dikenlere
 Dikenlerin sonsuz güzelliğine
 Gülünkisi kolaylık” (s. 6)

Mevsimler, kuşlar, limanların da anlatıldığı şiirlerde deniz, en sık kullanılan tabiat unsudur. Bilhassa “Balık Ağzı, Sis, Şunu da” gibi şiirlerinde deniz, bir tabiat unsuru olarak şiir kişilerinin duygularına eşlik eder yahut bu duyguların ortaya çıkmasını sağlayan dış unsurdur.

Halim Şefik’in şiirlerindeki otobiyografik yapılanmanın ortaya çıkmasını sağlayan unsurlardan biri olan aylıklık, doğrudan anlatılan bir tema olmasa da şiir kişilerinin hayata bakışında, memleket meselelerini, gündelik hayatı değerlendirmelerinde belirlemektedir. Örneğin “Reşadiye Oteli” şiirindeki “Ceneviz Kalesi’nin burcunda/Bir başıma türkü söyledim/Deniz öyle uzanmış uzak uzak/Mavi hisli yumuşak/Bir hoş oldum görünce her yanım/Gözlerimle öptüm okşadım/Gözlerimle tekmil Karadeniz’i” (s. 15) dizelerinde ‘bir başına türkü’ söyleyen şiir kişisi aylak (Flaneur) tipini de temsil etmektedir.

Aşk teması, zaman zaman “Sarıyer Çeşmesi” şiirindeki “Yar ki öyle güzel bir uçurum/Ninem bu masalı bana söylememişti/Bir sabah çıktı karşıma perimisali/İlkbahardı sonra ne oldu bilmiyorum” (s. 4) dizelerindeki gibi yüce bir duygu olarak anlatılsa da genellikle sıradan insanın ruh hallerinden biri yahut gönül macerası biçiminde anlatılır. Aynı şiirdeki “Bir sevgilim vardı altın dişli/Meram bağlarında şıkır şıkır oynamış/Sarhoş olup Ankara’da türkü söylemiş/Kibrit fabrikasına giderdi” (s. 4) dizelerinde aşk, sıradan insanın geçmişindeki gönül maceralarından biri olarak anlatılır. Aşk şiirlerinin bazılarında “Emine, Cevriye” gibi kadın isimlerinin kullanılması, aşkı sıradan insanların gözünden anlatmayı kolaylaştırır.

Halim Şefik’in şiirlerinde yerlilik, toplumcu tavır ve memleket temaları da birbirine bağlı olarak ele alınmıştır. Örneğin “Memleket Havası” şiirindeki “Halim Şefik gel şu aşkı itiraf et açıkla/Tam sırası/Memleket havası çalınıyor/Memleket havası” (s. 2) dizeleri memleket sevgisi ile yerlilik düşüncesini birleştirir. Halim Şefik, memleket temalı bazı şiirlerinde yerliliği, halk ağzındaki

söyleyişleri kullanarak yakalar: “*Sayın Bayanlar baylar/Ayıptır söylemesi/Bende/ Vatan Aşkı var*” (s. 14) “Sülük”te de şiir kişisi, memleketi dış dünya olarak ve iklim şartlarıyla değerlendirse de yerliliği, halk söyleyişini kullanarak sağlar: “*Sülük gibi yapıştı yorgun kirpiklerime;/Bu ıslaklık./Ah şu memleket...*” (s. 59)

Halim Şefik’in şiirlerinde çocukluk temasının ele alınma biçimi, Garip anlayışına benzese de bazı nüanslarla Garip şiirinden ayrılır. Hakan Sazyek, Garip şiirinin birinci evresinde çocukluk temasının ‘çocuksu bir algılayış ve söyleyiş’le¹² işlendiğini söyler. Memet Fuat’ın da Halim Şefik’in şiirlerinde altını çizdiği çocuksu tavır, şairi bu tema bağlamında Garipçilerle aynı çizgiye getirir. “Ahtapot” şiirindeki “*Bodrumda aşk/Dev bir ahtapot gibidir/Tekmil kollarıyla sarar insanı/ Ne sandınız*” (s. 53) dizelerinde aşk, çocuksu bir üslup ve bakışla anlatılmıştır. Halim Şefik’in pek çok şiirinde şiir kişileri, çocuksu gözle dünyaya bakar. Ancak Halim Şefik’in bazı şiirlerinde çocukluğu Garipçilerden farklı olarak didaktik bir tavırla anlattığı görülür. “Çocuk” şiirinde eğitimin insan hayatındaki önemine ve yetişkinlerin çocukların eğitimindeki rolüne değinir: “*Kalkınmada ilk şart eğitim/ Eğitim kitapla olur/Çocuk hepimizin akıllısı/Siz okursanız o da okur*” (s. 42)

Halk kültürünü; sıradan insanları şiir öznesi yaparak, bu insanları gündelik dille konuşturarak, türkü ve masallara sık göndermeler içeren dizeler yazarak yansıtan Halim Şefik’in bu kültürü ve folklorik malzemeleri kentli kimliğiyle kullandığı söylenebilir. “Oluş” şiirindeki “*Ninnilerle büyüttüler seni/İyi bir çocuk oldun/Türkülerle büyüttü halkım beni/Şair oldum*” (s. 47) dizeleri, halk kültürünün kentli insanın kimliğini oluşturmadaki etkisini göstermektedir. Halim Şefik, şiir geleneğini kullanmayı reddetse de geleneksel unsurlardan kent hayatında devam edenleri ve gündelik hayatta karşılığı olanları kullanmıştır. “Yatak, Memleket Havası, Sarıyer Çeşmesi, Reşadiye Oteli, Gazel, Güç, Kömür, Kuş” gibi şiirlerinde bu türden halk kültürü etkilerini görmek mümkündür.

2.3. Şiir ve Konuşma Dili

Orhan Veli Kanık edebi eserlerde dil kullanımını eserin ciddiyeti olarak gören anlayışa karşı çıkar: “Ciddiyet, edebiyata, galiba lûgat paralama hastalığından miras kalmış. Nihayet o hale gelmiş ki bir edebiyat eserinin ciddi sa-

¹² Hakan Sazyek, *a.g.e.*, s.124.

yalabilmesi için anlaşılabilir bir dille yazılması şart olmuş.”¹³ Garip hareketinin bu yönde atılmış bir adım oluşu, bu yönelişin tamamlayıcılarından: “Garip hareketi, şiiri mümkün olduğunca konuşmaya yaklaştırmak amacındadır. Hatta bu, Orhan Veli ve arkadaşlarının temel amacıdır denebilir.”¹⁴ Halim Şefik de Garip şairleri gibi alışlagelmiş şiir üslubunu kullanmamış konuşma dilinin halk ağzına, sokak diline gündelik hayata yakın duran söz varlığını ve söyleyişlerini tercih etmiştir. Ahmet Oktay, *Otopsi* kitabının yeniden basımına yazdığı ön sözde Halim Şefik’in “Somut” şiirine yer verir: “Şiir bir emekçidir/Hep Güzel şeyler üretir/Bir yerde rastlarsan ona/Gir koluna bize getir.” (s. 50) Oktay, bu şiirin gündelik konuşma diline yaslanmasını Halim Şefik’in ve Garipçilerin halkla bütünleşme arzusuna bağlar: “Bu şiir Garip’in yedeğinde gelişmiştir. Halkın gündelik konuşma diline yaslanması, ama bu yolda folklorik malzemeyi değil, yine halk ağzının bazı deyimleri ve deyişlerinden çok konuşma dilinin özelliklerini kullanması, Halim Şefik’in Orhan Veli’nin ve arkadaşlarının ‘halkın zevkini yakalama’ yolundaki düşüncelerine yakın düşmüştür.”¹⁵

Halim Şefik, konuşma dilini üslubunu oluşturan harçlardan biri olarak kullanmıştır. Bu nedenle onun pek çok şiirinde günlük konuşma dilinin yer aldığı görülür. Örneğin “Karo Kızı» şiirinde konuşma dili, gündelik hayatın olağan bir parçası olarak şiire yerleşir: “*Eline hiç mi kâğıt almadın/Allahaşkına/Lokum kızı ...*” (s. 25) “Sis” şiirinde de konuşma dilinde sık kullanılan ‘derken efendim’ söyleyişine yer verilir: “*Derken efendim/Şehirde limanda trafik mayna*” (s. 22) Bu şiirde görüldüğü gibi gündelik konuşma dilinin sokaktaki yansımalarından biri olan argo kelimeler de Halim Şefik’in söz varlığında yer almaktadır. Ancak ‘herifçiöğlü, yavrum’ gibi örnekler, Halim Şefik’in argoyu söz varlığının önemli unsuru olarak kullandığı anlamına gelmez. Argo, Halim Şefik’in şiirine gündelik konuşma dilinin bir parçası olarak yerleşmiştir ve sık kullanılmaz.

2. 4. Sıradanlık ve Humor

Sıradanlık, Garipçilerde olduğu gibi Halim Şefik’in şiirlerinde de yalnızca sıradan hayatı değil şairane söyleyişe karşı çıkmayı da içermektedir. Do-

13 Orhan Veli, *Edebiyat Dünyamız*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975, s. 71-72.

14 Bâki Asiltürk, “Garip Önsözüne Bugünden Bakış”, *Hilesiz Terazî*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2011, s. 209.

15 Ahmet Oktay, “Garip Şiiri’nin Yedeğinde”, *Otopsi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s. XVI.

layısıyla Halim Şefik'in şiirlerinde bir içerik unsuru olduğu kadar üslup tercihi anlamına da gelir. Şair, Türk şiirinde yeni, yeni olduğu kadar şairaneliğe karşı bir duruşu gösteren bu içerik ve üslup tercihini yerleştirirken humordan yararlanır. Ahmet Oktay, Halim Şefik'in sıradanlık ve humoru bir arada kullanmasını Garip etkisine bağlar: “Gündeliğin, aleladdenin ardında yatan ve farkına varmadığımız şaşkınlığa dikkatimizi çekmeyi isteyen Garip şiirinin humor sense anlayışına uygun biçimde, Halim Şefik'in şiiri de basitin, sıradanın ardında dramatik/komik olanın izlerine rastlayabileceğimizi, en olağan gündelik yapıp etmelerimizde de karmaşık duygusal boğumlanmalarla karşılaşabileceğimizi ima etmektedir.” (s. XVII) Özlem Fedai, Garipçilerin humor tercihini karşıtlık bağlamında değerlendirirken bu karşıtlığı, şairanelikle kutuplaşma bağlamı yerine toplumsal etkiyle açıklar: “Humour yoluyla toplumda akıl erdiremedikleri karşıtlıkları anlatan Garipçiler'in bu noktadaki önemli malzemeleri, II. Dünya Savaşı, toplumdaki karşıtlıklar ve yoksul halk olur. Garip'in ilk devresinde özellikle Orhan Veli'nin şiirlerinde bu durumu görmek mümkündür.”¹⁶ Halim Şefik, sıradanlıkla humoru çoğunlukla kısa şiirlerinde bir araya getirir. Böylece şiirlerini okurun anlamıyla tamamlanan ve okunduktan sonra üzerinde düşünülme devam edilen bir metne dönüştürür. “Komşu” şiirindeki

“Sordunuz da söylüyorum

Bir akşam rakı içiyorum

Çileli halkımı çok sevdiğimden

Ertesi akşam da votka içiyorum

Komşumu çok sevdiğimden

Sordunuz da söylüyorum” (s. 35) dizelerinde humor ve sıradanlık, konuşma dilinin kullanılmasıyla ortaya çıkar. Şair, bazen “Mutfaktaki Bez” şiirindeki gibi humoru lakonik bir dille kullanır: “*Boşuna arama/Ben 1945'de yırttım/ Cart diye/O Amerikan bezini”* (s. 38)

Halim Şefik, sıradanlık ve humoru kullandığı bazı şiirlerinde taşlama üslubuna yaklaşır. Ahmet Oktay, taşlama havasında yazmasını, şairin Garip anlayışını ‘şoklama’ düzeyine getirmesine bağlar: “Kimi zaman bu taşlama edası,

¹⁶ Özlem Fedai, “Garip ve İkinci Yeni Şiirinde Bir Kaynak Olarak Humour ve İroni”, *Turkish Studies*, Cilt: 4, Sayı: 1, s. 1004.

ister istemez, Garip Şiiri'nin şok etkisi diye nitelenebilecek teknik uygulamalarına bitişir elbet. Ama eklemek gerekir ki bu şok, okuru bilişsel, duygusal ve imgesel açıdan fazla tedirgin etmez. Sadece şaşırtmakla sınırlı kalır.” (s. XVII) Halim Şefik “Güç” şiirinde taşlamanın ve türkü formunun anlam imkânlarından yararlanarak bu şok etkisini gösterir.

*“Benim halkım
Yepyeni bir uygarlık yaratacak güçtedir
Şimdileri
Kederdedir umuttadır düştendir
Gözü yaşlı türkü söyler
İki eli iştendir
Benim halkım
Yepyeni bir uygarlık yaratacak güçtedir
Aman aman güçtedir
Hele hele güçtedir”* (s. 34)

2.5. Özel İsimler ve Yer İsimleri

Halim Şefik'in şiirlerinde özel isimleri ve yer isimlerini, onun şiir anlayışını ortaya koyan ayrıntılar olarak değerlendirmek gerekir. Yukarıda bahsedilen konuşma dili, sıradan insan, gündelik hayat, şairaneliğe karşı çıkma gibi unsurların biçimlendirdiği şiir anlayışı bu isimlerin kullanılmasıyla pekişir. Halim Şefik'in 60 şiirinde “Tanburi Cemil Bey, Piçoğlu¹⁷ ‘Danimarka güzeli Margrithe Sandvett’¹⁸, Nihal Öğretmen, Rizeli Ahmet, Feyhaman Bey, Naciye, Orhan Veli, Ali Şefik, Kızıl Sultan, Evinç, Halim Şefik, Pervin Hemşire, Karacaoğlan” gibi özel isimler kullanılmıştır. Bu isimler arasında Karacaoğlan, Orhan Veli, Tanburi Cemil Bey, Piçoğlu gibi anıştırma yoluyla gönderme yapılanlar olsa da çoğunlukla tanınmış kişiler yoktur. Halim Şefik özel isimleri, kimi zaman ‘Nihal Öğretmen’de olduğu gibi çocukluk yıllarını hatırlamak, kimi zaman ‘Cevriye’de olduğu gibi sıradan insanı şiir kişilerinin ilgilendiği özne yapmak için kullanır. Bu kullanım amaçları onun şiir anlayışıyla uyumlu bir sonuç ortaya çıkarır.

¹⁷ Giresunlu Kemeçe ustası Piçoğlu Osman Bey.

¹⁸ Danimarka'nın alçakgönüllüğü ile tanınan prensesi.

Halim Şefik'in şiirlerinde "Sarıyer, Bodrum, Ankara, Kibrit Fabrikası, Azapkapısı, Reşadiye Otel, Ceneviz Kalesi, Atatürk Köprüsü, Veliefendi, Çakmakçılar Yokuşu, Bitlis, İzmir, Pınarbaşı, Buca, Kadıköy, Fikirtepe, Sultanahmet, Ayasofya, Selimiye Kışlası, Karacaahmet, Üsküdar, Hint (Hindistan), Çin, Demircan Çarşısı, Murat Sineması, Fatih, Eskiialı, Şeyh Bedrettin Sokağı" gibi yer adları geçer. Bu yerlerin çoğu, gündelik hayatın şiire, öznenin anlık tepkileriyle girdiğinin kanıtıdır.

2.6. Orhan Veli'nin İzinde Bir Şiir Anlayışı

Halim Şefik'in hayatında olduğu gibi şiirlerinde de Orhan Veli'nin belirgin etkisi vardır. Yukarıda alt başlıklar halinde anlatılmaya çalışılan şiir anlayışı bütünüyle Orhan Veli Kanık ve Garip anlayışının etkisinde ortaya çıkmıştır. Bunun yanında Halim Şefik'in şiirlerinde Orhan Veli'yi doğrudan anlattığı yahut hatırladığı görülür. Halim Şefik'in edebiyat gündeminde bugüne kadar bilinen bir isim olmasını sağlayan "Otopsi" şiiri Orhan Veli'nin ölümü üzerine yazılmıştır. Bu şiiri yazma hikâyesini anlatan Halim Şefik, Orhan Veli'nin hayatındaki ve şiirindeki yerini de ortaya koyar: "Orhan ölmüştü. Bütün arkadaşları yazılar çıkarmaya başladı. Ben dört-beş ay yazamadım. Altıncı ayda utanç üzüntüsü içine girdim. Ve hayatta ilk defa, şiir yazmak için masaya oturdum. Akşam dokuzda yola çıkan kalemim ancak sabahın dört buçuğunda bir yerlerle varabildi. O heyecanla kanepede uyuyan karımı uyandırdım. Şiiri okuduktan sonra, 'çok kötü' deyip uykuya döndü. Ben de dışarı çıkıp, deniz kenarında kahvelerin birinde oturup şiirin güzel olduğuna inanarak keyifli bir çay içtim."¹⁹ Şiirde Orhan Veli'nin Halim Şefik'in gözünde nasıl biri olduğu anlatılır.

*"Morgta açılınca kafatası
Doktor Beyler beyin gördüler
İndirince tenkafesine neşteri
Doktor Beyler yürek gördüler
Yürekte ne gördüler dersiniz
Yürekte memleket gördüler
Dünya gördüler
Bir de dost gördüler"* (s.1)

¹⁹ Akt: Haluk Oral, *Bir Roman Kahramanı Orhan Veli*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, s. 274.

Bu dizelerde Halim Şefik'in hayatı ve Şiirlerinde olduğu gibi i dünya-sında da Orhan Veli'nin önemli bir yer işgal ettiği görülür. "Balık Ağzı" Şiirinde Şiir anlatıcısı "Bu bir kılıbalığının öyküsü" dese de Şiirin bütününe bakıldığın-da kendisini kılıçbalığı olarak düşünen Şiir kişisinin hayata, balığın gözleriyle baktığı görülür. Şiirdeki "iri gözlerimde keder/kılıcımda hüzün/satın beni satın beni/rakı için" (s.11) dizelerinde Orhan Veli'nin "rakı Őiřesinde balık olsam" di-zesine gönderme yapılır ve Şairin Orhan Veli'nin izini hayata ve Şiire bakışında sürdüğü görülür. "Hemen" Şiirinde de Orhan Veli'nin "İstanbul Türküsü" Şiirin-deki "Urumeli Hisari'na oturumuşum/Oturmuş da bir türkü tutturmuşum"²⁰ di-zelerine doğrudan gönderme vardır: "Boğaziçi kiyları erguvanına/Bahar geldi Orhan Veli/Rumelihisari'nda göründü..." (s. 24)

Orhan Veli Kanık, Halim Şefik'in hayatında etkili olduğu kadar imajla-rında, Şiir konularında ve üslubunda da önemli bir rol üstlenmiştir.

3. Sonuç

Cumhuriyet devrinde Garip anlayışını devam ettiren Şairler arasında yer alan Halim Şefik Güzelson yaşama sevinci, aşk, tabiat, aylaklık, çocukluk gibi temaları ele almıştır. Şair, Garip anlayışındaki gibi bu temaları gündelik konuş-ma diliyle anlatmış, konuşma dilini Şairaneliğe karşı bir tavır olarak görmüştür. Konuşma dilini kullanması, Şairin halk kültürünü sıradanlığın ve gündeliğin içinde yaşamaya devam eden canlı bir unsur olarak görmesiyle de ilgilidir. Ha-lim Şefik Güzelson'un Garip anlayışına ters düşmese de bu anlayıştan farklı olan yn Şiir anlayışını, dünyaya bakışını ve temalarını daha keskin ifadeler, daha sıradan Şiir kişileriyle yansıtmasıdır. Halim Şefik'in Şiirlerinde dikkat e-ken diğer bir husus da onun humoru Şiirinin kurucu ve yapıcı unsurlarından biri olarak kullanmasıdır. Sıradanlığın ardındaki anlamı, komik izlerle göstermeye alışan Halim Şefik'in Şiir kişileri böylece can sıkıntısına, toplumsal sorunların yaptđı baskıya karşı tavır geliştirmiş olur.

Halim Şefik'i Garip anlayışını devam ettiren diğer Şairlerden ayıran ta-raflarından biri de onun genelde Garip, zelde Orhan Veli Kanık'ın etkisini yal-nızca Şiir anlayışının oluşmasında değil hayatının ayrıntılarında da gösteren bir

²⁰ Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Adam Yayınları, İstanbul 1990, s. 111.

şair oluşudur. Çocukluğundan evliliğine kadar hayatının hemen her döneminde arkadaşının varlığını ve etkisini hisseden Halim Şefik'in şiirlerinde de arkadaşından bahsettiği, üslubundan temalarına kadar şiirinin pek çok ayrıntısına bu etkiyi yansıttığı görülür. Halim Şefik'in Orhan Veli'nin izinde bir şair olarak anılmasında kendisi kadar edebiyat mahfillerinin bu algıyı kimi zaman renkli anılara dönüştüren tavrının da rolü olduğu yadsınamaz.

Kaynakça

- Asiltürk, Bâki, (2011) *Hilesiz Terazî*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fedai, Özlem (2009), “Garip ve İkinci Yeni Şiirinde Bir Kaynak Olarak Humour ve İroni”, *Turkish Studies*, Cilt: 4, Sayı: 1, s. 998-1021
- Fuat, Memet (1985), *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Günçikan, Berat (2008), *Gölgelin Kadınları*, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Halim Şefik, (2009), *Otopsi*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Hızlan, Doğan (20.04.2009), “Hürriyet Gösteri’nin Konuğu Bir Şair” *Hürriyet Gazetesi*, <http://www.hurriyet.com.tr/hurriyet-gosteri-nin-konugu-bir-sair-11468256>, (Erişim Tarihi 03.02.2019)
- Necatigil, Behçet (2007), *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Oral, Haluk (2003), “Halim Şefik (Güzelson)”, *Hürriyet Gösteri*, Temmuz Ağustos 2003, s.72-74.
- Oral, Haluk (2014), *Şiir Hikâyeleri*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Oral, Haluk (2015), *Bir Roman Kahramanı Orhan Veli*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Orhan Veli (1990), *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Orhan Veli, (1975), *Edebiyat Dünyamız*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sazyek, Hakan (1996), *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Şen, Can (2016), “Kıbrıslı Şair Süleyman Uluçamgil’in Şiirlerinde Garip Akımının Etkisi”, *Kıbrıslı Şehit Şair Süleyman Uluçamgil*, İstanbul: Kesit Yayınları.

“Apostrof” Kavramı ve Tanzimat’tan Servet-i Fünûn’a Türk Şiirinde “Apostrof”

Ali KURT*

Öz

Apostrof, kısaca “özellikle duymayan varlıklara seslenme” şeklinde tanımlanabilir. Apostrof; ölü veya hayali bir kişiye, olmayan bir yere veya cansız bir nesneye, kişileştirilmiş soyut bir fikre hitap etmeye denir. Tanzimat öncesi Türk edebiyatında apostrofun direkt olarak karşılığı olabilecek bir edebî sanat bulunmamaktadır. Bu çalışmadaki amaç apostrof sanatının Tanzimat öncesi Türk edebiyatında kullanılıp kullanılmadığını sorgulamak değil; farklı yaklaşımlar olsa da genel geçer bir tanımla “kişileştirilmiş soyut bir kavram, ölüye veya cansız bir nesneye” hitap etmek olan anlamı üzerinden Batı’da Eski Yunan’dan beri kullanılagelen apostrofun; bu şekliyle Tanzimat sonrası Türk şiirinde sıklıkla yer almasının altında yatan sebepler üzerine yoğunlaşmak olacaktır. Tanzimat döneminde Batılı bir tavır olan dünyaya yönelmenin apostrof kavramı üzerinden de okunabileceğini düşünüyoruz. Tanrı’nın akılla idraki düşüncesi ve yeni “insan-tabiat” anlayışının bir yansıması olarak Tanzimat I. nesil edebiyatçılarında görülen bu yeni tavır; romantizmin etkisiyle Tanzimat II. nesilde ve özellikle de Abdülhak Hâmit’te çok daha bariz bir şekilde karşımıza çıkar. Ancak eski- yeni mücadelesinin yeninin zaferiyle sonuçlandığı, tam anlamıyla yeni bir edebiyatın kendini gösterdiği Servet-i Fünûn döneminde apostrofun da yeni “Tanrı-tabiat-insan” anlayışı çerçevesinde daha yoğun kullanımına şahit oluyoruz. Bu bağlamda Tevfik Fikret’in ve Cenap Şahabettin’in şiirlerinde bir edebî sanat olarak Batı edebiyatında sıkça kullanılan apostrof örneklerine rastlanır. Özellikle Cenap Şahabettin’in şiirleri onun tabiat algısı ve rûh-i kâinat fikri çerçevesinde Batılı anlamda “Tanrı-tabiat-insan” anlayışı üzerinden yorumlayabileceğimiz apostrof örneklerini çokça içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Apostrof, Tanzimat Edebiyatı, Servet-i Fünûn Edebiyatı, Panteizm, Tanrı-tabiat-insan fikri.

* Dr. Öğrt. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Fen Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkiye.
Elmek: alikurt27@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0435-1185>

Geliş Tarihi / Received Date: 17.01.2019
Kabul Tarihi / Accepted Date: 26.02.2019

DOI: diledeara.542593

The Concept of Apostrophe and Apostrophe in Turkish Poetry from Tanzimat to Servet-i Fünun

Abstract

Apostrophe is addressing a dead or imaginary person, a nonexistent place or thing or a personalized abstract idea. There isn't a literary art that corresponds apostrophe directly in Turkish Literature before Tanzimat. The purpose of this study is not questioning if this art was used or not in Turkish Literature before Tanzimat but although there are different approaches based on the meaning of apostrophe which is addressing a personalised abstract concept, a dead person or an inanimate object; the purpose is to concentrate on reasons of apostrophe usage, that has been used in Western Literature since ancient Greek period in this way, in Turkish poetry after Tanzimat. We also think that turning onto the world, that is in a Western attitude in Tanzimat reform era ,can be examined on the apostrophe concept. As a reflection of the idea of realising God by wisdom and the reflection of the new human-nature intellection, this new attitude which is seen on Tanzimat 1st generation men of letters appears apparently on Tanzimat 2nd generation men of letters' works and especially on literal Works of Abdülhak Hamit by impression of Romanticism. However we see that apostrophe is used more often within the frame of new God-nature-human intellection during Servet-i Fünûn period when a "new-old" struggle was ended by the victory of the "new" and a new literature was appeared exactly.in this regard, in Tevfik Fikret and Cenap Şahabettin's poems, we can see apostrophe examples that is often used in Western literature as a "literary art". Especially the poems of Cenap Şahabettin contains apostrophe examples which can be interpreted on God-nature-human intellection in a Western content within the frame of his nature perception and the idea of the soul of nature.

Keywords: Apostrophe, Tanzimat Literature, Servet-i Fünun Literature, Pantheism, the idea of God -nature-human.

Extended Summary

We can briefly describe “apostrophe”, which means calling a personified abstract concept or an inanimate object or a dead person, as calling entities that cannot hear. It is an art of words which we can translate into Turkish as “directing the words.” The person who is addressed is frequently a personified abstract concept or inanimate object or a dead person. For instance; beloved, fairy, god, love, time etc and personifies the object as it is a human. The poet, writer or orator uses apostrophe addresses an imaginary character or an absent person by distinguishing himself from reality as it can understand feelings. There isn’t a literary art in Turkish literature before Tanzimat which directly indicates the art of apostrophe that has been used in ancient Greece but there are some literary arts like “compliment” or “interjection” which we can make a mention of similarities. When we question why there is no need of using the art of apostrophe in Turkish literature before Tanzimat, the difference appears between a god belief with the faith in an invisible world and creator and a mentality that arises from the idea of western god/gods. In ancient Greece and Latin literature, we can see the apostrophe is used while addressing god that have humanized characteristics, show their entities concretely, born or can give birth, die or killed, envied, hold grudges, love, cry, even have children from mortal people. If we study the sources of apostrophe especially as it is an art of literature used for materializing, we can say that western world continues their traditions of materializing their gods with icons and sculptures after Christianity. And it can be said that the trinity (father, son, holy spirit) belief is a reflection of the idea of giving people godlike characteristics. During renaissance and the age of enlightenment period rationality’s mystic and traditional concepts are ignored, religious beliefs changed and an abstract wisdom religion emerged. The rationalism in the western world reveals romanticism which is a result of depression, and with the romanticism the ways to get the mysteries of nature and eternity are sought in love, worshipping nature and religious experience. After romanticism, returning wisdom and science started and realism and parnasism emerged, and antitheti-

cally symbolism arises. In Tanzimat literature period which is a reflection of a new human characteristic that tends towards the world with the westernization process, god and nature intellection changed and a new intellection began to dominate on the idea of watching life, belongings and human with the eye of wisdom. In the meantime, apostrophe began to be seen in Turkish literature as a literal art in a western literal usage. In Tanzimat 1st generation authors' works we can see that Şinasi shows a completely western "eye centralist" approach, he only satisfies when he sees and reveals the act of knowing and we see that Namık Kemal, impressed by Şinasi's "münacat", uses apostrophe in his poems as a literal art. In Tanzimat 2nd generation author's works apostrophe can be seen in Rezaizade and especially Hamit's poems. By the impact of romanticism as an appearing idea of god-nature intellection and "eye centralist" watching. But the usage of apostrophe densely as a western meaning will be in Servet-i Fünûn literature. Servet-i Fünûn authors that is educated by realists, parnasians and art, will see nature more secular, livelier, and more colorful more than Hamit. It can be said that Tevfik Fikret believes an almighty and superior existence, in this belief inner conscience is in the centre and a human being believes in nature in which he becomes a kind of god. In Servet-i Fünûn poems, writing under pictures or paintings, which inherits from previous period, continues during this period under the influence of parnasism and symbolism. We need to say that an "eye centralist" approach continues in Tevfik Fikret's poems. If we examine apostrophe as a literal art in Tevfik Fikret's poems as a god-nature-human intellection centred perspective, apostrophe art appears which is completely in the meaning of western literature. Cenap Şehabettin is the poet who brings the idea of "the soul of the universe", which he learned from symbolism, to Turkish poem. In the works of Cenap and Servet-i Fünûn poets, nature is no more a dead panorama, but it is a living creature which has a connection with the soul and perceived as an image of the soul of the universe. The nature intelligence which is isolated from metaphysics dimension. In Servet-i Fünûn poems, we can see Cenap Şehabettin's "the soul of the universe" idea and it is seen that Cenap Şehabettin is a poet who often uses apostrophe art in his poems from the point of the view of god-nature-human intellection in a western meaning.

Giriş

Yunanca “başka tarafa yönelmek” manasında gelen “apostrophé”, sonundaki “é” ile telaffuz edilir ve ünlem niteliğinde olan bir söz sanatı olarak tanımlanır (Sayakan, 2016: 8). Apostrof, konuşmacının canlı veya mevcutmuş gibi gerçekte olmayan veya ölü bir kişiye, bir şeye veya soyut bir fikre hitap ettiği bir konuşma şeklidir (Preminger- Brogan, 1993: 82). Hitap edilen varlık ölü veya hayali olabileceği gibi cansız bir obje, soyut bir fikir ve bir varlık da olabilir (www.litcharts.com: 2019). Bir edebî sanat olarak apostrof, basit şekliyle “bulunmayan kişiye ve kişileştirilmiş bir nesne veya fikre hitap etme şeklinde bir ara söz” (www.dic-tinary.com: 2019) olarak tanımlanır. Sıklıkla hitap edilen kişileştirilmiş soyut bir kavram veya cansız bir nesne yahut ölü bir kişidir. Şair, gerçekte cevap veremeyecek bir varlığa; sevgili, peri, tanrı, aşk, zaman vb. hitap edebilir ve nesne sanki insanmış gibi kişileştirir. Apostrofu kullanan yazar/şair ya da konuşmacı kendini gerçeklikten ayırarak hayali bir karaktere veya olmayan bir kişiye sanki insanın hislerini anlayabilecek yetenekleri varmış gibi hitap eder. Şiirde apostrofun etkisi kişileştirme veya yaşamayan birisini hayata getirmek olduğundan şair direkt olarak hitap eder (Sayakan, 2016: 8). Jonathan Culler apostrofu özellikle duymayan varlıklara seslenme şeklinde tarif ederek sınırlamaktadır (Addison, 2003: 3). Türkçeye “söz yöneltme” şeklinde tercüme edebileceğimiz apostrof, kısacası karşılık veremeyecek bir muhabata seslenme olarak nitelenen bir söz sanatıdır (Öz, 2017: 1). Eski Yunan ve Latin edebiyatlarında tanrılara hitap edilirken apostrofun kullanıldığına şahit oluruz. Spensir’in ifadesiyle “tanrıların, sivrilen veya kahraman olan atalardan seçildiği” (Timur ve Küçük, 1993: 28) ve bu tanrıların yarı insan vasıflara sahip oldukları somut olarak varlığını gösterdikleri düşünülürse, apostrofun özellikle somutlaştırmada kullanılan bir edebî sanat olduğu ve köken itibarıyla kaynaklarının bu döneme dayandığı söylenebilir. Hıristiyanlık sonrasında bile Batı, öncesindeki pagan tanrılarının ikonlar ve heykellerle somutlaştırma adetlerini Azizler ve teslis üzerinden devam ettirmiştir. Monoteist bir din olan Hıristiyanlıkta Hz. İsa için “Tanrı’nın Oğlu” Allah için de “Baba” terimlerinin

kullanıldığı görülmektedir. "Teslis" inancını Hz. İsa'nın tanrılaştırılmasının tabii bir sonucu olarak telâkki etmek ihtimal dâhilindedir. Ruhü'l-Kuds'ün de ayrı bir ilahi varlık sayılması üç ayrı tanrı (Baba, Oğul, Ruhü'l-Kuds) anlayışına zemin hazırlamıştır (Bedirhan, 2012: 325, 326). İşte aslında apostrof kavramını Batılı insanın düşünce sistematiği içindeki yeri ile değerlendirmek ve bu kavramın izini kanaatimizce bu düşünce üzerinden sürmek yerinde olacaktır.

1- Apostrof Kavramına Yeni İnsan/Tanrı/ Tabiat Fikri ve Edebiyat Akımları Çerçevesinde Genel Bir Bakış

Orta Çağ'ın son dönemi ve Aydınlanma çağı hemen öncesinde Avrupa, tanrıyla ilişkileri düzenleme görevini üzerine alan bir kilise ve ruhban sınıfının olduğu; hayaletler, hortlaklar, cadılar gibi varlıkların ve batıl inançların etkisinin yoğun olarak yaşandığı bir yerdir. İnsanla somut bir şekilde iletişim kurduğuna inanılan bu gizil güçleri, Batılı insanın soyut olanı mutlak somut olarak görme isteğinin bir tezahürü olarak da değerlendirmemiz mümkündür. "Dünyayı ve insanı keşfetme" olarak da nitelendirebileceğimiz Rönesans'la birlikte Batılı insan, dünyevileşmeyle ve insan merkezli yaklaşımıyla gözlerini gerçek dünyaya çevirmiş ve böylece Batı bilimi değişmeye başlamıştır (Tokat, 2017: 129). Orta Çağ'ın dinsel ve geleneksel değerlerin kendilerini geliştirmek ve daha iyi yaşamak için yeterli olmadığını anlayan Avrupa insanının kendisini merkeze alma düşüncesi ile başlayan hümanizm anlayışı; Tanrı/din merkezli evren, toplum ve insan açıklaması yerine insan merkezli bir evren, toplum ve birey açıklamasını ortaya koymaktadır. Birey olma isteğinin, insanın kendisine özgü olanakları sayesinde gerçekleşeceğine inanan, önce doğaya hâkim olması gerektiği düşüncesi ile yaşadığı evren, dünya ve toplum hakkında bilgi üretme çabası içine giren Rönesans insanının; meyvelerini Aydınlanma çağında verdiğini görürüz. Akı/deneyi bilgi için referans alan bağımsız insan oluşturma projesi, Aydınlanma çağında karşılığını bulacaktır (Çüçen, 2005: 115-122).

Aydınlanma çağının zeminini hazırlayanlar Descartes, Spinoza ve Leibniz gibi önemli filozoflardır. Avrupa'da 1688 İngiliz devrimiyle başlayıp 1789 Fransız devrimiyle olgunlaşan, Batı uygarlığının tarihsel gelişiminin, değişiminin düşünsel ve kültürel sonucu olarak karşımıza çıkan bir düşünce hareketi

olan Aydınlanma'yı, Avrupa insanının bireysel ve toplumsal yaşamını yeni bir anlayışla oluşturma çabası olarak niteleyebiliriz (Çüçen, 2005: 115-122). Bazı Aydınlanma figürlerinin, yüzlerini Tanrı'dan Doğa'ya doğru çevirirken, dönüp dolaşıp doğada onları tekrar Tanrı'ya götüren bir aklın işaretlerini keşfettiklerini hatta Spinozacı bir yaklaşımla, sonradan idealistlerin ve romantiklerin yapacağı gibi, doğanın kendi başına bir ruha ve canlılığa sahip olduğunu ispatlamaya çalıştıkları söylenebilir (Eagleton, 2014: 35-49).

Aydınlanma düşüncesinin insanı getirdiği son noktada rasyonalitenin büyülü, mistik, geleneksel kavramları yok saymasıyla birlikte dinî inanç da kökünden sarsılmış ve bu duygunun yerine soyut bir akıl dini ikâme edilmiştir. Aydınlanmanın "makine-vâri düzenine" ve bedeni idealleştirme görüşüne bir de Fransız İhtilali'nin sonuçları eklenince birey kendini bir kısaçta hissetmeye başlamış ve bu yeniçağdan beklediği huzuru, mutluluğu bulamadığını fark ederek geçmişi yüceltmek suretiyle huzuru eski günlerde aramaya çıkmış, böylece Orta Çağ'ın dinsel ruhunu yeniden canlandırmak ve mutlak varlığın özü olan doğaya imgesel bir yaklaşım sergilemek isteyen insan romantizmi keşfetmiştir (Bulut, 2017: 92). Bu bağlamda "romantizm, her türlü kalıplaşmaya karşı bir başkaldırı olarak" tanımlanabilir (Yücel, 1981: 59). Romantizmde "deneysel araştırmanın yerini sezgi ve duyguya beslenen güven, bilimin yerini ise doğa felsefesi alır. Romantikler, aydınlanmanın kuru akılçılığına şiddetle karşı çıkıp doğanın gizlerine, bilim adamının matematiko-fiziksel yöntemleriyle değil de yaratıcı coşum yoluyla nüfuz edebileceğini savunmuş ve sonsuzluğa erişmenin yolları olarak, aşkı, doğaya tapmayı, dinî tecrübeyi ve artistik yaratıcı faaliyeti göstermişlerdir" (Cevizci, 2006: 1334). Romantizmle birlikte özne ve nesne yeniden tanımlanmıştır. Romantik özne dünyanın büyüünün bozulduğunu, ideal olan hiçbir şeyin kalmadığını bildiğinden Orta Çağ'ın ve doğanın ruhunu yakalayabilmek için sanal fenomenler dünyası kurarak varlığın büyüünü tekrar yakalamaya çalışmıştır (Bulut, 2017: 92). Romantizmde dine geri dönüş dinin tekrar canlandırılması demek değildir, bu yaklaşım imgenin kurulumunu önceleyen edebî bir yöntem olup yaratıcılığı esas almıştır (Bulut, 2017: 100). Romantiklerin dinî motiflerle örölü tabiat anlayışı ve bu yolla tabiatın yüceltilmesi modern bir tavırla, akıl çağının doğrusal zaman anlayışının sonucudur (Paz,

1996: 42).

Her edebî akım kendinden önceki akıma tepki olarak doğduğu gibi onun uzantısı da olabilir. Realizm de romantizmin bazı yaklaşımlarını almış, bazı yaklaşımlarına da karşı çıkmış bir edebî akımdır. Realizmi romantizmden ayıran en temel özellik; insanın dış dünyanın içinde ele alınarak yansıtılmasıdır. 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren insanın inanç ve düşünce dünyasını değiştiren bulgular, öğretiler ortaya çıkmış, dinî kitapların söylediklerini çürüten, ruhun maddeye karşı üstün olduğu görüşünü geçersiz kılan yaklaşımlar belirginleşmiştir. Buradan hareketle Marx, toplumsal olayların akıldışı, gizemci, duygu yoluyla değil akıl yürütme ve nedensellik kavranabileceğini ortaya koymuştur (Özdemir, 1981: 102). Romantizme karşı olan "sanatın doğadaki gerçeklerin aslına en uygun biçimde betimlemesi olduğunu ve sanatçının yapmacılıktan uzak kendinden hiçbir katkıda bulunmadan tamamen nesnel bir şekilde doğa bilimcilerinin uyguladığı deneysel bilimler yöntemini edebiyat alanına uygulaması gerektiğini savunan estetik görüş natüralizmi tanımlamakta olup bu tanım hem realizme hem de "şiirde gerçekçilik" denilen parnasizme uymaktadır (Sunel, 1981: 140). Sembolizmin oluşmasında romantik şiirin etkisi kadar -bu şiirin biçim ve tekniğinde yaptığı yeniliğin sanatta özgürlüğü vaat eden romantizme borçlu olduğunu söylemek gerekir- romantizm sonrasında ortaya çıkan akımların da etkisi olduğu söylenebilir.

Ruhsal kaynaklı bir bunalımın ürünü olan romantizmin doğmasına Batı toplumundaki akılcılığın yadsıdıkları, bilinçaltına attıkları, duygular, ruhun eğilimleri ve özlemleri sebebiyet vermiştir. 1830 Temmuz devriminden sonra tekrar akla, bilime dönüş başlamış, realizm ve parnas akımının biçimciliği kendini göstermiş, buna karşıt olarak da sembolizm ortaya çıkmıştır. Sembolizm, "evrenin, görüntülerin ötesinde bir anlamının olduğundan, evrende her şeyin duyarlı olduğunu bilen ozanın bu görüntüleri" aşarak, gerçeğe ulaşmasından hareket eder. Bir uyumun ve birliğin söz konusu olduğu evrende insan, evrendeki imgeleri çözümleyerek evrenin varlığını anlar (İnal, 1981:171, 172).

Bütün bu felsefî yaklaşımlar ve edebî akımlardan hareketle Batı düşüncesine bakıldığında, Tanrı'dan ateşi çalan Prometheus ile Tanrı arasındaki ilişkidir günahkârlığı nedeniyle kendi günahının kefareti bile ödeyemeyen

Baba imajını merkeze alan klasik Hıristiyanlıktaki insan ile Tanrı arasındaki ilişkiye; oradan da Tanrı'ya deistik anlamda yer veren bir Tanrı tasavvuruna; zatiyeti olmayan bir Tanrı tasavvuruna sahip olan panteizmden, ateist ve naturalist çizgide olan ve Tanrı'ya yer vermeyen düşünceye kadar geniş bir seyir izlediğini görürüz (Tokat, 2017: 136, 137). Bu seyrin temelinde Tanrıyı yine somutlaştırma, onu insan aklının kuşatabileceği bir tasavvurla bilme yahut onu yok farz ederek bilimi ve akli onun yerine ikâme isteğinin bir yansıması olduğunu görmek mümkündür. Yani Batı'nın Tanrı algısı Hıristiyanlık geldiğinde bile değişmemiş “başka bir ifadeyle ya Batı Hıristiyanlaşmamış ya da Hıristiyanlık Batılılaştırılmıştır” (Tokat, 2017: 122). İşte, soyut veya cansız bir nesneye hitap edilen bir edebî teknik olan apostrofun bu somutlaştırma isteği ile açıklanabileceğini ve Batı düşüncesinin başlangıcından beri kendi içinde değişiklikler arz etse de aslında Tanrı/insan/tabiat ilişkisinde pratikte aynı sonuca vardığını ifade etmek gerekir.

2- Batı Edebiyatında Bir Edebî Sanat Olarak Apostroftan Örnekler

İ.Ö. 9. ya da 8. yüzyılda yaşamış olduğu kabul edilen eski Yunan'ın en önemli destan yazarlarından Homeros'un *İlyada* ve *Odyseia* destanları Antik Çağ'dan bu yana Batı edebiyatını da derinden etkilemiştir. Bu eserler tanrılar ve onların kahramanlıklarının anlatıldığı önemli eserlerdir. Onun *İlyada* adlı eserinden iki apostrof örneği verelim:

“Ey Olympos'un çok tedbirli Zeus'u, sana düşer! Zaferi Troyalılara ver, Ahaylılar oğlumu sayıp şerefini yükseltinceye kadar” (Homeros, 1984:12) ifadelerinde görüldüğü gibi “Yunan panteonunun” baş tanrısı, tanrıların ve insanların kralı Zeus'a hitap edilir. Yine; “Hey Zeus baba! Senden yaman tanrı yoktur. Aleksandros'a cezasını vermediği düşünürken işte kılıcım ellerimin içinde parça parça oldu! Mızrağım ise bir hiç için avucumdan çıktı, onu da ele geçiremedim” (Homeros, 1984: 28) ifadelerinde Zeus'a hitap edilir. Çok tanrılı bütün dinlerde olduğu gibi Antik Yunan tanrılarının tanrısal vasıfları yanında, insana ait vasıflar yüklendiği, insanlarla ilişki kurduğu, kıskandığı, aldattığı tanrılık gücünü korumak için rakip tanrılarla savaştığı ve öldürdüğü görülür.

Apostrofun en önemli örneklerini veren yazarlardan biri de 16. yüzyılın sonu 17. yüzyılın ilk çeyreğinde (1564-1616) eseler veren dünyaca ünlü İngiliz edebiyatı şairi ve oyun yazarı Shakespeare'dir. Shakespeare'in *Hamlet*'inden aldığımız bölümde Hamlet'in saray soytarısı Yorick'in kafatasını aldığı ve ona hitap ettiği kısım apostrofa örnek gösterilebilir:

"Vah zavallı Yorick! Onu tanırdım, Horatio (...) Şakaların, şarkıların, oyunların nerede şimdi? Sofradakileri kahkahalara boğan neşe parıltıların nerede? (...) Hadi, bizim Lady'nin odasına; git şimdi. Yüzüne parmak kalınlığında boyasa, gene de bu hale geleceğini söyle ona" (Urgan, 2014: 445).

Shakespeare'in bir başka eseri *Macbeth*'te, Kral'ın uykuda olduğu sırada onu öldürmek için karısının çan çalmasını bekleyen Macbeth'in önce hançerle, ardından toprakla konuşması bir apostrof örneği olarak gösterilebilir:

"Bir hançer mi önümde gördüğüm?
Sapı elimden yana çevrik...
Gel, sarsın elim seni.
Yoksun elimde; ama görüyorum seni.
Uğursuz görüntü, göze var ele yok musun sen?
Kafamdaki bir hançer misin yoksa?
Ateşli beynim mi yarattı seni?
Görüyorum işte yine; tutulacak gibisin,
Şu kınından çıkardığım hançer gibi.
Gideceğim yeri gösteriyorsun bana
Ve kullanacağım silahın ta kendisini.
Ya gözlerim öbür duyularıyla oynuyor,
Ya öbür duyularım gözlerimle.
Yine görüyorum işte seni:
Ağzında ve sapında kan var; demin yoktu.
Yok, hançer falan yok.
Benim kanlı niyetim bu gözlerim gördüğü.
(...)
Sen ey sağlam, katı toprak,
Duyma ayak seslerimi, bilme gittiğim yeri;

Yoksa korkarım, taşların bile keser yolumu:

Bozarlar bu işime gelen korkunç sessizliği” (Shakspeare, 2002:79).

19.yüzyıl kasideleri ile ünlü İngiliz şair John Keats (1795-1821)’in Behçet Kemal Çağlar tarafından *Bir Yunan Vazosuna* ismiyle Türkçeye aktarılan *Ode On A Gracian Urn* isimli kasidesi bir edebî sanat olan apostrofa için örnek olarak verilebilir (Aracı, 2012: 80-87). John Keats, bu şiirde bir antik vazoya farklı benzetmelerle kişileştirerek hitap ediyor:

“Hey sessizlik!. Eşikte el değmeden bekleyen,

Kıvrak bükülüşlerle süzülüp duran gelin!

(...)

Gönül! bak, gözlerini örten dumanı sil de;

Vazo! bunu tekrar et, ona daha eğil de.

Bunu bil, yeter sana, yeryüzünde bunu bil!

‘Güzellik, büyük gerçek, tek gerçek, başka değil!..’” (Keats;1959: 252)

Cansız varlıklara hitap etmek ve onlarla iletişim kurma isteği özellikle modern toplumda yalnızlaşmaya başlayan bireyin bu yalnızlaşmasının doğal sonucu olarak da değerlendirilebilir.

3- Türk Edebiyatında Apostrof

Türk edebiyatında apostrofun direkt karşılığı olabilecek bir edebî sanat bulunmamaktadır. Edebiyatımızda apostrofla benzerliğinden söz edebileceğimiz iltifat ve nida gibi edebî sanatlar mevcuttur. İltifat “gaipten muhataba yahut muhataptan gaibe döndürmek sanatı” (Tahir-ül Mevlevî, 1973: 63) iken, nidâ; “kendisine hitap edilen kimsenin, dönüp bakmasını talep etmektir. Şu talep için kullanılan edatların her biri seni çağırıyorum demek manasındadır” (Tahir-ül Mevlevî, 1973: 118). Bu sanatların yanında apostrof sanatı ile ilgili tevcih-i kelâm sanatı da zikredilmekte olup tevcih-i kelâm; “üslup biliminde yazarın anlatımı keserek doğrudan bir şahsa (yahut şahıslandırılmış bir nesneye) hitap etmesi hadisesi” (www.turkcebilgi.org: 2019) şeklinde tarif edilmektedir. Görüldüğü gibi bir edebi sanat olan apostrof kavramını Türk edebiyatında direkt olarak karşılayan bir edebî sanat mevcut değildir. Aslında Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatında Allah ve onun kâinat tecellisinin varlıklara hitap ettiği bilinmekte-

dir. Bu durumun Batı'daki tanrı fikriyle veya panteizmle kesinlikle ayrı şeyler olduğu, "Apostrof Kavramına Yeni İnsan/Tanrı/ Tabiat Fikri ve Edebiyat Akımları Çerçevesinde Genel Bir Bakış" başlığı altında ele alınmıştı. İslâm inancında Tanrı/insan/ tabiat ilişkisi Batı'daki anlayıştan çok farklıdır. İslâm inancında gayba iman esastır. Gayb ise "duyular çerçevesine girmeyen ve aklın zaruri olarak gerektirmediği şey"dir (Çelebi, 1996: 404). Kur'an-ı Kerim'de, Bakara Suresi 3. Ayette, "Onlar ki, gayba iman edip namazı dürüst kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden infak ederler" (Yazır, 1996: 1) ve yine Enbiya Suresi, 49. ayette "O takva sahipleri için ki gıyabında (O'nu görmedikleri halde) Rablerinden korkarlar ve kıyamet endişesi ile titrer dururlar" (Yazır, 1996: 325) ifadelerinde olduğu gibi gayba imanla ilgili yaklaşık 39 ayet vardır. Görüldüğü üzere duyu organlarımızla varlığını anlayamaya ve mutlaka akılla onun varlığını tasdike ihtiyaç duymayacağımız bir yaratıcıya imanın esas olduğu inanç sistemindeki Allah inancıyla, Batılı tanrı/tanrılar fikri aynı değildir. Dolayısıyla belki de edebiyatımızda bu açıdan direkt apostrofu karşılayacak bir edebî sanatı isimlendirmeye ihtiyaç duyulmamıştır. Apostrofla ilişkilendirebileceğimiz sanatların da zikredilen felsefeden hareketle birebir aynı olması mümkün de gözükmemektedir. Ancak bu çalışmadaki amacımız zaten bu sanatın Türk edebiyatında kullanılıp kullanılmadığını sorgulamak değil, farklı yaklaşımlar olsa da genel geçer bir tanımla "kişileştirilmiş soyut bir kavram, ölü veya cansız bir nesneye" hitap etmek olan anlamı üzerinden Batı'da Eski Yunan'dan beri kullanılagelen apostrofun, bu şekliyle Tanzimat sonrası Türk şiirinde sıklıkla kullanılmasının altında yatan sebepler üzerine yoğunlaşmak ve nedenleriyle ortaya koymaya çalıştığımız meselenin tartışılmasını sağlamaktır.

4- Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a Yeni Bir Kavram Olarak Apostrof

Ahirete yönelen bir medeniyet algısı olan eski edebiyattan, dünyaya dönüşün bir ifadesi olan yeni edebiyata (Kaplan, 1991: 33) geçiş süreci olarak değerlendirilebileceğimiz Tanzimat döneminde dünyaya nasıl dönüldüğü ve bunun Batılı bir tavır olduğu fikrinin apostrof kavramı üzerinden de okunabileceğini düşünüyoruz. Yeni tanrı, tabiat ve insan anlayışı ile Tanzimat I. nesil edebiya-

tnın öncü şahsiyeti Şinasi “hayata, eşyaya ve insana akıl gözüyle bakan, geleneksel inanışlara karşı çıkan, insanın hayatını düzenlemesi gereğine inanan, kitap ve peygamber olmaksızın da hakikate ve Yaratıcı’nın varlığına erişebileceği fikrinde olan, aklını bir sağlama noktası olarak kullanan bir kişidir” (Akay, 1998a: 113). Dolayısıyla aklî bir tip olan Şinasi’nin “Münâcât”ındaki “Vahdet-i zatına aklımca şahâdet lâzım” mısraı, Tanrı’yı ispat için objektif bir delil araması başlı başına Batılı ve bizim için yeni bir düşüncedir (Kaplan, 1991: 33-34).

Rönesans, Aydınlanma dönemi ve buna bağlı olarak ortaya konan bilimsel gelişmeler ve dolayısıyla değişen dünya algısı; gerçekliğe, somut verilere atfedilen konumu güçlendirmiş, sanat da bu değişime kayıtsız kalmamış, aradaki “göz merkezci” yaklaşımla yeni bir estetik alan oluşturmuştur. Estetik bir olgu olarak gözün iktidarının yükselişi; deneyselliği ve matematiksel düzeni içerisinde “görme”nin, “bilme”yle aynı kavram olarak ele alınmasıyla başlar (Bulut, 2017: 104). Buradan hareketle, Şinasi’nin tamamen Batılı bir “göz merkezci” yaklaşım sergilediğini ancak görünce tatmin olup bilme eylemini ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

Batılı bir tavır olarak somutlaştırma ve cansız varlıklara, kavramlara somutlaştırarak hitap etme yani apostrof, Şinasi’nin “Münâcât”ından çok etkilenerek gidip onun gazetesine muin olan Namık Kemal’in “Vâveylâ” şiirinde bir edebî sanat olarak karşımıza çıkar:

“Git, vatan! Kâ’bede siyaha bürün!

Bir kolun Ravza-i Nebî’ye uzat!

Birini Kerbelâ’da Meşhed’e at!

Kâinâta o heyetinle görün!

...

Aç, vatan! Göğsünü İlahına aç!

Şühedânı çıkar da ortaya saç!” (Kaplan, Enginün, Emil, 1993:176)

“Batı Avrupa’da doğan modern vatan anlayışını bizde Batılı anlamda bir kavram olarak ilk kullanan Namık Kemal’dir. Namık Kemal “Vâveylâ” şiirinde vatani bir kadına benzetmekte; içinde bulunduğu kötü durum dolayısıyla ondan Kâbe’ye gidip siyaha bürünmesini istemektedir. Fransız ressam Delacroix’ın

Fransız İhtilali tablosunda görülen özgürlüğü, belki "vatanı temsil eden göğüsleri açıkta kadın", Nâmık Kemal'in şiiri "Vaveylâ"da İslam kültürüne göre tezahür etmiştir denilebilir (Kurt, 2009: 110-137). Ancak bu yeniliklerin dışında bu şiirde kişileştirilmiş soyut bir kavrama hitap etme söz konusu olup edebî sanat olarak apostrof yapılmıştır.

Tanzimat I. nesil edebiyatçılarında karşımıza çıkan bu yeni tavır romantizmin etkisiyle Tanzimat II. nesil yazarlarından Recaiâde Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hâmit'te çok daha bariz bir şekilde görülür.

Recaiâde Mahmut Ekrem'in bir bölümünü aşağıya aldığımız "Âriyet Kitap Arasında Bulunmuş Bir Çiçek" şiirinde emanet bir kitap arasında bulunmuş çiçeğe hitap eder:

"Size lâyık hemen terâvet iken
Ey çiçek sen niçin kadîd oldun?
Mevkiin sînegâh-ı râğbet iken
Şimdi gözden de mi ba'îd oldun?
Kim atan gûşe-i kitâba seni?
Düşüren kim bu pîç u tâbe seni?

Nedir ismin? Ne nev'e dâhilsin?
Hangi fikri müfid idin acaba?
Neye böyle sükûta mâilsin,
Nâtıkan oldu mu rehîn-i fenâ?
Âh pek ziyâde solmuşsun!

Ne çiçeksin bilinmez olmuşsun!" (Kaplan, Enginün, Emil, 1993: 9-10)

Recaiâde Mahmut Ekrem, burada cansız bir nesne olan çiçeğe hitap ederek onu kişileştirmiş ve şiirin tamamına hâkim olan apostrof sanatını kullanmıştır. Burada da "göz merkezci" bir yaklaşımın Tanzimat sonrası Türk edebiyatında Batılı bir tavır olarak karşımıza çıktığını, bu açıdan unutulmuş bir çiçeğe dikkatin bu tezahürün sonucu olduğunu da söylememiz gerekir. Burada Dinî Tasavvufî Türk edebiyatındaki önemli isimlerden biri olan Yunus Emre'nin "Sordum Sarı Çiçeğe" ilahîsi örnek verilebilir.

“Sordum sarı çiçeğe
Benzin neden sarıdır
Çiçek eydür ey derviş
Âhım dağlar eritir

Yine sordum çiçeğe
Sizde ölüm var mıdır
Çiçek eydür ey derviş
Ölümsüz yer var mıdır

...

Yine sordum çiçeğe
Yûnus’u bilir misin
Çiçek eydür ey derviş

Yûnus Kırklar yâridir” (Gökdemir, 1993: 209-211).

Ancak burada, hitap edilen çiçeğin cevap verdiğinden apostrof değil in-tak sanatı olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü Yunus Emre cevap vereceğinden emin olarak soru sorar ve cevabını alır. Bunun nedeni, tasavvufî açıdan zaten kâinattaki her şey lisan-ı hâl ile Allah’ı tespih eder, her yaratılmışın kendine özgü bir dili olduğunu bilen derviş, muhayyilesinde çiçeğe soru sorar ve onun kendisini yaratana bildiğini gösterecek cevaplar da alır.

Tanzimat II. nesil şairlerinden Abdülhak Hâmit Tarhan’ın en meşhur şiirlerinden biri olan “Makber” şiiri edebî sanat olarak apostrofun bolca kullanıldığı bir şiirdir.

“Çık Fâtıma, lâhdden kıyâm et,
Yâdımdaki hâlime devâm et!
Ketmetme bu râzı, söyle bir söz,
Ben isterim âh öyle bir söz! ...
Güller gibi meyl-i ibtisâm et,
Dağ-ı dile çâre bul, merâm et!
Bir tatlı bakışla, bir gülüşle
Eyyâm-ı hayâtımı tamâm et!” (Kaplan, Enginün, Emil, 1993: 285).

Görüldüğü gibi "Makber" şiirinden alınan bu bölümde Abdülhak Hâmit Tarhan, ölen eşi Fatma'ya hitap etmiştir. Bu bölümün tamamı özellikle apostrof sanatının "duyması ve cevap vermesi imkânsız varlıklara seslenme, ölüye hitap etme" tanımına uyan bir örnektir.

Batılı anlamda tabiatın şiirin "aslî tema"sı haline gelmesinin, romantizm etkisiyle tabiatı ele alan Recaizâde Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hâmit ile başladığı söylenebilir. Şiirlerindeki "Tanrı-tabiat-insan" ilişkisi de doğal olarak romantizm temellidir. Ancak Hâmit'in tanrısı, Batılı romantiklerde görülen Panteizmin tanrı fikrinden ziyade İslâmî Tanrı inancına daha yakındır (Öztürk, 2010: 224). Bu açıdan Tanzimat II. nesilde tabiat romantiklerin tesiriyle Batılı anlamda fark edilmeye başlasa bile tanrı fikrinin tezahürünün tam anlamıyla aynı olmadığı söylenebilir. Bir edebî sanat olarak apostrof açısından bakıldığında Tanzimat II. nesilde tabiatta fark edilip işlense de oradaki cansız varlıklara hitap etme çok belirgin bir şekilde gözükmez. Ölüye ve tanrıya, melek gibi cevap vermeyecek soyut varlıklara hitap etme söz konusudur, ancak bu tanrı, Dinî Tasavvufî Türk edebiyatında hitap edilen Tanrı'dan çok da farklı bir Tanrı değildir. Bu sebeple örneğin "Makber" şiirindeki Tanrı'ya hitapları apostrof olarak kabul etsek de bu çalışmamızda ortaya koymaya çalıştığımız bizim tanrı anlayışımız dolayısıyla edebiyatımızda direkt olarak apostrofun karşılığı olabilecek ayrı müstakil bir edebî sanata ihtiyaç duymadığımız ve Tanzimat öncesinde Dinî Tasavvufî Türk edebiyatında bolca görülen Tanrı'ya hitapları bu kategoride değerlendirmeyişimiz elbette burada söz konusu edilmelidir.

5- Servet-i Fünûn Şiirinde Apostrof

Eski- yeni mücadelesinin yeninin zaferiyle sonuçlandığı, tam anlamıyla yeni bir edebiyatın kendini gösterdiği Servet-i Fünûn döneminde tam olarak Batılı anlamda bir edebî sanat olarak apostrofun da yukarıda zikrettiğimiz şekilde yeni "Tanrı-tabiat-insan" anlayışı çerçevesinde kullanımına şahit oluruz. "Hâmit'ten sonra realistlerin, parnasların ve resmin terbiyesini alan Servet-i Fünûncuların tabiatı, Hâmit'ten çok daha canlı, dünyevi ve tabii renkli bir tarzda görecekları gibi, felsefeye ve mücerret düşünceye kaçmadıklarından, saf duyguları daha kuvvetli olarak vereceklerdir" (Akt. Akay, 1998a: 136).

Tevfik Fikret'in bir yüce ve üstün gücün varlığına inandığı, bu inanışta da vicdanının merkezde olduğu, insanın içinde bir tür tanrılaştığı bir tabiata iman ettiği söylenebilir. Yani Fikret'in tabiata ve her şeyi tabiatın var ettiğine inanma, yaratılışa ve yaşamaya tapma tarzında bir inancı vardır. Fikret'in inancı, tabiatı zihni olarak sevmek ve onu seyretmek suretiyle ona tapmaktır (Akay, 1998b: 69,70). Servet-i Fünûn şiirinde bir önceki dönemden miras kalan tablo, fotoğraf altı şiir yazma modası bu dönemde de parnasizm ve sembolizm etkisi altında devam etmektedir. Bu bağlamda Tevfik Fikret'in şiirlerinde de daha önce fikri altyapısını da izah ettiğimiz "göz merkezci" bir yaklaşımın da sürmekte olduğunu söylemek gerekir. "Tanrı-tabiat-insan" anlayış merkezli bir bakış açısıyla edebî bir sanat olarak apostrof sanatının Tevfik Fikret'in şiirinde izi sürülecek olursa tam anlamıyla Batı edebiyatındaki apostrof sanatı karşımıza çıkar.

Tevfik Fikret'in kuruluşu "resme has bir karakter" taşıyan "Sis" şiiri bu bağlamda baştan sona apostrofla dolu bir şiirdir. Gerçi şiir Servet-i Fünûn sonrası 3 Mart 1902 tarihli olsa da şairin en bilindik şiiri ve apostrof için de tipik bir örnek olması sebebiyle buraya almayı uygun bulduk. Fikret bu şiirde İstanbul'u saran bir sis bulutu üzerinden şehri ve onunla özdeşleştirdiği Abdülhamit yönetimini eleştirir. Bir bölümünü örnek olarak verdiğimiz bu şiirdeki cansız varlıklara, soyut kavramlara yani kendisini duymayan ve cevap vermesi imkânsız olan varlıklara "Ey" hitaplarıyla yapılan seslenmelerle apostrof sanatı yapılmıştır.

"SİS

(...)

Ey sahn-ı mezâlim...Evet, ey sahne-i garrâ,

Ey sahne-i zî-şâ'saa-i hâile-pîrâ!

Ey şa'saanın, kevkebenin mehdi, mezârı

Şarkın ezeli hâkime-i câzibedârı;

Ey kanlı mahabbetleri bî-lerziş-i nefret

Perverde eden sîne-i meshûf-ı sefâhet;

Ey Marmara'nın mâi der-âguuşu içinde

Ölmüş gibi dalgın uyuyan tûde-i zinde;

Ey köhne Bizans, ey koca fertût-ı müsahhir,

Ey bin kocadan arta kalan bîve-i bâkir;

(...)

Ey debdebeler, tantanalar, şanlar, alaylar;
 Kaatil kuleler, kal'alı zindanlı saraylar;
 Ey dahme-i mersûs-i havâtır, ulu ma'bed;
 Ey girre sütunlar ki birer dîv-i mukayyed,
 Mâzîleri âtilere nakletmeye me'mûr;
 Ey dişleri düşmüş, sırtan kaafîle-i sûr;
 Ey kubbeler, ey şanlı mebânî-i münâcât;
 Ey doğruluğun mahmil-i ezkârı minârat;
 Ey sakfı çökük medreseler, mahkemecikler;
 Ey servilerin zıll-ı siyâhında birer yer
 Te'mîn edebilmiş nice bin sâil-i sâbir;
 "Geçmişlere rahmet!" diyen elvâh-ı mekaabir;
 Ey türbeler, ey herbiri pür-velvele bir yâd
 İykâz ederek sâmit ü sâkin yatan ecdâd;
 Ey ma'reke-i tîn ü gubâr eski sokaklar;
 Ey her açılan rahnesi bir vak'a sayıklar
 Vîrâneler, ey mekmen-i pür-hâb-ı eşirrâ;
 Ey kapkara damlarla birer mâtem-i ber-pâ
 Temsîl eden âsûde ve fersûde mesâkin;
 Ey her biri bir leyleğe, bir çaylağa mavtın
 Gam-dîde ocaklar ki merâetle somurtmuş,
 Yıllarca zamandan beri, tütmek ne...unutmuş;

(...)

Örtün, evet, ey hâile... Örtün, evet, ey şehri;
 Örtün ve müebbed uyu, ey fâcîre-i dehr!..." (Kaplan, 1991:107-110)

Şiirden örnek aldığımız 1.bölümde şair, "Ey zulümler sâhası... Evet, ey parlak alan, ey fâcialarla donanan ışıklı ve ihtişamlı sâha! Ey parlaklığın ve ihtişâmın beşiği ve mezarı olan, Doğu'nun öteden beri imrenilen eski kraliçesi! Ey kanlı sevişmeleri titremeden, tiksinden sefahate susamış bağrında yaşayan. Ey Marmara'nın mavi kucaklayışı içinde sanki ölmüş gibi dalgın uyuyan canlı yığın. Ey köhne Bizans, ey koca büyüleyici bunak, ey bin kocadan artakalan dul kız" şeklinde farklı benzetmelerle şehre seslenmektedir.

Őiirden örnek aldığımız 2. ve 3. bölümde Őair, “Ey debdebeler, tantanalar, Őanlar, alaylar; katil kuleler, kaleli ve zindanlı saraylar. Ey hatıraların kurŐun kaplı kümbetlerini andıran, camiler; ey bađlanmıŐ birer dev gibi duran mađrur sütün- lar ki, geçmiŐleri geleceklere anlatmaya memurdur; ey diŐleri dűŐmű, sırtan sur kafilesi. Ey kubbeler, ey Őanlı dilek evleri; ey dođruluđun sűzlerini taŐıyan mina- reler. Ey basık tavanlı medreseler, mahkemecikler; ey servilerin kara gölgelerinde birer yer edinen nice bin sabırlı dilenci gürűhu; “GeçmiŐlere Rahmet!” diye yazılı kabir taŐları. Ey türbeler, ey her biri velvele koparan bir hatıra canlandırđıđı halde sessiz ve sedasız yatan dedeler! Ey tozla çamurun çarpıŐtıđı eski sokaklar; ey her açılan gediđi bir vaka sayıklayan viraneler, ey azılıların uykuya girdikleri yer. Ey kapkara damlarıyla ayađa kalkmıŐ birer matemî sembole eden harap ve sessiz evler; ey her biri bir leyleđe yahut bir çaylađa yuva olan kederli ocaklar ki, bütün acılıklarıyla somurtmuŐ ve yıllardır tűtmekte ne çoktan unutmuŐ! Örtűn, evet, ey felâket sahnesi. Örtűn artık ey Őehir; örtűn ve sonsuz uyu, ey dűnyanın koca kah- pesi!” Őeklinde Őehrin bütün bilindik mekânlarına hitap edilmekte, sonunda yine Őehre dönűlerek ona hitap edilmektedir.

Daha önce Batı’da Tanrı’ya hitaplarında bir apostrof olarak kabul edildiğini, ancak Antik Yunan’dan itibaren günümüze Batılı Tanrı anlayıŐıyla İŐlâm’ın Tanrı fikrinin aynı olmadığını, Batı dűŐüncesinde mutlaka Tanrı’yı somutlaŐtır- ma ve dűnyevileŐtirme fikri olduğunu söylemiŐtik. İŐte Tefvik Fikret’in “Res- minin KarŐısında” Őiirinde böyle bir Batılı Tanrı anlayıŐı vardır. “Nejad’ın Ba- basına” ithafen yazılan Őiirde Recaizâde Mahmut Ekrem’in ođlu Nejad’ı erken aldđıđı için Allah’ı sorgular ve onu intikamcı olmakla suçlayarak Nejad’ın ba- basının günahsız oğlunun hesabını elbette soracağını söyler. Burada Tanrı’ya yapılan hitaplar apostroftur.

“Ey Rabb-i müntađim, bize lâzımsa vücűd,
Lâzım mı bir câhîm-i sefâlet ki bî hudűd?
(...)

Elbet Şu muhterem baba ulvî Nijâd’ının

Bir sıfır olan hisâbını senden arar yarın!.” (Tefvik Fikret, 1985:14)

Tefvik Fikret’in “Sűs” Őiiri de tipik apostrof örneklerini içerir. Őair Őiirde palmiyeye, ırmađa, rűbabın nađmesine, hayatın göđsündeki sűte, kadehe, Őim-

şegin alevine, süslü duvağa, sihirli tuvalete, neşe dalgasına hitap etmekte olup bütün bu hitaplar edebi sanat olarak apostrof örnekleridir.

“Ey nahl-i müzehheb! Ki çıkar berk ü berinden
 Bir sâf u muanber
 Zehr-âbe-i nûşîn;
 Ey nehr-i mutasalsam! Ki uçar mevcelerinden
 En rûh-firîb, en güzel, en şûh u münevver
 Bir bûsiş-i nefrîn” (Tevfik Fikret, 1984:214)

Yine Tevfik Fikret’in “Derd-i Nihân” şiirinde sonbahar mevsimine hitap ederek gelişyle tabiatı yaptığı tahribatı bilip bilmediğini sorar. Şüphesiz bu hitaplar da tam bir apostrof örnekleridirler.

“Hazan, hazan... Yine sen, ey remîde fasl-ı hüzal!..
 Şu kırdığın mütehassis, nahif dallardan
 Şu döktüğün mütevellim, zavallı yapraklar
 – Zavallı acz-i hayât!
 – Bilir misin nasıl izhâr-ı derd eder, ağlar?..

Bugün nasılsa gam-âlûd sislerinle cibâl,
 Yarım da cism-i tabiat kefenlenip kardan
 Ölür bütün şu menâzır, donar şu ırmaklar,
 Donar; fakat heyhât,
 İçin için yine hepsinde bir melâl ağlar!..” (Tevfik Fikret, 1984:101)

Servet-i Fünûn nesline “tabiatı ilk defa yeni renkler gören ve ruh hâllerini, renkli manzaralar hâlinde ortaya sermesini öğreten, Cenap Şehabettin’dir” (Akay, 1998a: 173). Cenap Şehabettin, sembolizmden öğrendiği “rûh-i kâinat” fikrini Türk şiirine getirmiştir. Cenap’ta ve hatta bütün Servet-i Fünûncularda tabiat, artık ölü bir manzara olmaktan çıkmış, rûh ile yakınlığı olan ve kâinatın ruhunun somut bir görüntüsü olarak algılanan bir varlık olmuştur. Cenap’ın tabiat anlayışı, metafizik boyuttan soyutlanmış ve ilahî olanla ilgisi olmayan bir tabiat anlayışını ve deist görüşü yansıtmaktadır. Tabiatı kendi ruhunun yansıdığı bir mekân olarak gören şair için tabiat bu hâliyle bir dekor ve manzaradan ibarettir (Akay, 1998a:173-175). İşte Cenap Şahabettin’in rûh-i kâinat fikri çerçe-

vesinde Batılı anlamda “Tanrı-tabiat-insan” anlayışından hareketle şiirlerinde apostrof sanatının izini sürdüğümüzde bu çalışmada ortaya koyduğumuz şekilde apostrof sanatını şiirlerinde çokça kullanan şair olduğunu görürüz. Ancak biz özellikle Servet-i Fünûn ruhunu da vermek amacıyla 1896-1902 arası yazılan şiirlerde apostrof sanatını tespit etmeye çalışacağız. Bu dönem şiirlerinde apostrof sanatı çokça kullanıldığı için bütün örnekleri bu çalışma içinde değerlendirmek hacim olarak bir makalenin boyutlarını aşacağından tipik birkaç örnek vermekle yetineceğiz. Cenap Şehabettin’in “Riyâh-ı Leyâl” şiiri rûh-i kâinat fikri çerçevesinde bir edebi sanat olarak apostrofun kullanıldığı önemli şiirlerden biridir. Cenap bu şiirde rüzgâra hitap etmiş, panteist bir yaklaşımla her şeyi kapsayan içkin bir Tanrı’nın âdeti bir tezahürü olarak rüzgâr verilmek istenmiştir. Bu açıdan şiirdeki hitapları tam bir apostrof örneği olarak kabul edebiliriz.

“Ey gizli kebûterlerin âheste sürûdu

Ey mirveha-i lâne-i mürgân

Ey bâd-ı hırâmân

Âfâka inince gecenin sût-re-i dûdu

Başlarsın ufuktan seyelâna

Bâlîn-i cihâna!

(...)

Ey lâne-i seyyâl-i mezâhir,

Ey bâd-ı meşâcir,

Anlat bana bir dildeki âheng-i nihânî;

Gönder bana bir zembere-i sâf,

Bir nağme-i şeffâf...

Bir ses getir ondan bana ey bâd-ı peyem-res,

Bir şeb getir ey bâd-ı peyem-res,

Ondan bana bir ses! ...

Ey bâd-ı peyem-res getir ondan bana bir ses,

Yâhûd götür ey bâd-ı şebângâh,

Benden ona bir âh! ...” (Kaplan-Enginün vd. 1984:149-150)

Cenap Şehabettin’in “Terân-i Mehtâb” ve “Riyâh-ı Leyâl” adlı şiirlerinde de olduğu gibi tabiatı insanileştiren ve benzetmeleriyle rûh-i kâinat fikrini ver-

meye çalıştığını, bu şiirlerdeki gece tasvirlerinde "görme" ye ait imajlar kullandığını görüyoruz (Kaplan, 1992: 405). Daha önce zikredilen "göz merkezilik" mevzuu burada da mevcuttur.

"Artık uyan ey mâh
Ey mâh-ı dil-ârâm,
Zîrâ geçiyor âh!
Sâât-ı semen-fâm!" (Kaplan-Enginün vd. 1984: 105)

"Terân-i Mehtâb" isimli şiirden aldığımız bu bölümde aya seslenilmekte olduğunu görüyoruz. Şair aya seslenerek artık uyanması gerektiğini, çünkü yasemin renkli saatlerin geçtiğini söyler. Şiirin devamında da aya hitap etmeyi sürdürür. Burada kendisini duymayan ve cevap vermesi imkânsız olan varlıklara "Ey" hitaplarıyla yapılan seslenmelerle apostrof sanatı yapılmıştır.

Cenap Şahabettin'in en meşhur şiiri olan "Elhân-i Şitâ" şiiri de şairin tabiat anlayışını veren en güzel şiirlerden biridir. Bu şiirde tabiata ait unsurlar farklı şekillerde "beşerîleştirilmiş" veya farklı varlıklar şekline sokulmuştur (Kaplan, 1991:104-105).

"Destinde ey semâ-yı şitâ tûde tûdedir
Berk-i semen, cenâh-ı kebûter, sehâb-ı ter...
Dök ey semâ -revân-ı tabiat gunûdedir-
Hâk-i siyâhın üstüne sâfi şükûfeler!

Her şahsâr şimdi -ne yaprak, ne bir çiçek!" (Kaplan-Enginün vd. 1984:153)

Şair "Elhân-i Şitâ" şiirinden aldığımız yukarıdaki parçada, gökyüzüne "ey kış günlerinin seması, elinde yasemin yaprağı, güvercin kanadı, sabah bulutu yığın yığındır. Ey sema tabiatın ruhu uykudayken kara toprağın üzerine bembeyaz çiçekler dök!" şeklinde seslenmektedir. Şairin daha önce zikrettiğimiz ruh-i kâinat fikrinin bir yansımasını bu şiirde de ortaya koyduğunu görmekteyiz. Şiirdeki semaya ve kara hitap edilen kısımların birer apostrof örneği olduğu söylenebilir.

Cenap Şahabettin "Kaval Sesi" isimli şiirinde de özellikle çalışmamızın başından beri felsefi alt yapısını oluşturduğumuz Batılı anlamda bir edebi sanat

olan apostrofun duyma kabiliyeti olamayan varlıklara somutlaştırarak seslenme tanımını veren apostrof örneği mevcuttur.

“Öttükçe kaval, rûh-ı tabiât
 Bir Őevk-i tahassürle gülümser...
 Her Şey, bütün eŐyâ onu dinler
 MeŐhûn-ı meserret...
 Ey nağme-i sûzende-i ekdâr,
 Ey Ői’r-i emel-perver-i bârik,
 Ey hüsn-i safâ-başı-melâik
 Rûhum sana bir ma’kes-i nevvâr” (Kaplan-Enginün vd. 1984:250).

Bu Şiirde Şair, kaval öttükçe tabiatın ruhunun bir hasret Őevkiyle gülümse-diğini, her Şeyin, bütün eŐyanın, sevinçle onu dinlediğini belirttikten sonra sese ve sesi içine çeken tabiata daha önce de zikredilen tam bir panteist anlayışla; “Ey kederlerin yakıcı nağmesi, ey parlak emelleri besleyen Şiir, ey meleklerin safa bahŐeden güzelliği, ruhum senin için nurlu bir akis yeridir” Şeklinde hitap ediyor. İŞte bu hitaplar ortaya koymaya çalıştığımız edebi bir sanat olarak apostrof kavramını karŐılamaktadır.

Sonuç

KiŐiŐleştirilmiŐ soyut bir kavrama veya cansız bir nesneye yahut bir ölüye seslenme anlamına gelen apostrofu kısaca “duymayan varlıklara seslenme” Şeklinde sınırlayarak tarif edebiliriz. Batı’da eski Yunan’dan beri kullanılan apostrof sanatının Tanzimat öncesi Türk edebiyatında direkt olarak karşılığı olabilecek bir edebî sanat bulunmamaktadır. Tanzimat öncesi Türk edebiyatında neden apostrofu karşılayacak bir edebî sanata ihtiyaç duyulmadığı sorgulandığında, gayba imanın esas olduğu bir inanç sistemindeki Allah inancıyla Batılı Tanrı/Tanrılar fikrinden kaynaklanan bir düşünce yapısının tezahürü karşımıza çıkar. Eski Yunan ve Latin edebiyatlarında insani vasıflara sahip, somut olarak varlıklarını gösteren; doğulan, doğrulan; ölen, öldüren; kıskanan, kin güden, âŐık olan, ağlayan hatta ölümlü insanlarla ilişkiye girerek onlardan çocukları olan tanrılara hitap edilirken apostrofun kullanıldığına Şahit oluruz. Bu açıdan apostrofun özellikle somutlaştırmada kullanılan bir edebî sanat oluşunun kay-

naklarına gidildiğinde Hıristiyanlık sonrasında bile Batı'nın, öncesindeki pagan tanrılarını ikonlar ve heykellerle somutlaştırma adetlerini devam ettirdiği, hatta "Teslis" (baba, oğul, kutsal ruh) inancının insana tanrısal vasıflar yükleme anlayışının bir yansıması olduğu söylenebilir. Rönesans ve ardından Aydınlanma çağında rasyonalitenin mistik, geleneksel kavramları yok sayılmış, dinî inanç da değişerek yerini soyut bir akıl dini almıştır. Batı toplumundaki bu akılçılık ruhsal kaynaklı bir bunalımın ürünü olan romantizmin doğmasına sebep olmuş, romantizmle birlikte doğanın gizlerine ulaşmanın sonsuzluğa erişmenin yolları aşkta, doğaya tapmada, dinî tecrübeye aranmıştır. Romantizmden sonra tekrar akla, bilime dönüş başlamış, realizm ve parnas akımının biçimciliği kendini göstermiş buna karşıt olarak da sembolizm ortaya çıkmıştır. Batının geçirmiş olduğu bütün bu tecrübelerle rağmen başlangıcından beri kendi içinde değişiklikler arz etse de Batı düşüncesinin aslında temelde bir somutlaştırma fikri hep mevcut olmuş, tanrı/insan/tabiat ilişkisi hiçbir zaman İslâm düşüncesindeki yaklaşımla ortaklaşmamıştır. İşte, soyut veya cansız bir nesneye hitap edilen bir edebî teknik olan apostrofun bu somutlaştırma isteği ile açıklanabileceğini bu sebeple Tanzimat öncesi Türk edebiyatında karşılığının olmadığını söylemek gerekir. Batılılaşma süreci ile birlikte dünyaya yönelen yeni insan tipinin bir yansıması da olan Tanzimat Edebiyatı Dönemi'nde tanrı ve tabiat anlayışı da değişmiş, "hayata, eşyaya ve insana akıl gözüyle bakan" yeni bir anlayış egemen olmaya başlamıştır. İşte bu sırada Batılı anlamda bir edebî sanat olarak apostrof Türk edebiyatında görülmeye başlar. Tanzimat I. nesilde Şinasi ve Namık Kemal'le birlikte yavaş yavaş karşımıza çıkan bu edebi sanat; Tanzimat II. nesilde romantizmin de etkisiyle Tanrı-tabiat anlayışı ve "göz merkezci" bakışın da tezahürü olarak Recaiâde ve özellikle de Hâmit'le şiirimizde kendisini gösterir. Ancak Türk şiirinde Batılı anlamda apostrofun yoğun olarak kullanılışı Servet-i Fünûn edebiyatında olacaktır. Batılı bir "Tanrı- insan- tabiat" anlayışının yansıması olarak da Tevfik Fikret ve özellikle de Cenap Şahabettin şiirlerinde apostrofun artık Batı şiirinde kullanıldığı şekliyle Servet-i Fünûn şiirinde de kullanıldığına şahit oluruz.

Kaynakça

- Addison, W. (2013). *Poetry's Toch*, Cornell University Press.
- Akay, H. (1998a). *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Akay, H. (1998b). *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aracı, E.(2012). "Keats ile 'kalbin duyduğu sevginin kutsallığı'na yolculuk", *Kitap-lık*, Ocak, sayı: 156.
- Bedirhan, Y. (2012). *Orta Çağ Tarihi*, Ankara: Nobel Kitap Yayınları.
- Bulut, B. (2017). *Yeni Türk Şiirinde Dağ (1860-1908)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Cevizci A. (2006). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çüçen, A. K. (2005). *Avrupa'da Aydınlanma*, Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Eagleton, T. (2014). *Tanrı'nın Ölümü ve Kültür*, çev: Selin Dingiloğlu, İstanbul: Yordam Kitap.
- Gökdemir,S., Gökdemir, A. (1993). *Yunus Emre Güldeste*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Homeros, (1984). İlyada, çev. Azra Erhat- A.Kadir, İstanbul: Can Yayınları.
- İnal, T. (1981). Simgecilik (Sembolizm) "Simgecilik" *Türk Dili Dergisi Yazın Özel Sayısı*, sayı: 349.
- Kaplan, M.- Enginün, İ vd. (1984). *Cenab Şahabeddin'in Bütün Şiirleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kaplan, M.-Enginün, İ vd. (1993). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kaplan, M. (1991). *Şiir Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (1992). "Cenab Şehabeddin'in Şiirlerinde Pitoresk" *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Keats, J. (1959). "Bir Yunan Vazosuna", çev. Behçet Kemal Çağlar, *Türk Dili*, sayı: 89.
- Kurt, A. (2009). "Tanzimat'tan Günümüze Türk Şiirinde Vatan Temi", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Ocak-Haziran.
- Öz, F. (2017). "Şiirde Bir Teknik ve Söz Sanatı Olarak Söz Yönelme (Apostrophe)" *Cumhuriyet Gazetesi Akademi Eki*, 30 Ağustos.
- Özdemir, E. (1981). Gerçekçilik "Gerçekçilik Üzerine Yargılar", *Türk Dili Dergisi Yazın Özel Sayısı*, sayı:349.
- Öztürk, V. (2010). *Türk Şiirinin Romantik Kökleri: Abdülhak Hâmid'in Şiirinde Romantik Öznellik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Paz, O. (1996). *Çamurdan Doğanlar (Romantizmden Avangarda Modern Şiir)*, çev. K. Atakay, İstanbul: Can Yayınları.

- Preminger, A.- Brogan, T. V. F. (1993). "Monologue". *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Sayakhan, N.I. (2016). *The Use of Personification and Apostrophe as Facilitators in Teaching Poetry*, International Journal of Literature and Arts., Vol. 4, No.1, doi: 10.11648/j.ijla.20160401.12.
- Shakspeare, W. (2002). *Macbeth*, çev. Sabahattin Eyüboğlu İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sunel, A.H, (1981). Doğalcılık- "Doğalcılık" *Türk Dili Dergisi Yazın Özel Sayısı*, sayı: 349.
- Tahir-ül Mevlevi (1973). *Edebiyat Lügati*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Çelebi, İ. (1996). "Gayb", *DİA* (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi), Cilt: 13, İstanbul, s. 404- 409.
- Tevfik Fikret. (1984). *Rübâb-ı Şikeste, Bütün Şiirleri:2*, haz. Asım Bezirci İstanbul: Can Yayınları.
- Tevfik Fikret. (1985). *Rübâb-ı Şikeste ve Tevfik Fikret'in Bütün Diğer Eserleri 2*, haz. Fahri Uzun, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Timur, G., Küçük, A. (1993). *Dinler Tarihi*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Tokat, T. (2017). "Modern Batı Dünya Görüşünün Tanrı ve İnsan Tasavvuru Açısından Tahlil ve Eleştirisi", *Bilimname: Düşünce Platformu XXXIV*, 2017/2 CC BY-NC-ND 4.0.
- Urgan, M. (2014). *Shakspeare ve Hamlet*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yazır, E.H. (1996). *Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*, İstanbul: Huzur Yayınevi.
- Yücel, T. (1981). Coşumculuk (Romantizm)- "Fransız Coşumculuğu", *Türk Dili Dergisi Yazın Özel Sayısı*, sayı:349.
- <https://www.dictionary.com/browse/apostrophe>(Erişimtarihi 14.01.2019).
- <https://www.litcharts.com/literary-devices-and-terms/apostrophe> (Erişimtarihi:14.01.2019).
- <https://www.turkcebilgi.org/sozluk/dilbilimi-terimleri/tevcih-i-kelam-apostrophe> (Erişimtarihi:14.01.2019).

Kemal Tahir'in Romanlarında Cumhuriyet'in Kuruluş Dönemine Genel Bir Bakış*

Yasin BEYAZ**

Öz

Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in kuruluş dönemiyle alakalı birçok roman kaleme alınmıştır. Kaleme alınan bu romanlar dönemin siyasi olaylarını genel itibariyle resmi tarih çerçevesinden ele almış bundan dolayı da belli kalıplar kullanarak dönemin aktörlerini ve olaylarını okuyucuya yansıtmak istemiştir. Yaşananları bazen bir destan havası içerisinde takdim ederek olayları gerçeklik boyutundan uzaklaştırmıştır. Buna karşılık Kemal Tahir bu resmi tarih söylemine bağlı kalan roman yazarlarından ve edebiyatçılarından farklı olarak alternatif bir bakış açısıyla olayları ele alıp eserlerinde işlemiştir. Yazar, bir destandan ziyade belgelerden de faydalanarak bir tarihçi gibi gerçekleri günyüzüne çıkarmak istemiştir. Bu çalışmada Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş dönemine dair birçok roman kaleme almış olan Kemal Tahir'in Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde (1923-1930) meydana gelen siyasi olaylara dair ortaya koyduğu görüş ve düşünceleri incelenmiştir. Bu bağlamda Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs eden fikir, düşünce ve kurumlar, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, İzmir Suikasti ve tasfiyeler, Serbest Fırka'nın kuruluşu ve kapanması gibi önemli siyasi olayların onun romanlarına nasıl yansıdığı ortaya konulmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Osmanlı, Cumhuriyet, Serbest Fırka, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası.

* Bu makale 16-18 Şubat 2018 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen "Kemal Tahir: Bir Aydın Üç Dönem" adlı sempozyumda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Doktor Öğretim Üyesi, Yalova Üniversitesi, Türkiye.

Elmek: yasinbeyaz80@gmail.com.

<https://orcid.org/0000-0002-9086-1458>

Geliş Tarihi / Received Date: 09.12.2018
Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.01.2019

DOI: diledeara.542595

An Overview of the Establishment Period of the Republic of Kemal Tahir's Novels

Abstract

Many novels have been written about the War of Independence and the founding period of the Republic. These novels, which were written, generally discussed the political events of the period from the framework of the official history, and therefore they wanted to reflect the actors and events of the period to the reader by using certain patterns. Sometimes they presented the events in a heroical way, and removed the events from reality. Kemal Tahir, on the other hand, approached the events from an alternative point of view unlike the novel and literary writers who adhered to this official history discourse. The author wanted to use the documents rather than a epic to reveal the facts like a historian. In this study, the opinions and thoughts about political events in the earlier Republican period (1923-1930) of Kemal Tahir, who had written many novels about the transition period from Ottoman to Republic, were examined. In this context, it was aimed to reveal how the important political events such as ideas, opinions and institutions that were inherited from Ottoman Empire to the Republic of Turkey, Progressive Republican Party, the İzmir Assassination and Liquidations and the establishment and closure of the Free Republican Party were reflected in his novels.

Keywords: Kemal Tahir, Ottoman, Republic, Free Party, Progressive Republican Party.

Extended Summary

History at Kemal Tahir's novels occupies an important place. According to him, Turkish history means the facts of Turkish society. It is necessary to know the history to understand today and make predictions about tomorrow. In his novels, while dealing with historical events, Kemal Tahir focuses superficially on the individual adventures of novel heroes and focuses mainly on political, social and historical issues. In doing so, sometimes the real people who lived in history have given place in their works. In addition, sometimes it is possible to find documents and newspaper articles in his novels. Kemal Tahir had to deal with the past while dealing with recent historical events. He provided readers with opportunities to contribute to discourse of *alternative history* by going beyond the discourse of *official history*. Kemal Tahir has seen the Republic of Turkey as a continuation of the Ottoman Empire. According to him, the Rescript of Gülhane, Constitutional period and Republican periods are integral parts of each other. The reason for this is that the Westernization process which started with Tanzimat has continued in the Republican period. Kemal Tahir does not have a novel in which he deals directly with the Progressive Republican Party. However, a result can be obtained by making use of what he wrote about the founder pashas of the Progressive Republican Party in his *Remarks* and novels. The Progressive Republican Party was established by Kazim Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Rauf Orbay, Refet Bele and Adnan Adivar. Even though these pashas have a great reputation among the people, Kemal Tahir does not like them. According to him, these pashas fought for his personal interests, they stood beside Istanbul in the issue of caliphate and reign, and began to have expectations therefrom. Kemal Tahir considered the political settlement of the pashas as a reflection of the Kapıkulu mentality. He interpreted the establishment of this party as *the dividing rescuers into two and saw* this political competition as the battle of pashas on political life. Kemal Tahir describes the The İzmir Assassination in detail in his novel *The Law of Wolves*. In this novel, historical figures are seen as novel characters. Kara Kemal is portrayed as a good and innocent

person who has no idea of anything in the novel. Although he did not know about it, his name was mixed up with the assassination of İzmir and it was accepted by the Independence Court as the leader of this incident. Kara Kemal says that the Unionists did not associate Mustafa Kemal and his team to govern the state or to be the authority in the country. According to Kara Kemal, the Unionists are jealous of the fact that the People's Party members, who hold the power, do everything they want without question. After the National Struggle, the former Unionists wanted to unite with Mustafa Kemal, but the Unionists who were with him opposed his agreement with the former Unionists and rejected the old team. Since the internal and external political conditions required the liquidation of the Unionists, it was desired to strike the Unionists with the Assassination of İzmir. This assassination is also the continuation of the ongoing settlement since the establishment of the Republic, just as the Progressive Republican Party. Kara Kemal also stated in the novel that the state is aware of the assassination. In the *novels of Crossroad* and *People of the Free City*, Kemal Tahir included the political events of 1930s and the Free Republican Party issue. Kemal Tahir, in the novel *People of the Free City*, says that Atatürk decided to establish a new party upon the conviction of failing politically. Due to the lack of supervision in the One-Party system, Atatürk has set up the new party and aims to control each party. In addition, he wants his people to feel the freedom in the country. For this purpose, Atatürk came to İstanbul and spoke to Fethi Bey secretly. After a while, Atatürk gave a prom in Yalova. At this prom, Atatürk announced to the participants that the new party was to be established. However, everyone agrees that Fethi Bey cannot attempt to establish such a party personally. For this reason, the new party was met with uneasiness by many sectors. Uneasiness in the process of the establishment of the Free Party began to disappear after a while. After the uneasiness disappeared, people flocked to the party and Free Republican Party started to gain interest throughout the country. Kemal Tahir saw the establishment of Free Republican Party as an attempt to transition to multiparty system and democracy. However, it was soon discouraged by the fact that this experiment endangered the revolutions. The reason why he is opposed to the Free Party is that it prefers reaction instead of being progressive.

Giriş

Kemal Tahir, kaleme aldığı romanlarından dolayı Türk Edebiyatı'nın en çok tartışılan yazarlarından biri olmuştur. Eserleri de kendisi gibi daima ideolojik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinden ona karşı tarafsız bir yaklaşım sergilemek zordur. O, her ne kadar romanlarında tek bir insanın dramını ele almak istediğini söylese de genellikle toplumsal dram üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle siyasi ve tarihi olayları ele aldığı romanlarında bireyin değil toplumun dramını yansıtmak için romanlarını birden çok kahraman üzerine kurgulamıştır (Moran 2002: 179).

Onun romanlarında tarih önemli bir yer işgal etmiştir. Ona göre Türk tarihi demek Türk toplumunun gerçekleri demektir. Bugünü anlamak ve yarına dair öngörülerde bulunmak için tarihi bilmek şarttır (Şan 2003: 184, 185). Kemal Tahir, romanlarında tarihi olayları işlerken genellikle roman kahramanlarının bireysel serüvenlerini yüzeysel olarak ele alıp daha çok siyasi, ictimai ve tarihi meselelere yoğunlaşmıştır. Bunları yaparken bazen tarihte yaşamış gerçek şahıslara eserlerinde yer vermiştir. Ayrıca romanlarında bazen belge ve gazete yazılarıyla da karşılaşmak mümkündür.

Kemal Tahir, romanları tezlerini açıklamak için bir araç olarak kullanmıştır. Bundan dolayı romanlarında çok uzun diyaloglara yer vermiştir. Aslında bu diyalogların amacı düşüncelerini okuyucuya aktarmaktır (Sezer 2003: 30; Fedai 2010: 379). Bundan dolayı bazen romanın asıl kahramanının görevi sorular sorarak ikincil kahramanın ağzından Kemal Tahir'in fikirlerinin açığa çıkmasını sağlamaktır. Yorgun Savaşçı'da Dr. Münir, Bir Mülkiyet Kalesi'nde Durmuş Efendi gibi kahramanlar bu türdendir.

Kemal Tahir, romanlarını sadece bir roman yazarı olarak değil bir bilim adamı, bir tarihçi, bir sosyolog gibi kaleme almıştır (Karakuş 2010: 311). Ona göre bir roman yazarının “tarihin belli bir döneminde ele aldığı topluma bir bilim adamı gibi yaklaşması, bu toplumun kurumlarını, hangi tarihsel koşullar altında bu noktaya geldiğini bilmesi ve buradan nereye gideceğini kestirmesi gerekir” (Moran 2002: 182). Memleketimizde siyasi, ictimai, iktisadi ve tarihi araştırmalar

yeterli ve gerekli ölçülerde yerine getirilmediği için romancı bir bilim adamı gibi çalışarak bu görevi yerine getirmek zorundadır. Bundan dolayı onun okuduklarından elde ettiği sonuçları insanlara aktarmak için romanı bir araç olarak kullanması gayet normaldir. “Bir toplumun yolu geleceğinde değil, tarihinde kesilir” görüşünde olan Kemal Tahir, tarihten yararlanmayı toplumların var olma koşullarından biri saymıştır. Ona göre tarihimizle ilişkimizi kesmemiz, toplumumuzu tarihsiz ve bir anlamda da savunmasız bırakmaktan başka bir anlam ifade etmez (Işıksalan 1990: 29).

Kemal Tahir yakın dönem tarihi olaylarını ele alırken geçmişle hesaplaşma içine girmiştir. O, okuyucularına resmi tarih söylemi dışına çıkarak alternatif tarih söylemlerine katkı sağlayabilecek imkanlar sunmuştur (Andı 2010: 459).

1- Osmanlıdan Cumhuriyet'e Genel Bir Bakış

Kemal Tahir, Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı'nın devamı olarak kabul etmektedir. Ona göre Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri birbirinin ayrılmaz parçalarıdır. Bunun sebebiyse Tanzimat'la başlayan Batılılaşma sürecinin Cumhuriyet döneminde de devam etmesidir. “Süreç Tanzimat'tan başlıyor. Çünkü Tanzimat, Osmanlı düzeninin tasfiyesi, Avrupa düzenini topluma yerleştirmek girişimidir. Genç Osmanlılar bu türküyü çağırırlar, Jön Türkler bu türküyü söyler.. Aslında Cumhuriyet döneminde de pek bir şey değişmiş değildir. Bu dönem daha azgın bir Batıcılık yapıldı. O kadar ki, takvimimizi, ağırlık ve uzunluk ölçülerimizi bile değiştirdik; tek Batı'ya benzeyelim diye. Bu yüzden yöneten-yönetilen çatışması bu dönemde daha güçlenerek sürdü. Gerçi Osmanlı Devleti'nin son bulması, Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkması yanılmıştır bazılarımızı...” (Bozdağ 1995: 23). Görüldüğü üzere Kemal Tahir, Türkiye Cumhuriyeti'ni yeni bir başlangıç olarak görmemektedir. Çünkü Tanzimat'tan beri devleti kurtarmak için ortaya atılan reform çabaları Cumhuriyet döneminde inkılaplar ve devrimler şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Tahir 1993: 15). Bu inkılaplar bizim Batılılar kervanına katılma çabamızdan başka bir şey değildir. Halbuki Kemal Tahir için batılılaşmak demek Batı'nın ahlaksızlığını ve soygunculuğunu alıp onlara benzemektir. Ayrıca batılılaşma hamleleri hiçbir zaman halkın içinden çıkan bir grup tarafından değil de daima yöneticilere yakın kadrolar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kemal Tahir'in Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı'nın devamı olarak görmesinin ikinci sebebi de Anadolu Türk tarihini Doğu-Batı mücadelesi bağlamında değerlendirmesidir. "Neden sana yenik düşmüş gibi geldi, bir tek adam karşısında koca bir iktidar? Hem de askeri bir zafer kazanarak gelmiş bir iktidar? Çünkü Anadolu-Yunan savaşı belletilmek istendiği gibi bin yıllık tarihimizden ayrı bir Milli Kurtuluş Savaşı değildir. Bin yıldır süren Doğu-Batı boğuşmasının yüzlerce savaşlarından biri, hem de küçüklerinden biridir. Böyle bir savaşı kazanmak bin yıllık tarihin biriktirdiği hesabı kapatmaya yetmez ki, iktidarı gerçek bir iktidar olsun, sağlamca sürdürebilsin" (Tahir 1982: 353). Görüldüğü gibi Kemal Tahir için Birinci Dünya Harbi'nden sonraki Türk-Yunan savaşları ve 1920-1923 yılları arasındaki olaylar Batı ile kapışmamızın devamıdır. Kemal Tahir, Mondros Mütarekesi sebebiyle başlatılan Anadolu Mücadelesi'ni antiemperyalist bir mücadele olarak nitelendirmektedir (Bozdağ 1995: 60, 61). Mustafa Kemal ve etrafındaki bu antiemperyalist mücadeleyi başlatıp halkı harekete geçirmek için halifeyi ve sultanı kurtarmak maksadında olduklarını ifade etmiştir. Bunun üzerine etraflarında halife ve sultana bağlı birçok insan toplanmıştır. Öyleki toplanan bu insanlar arasında Atatürk'ün ekibi olan Kuva-yı Milliyeci gurup nicelik bakımından küçük bir cüz olarak kalmıştır (Yavuz 2000: 442).

Kemal Tahir'in Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı'nın devamı olarak görmesinin üçüncü sebebi memur devleti/kapıkulu zihniyetinin Cumhuriyet döneminde de devam etmesidir (Yavuz 2000: 456). Onun böyle düşünmesinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs eden problemlerin büyük payı vardır. Memur devleti/kapıkulu zihniyeti Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. O, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yaşanan siyasi hesaplaşmaları memur devleti/kapıkulu zihniyetine bağlamıştır. Ona göre bütün siyasi çekişmelerin merkezinde devleti ele geçirme çabası yatmaktadır. İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf, Cumhuriyet Halk Fırkası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mücadeleleri hep sorgulanamaz gücü ele geçirmek içindir.

Kemal Tahir, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosunu *Kuva-yı Milliye kadrosu*, *Kuva-yı Milliyeciler* ya da *Kuvvacılar* diye isimlendirir. Kuva-yı Milliyeciler de aslen İttihatçıdır. "Jöntürk hareketinin getirdiği İttihat ve Terakki Cemiyeti hareketinin sonucu İttihat ve Terakki Cemiyeti kadrosu, bütün va-

tanseverliğine, bütün idealist girişimlerine rağmen koca bir imparatorluğu elden çıkarmamıza sebep olmuş, işte bir Mustafa Kemal ve arkadaşlarının oluşturduğu kadro, yeni bir devlet kurmuş! Bu iki kadroyu da kuranlar -az farkla- hemen hemen aynı insanlar... Birinde devleti elden çıkarıyorlar, birinde yeni bir devlet kuruyorlar...” (Bozdağ 1995: 60). Kuva-yı Milliye yeni devleti kuran temel unsur olup Cumhuriyet'in ilanından sonra devrimlerin koruyucu ve yürütücü gücüdür. Bu ekip yeni devleti kurarken Osmanlı'ya ait bütün mirası reddederek tasfiye etmiştir. “... 1923 Kuvayı Milliyecileri bir dünya imparatorluğunun miras hesaplarını tasfiyeye oturdular. Peki neydi tasfiye edilecek miras? Yedi yüz yıllık bir dünya imparatorluğu...” (Tahir 1982: 351). Kemal Tahir, Kuva-yı Milliyecilerin böyle bir karar almaya halkarı olmadığını söylemiş ve onları bu konuda eleştirmiştir. Çünkü reddedilen sadece basit bir toprak parçası değildir. Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük imparatorluklarından birisine ait olan kültürel birikim ve medeniyet de terk edilmiştir. “Dikkat et, dört yüz yıllık hilafetin bütün dünya İslamları üzerindeki manevi hakkını katmıyorum. Tasfiye edilen miras Osmanlı'nın sırf kılıç gücüyle vuruşarak aldığı, tarih boyu vuruşarak savunduğu mirastı. Evet oturuldu masaya... Karşımızda yirmi iki devlet... Bilir misin iki bölümde tamamlanan Lozan Anlaşmasının bütün oturumları ne kadar sürmüştür?... Beş buçuk ay... Demek dört milyon üç yüz seksen küsür kilometrekarelik bir imparatorluğun yedi yüz yıllık hesapları tasfiye edildi beş ay içinde... Buna tasfiye denmez. Mirası reddettik, hem de borçlarından bir kısmını kabul ederek reddettik” (Tahir 1982: 351-352). Kemal Tahir, Kuva-yı Milliyeci ekibin Osmanlı mirasını (hem toprak hem de kültür, medeniyet) savunamayacakları gerekçesiyle bıraktıkları ifadelerini anlamsız bulmaktadır. Ona göre hiçbir yenilgi haklı davaların savunmasını terk etmeyi veya bırakmayı gerektirmez. Aksine davadan vazgeçmeden sabırla bekleyip uygun zamanı kollamak en doğru tercihtir. “Haklar her zaman silahla savunulmaz. Hakkımız olanlara önce mutlaka sahip çıkardık. Fırsat kollayarak beklerdik. Sırası geldikçe yeniden pazarlık teklif ederdik. Hesaplaşma isterdik. Güç yetmeye geldi mi, elimizden zorla alınan zorla geri alamazdık belki ama, bize zorla da ‘Bağışladık’ dedirtemezlerdi...” (Tahir 1982: 352, 353).

Kemal Tahir'in kurucu kadroyu zenginlerle iş birliği yapmalarından dolayı da eleştirir. Ona göre kurucular Cumhuriyet'in ilanından sonra halkla, fakir

tabakayla yollarını ayırıp zenginlerle iş birliği yapmıştır. Devletçilik politikası da bu yönetici-zengin iş birliğine büyük bir destek sağlamış fakirden alıp zengin cebine koymuştur. “Vergiye ekseriyet fakir olduğundan ve zenginler ekseriyet asıl kazançlarını, usta maliyeciler, avukatlar tarafından sakladıklarından, Millet Meclisi’nde kendi mümessillerini bulundurdukları için daima işlerine gelen kanunları çıkarttıklarından fakirler öder. Fakirlerin parasıyla devletçi müesseseler kurduk. Altına bir de madde ilave ettik. ‘İlerde yerli zenginler yetişirse bu fabrikaları onlara devredeceğiz!’ Bu madde kimin lehinedir? Herhalde fakirlerin lehine değil... Hasılı Mustafa Kemal Paşa, fakirlerle beraber olmaktansa zenginlerle beraber olmayı tercih etti. İçinde bulunduğu şartlara göre de başka türlü hareket edemezdi. Çünkü dayandığı esas kuvvet zenginlerdi.” (Tahir 2008: 613, 614).

2- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

Kemal Tahir’in Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nı doğrudan ele aldığı bir romanı yoktur. Ancak onun *Notlar*’ından ve romanlarında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurucu paşaları hakkında yazmış olduklarından faydalanılarak bir sonuç elde edilmeye çalışılacaktır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nı Kazım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Rauf Orbay, Refet Bele ve Adnan Adıvar kurmuştur. Adnan Adıvar haricindeki dört kurucu isim de Milli Mücadele’nin önemli paşalarıdır. Halk arasında bu paşalara büyük itibar gösterilse de Kemal Tahir’in bunlara bakışı pek de olumlu değildir. Çünkü ona göre bu paşalar belli noktalarda kişisel çıkarları için mücadele etmiş, hilafet ve saltanat meselesinde İstanbul’un yanında durmuş ve oradan beklentiler içine girmiştir. *İkinci Grup*’u temsil eden bu paşalar Mustafa Kemal ve Kuva-yı Milliyeci ekiple siyasi mücadeleye girmiş ve girdikleri mücadeleyi kaybetmiştir.

Kemal Tahir, paşaların bu siyasi hesaplaşmasını kapıkulu/memur devleti anlayışının siyasal hayata yansımaları olarak değerlendirmiştir. Ona göre kurulan siyasi partiler her ne kadar kendilerine ait parti programları yayınlasalar da özünde birbirinin aynıdır. Hepsisi de kapıkulu/memur devleti zihniyeti gereği iktidara gelmeyi ve partinin bütün kadrolarıyla devletin mekanizmalarını ele geçirmeyi hedeflemiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Halk Fırkası’nın mücadelesi de böyle bir mücadele olup Halk Fırkası elindeki gücü ve devletin imkanlarını

kullanarak Terakkiperver Fırkası'nı tasfiye etmiştir. “Burada dikkat edilecek nokta, memleketimizde her zaman olduğu gibi, bu partinin de kapıkuluları tarafından kurulması ve iktidardaki kapıkulularına karşı, gene her zaman yapıldığı gibi, çoğu bir araya gelmemesi lazım kişilerin alay alay partiye koşmalarıdır” (Tahir 1992: 467).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın en büyük hedefi, iktidarı rakiplerinin elinden almaktır. Bundan dolayı başta Halk Fırkası'nın iktidardan uzaklaştırdığı şahıslar olmak üzere farklı amaç ve hedefteki çeşitli insan grupları bu partinin çatısı altında toplanmıştır. Ancak toplanan bu gruplar aceleci, plansız ve farklı hedeflere sahip olduğu için Halk Fırkası gibi yekvücut bir yapı karşısında yenilmiştir. “Yaptığı, iktidarın birtakım başarısız uygulamalarına, birtakım yolsuzluk ve haksızlıklara tepki göstermek, daha liberal bir ekonomik ve siyasal yapılanma taleplerinde bulunmaktı ki, burada amaçlanan köklü bir değişiklik değil, iktidara gelmektir... Meclis'teki muhalif milletvekillerinin liberal bir program çerçevesinde kurulan bir kapıkulu yani, yöneticiler kesiminin iktidardan uzakta kalmış kadroları tarafından oluşturulan bir partidir” (Yavuz 2000: 466-467).

Kemal Tahir, bu partinin kurulmasını *kurtarıcıların ikiye bölünmesi* (Tahir 2016: 159) olarak yorumlamış ve bu siyasi rekabeti evvelden beri devam eden paşalar kapışması olarak değerlendirmiştir. “Seferberlikte Enver Paşa'nın kestiği Ermeni'yi Cumhuriyet'te Kemal Paşa arar mı? Arar arar arkadaş! Bu paşa kısmı evvel-eski birbirine zıt gider. Al Karabekir Paşa'yı, al Refet Paşa'yı, al Ali Fuat Paşa'yı... Tamam! Dur oğlum... Al şimdi de İsmet Paşa'yı...” (Tahir 2008: 142).

Kemal Tahir, *Bir Mülkiyet Kalesi* romanında Anadolu Mücadelesi'nden bahsederken Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucularından olan Refet Paşa, Rauf Bey ve Ali Fuat Paşalara da değinmiştir. Romanda bu paşalar şahsi çıkarları için mücadele etmektedir. Ankara'da saltanatın kaldırılacağına dair şayialar ortaya çıkınca üç paşa Mustafa Kemal ile oturup bu meseleyi konuşarak onu bu düşüncesinden vaz geçirmek istemiştir. Özellikle Rauf (Orbay) Bey saltanat ve hilafeti savunan bir konuşma yapmıştır. “-Ben makam-ı saltanat ve hilafete vicdanen ve hissen merbutum. Çünkü benim babam padişahın nam ve nimetiyle yetişmiş. Osmanlı Devleti'nin ricali sırasına geçmiştir. Benim de kanımda o nimetin zerratı vardır. Ben nankör değilim ve olamam. Padişaha muhafaza-i sadakat

borcumdur. Halifeye merbutiyetim ise terbiyem icabıdır. Bunlardan başka umumi mütalaam da vardır. Bizde vaziyeti umumiyeyi tutmak güçtür. Bunu ancak herkesin erişemeyeceği kadar yüksek görölmeye alışılmış bir makam temin edilebilir. O da makam-ı saltanat ve hilafettir. Bu makamı lağvetmek, bunun yerine başka mahiyette bir mevcudiyet ikamesine çalışmak, felaket ve hüsranı mücibdir. Asla caiz olmaz” (Tahir 2009: 507-509).

Bu paşalar Mustafa Kemal’le yapmış oldukları bu toplantıda ona karşı bazı ayak oyunları yapmayı da elden bırakmazlar. Ancak Kemal Tahir, Mustafa Kemal’e oyun yapmak isteyen bu paşaların karşısındakini hafife aldıkları ve onların hiçbirinin Mustafa Kemal’in ka’bına erişemeyecekleri kanaatindeydi (Tahir 2009: 507-509).

Toplantı sonrasında her ne kadar hilafet ve saltanatın baki kalacağı belirtilse de bu kararın üzerinden çok vakit geçmeden İstanbul hükümeti Ankara’ya telgraf göndererek Ankara’nın görevini tamamladığını, memleketin birliği ve dirliği için bundan böyle İstanbul’daki hükümet ve padişahın görevi rahatlıkla devralacağını bildirmiştir. Bu telgraf üzerine Mustafa Kemal saltanatı kaldırmaya karar vermiş, bunun lüzum ve gerekçelerini de Meclis’te Rauf Bey’e izah ettirmiştir (Tahir 2009: 510). Böylelikle saltanatı savunan Rauf Bey’den önceki hamlesinin intikamını almış olur. “Makam-ı saltanat ve hilafete vicdanen ve hissen merbut olduğunu söylemiş bulunan Rauf Bey, aldığı emir mucibince iki kere kürsüye çıktı ve hatta saltanatın lağvolunduğunu günün bayram kabul edilmesini dahi teklif etti” (Tahir 2009: 511).

Kemal Tahir, *Bir Mülkiyet Kalesi* romanında Refet Paşa hakkında başka değerlendirmelerde de bulunup onun kendi bekası için çalıştığını vurgulamıştır. Refet Paşa, Çerkez Ethem kuvvetlerine karşı mücadele eden İzzet Bey’in yardım isteğini geri çevirmiştir. Sebep de onun başarısız ve kendisinin de başarılı olmasını istemesidir (Tahir 2009: 414). Refet Paşa kendi bekası için uğraşmakla kalmamış bir de hal etmediği halde büyük görevlere talip olmuştur. Kemal Tahir onun kazanmış olduğu söylenen Dumlupınar galibiyetinin bile şüpheli olduğu düşüncesindedir (Tahir 2009: 438-439). Refet Paşa istediği vazife verilmeyince harp ortamında küsmüş ve Kastamonu civarında bir yaylaya çekilmiştir. “*Bizim Aslıhanlardaki muvakkat kumandanımız şimdi orduya da, millete de küsmüş. Kas-*

tamonu taraflarına Ecevit'e, ormanların arasına yan gelmiş orada, herhal yayla safası yapıyordur" (Tahir 2009: 439).

Ankara'dan umduğunu bulamayan Refet Paşa bu sefer yönünü İstanbul'daki halife Abdülmecid Efendi'ye çevirmiştir. Onunla iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. İleride tekrardan gücü elinde bulundurursa kendisine de önemli görevler vereceğini umut etmiştir (Tahir 2009: 563). Bu konuda Refet Paşa yalnız değildir. Diğer paşalar da yönünü İstanbul'a dönmüştür. Halk Fırkası ekibine karşı İkinci Grup çareyi birleştirici güç olarak gördüğü halife etrafında toplanmakta bulmuştur. "Alem-i İslam akılımı kaybetmedi. Vicdan sahibi, hamiyet ehli Osmanlılar tü-kendi mi? El altından biz de hazırlanıyoruz. Bu mülkü bir şarhoşa peşkeş çekecek değiliz. En güvendiği adam Refet Paşa. Halifenin ayaklarını öpüyor. Rauf Bey, Kazım Karabekir Paşa, Nureddin Paşa, Vehip Paşa gibi rical-i Osmaniye, halifemiz efendimize canlarıyla, kanlarıyla merbut bulunuyorlar" (Tahir 2009: 566).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kemal Tahir, Mustafa Kemal'in diğer paşaların çok fevkinde olduğu ve onları bir şekilde merkezden uzak tutmayı bildiği kanaatinde. Musatafa Kemal kendisine rakip olacak paşaların tamamını çeşitli görevlerle kendi bölgelerinden almış ve onları başka yerlere göndermiştir. "Paşa tabi ordunun başından ayrılmadı. Aksine Kazım Karabekir Paşa'yı ordusundan uzaklaştırdı. Refet Paşa'yı İstanbul'a yolladı. Ali Fuat Paşa, Meclis ikinci reisi... İsmet Paşa da Hariciye Vekaleti'ne tayin edilip Lozan'a gitti. Artık gittikçe daha iyi anlaşılıyor. Başımızdaki kalabalığın içinde Mustafa Kemal'in cinsinden bir başka adam daha yok. Ötekiler hep emir kulları... Hem de akıllarınca, ülküp çekindikleri 'dev'e küçük çelmeler takacaklar." (Tahir 2009: 514) Kemal Tahir bu eleştirilerine rağmen Ali Fuat ve Kazım Karabekir Paşaları Mustafa Kemal'i yakalayıp da İstanbul'a götürmek için Anadolu'ya gelen Fevzi Çakamak Paşa'ya karşı korumalarından dolayı da takdir etmiştir (Tahir 2016c: 390).

Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek* romanında Kazım Karabekir Paşa'dan hususen bahseder. Karabekir'i "Paşa Mebus" diye zikretmektedir. Ona göre Kazım Karabekir, hiçbir zaman risk almayan ve risk alamadığı için ayağına gelen her fırsatı kaçıran birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. O da diğer arkadaşları gibi hak ettiğinden fazlasını istemiştir. "Paşa mebus, Genel Sekreter'le yalnız görüşmeyi tasarladığı için belli belirsiz duraklamıştı. Karayağızdı, ortadan uzuncaydı, tıknazdı. Ömrü

her yeni durumda hak ettiğinden fazlasını almaya çabalamakla geçmişti. Onun da hesabı, her şeyi tehlikeye atmamaktı. Gerçekten hak ettiklerini hep bu yüzden kaybetmişti” (Tahir 2016a: 19). Kazım Karabekir, pımpirikli, vesveseli ve korkak bir tip olarak tasvir edilmiştir. Yaptığı şeylerin yanlış İsmet İnönü tarafından yanlış anlaşılmasından çok korkmaktadır (Tahir 2016a: 21-24). “Kurtuluş Savaşı’nın başında en büyük üç Kuva-yı Milliyeci’den biriydi Paşa Mebus... 1939’da yeniden milletvekili seçilmiş, kısa bir süre önemli bir yere getirilmişti. Fakat İzmir Suikastı’nda asılma tehlikesi atlatması, yıllarca gözaltında tutulup yazdığı anıları, bazı belgeleri ele geçirmek için evinin birkaç kere basılması, her çeşit arkalamayı bugün bile tehlikeli kılabilirdi. Vaktiyle İttihat ve Terakki’de beraber çalışmış olmaları durumun nezaketini büsbütün artırıyordu” (Tahir 2016a: 20).

Kemal Tahir’in *Kurt Kanunu* romanında vermiş olduğu bilgilere bakarsak Şeyh Sait İsyanı sırasında başbakan olan Fethi Bey, bazı şahısları Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın yöneticilerine göndermiş ve partiyi kapatmalarını istemiştir. Ancak bir müddet sonra başbakan değişmiş ve Fethi Bey’in yerine İsmet İnönü başbakan olmuştur. İnönü başbakan olunca Takrir-i Sükun Kanunu’nu çıkarılır ve partinin İstanbul şubeleri basılmıştır. “Hemen Takrir-i Sükun adlı bir kanun çıkarılıp gazetelerin kapatılmasına girişildi. Biri başkaldırma mıntıkasında olmak üzere iki İstiklal Mahkemesi kuruldu. Terakkiperver Cumhuriyet Partisi’nin İstanbul’daki şubeleri basıldı. Şeyh Sait İsyanı 62 gün sürerek 15 Nisan 1925’te bastırılmıştı. Bundan bir buçuk ay sonra muhalif partinin basılan şubelerinin kapatılmasına Ankara İstiklal Mahkemesi karar verdi, bu karar vekiller heyetince onaylandı” (Tahir 2016b: 87, 88). *Kurt Kanunu* romanında ayrıca İzmir Suikastı bahane edilerek Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurucu paşalarına gözdağı verildiği ifade edilmiştir (Tahir 2016b: 116). Çünkü Fırka çok daha önce kapanmış olsa da hesaplaşma devam etmektedir.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın tasfiye edilmesinde dönemin sosyal şartlarıylar beraber iç ve dış siyasetinin de büyük etkisi vardır. Hilafet ve saltanatı savunmasından dolayı başta İngilizler olmak üzere hiç bir yabancı güç onları desteklememiştir. İç siyasette de zaten Kuva-yı Milliyeci grup devletin bütün mekanizmalarını elinde tuttuğu için bu imkanları kullanarak Terakkiperver Fırkası’nı güç kullanarak da olsa bastırmıştır.

3- İzmir Suikastı

Kemal Tahir, *Kurt Kanunu* romanında İzmir Suikastı'ni detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Bu romanda Kara Kemal ve Abdülkerim Bey (Abdulkadir) gibi tarihi şahsiyetler roman kahramanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kara Kemal, romanda hiçbir şeyden haberi olmayan, iyi ve masum bir insan şeklinde tasvir edilmiştir. Haberi olmadığı halde ismi İzmir Suikastı'ne karıştırılmış ve İstiklal Mahkemesi'nce de bu olayın elebaşısı kabul edilmiştir.

Roman İttihatçıların ünlü tetikçilerinden Abdülkerim Bey'in Gülcemal vapurunu uzaktan takibi ile başlar. Çünkü bu vapurda Atatürk'e suikast planını icra edecek olan Lazistan mebusu Ziya Hurşid vardır. Vapurun hareket etmesiyle beraber olaylar hızla gelişir. Bir müddet sonra İzmir Suikastı ifşa olunca kovuşturmalar başlar. Kovuşturulanlardan birisi de Kara Kemal'dir. Kara Kemal güngörmüş, tecrübeli bir siyasetçi olarak İttihatçıları ve İttihat ve Terakki hakkında iç muhasebe yapar. Bu bağlamda onun İttihat ve Terakki ve Cumhuriyet dönemi eleştirileri büyük önem arz eder.

İzmir Suikastı'nı gerçekleştirmek isteyen İttihatçıların bu suikastten çok büyük beklentileri vardır. Eğer başarılı olurlarsa tekrardan iktidar koltuğuna oturup Halk Fırkacılarından intikam almayı hesaplarlar. "Doldururum Halkçıları Mehterhane'ye... 'Doldu Efendimiz... Doldu balık istifi... Napalım?' derler. 'Doldurun altta kalanlardan birazı geberene kadar' derim. Sürüsüne bereket çünkü" (Tahir 2016b: 14). Kara Kemal, İttihatçıların Mustafa Kemal ve Kuva-yı Milliyeci ekibi iktidar koltuğuna yakıştıramadıklarını ve devleti yönetmeyi beceremedikleri kanaatinde olduklarını söylemektedir. Ayrıca Anadolu Mücadelesi'nde kendileri olmadan Mustafa Kemal'in bu mücadeleyi başarıyla tamamlamasının imkansız olduğunu düşündüklerinden iktidardan uzaklaştırılmakla haklarının yendiğini belirtmektedir. Halk Fırkacılar yönetimi ellerinde tutmak için basına baskı uyguladıkları gibi İstiklal Mahkemeleriyle de halka, siyasilere ve aydınlara gözdağı vermektedir. "... Kabadayılar Cumhuriyetçi olan eski komitacılara kızıyorlar. İstiklal Mahkemeleri başkanlıklarına. Sorgusuz morgusuz keyiflerince adam asabilmelerine imreniyorlar...Hile katılmış son seçimlere... Bununla yetinmeyip Terakkiperver kapatılmış...

Şeyh Sait Ayaklanması'nı bahane edip söz hürriyetini, yazı hürriyetini ortadan kaldıran Takrir-i Sükun Kanunu çıkarılmış... Gazeteciler İstiklal Mahkemesi'ne verilmiş kanunsuz. Niyetleri terör yoluyla diktatörlükmüş. Yaşanmaz hale gelmiş memleket. Oysa cephelerde İttihatçı subayların gayretiyle, cephe gerisinde İttihatçı memurların, İttihatçı eşrafin gücüyle kazanılmış zafer... Hanedanla halifelğin kaldırılması İngilizlerin işine geliyormuş aslında. Bunu böyle düşünenler vatan haini sayılmış" (Tahir 2016b: 63/204).

Kara Kemal, İttihatçıların yönetimi baskıcı diye eleştirmelerini gerçekçi bulmaz çünkü İttihat ve Terakki döneminde de kendileri benzer şekilde hem basın hem de insanlar üzerinde baskı kurmuştur. Ona göre asıl mesele gücün ellerinden çıkıp başka birilerine geçmesidir. Gücü elinde bulunduran Halk Fırkalarının sorgusuz, sualsiz her istediğini yapması İttihatçıları kışkırtmaktadır. "Elinde kırmızı kalem... Gitsin mi, gitmesin mi? Çarpmayı çektikleri darağacına... Kırmızı kalem adların üstünde geziniyor, Ezrail'in tırpanı gibi... Bir sevinç patlıyor yüreğinde, gelip girtlağında yumruluyor. Kaç yıldır hasretti bu güce... Babayiğite yaraşır çetin vartalar atlatıp, yırtıp hoplayıp iktidar koltuğunu kapmayınca..." (Tahir 2016b: 31).

Anadolu Mücadelesi'nde İttihatçılar ve Mustafa Kemal ekibi birlikte mücadele etmiş ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra inkılapların da etkisiyle görüş ayrılığına düşmüşler. Zamanla iyice artan bu görüş ayrılığı düşmanlığa dönüşmüştür. Ancak İttihatçılardan bir kısmı bu dönemde Mustafa Kemal'in yanında yer alarak Kuva-yı Milliyeci dediğimiz grubu oluşturarak eski arkadaşlarına karşı mücadele etmeye başlamıştır. "... Anadolu Savaşı'nı başarıya ulaştıran asker-sivil kadronun çoğunluğu İttihatçıydı. Bunlardan küçük bir gurup Gazi Paşa'nın takımına katıldı. İlk çatışma, biliyorsun, padişahlık, halifelik meselesinde patlak verdi" (Tahir 2016b: 114, 115).

Milli Mücadele sonrasında eski İttihatçılar, Mustafa Kemal'le birleşmek istemiş ancak onun yanında yer alan İttihatçılar onun tekrardan eski İttihatçılarla görüşüp anlaşmasını karşı çıkmıştır. Mustafa Kemal'in onlarla anlaşması durumunda kendilerinin tekrardan arka plana itilme tehlikesi başgöstermiştir. Bundan dolayı eski ekibin saf dışı kalması için çaba harcamaktadırlar. Kara

Kemal bu durumu şöyle anlatmaktadır: “Başka bir tehlike, Gazi Paşa’nın kendi takımını bırakıp bizim başımıza geçmeği göze alamayacağından, istese de bunu yapamayacağından geliyordu. Birtakım İttihatçılar başından beri çevresine toplanmışlardı. Bunlar, İttihat ve Terakki’nin bir daha dirilmeyeceğine inananlar, işlerini buna göre hesaplayanlardı. Bizim ikinci gurubumuz denebilir. Daha doğrusu bizim ikinci takım... Biz ortada olmadıkça bir şeyler umabilirdi. Bu yüzden Paşa’nın bizimle anlaşmasına karşıydılar. Paşa da bize sürgit güvenemezdi. Bize katılması yalnız kalmak, yalnız kalması kısa bir zamanda kolayca yıkılıp gitmekti” (Tahir 2016b: 209).

İç ve dış siyasi şartlar artık İttihatçıların tasfiyesini gerekli kıldığı için İzmir Suikasti ile İttihatçılara son darbe vurulmak istenmiştir. Kara Kemal’e göre bu kapışma er ya da geç eski gerçekleşecektir. Bu suikast işi de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gibi Cumhuriyet’in kurulmasından beri devam eden hesaplaşmanın devamıdır. Bu büyük bir hesaplaşma olduğu için tehlike de çok büyüktür. Başvekil İsmet Paşa bile yargılanmak için tutuklanan Kazım Karabekir meselesinde taraf tuttuğu için tehdit edilmiştir. Bundan dolayı Ankara’dan kalkıp İzmir’e gitmek zorunda kalmıştır. “İsmet Paşa’nın bir ara İstiklal Mahkemesi’yle çatıştığı, temelsiz suçlamadan çekindiği belliydi. Hemen İzmir’e koşmuş, iki mebusun sorgusunda bulunmuş, suçlamaların temelsiz olmadığını görmüştü. Resmi bildiri, büyük paşalarla beraber eski Maliya Bakanlarından Cavit Bey’in de tutuklandığını gösteriyordu” (Tahir 2016b: 111).

Kemal Tahir, romanda Kara Kemal’in ağzından devletin suikastten haberi olduğunu ifade etmiştir. Devletin bu olayda çok büyük hesapları olduğu için devlet suikasti bildiği halde sonuna kadar gizli tutmuştur. “Hayır kurtulamazlar ağır cezalardan bu pis işlere girenler... Yahu İzmir valisine özel hafiyelik ettiğini bilmeyen kaldı mı Şevki’nin? Memetçe’den habersiz sigara yakamaz Şevki. Kaçakçılıkta gezinen, uzun zaman yakalanmayan herifin hafiyeye olduğunu bu memlekette ancak bizim Maarif Nazırımız Şükrü bilmez!... Akılları sıra, sırtı da gelse, karnı da gelse kazanmış olacaklar. Ya Sarı Paşa’dan kurtulup devlete konacaklar ya da durmadan para sızdıran, suikasttan başka söz etmeyen belayı başlarından atacaklar” (Tahir 2016b: 64, 65/210). Kara Kemal’in bu

kanati doğrudur. Romanın kahramanlarından Emin Bey'in ifadesine göre Bolşevik istihbarat rgt *Gepu* da suikastı önceden resmi makamlara haber vermiştir (Tahir 2016b: 184/199). Devletin bu işi sonuna kadar götürmesinin sebebi İttihatçılar ve diğer muhaliflerin bir kısmını temizlemek ve bir kısmına da gözdağı vermektir. “-Bizi temizlemeye mi karar verdiler peki? Şimdi bizim hepimizi... Çok önceden bilindiği, dikkatle izlendiği anlaşılan bu suikast teşebbüsü de ekmeklerine yağ sürdü. Başından beri beni şarşırtan nedir bilir misin? Kollayarak ilerlemeleri. nce Terakkiververlerden birkaç mebusun canını yakmak dşnld, sanırım orduyu tedirgin etmek istenmedi. Sonra görüldü ki şartlar uygun... Bir taşla iki değil üç kuş vuracaklarmış gibime gelir. Muhalif mebusların gürültüsünü, paşaların ordudaki nüfuzunu, İttihatçılığın kökünü hep birden kazıyacaktı...” (Tahir 2016b: 116).

4- Serbest Cumhuriyet Fırkası

Kemal Tahir'in romanlarında Serbest Fırka'ya dair yazmış olduklarına geçmeden önce onun bu dönemdeki düşünce dünyasına bir göz atmakta fayda vardır. O, Cumhuriyet'e ve kurucu kadroya dair düşüncelerinin Cumhuriyet'in onuncu yılından itibaren (1933) değişmeye başladığını söylemektedir. Kendisinin ifadesiyle Kemal Tahir, bu on yıllık dönemde katıksız ve idealist bir Kemalisttir. Atatürk devrimlerine sahip çıkan, devrimleri kollayan sıkı bir CHF'lidir. Ancak Cumhuriyet'in onuncu yılında yapılan kutlamalara halkın iştirak etmemesi onda bir hayal kırıklığı meydana getirmiştir. Halkın bu umarsızlığı onu devrimler ve kurucu düşünce hakkında yeniden düşünmeye sevk etmiştir. “Ben onuncu yildnmnde dünyanın yıkılmasını bekliyorum. Devrimlere sahip çıkan millet öylesine aşk ve şevkle onuncu yildnmn kutlayacak ki yer yerinden oynayacaktı. Ama bir de baktım ki tıss... Resmi gırtlaklar yaşasın diye bağırdı ama elbette yırtılırcasına değil. Birkaç balon uçtu, birkaç maytap fişeği parladı, sonra sanki yurdu demir ağlarla rmemişiz de ruhlarımıza demirden bir zindan rmşz. Cumhuriyet'ten ve onun yönünde yapılan devrimlerden en az beklenen, hayatını devrimlere adanmış bir kuşakken, derin derin düşündüm; sakın yanılmış olmayalım” (Bozdağ 1995: 77).

Kemal Tahir, *Yol Ayrımı* ve *Hür Şehrin İnsanları* romanlarında 1930'lu

yıllarda yaşanan siyasi olaylara ve Serbest Fırka meselesine yer vermiştir. Onun bu romanlarında Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest Fırka Hatıraları*'ndan bolca yararlandığını söylemekte fayda vardır (Andı 2010: 458). Kemal Tahir, ayrıca *Yol Ayrımı* romanında Ağaoğlu Ahmet'i romanın kahramanlarından biri yapmış ve Atatürk'ün yeni fırkaya karşı tutumu, Ankara'da yaşanan siyasi olaylar, Fırka'nın faaliyetleri gibi konuları onun ağzından okuyucuya aktarmıştır.

Kemal Tahir, *Hür Şehrin İnsanları* romanında Atatürk'ün siyasi olarak işlerin iyiye gitmediğine kanaat getirmesi üzerine yeni partinin teşekkülüne karar verdiğini söylemektedir (Tahir 2008: 640). Tek Partili sistemde murakabenin olmaması nedeniyle Atatürk yeni partiyi kurdurarak her iki partinin de birbirini denetlemesini amaçlamaktadır. Ayrıca memleket içinde hürriyet havası estirmek istemektedir (Tahir 1982: 37).

Bu dönemde bahsetmiş olduğumuz siyasi problemlerin yanında sosyal problemler de vardır. Halk Fırkası insanlar nezdinde ciddi bir itibar kaybı yaşamıştır. Bunun en önemli nedeni hiç şüphesiz Halk Partili birçok ismin yolsuzluklara bulaşmasıdır. Bu yolsuzluk, komisyonculuk vb. söylentiler halk nezdinde partiye karşı olumsuz bir kanaat oluşturmuştur. Sadece halk arasında değil Meclis koridorlarında ve Ankara'daki kulislerde de bu meseleler sürekli gündeme gelmiştir. “Demek, kapalı düzenin zararlı olduğu anlaşıldı. Baskı devrimleri halka mal etmek için yararlı sayılabılırdi. Başarılamadı. Tersinden dalaverecilere, madrabazlara, vurgunculara hatta hırsızlara yaradı. Geçen gün Tarkanlardaydım, Hakimiyet-i Milliye'nin başyazarı geldi. Söz vurgunculuktan açıldı. Adamın anlattıklarını duymalıydınız” (Tahir 1982: 83, 84).

Eski devlet memuru zihniyeti devletin bütün sistemini ele geçirdiği için daha birkaç yıl öncesine kadar devrimlerden bahseden insanlar artık para biriktirme hırsına kapılmıştır. Geçmişte inkılaplar için çalışan insanlar şimdi sistemin çarkları arasında kaybolup gitmiştir. Bu memur devleti zihniyeti, devletin bütün kurumlarını ele geçirdiği için idealist gençler şaşkınlık içinde kalmıştır. Çünkü Atatürk bile bu sistemi devam ettirmek zorunda kalmıştır. Bu sisteme karşı çıkanlar ise dışlanmışlardır. “-Sahi sürüsüne berekettir. Mustafa Kemal Paşa'ya... Macerayı hikâye ediyor. Bu gidişin hayır getirmeyeceğini, inkılap yapmak davasında olan insanların 'şahsi servet' denilen beladan korkmaları,

nefret etmeleri icab ettiğini, her çeşit inkılabın anasını bu yolun ağılattığını, her bir şeyin başında inkılap rehberlerinin zengin olmamasının birinci madde olarak bulunduğunu bir bir dili döndüğü kadar sayıyor. Buna çare bulmasını, önünün almasını, ellerini öperek yalvarıyor. Sonra ne cevap verilse beğenirsin? -'Haklısın ama' denilmiş, 'Bizim de bir başka büyük politika düşüncemiz var. Mamafih bu layihanızla sizin Şeker Şirketi Meclis-i İdare azalığında gereği gibi faydalı olamayacağınız da anlaşıldı. İstifa etmekle ala ettiniz! Profesörlükte memleket irfanına yardım etmeye devam ediniz"' (Tahir 2008: 603). Burada da görüldüğü üzere Cumhuriyet'in kurucuları ve yürütücüleri devleti kurtarmak işini hallettikten sonra kendilerini kurtarma işine düşmüştür. Herkes kendi yükünü tutmaya bakınca asıl idealistler şaşkına dönmüştür. Bu tavırların himaye görmesi de buna tuz biber ekmiştir. Çünkü bütün bunlar siyaset gereği olağan şeylermiş gibi kabul görmüştür (Tahir 2008: 603,604).

Ankara, Kemal Tahir'in *aferizm* olarak isimlendirdiği komisyonculuk, aracılık ve iş takibinin merkezi olmuştur. Milletvekilleri ve bürokratların en önemli işi budur. Bir tanıdık olmadan veya bulunmadan Ankara'da iş yaptırmak imkansızdır. "Türk olmayanlar bir Ankaralı maske edinmek zorunda idiler. Birkaç misal süratle şu fikrin yayılmasına sebep olmuştu. Ankara'da ancak nüfuzlu milletvekilleri vasıtasıyla iş çıkarılabilir" (Tahir 1982: 84). Çürümüşlük devlet dairelerini her kademesine sirayet etmiştir. Bu işe muhalefet edenler de bir müddet sonra ya bir kenara çekilmiş ya da diğerleri gibi olmuştur (Tahir 1982: 85-87).

Tek Parti rejimine rağmen bütün bu olumsuzluklar devam edince Atatürk başka bir çare düşünmüştür. Çare yeni bir partinin kurulmasıdır. Kemal Tahir'in anlattığına göre Atatürk, İstanbul'a gelip gizlice Büyükdere'de Necmettin Molla'nın evinde Fethi Bey'le bir görüşmüştür. Fethi Bey'le İsmet Paşa'nın arası açık olduğu için bu görüşme gizli yapılmıştır. Bu görüşmeden bir müddet sonra Atatürk Yalova'da bir balo vermiştir. Baloda Fethi Bey ve İsmet Paşa da vardır. Bu balo vasıtasıyla Atatürk, yeni firkanın kurulacağını fısıltı yoluyla baloya katılanlara duyurmuştur.¹ Böylelikle dar çerçevede dahi olsa bir kamuoyu

¹ Kemal Tahir bu balo mevzusunu *Hür Şehrin İnsanları* romanında daha farklı ele alır. Bu romanda Serbest Fırka'nın kuruluşuna Atatürk'ün içkili olduğu bir zamanda karar verdiğini söyler. Ancak 1949 yılında kaleme aldığı *Hür Şehrin İnsanları* romanındaki bu düşüncelerini daha sonra 1970 yılında tamamladığı *Yol Ayrımı* romanında tashih etmiştir. (Bk.: Kemal Tahir, *Hür Şehrin İnsanları*, İthaki Yayınları, İstanbul 2008, s. 605)

oluşturulmuştur (Tahir 1982: 25). Oluşturulan bu kamuoyundan sonra yeni fırkanın teşekkülüne başlanmıştır. “Salonun ortasında Gazi Hazretleri, İsmet Paşa, Meclis Reisi Kazım Paşa, bir de Fethi Bey görüşüyorlardı. Gazi Hazretleri bakınırlarken, gözleri bana ilişti, yanlarına gelmemi eliyle emir buyurdular. Gazi Hazretleri her zaman yaptığı gibi burnunu çekerek ve gülümseyerek ‘Serbest Fırka Reisi Fethi Bey’ diye beni Fethi Bey’e takdim etti ve bana hitaben ‘Tabii, Fethi Bey’le beraber çalışacaksınız’ dedi” (Tahir 1982: 35).

Ancak herkes Fethi Bey’in şahsi olarak böyle bir fırka kurmaya teşebbüs edemeyeceği konusunda hemfikirdir. Fethi Bey, yeni fırkanın Atatürk’ün isteği üzerine kurulduğunu göstermek için ondan bir teminat istemiştir. O da mektuplaşma ile bu işin aşılabileceğini söylemiştir (Tahir 1982: 41). Atatürk, Fethi Bey ve İsmet İnönü bu yazılan mektupları karşılıklı olarak kontrol edip bir mutabakata varmıştır. Önce Fethi Bey parti kurmak için Atatürk’e bir mektup yazmış ve onun iznini istemiştir. Atatürk de izin verdiğine dair bir mektup kaleme almıştır. Ayrıca Atatürk yeni fırkaya maddi yardımlarda bulunacak ve seksen milletvekili verecektir. Çünkü hiç kimse Atatürk’ün başkanı olduğu fırkadan ayrılıp rakip bir fırkaya gönüllü olarak gitmek istememiştir.

Kemal Tahir’in Serbest Fırka’yla alakalı üzerinde çok fazla durduğu bir konu da Fırka’nın programıdır. Fırka bir emr-i vakiyle ve alelacele kurulduğu için kapsamlı bir program hazırlanamamıştır. Böyle programsız bir şekilde parti kurulmasını eleştiren Kemal Tahir, bu partinin “İstim yolda dizilir” mantığıyla bir yere varmasının mümkün olmadığını söylemiştir. Yeni bir partinin kurulacağına dair haberler her yere yayılırken bunun umdelerinin ne olduğunu kimse bilmemektedir. Bundan dolayı gazeteler yeni bir partinin kurulacağını haber yaparlar fakat programını bilmedikleri için partinin amacı, hedefleri hakkında malumat verememiştir. “Herkes bir Serbest lafını duymuş, aradan üç dört gün geçmiş... Gerisi gelmiyor. Yarın gazetesi ne yazacak? Delidir, oturmuş, artık günahı boynuna o “Akıldam çıkardım’ diyor ya, bu Kadri Ekrem Efendi, ‘Bilmem hangi liberal partinin nizamnamesinden adaptasyon yaptı’ buyuruyor ki benim de aklım yattı. İşte bu nizamname Deli Nizam’ın gayretiyle arkadan apansız yetişiyor. Yani Yalova yararı, ne partisi açtıklarını Yarın gazetesinde okuyup öğreniyorlar” (Tahir 2008: 605).

Kemal Tahir, Serbest Fırka'yı parti programının alelacele hazırlanması haricinde (Tahir 2008: 606) ideolojik farklılıklar sebebiyle ortaya çıkmaması ve Halk Fırkası'nın programıyla neredeyse aynı şeyleri ihtiva etmesinden dolayı da eleştirmiştir (Tahir 1982: 37). Serbest Fırka'nın kurucularından olan Ağaoglu Ahmet'e göre de partinin programı aceleye geldiği için daha çok prensip ve ilkeler niteliğindedir. "Aceleye geldi. Birbirini pek tutmuyor. Topu on bir madde, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, laiklik esaslarına bağlı olduğumuz..." (Tahir 1982: 50).

Kemal Tahir, Serbest Fırka'nın Halk Fırkası'ndan farkını uygulamada meydana gelen aksaklıkların tadili şeklinde yorumlamıştır. Halk Fırkası millet nazarında yıprandığı için yeni fırka bozulan sistemin imajını düzeltmeye çalışacaktır. Böylelikle halk tekrardan sistemle barıştırılacaktır. "Fethi Beyefendi, mincihetin, yani esas noktada, esas temelde Cumhuriyet Halk Fırkası'yla tereddüdsüz bir fikir ve fiil birliğini bütün vicdanıyla kabul ve izhar ettikten sonra tatbikat sahasında muvaffakiyetsizlik addettiği şeylerin sebeplerini, bu sebeplerin tebdil, tadil çarelerini düşünmüş tecrübeli bir devlet adamı olarak fikrini beyan ediyor ve vaad ediyor ki, menfi gördüğü bazı neticeleri müsbet yapabilecektir" (Tahir 1982: 49).

Kemal Tahir, genel olarak iki parti arasında büyük fark olmadığını zikretse de ekonomik olarak Halk Partisi'nin devletçiliğine karşı Serbest Fırka'nın liberalizmi savunduğunu söylemeyi ihmal etmemiştir. Bunu *Hür Şehrin İnsanları* romanında Yahudi Somoil Efendi'nin bakış açısıyla okuyucuya vermeye çalışmıştır. Somoil'e göre Serbest Fırka, Halk Fırkası'nın devletçilik anlayışına karşı serbest ekonomiyi ve yabancı sermayeyi destekler. Bu da memleketin kalkınması için iyi bir şeydir (Tahir 2008: 638, 639).

Serbest Fırka'nın kurulması en çok eski İttihatçıları endişelendirmiştir. Onlara göre Atatürk bu fırkayı kurdurup kendisine muhalefet eden son muhalifleri de temizlemek arzusundadır. "Belli bir şey... Bildiğimiz, Kanlı Kavak oyunudur bu ve de Türkçesi, Sarı Paşa'nın birkaç kez oynadığı bilinir oyundur. Tetik durmadın mı tantuna gittiğin gündür Hoca Ağa... Bilmiş ol, burada profesörlük katiyen para etmez... –Dur hoca! Kimden bu emir? Sakın Gazi Paşa'dan mı? 'Geçen asımlarda bu Deli Celadet unutulduydum. Bu kez listenin başına yazılsın' mı buyurdular?" (Tahir 1982: 38/93). Serbest Fırka'nın kurulmasından şüphelenen

sadece İttihatçılar değildir. Siyasete akli yatan ve yakın geçmişteki siyasi olayları bilen herkes aynı kanaattedir. “Aman haaa... Durum ve vaziyetler senin bildiğin gibi değildir” demeli... ‘Bu işin ucunda gayet korkunç dönemeçler ve de gayet yaman vartalar vardır’ demeli... ‘Aman haaa... Biz haberlerin harmanındayız ve de havadislerin kaynağındayız. Bildiğimi, duyduğumu hep diyemem, başımdan korkarım. Şu kadarını bilesin ki, bu iş gayet bulaşıktır. İçinde oyunlar var ki gayet zerafetli ve de hünerli oyunlardır” (Tahir 1982: 52).

Yeni fırkanın kurulmasındaki asıl maksadın ne olduğuna dair kafası karışanlardan birisi de yazarın kendisidir. Dönemin genç idealistlerinden olan Kemal Tahir bu işe bir anlam verememiştir. Ancak kendisinin de üyesi olduğu Halk Fırkası'nın ahlaki zaafı onun ideallerini ve inkılapları tekrardan sorgulamasına neden olmuştur. “Halk Partili olarak kendi kendimle hesaplaşıyordum: Neydi bu Serbest Fırka meselesi? Gazi Paşa'nın toplumu devrimler açısından sınaması mı, yoksa bütün içtenliğiyle yavaş yavaş demokrasiye geçmek hevesi mi? Eğer toplumu –devrimler açısından- sınaması ise ve belirecek devrim düşmanlarını yok etmek ise ben kendi gözlerimle, tepelenen devrim düşmanlarının (!) tepeleyen devrimcilerden daha namuslu olduklarını görmüştüm. Namuslular temizlenmiş, meydan namussuzlara, kopuklara kalmıştı. Ters işlemi bu girişim! Fethi Bey'in adamları değil, İsmet Paşa'nın adamları fiyasko vermişti. Ama cezayı Fethi Bey'in adamları gördü” (Bozdağ 1995: 77).

Serbest Fırka'nın kurulması aşamasında yaşanan tedirginlik bir müddet sonra ortadan kaybolmaya başlamıştır. Tedirginliğin kaybolmasıyla beraber insanlar Serbest Fırka'ya akın etmiş ve Serbest Fırka memleket çapında ilgi kazanmaya başlamıştır. Yarın gazetesi de Fırka'nın basındaki sesi olmuştur. Fırka'nın halk nezdinde çok büyük bir itibar kazandığının en iyi örneği Fethi Bey'in İzmir ziyareti ve orada yaptığı mitingdir. Buradaki mitingde birçok olay meydana gelmiştir. Kalabalık gazete idarehanelerini taşlamış, başvekil İsmet Paşa'nın resimlerini yırtmıştır. Olaylar o kadar ileri boyuta gider ki polis silah kullanmak zorunda kalmış ve genç bir çocuk ölmüştür. Fethi Bey'in İzmir'de coşkuyla karşılanması romanın kahramanı Murat'ı sinirlendirmiştir. Ona göre bu coşkulu karşılama İzmir'in kurtarıcısına ihanettir. “İzmir şehri -daha kurtuluşunun üzerinden on sene bile geçmeden- Fethi Bey'i, Mustafa Kemal'e

dahi göstermediği bir sevgi ve heyecanla karşılımaş muhalefet partisi şefini, başvekilin resmine kurşun sıkıp, polisleri denize atarak bağrına basmıştır... Mustafa Kemal'i dűnya unutsa, İzmir unutmazdı, unutamazdı" (Tahir 2008: 700). İlgili halkla sınırlı kalmaz birçok basın mensubu ve aydın da Serbest Fırka'yı desteklemiştir (Tahir 1982: 97).

Hür şehrin İnsanları romanının kahramanı Murat insanların akın akın Serbest Fırka'ya geçmelerine bir anlam veremez. Onların neye inandıklarını bilmeden bir şeyin peşinde koştukları kanaatindedir. Memlekette artık Halk Partili olan insana denk gelmek nadirattan bir hal almıştır. Halk Partili olanları bir korku sarmaya başlamıştır (Tahir 2008: 649, 650).

İlk korku ve tedirginliği üzerinden İttihatçılar da halkın bu teveccűhűnden faydalanarak eski hesapları açmak istemiştir. *Hür şehrin İnsanları* romanında Celil Bey eski İttihatçılardan olup Serbest Fırka'ya dahil olmuştur. Onun ve arkadaşlarının Serbest Fırka'ya geçmesinin sebebi eski dostlarının intikamını almaktır. "Arkadařlar yemin, řart ettiler. Bu sefer iř ciddiymiş. Fethi Bey'i evvelden bilirim. Ağaoğlu'nu severim. Diđerleri de hep Merkez-i Umumi arkadaşları. Silah yoldaşları. 'Sonunda rahmetli Cavit gibi ayaklarımız yerden kesilirse' dedim. 'Kesilmez' dediler. Hasılı biz de şimdi iřin tam göbeğine düştük. Hayret de senin fikrinde. 'Karışma be adam! Sen hala uslanmadın mı?' diye yalvardı. Dinletemedi. Komitacılık ruhumuza işlemiş. Çekiřmeden duramıyoruz. 'Herifleri alaşağı edersek, bize yaptırđıkları kodoşluğun öcünü de alırız' dedim" (Tahir 2008: 636).

Hür şehrin İnsanları romanının kahramanı Murat sistem muhaliflerinin Mustafa Kemal'e doğrudan karşı çıkmaya güçleri yetmediği için Serbest Fırka'yı maske edindiklerini söylemektedir. Ona göre yeni fırka Atatürk muhaliflerinin merkezi olmuştur. "şimdilik Mustafa Kemal adı pek ileri sürűlműyor, hiç kimse ona karşı olduğunu söylemeye cesaret edemiyordu. Halbuki en aptallar bile bu ayağa kalkışın doğrudan doğruya onun şahsına kast ettiğini anlardı. Cumhuriyet'ten beri olup bitenlerden memnun kalmamış kim varsa cűmlesi muhalefette birleşivermişti" (Tahir 2008: 646).

Hür Şehrin İnsanları romanının kahramanı Murat'ın arkadaşlarının neredeyse tamamı Serbest Fırka'ya geçmiştir. Örneğin en yakın arkadaşı Ertuğrul Hikmet, Serbest Fırkacı olmuştur. Murat nedenini sorunca Halk Fırkası'nın pislığe batmış olması karşılığını verir (Tahir 2008: 601, 602). Murat arkadaşlarının bu tavırlarına karşılık kendisi Halk Fırkası tarafında kalmayı tercih etmiştir.

Kemal Tahir, Serbest Fırka'nın kurulmasından ziyade Halk Fırkası'nın ıslahından yanadır. Yol Ayrımı romanında Halk Fırkası'ndan rahatsız olduğunu ancak yeni kurulan fırkaya da karşı olduğunu söylemiştir. Ona göre tek çıkar yol Halk Fırkası içindeki bozulmuş unsurların temizlenip tekrardan Kuvayı Milliye ruhunun diriltilmesidir. “Baskı rejiminden çıkar sağlayın rezillerle, namussuzlarla aynı safta görünmek... Düşündüm, hayır... Bana lazım olan hürriyet Fethi Bey'in getireceğini söylediği hürriyet değil... Bu hürriyet ‘Bırak yapsın, bırak geçsin’ hürriyeti... Türkçesi sopaları, taşları bağlayıp kuduz itleri serbest bırakmak hürriyeti... Halk Partisi içinde hürriyeti istiyorum ben. Güçleri madrabazlıktan, çıkarıcılıktan çekip Kuvayı Milliye devrimciliğine getirecek hürriyet. Hırsızları madrabazları yok edecek hürriyet... Devrimleri halka mal edecek hürriyet...” (Tahir 1982: 89).

Kemal Tahir, Serbest Fırka kuruluşunu çok partili hayata ve demokrasiye geçiş denemesi olarak görmüştür. Ancak çok geçmeden bu denemenin devrimleri tehlikeye düşürdüğü anlaşılınca demokrasiden vaz geçilmiştir (Bozdağ 1995: 77). Onun Serbest Fırka'ya karşı olmasının nedeni ilerici olması gerekirken gerici tercihi tercih etmesidir. “Oysa Halk Partisi hırsızlığı sürdürüyordu. Karşısındaki parti buna karşı çıkacakken, kendisine bambaşka bir platforma seçti ve geri fikirlere tutunarak çıktı. Çünkü, devleti ilerici fikirler kadrosu olarak Halk Partisi temsil ettiği için milleti Serbest Fırka'nın temsil etmesi gerekliydi. Millet devlet çizgisine bile gelemeyen için Halk Partisi ilerde, Serbest Fırka geride kaldı” (Bozdağ 1995: 67).

Sonuç

Kemal Tahir, Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı'nın bir devamı olarak görmektedir. Onun bu düşüncesinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs

eden problemlerin büyük payı vardır. Batılılaşma ve memur devleti/kapıkulu zihniyeti Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. O, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşanan siyasi hesaplaşmaları memur devleti/kapıkulu zihniyetine bağlamıştır. Ona göre bütün siyasi çekişmeler merkezinde devleti ele geçirme çabası yatmaktadır. İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf, Cumhuriyet Halk Fırkası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mücadeleleri hep sorgulanamaz gücü ele geçirmek içindir.

Cumhuriyet'in ilanından sonraki en önemli siyasi olaylardan birisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasını "kurtarıcıların ikiye bölünmesi" şeklinde yorumlayan Kemal Tahir, partinin kurucu paşalarını eleştirmiştir. Ona göre bu fırka ve temsil ettiği düşünce iç ve dış siyasi şartların da etkisiyle saf dışı kalmıştır. Buna karşın zaman ve şartlar Mustafa Kemal ve arkadaşlarının iktidara gelmesine münasip bir zemin hazırlamıştır.

Serbest Fırka, Atatürk'ün emriyle sosyal ve siyasi şartların da zorlamasıyla kurulmuştur. Bu fırkanın kurulmasında Cumhuriyet'in kurucu kadrosu içinde zorunlu bir bölünme yaşanmıştır. Bundan dolayı Kemal Tahir, Serbest Fırka'nın kurulmasını içerdekilerin "yol ayrımı" olarak değerlendirmiştir. Kemal Tahir, 1930'lu yıllarda genç ve idealist bir Kemalist olarak diğer Kemalistler gibi Serbest Fırka'nın kurulmasıyla birlikte bir korku ve tedirginlik yaşamıştır. Bu tedirginliğin sebebiyse fırkanın niçin kurulduğunun anlaşılmasında ve halkın bu fırkaya karşı göstermiş olduğu ilgidir. O, her şeye rağmen Halk Fırkası tarafında kalmakta ısrar etmiştir.

Cumhuriyet'in kuruluş döneminin en önemli olaylarından birisi de İzmir Suikastı'dır. Kemal Tahir'e göre devletin daha önceden bu olaydan haberdardır. Ancak muhalifleri susturmak ve onların gözünü korkutmak için bunu bir fırsat olarak kullanmıştır.

Sonuç olarak Kemal Tahir'in Cumhuriyet'in ilk yıllarını anlattığı romanlarında hep paşaların, İttihatçı ve Kuva-yı Milliyecilerin hesaplaşmalarına şahit olunmaktadır. Bu hesaplaşmada gücü elinde bulunduran Atatürk ve Kuva-yı Milliyeci kadro muhaliflerini bertaraf etmeyi başarmıştır.

Kaynakça

- Andı, M. Fatih (2010), "Alternatif Tarih Yorumcusu Olarak Kemal Tahir: Yol Ayrımı Örneği", *Kemal Tahir 100 Yaşında*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Bozdağ, İsmet (1995), *Kemal Tahir'in Sohbetleri*, İstanbul: Emre Yayınları.
- Fedai, Özlem (2010), "Kemal Tahir ve Köy Romanı", *Kemal Tahir 100 Yaşında*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Işıksalan, Nilay (1990), *Kemal Tahir'in Tarihi Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Karakuş, Mehmet (2010), "Kemal Tahir Romanında İşgal İstanbul'u", *Kemal Tahir 100 Yaşında*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Moran, Berna (2002), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sezer, Baykan (2003), "Kemal Tahir Üzerine İki Televizyon Konuşması", *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Şan, Mustafa Kemal (2003), "Kemal Tahir ve Tarihsel Gerçekliğin İnşası", *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Tahir, Kemal (1982), *Yol Ayrımı*, İstanbul: Can Yayınları.
- Tahir, Kemal (1992), *Notlar 12/Çöküntü*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, Kemal (1992), *Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek 13*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, Kemal (1993), *Notlar/Kitap Notları 14*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, Kemal (2008), *Büyük Mal*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal (2008), *Hür Şehrin İnsanları*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal (2009), *Bir Mülkiyet Kalesi*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal (2016a), *Bozkırdaki Çekirdek*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal (2016b), *Kurt Kanunu*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, Kemal (2016c), *Yorgun Savaşçı*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Yavuz, Nevzat (2000), *Kemal Tahir'in Siyasal ve Toplumsal Görüşleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yılmaz, Alkan (2005), *Kemal Tahir'in Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Postkolonyalizmi Masal Üzerinden Söyleme Dönüştürmek: “Masal” ve “Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse”

İlknur TATAR KIRILMIŞ*

Öz

Masallar, dünya edebiyatı haritasında ait olduğu kültürün özelliklerini ortaya koyan en katıksız edebî türlerden birisidir. Bugün Türk, Hint ve Alman masalları değerlendirmesinin kökeninde bu özelliğin önemli bir tesiri vardır. 18.yüzyıldan itibaren dünyadaki ekonomik dengelerin değişmesi kültürlerin edebiyattaki faaliyetlerini dolaylı yoldan etkiler. Toplumsal refahın insan yaşantısına getirdiği somut göstergeler zamanla üstün medeniyet düşüncesini besleyen bir unsura dönüşür. Orta Doğu’daki siyasî karmaşayla beraber ekonomik zayıflığın yarattığı gerilim, edebiyat dünyasına iki düşünceyi taşır. Yazarların bir kısmı ekonomik yönden güçlü olan medeniyetin tüm unsurlarını öz kültüre taşıyarak kendisine has yeni bir edebiyat ortamı sağlamak ister. Başka bir yazar grubu ise maddî varlığın kültürel üstünlük göstergesi olduğu imajını reddeder, kendi edebiyatının değerli ve devam ettirmeye layık olduğu üzerinde durur. Her iki bakış açısında oryantalist düşüncenin romantik bir edilgenliğe mahkûm ettiği Doğu imajı reddedilir. Düşünce dünyasındaki ortak tepkinin bazen ortak bir tür olarak masalla ifade edilmesi bu türün mevcut edebiyat dünyasındaki yerini anlamayı zorunlu kılar. Sezai Karakoç’un “Masal” ve Erendiz Atasü’nün “Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse” adlı metinlerinde masal, hem kültürel kimliği ifade eden bir araç hem de ironik dili oluşturmanın bir yolu olmuştur. Bu çalışmada ismi belirtilen yazarların masal türüyle Batı dünyasına karşı geliştirdikleri oksidentalizm kavramlarıyla değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Masal ve kültürel varoluş, “ben ve öteki”, oryantalizm ve masal ilişkisi, oksidentalizm, Erendiz Atasü, Sezai Karakoç.

* Dr. Öğr.Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Elmek: ilknurtatarkirilmis@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2155-7062>

Geliş Tarihi / Received Date: 19.11.2018
Kabul Tarihi / Accepted Date: 08.01.2019

DOI: diledeara.542596

Transforming Postcolonialism to Discourse via Fairy Tales: “Fairy Tale” and “If Madam Butterfly Refuses To Die”

Abstract

Tales are one of the purest literary genres that reveal the characteristics of the culture they belong to on the literature map of the world. Today, this feature has an important effect on the evaluation of Turkish, Indian and German tales. The shift in the global economic balances since the 18th century indirectly affects the activities of cultures in literature. The concrete indicators that social welfare brings to human life turn into an element that nourishes the idea of superior civilization. The tension created by economic weakness along with political confusion in the Middle East brings in two ideas to the world of literature. Some authors wish to establish a new literary environment by moving all the elements of the economically strong civilization to their own culture. Another group of authors reject the idea that economical power an indicator of cultural superiority and emphasize that their own literature is also valuable and worth pursuing. In both perspectives, the image of the “East” which the orientalist thought condemns to romantic passivity is rejected. The joint reaction in the world of thought is sometimes expressed via fairy tales as a common genre and this makes it compulsory to understand the place of this genre in today’s literature world. In the texts of Sezai Karakoç’s “Masal (The Fairy Tale)” and Erendiz Atasü’s “Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse (If Madame Butterfly Refuses to Die)”, the tale is both a means of expressing cultural identity and a way of creating an ironic language. In this study, the occidentalist attitude developed by the mentioned authors against the Western world through the genre of tales will be evaluated using the concepts of “the self and the other”.

Keywords: The existence of tale in literature, the self and the other, the relationship between Orientalism and fairy tales, Sezai Karakoç, Erendiz Atasü.

Extended Summary

The image of the “East” which the orientalist thought condemns to romantic passivity is rejected. The joint reaction in the world of thought is sometimes expressed via fairy tales as a common genre and this makes it compulsory to understand the place of this genre in today’s literature world. In this study, the occidentalist attitude developed by the mentioned authors against the Western world through the genre of tales will be evaluated using the concepts of “the self and the other”. In the texts titled ‘If Madame Butterfly Refuses To Die’ by Erendiz Atasü and by Sezai Karakoç’s ‘Fairy Tale’, the fairy tales have been turned into an occidentalist narrative that reflects the Eastern identity. Both texts deal with the contradictions between the East and the West. In the texts of the two authors, Westerners represent the “I” subject in the context of “the self and the other”. Representing a community in the story of Sezai Karakoç, the West defeats the six sons of an Eastern father, and thus the desire for recognition remains unfruitful. The fact that the youngest of the six sons chooses death rather than solving the problem is somewhat meaningless in both the story and the “master and slave” dialectic. In Erendiz Atasü’s story ‘If Madame Butterfly Refuses To Die’, the American Officer Pinkerton represents the “I”. The defining and evaluative position of Pinkerton, which is also the voice of the economic power of capitalism in the text, does not change at all. Thus, in Atasü’s text, capitalism representing the West is the “I” of the text. The general perception of the East being in a lower position than the West, is portrayed in these texts, which makes it easier to visualize this allegory. It is clear to see in these texts that the “East” is not a second character and that the “West” represents something that it’s not. While the prominent perceptions of both civilizations are put forward in their contradictions, the “other” is the weak side and “I” is designed to represent a strong and positive status.

Erendiz Atasü and Sezai Karakoç both transform the Eastern identity into fairy tales. The two Eastern writers create a discourse against the West by trans-

forming these tales. Both authors’ works can be seen as the occidentalist behavior of the Easterner who criticizes Orientalism. Both the story by Atasü and the conceptual images based on the contradictions in Karakoç’s verses support the idea of Occidentalism.

Erendiz Atasü and Sezai Karakoç use the technical elements of the fairy tale type in different ways. Atasü used ‘Madam Butterfly’ to rewrite the story as a postmodern tale. The original version of the text is kept within the fairy tale structure and forms the structure that the author transforms. Rewriting of the text embodies the inviolability and prejudice in the perception of civilization. Therefore, the story of Atasü cannot end in a way different from that of the original story.

Although Sezai Karakoç and Erendiz Atasü are different from each other in opinions, it is a common feature for both authors to percept an Eastern character in their works of fiction. The fact that both writers behave in the same way to examine the non-recognition of the East in a respectable way, can be considered as a subconscious recollection of the intercultural dignity of the tale genre. The endings of fairy tales in both texts, which is death, suggest that the expectation of recognition results in hopelessness. In terms of the Marxist text discourse, the text of Atasü does not take the same assessment into the text of Karakoç, while her text in this sense takes on a typical example. The cultural meaning of the well in the world of Sezai Karakoç evokes the metaphor of hope. Considering the dark-chaos-light concepts used in the text that evoke the well, the youngest child has an opposite standing in digging the well. By digging the well instead of falling in it, the character takes an active stand in deciding his fate despite the death he is to face. The birth of light into the well after the death of the child marks the hope of a time where the relationship between the West and the East has two esteemed, equal and mutual subjects.

Giriş

Masal, insanlığın hayatı anlamlandırma, problemlerinin sıkıntılarını hafifletme ve geleceği ümitle inşa etmesinde önemli bir role sahiptir. Gerçeküstü ve günlük hadiselerin iç içe olduğu bu edebî türde padişahlar, krallar, şehzadeler, prensler ve prensesler gibi yöneticiler ana karakter olabileceği gibi sıradan bir kişi, ‘kel bir oğlan’ veya ‘kibrit satan küçük bir kız’ aynı pozisyonda yer alabilir. Keloğlan, insanın pratik düşünme becerisi ile mevki ve şöhret gibi güçlerin oluşturabileceği adaletsizliği yenebileceğine dair ümidi her masalında tekrarlar. Masalın geçmişte kültürlerin iletişimini arttıran fonksiyonu zaman içerisinde değişir. Dünyada ekonomik dengelerin bozulmasıyla kültürlerin taşıdığı özgüven, gelişmekte veya gelişmemiş olanlarında, giderek zayıflar ve edebî türler dolaylı olarak bu durumdan etkilenir. Sömürgeciliğin ideallerini besleyen oryantalist çalışmalar başta olmak üzere pek çok faktör medeniyetlerin kutuplaşmasına hizmet ederek ötekileştirme kavramına zemin hazırlar. Ekonomik gelişmişliği sınıflayan düşünce yapısı, dünyanın doğusu ile güneyinde kalan birçok ülkeyi hayalperest, gelişmemiş, edilgen, yardıma muhtaç gibi niteliklerle tanımlar ve bu değerlendirmeyi dünya konjonktüründe kabul ettirir.

Kendisinin ‘öteki’ olduğunun farkında olan milletlerin hafızasına yerleşen eksiklik duygusu, onların ele geçirilmesini kolaylaştıran bir sisteme dönüştüğü gibi karşısında duran bir düşüncenin de oluşmasına zemin hazırlar. Kültürel kimliğin kaybolması ve belirsizleşmesine karşı edebî metinlerde ortaya çıkan göstergeler postcolonial/postsömürgeci eleştirinin çalışma sahasına girer. Sosyal ve ekonomik açıdan güçlü olan sistemin gelişmekte olan toplumların kimliğini zayıflatıcı tesiri, edebî metinde eleştirel bir dilin oluşmasını tetiklediği gibi bazen koşulsuz bir kabulü doğurabilir (Dobie, 2012:207). Yazarların bir kısmı toplumsal refah açısından güçlü olan medeniyetin tüm unsurlarını öz kültürüne taşıyarak kendisine has yeni bir edebiyat ortamı kurmak ister. Başka bir yazar grubu ise ekonominin kültürel ayrıcalık göstergesi olduğu imajını reddeder, kendi edebiyatının değerli ve devam ettirilmeye layık olduğu üzerinde durur. Her iki bakış

açısında oryantalist düşüncenin mahkûm ettiği Doğu imajının reddedilmesi dikkat çeker.

Edward Said, Doğu medeniyetine karşı geliştirilen önyargının oryantalizmle ilgisini keşfeden isimlerden birisidir. Said, *Oryantalizm: Batı'nın Doğu Algılaşmaları* adlı doktora tezinde, Batı kaynaklı Doğu'ya dair nicelik yönünden birçok araştırma yapılmasına rağmen değişmeyen bir sonucunun olduğuna dikkat çeker (Said 1991: 17). Edward Said ile oryantalizme karşı eleştirel duruş teorik bir zemine oturur ve özellikle Batı dünyasında tartışılabilir bir kavram durumuna getirilir:

“Sanki Doğu, Batı'nın aksine gelişmeyip hep aynı kalyormuş gibi. Zaten oryantalizmin problemlerinden biri de budur. Tarihin dışında kalan, durağan, hareketsiz ve ebedi bir Doğu imajı oluşturmasıdır. Bu ise tarihi olgularla açıkça çelişmektedir. Bir açıdan da bu, Avrupa için ideal bir ‘öteki’nin oluşturulmasıdır” (Said 2016:19).

Batı'nın daha önce görmediği kültürleri tanımlayıcı ve bilgiyi kendisini yüceltmek için kullanması Doğu merkezli söylemde birçok defa dile getirilmiştir: “Beyazlar Afrika'ya geldiklerinde bizim topraklarımız, onların İncilleri vardı. Bize gözlerimizi kapatarak dua etmeyi öğrettiler. Uyandığımızda gördük ki onların toprakları, bizim İncillerimiz vardı.” (Lugarhi, 2000:203).

Oryantalizm kavramına kültür çerçevesinden bakan Jale Parla, Edward Said'in görüşünü isabetli bulur. Zira “Doğu hakkındaki bilinçli ve maksatlı olarak üretilen bilgi, Batı'da vicdani bir değerlendirmeye konu olmamıştır. Bunun nedeni de sömürgeciliktir”. Bilimin iyi amaçlar için olduğu kadar kötü amaçlar için de kullanılabileceğini bilen ve bu konuda öz-denetimi 19.yy.dan beri belli bir duyarlılıkla sürdüren Avrupa, bu tür bir denetimini şarkiyatçılığa uygulamamıştır (Parla 2001: 47). Oryantalist bakış açısının tanımlayıcı ve kısıtlayıcı saptamalarına karşın Doğu'nun (ben) Batı'yı (öteki) mukayese ederek tartışması yeni bir kavramı, oksidentalizmi, oluşturur. Oksidentalizm, iki medeniyet arasında geliştirilen zıt görüşleri kavramsal düzeyde güçsüz kabul edilenin cephesinden gören ve tartışan söylemin bir diğer adıdır:

“...Oryantalizm ve oksidentalizmin Doğu ve Batı'ya dair ürettiği bilgi ve algılar, hem görecelidir hem de zıtlıştırmayı üreten ve besleyen yapıdadır. Gö-

receli bilginin sunduğu Doğu ve Batı'ya dair nitelikler, oryantalist ve oksidentalitist önyargıları pekiştiren bir kutupsallığı barındırmaktadır. Kutupsallığın ifadesi olarak çoğaltılan ikili zıtlıklar, her iki alanın da eleştirilmesinde önemlidir. Oksidentalizm, oryantalizmde Batı'yı hep olumlularla sunan ikili zıtlıklar kendi bakış açısıyla kurgulamaya devam etmekte; bunu yaparken oryantalizm'in tavrını neredeyse kopyalayarak eşdeğer bir zıtlık sunmaktadır" (Koçyiğit 2017: 142).

Ekonomideki sınıflayıcı düşünce yapısının bir tezahürü olan "ben ve öteki" kavramları felsefe disiplininde tanımlanmıştır. Fredric Hegel, Fredrich Nietzsche ve Edmund Husserl bu kavramların düşünce dünyasındaki tanımlarıyla ilgilendikleri gibi estetik göstergelerini de araştırmalarına dâhil etmişlerdir. Bu kavramların edebiyata yansıyan görüngülerini örnekleyen ise Rene Girard adındaki Fransız filozof olmuştur. Girard, *Türkçeye Romantik Yalan ve Romansal Hakikat* (2013) adıyla tercüme edilen kitabı başta olmak üzere eserlerinde ağırlıklı olarak mimetik arzu üzerinde durmuştur. Fransız filozof, "ben ve öteki" algısında önemli rol oynayan taklit etme ve eşitlenme arzusunun edebî eserlerde birer göstergeye dönüştüğünü tespit ettiği gibi dolayımın metin düzeyindeki yapılarını tanımlama yoluna gitmiştir.

Türk edebiyatında "ben ve öteki" olma kavramlarının ilk verileri Tanzimat'tan itibaren görünür bir duruma gelmeye başlar. 1800'lü yıllara kadar üstün ve güçlü bir devletin temsilcisi Osmanlı için Batı, "öteki"dir. Devlet-i Aliyye'ye göre Avrupa'nın askerî gelişmeler hariç, ahlâk ve yaşayış açısından kayda değer bir özelliği bulunmamaktadır. Ziya Gökalp ve Mehmet Akif Ersoy'un temsil ettiği iki farklı fikir hareketi kültürel köken arayışında kendilerinden sonraki düşünsel yönelişleri etkilerler. Gökalp'in Asya kültürüne açılmaya çalışan fikri ve edebî çalışmaları, Türklüğün mitolojik kökenli mirasıyla ilgi kurmuş ve bu etkileşim giderek güçlenen bir yapıya dönüşmüştür (Kanter 2016:80). Mehmet Akif Ersoy'un İslâm'ın Türklüğe kattıklarını hatırlatan ve edebiyatta yaşatan ısrarlı tek kişilik duruşu, Cumhuriyet'ten sonra farklı bir yerlilik kavramı oluşturmuş ve bu temel giderek sağlamlaşmıştır. Ersoy'dan gelen İslâmî edebiyat düşüncesi Necip Fazıl Kısakürek başta olmak üzere birçok yazarı etkiler ve etrafında toplar. Sezai Karakoç da aynı hassasiyetle devam eden kolu besler ve geliştirir.

1930'lı yıllardan itibaren Toplumcu Gerçekçilik, Türk edebiyatında sınıflara ayrılmış toplum yapısını daha ziyade köy hayatı ve yöneticiler arasındaki uyumsuz-

luk üzerine kurgular. Sadri Ertem, Sabahattin Ali, İlhan Tarus, Orhan Kemal ve diğer temsilcileriyle bu görüş söylemini öykülerde oluşturur ve kendilerinden sonraki edebiyatı etkilerler (Kacıroğlu 2011:308). Toplumcu Gerçekçi bakış açısının halkın ezilen tüm kesimlerine vaat ettiği eşitlik arzusu kadın kalemını besler ve feminizm adıyla yeni bir akımın oluşmasına zemin hazırlar. Erendiz Atasü, öykülerinde Marksist ve feminist söylemi benimser ve eserlerini sınıfsal yapının tüm dünyadaki görüntüleriyle ilişkilendirir. Türk edebiyatı, Cumhuriyetin ilanından sonra farklı bakış açılarıyla yeniden kurulurken coğrafyaya aidiyet ruhu değişmez.

Edebî söylem olarak Batı’ya, daha ziyade Doğu’yu mistisizm ve miskinliğe mahkum eden düşünceye, karşı duruşun dönüştürülmüş masal ile alegorik bir boyuta taşınması bazı yazarlarda dikkat çeker. Masala ait özellikleri “ben ve öteki” dilinin inşası için kurgu ve kurmacaya taşıyan isimlerden ikisi Erendiz Atasü ve Sezai Karakoç’tur. Atasü ve Karakoç’un eserlerinde fikrî düzeyde bir benzerlik söz konusu olmamasına rağmen bu çalışmaya konu olan metinlerinde coğrafik kimliğin aynı türle temsil edildiği görülür. Doğulu ötekinin metindeki ironik göstergesinin masalla oluşturulması ve her iki metnin ölüm temasıyla neticelenmesi kültürel varoluşun bilinçaltında aynı dinamiklerden beslendiğini düşündürür. Bu çalışma, iki yazar üzerinden Atasü’nün “Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse”, Karakoç’un “Masal” adlı eserlerine bakılarak “ben ve öteki” fikrinin ortaklıklarına dikkat çekilecektir. Araştırmada hedeflenen kavramsal yaklaşım iki yazarın eserlerinde yer alan karakterler üzerinden yabancılaşma, ben ve öteki, efendilik ve kölelik alt başlıkları çerçevesinde ortaya çıkarılacaktır.

Sezai Karakoç “Masal”

Sezai Karakoç, “Masal” adlı manzumesinde bu türün imkanlarını kullanarak Doğu Batı karşıtlığını irdeler. Karakoç, masal türünün tipik özelliklerini metnine taşımaz. Sadece bazı motifleri -yedi sayısı, en küçük oğul ve başarı, olağanüstü hadiseler- kullanır. Metin masal formunun tipik tekerlemeleriyle başlamaz. Doğu’da yaşayan bir babanın yedi oğlunu sırasıyla Batı’ya göndermesi ve neticesinde yaşanan kayıplar vakayı belirler. Metinde her bir çocuğun hikâyesi ayrı bir bölüm olarak kronolojik bir seyir içerisinde verilir. Metnin girişi olarak kabul edilecek ilk bölümde, Doğulu baba ve oğullarının Batı’nın

gelmesinden önce birlikte yaşadıkları üzerinde durulur: “Doğu’da bir baba vardı/ Batı gelmeden önce/ Onun oğulları Batı’ya vardı” (Karakoç 2013:409).

Metnin anlatı planında Doğu, baba ve oğullarının meskenidir. Şiirde, Batı, Doğulu oğlun kaderini belirleyen ve sonunu hazırlayan bir mekâna dönüşür. Bu durumda Doğu mesken olma özelliğini giderek kaybeder. “Ben ve öteki” kavramlarını görünürlüğe taşıyan iletişim, iki ayrı medeniyetin karşılaşmasıyla başlatılmış olur. “Ben”, kendi bilincine varmış olan bir öznedir. Kendini bir “ben” olarak duyumsamak ve kendisiyle kendisi olmayan arasındaki sınırı çizmek anlamına gelir. (<http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Bildiri/Ali-Osman-Gundogan-Ben-Oteki.pdf?i=1> 31Ekim 2018’de erişildi)

Metnin giriş bölümünde Doğu’nun masal dünyasıyla ve Batı’nın modernle ilişkili durumu net bir şekilde görülür. Batı, ekonomisini şekillendiren sömürge modelinde kendisinden farklı olana karşı bir tecrübe sahibidir. Batılılar, Doğulu erkek çocuk gelmeden oryantalizm çalışmalarından derlediği bilgiyle ona nasıl davranması gerektiğini bilir. “Medenileştirme” kelimesinden hareketle toplumda davranış ve tutum değişikliği oluşturarak halkı ileriye götürmek anlamına gelen bu yapı, “ben” kavramıyla ilişkilendirilebilir. Genel olarak gelişmekte veya gelişmemiş toplumları nesne konumuna düşüren medenileştirme girişiminde, Doğulu bir kimsede kendisine ait olanın değerli olmadığı izlenimini oluşturmayı önceler (Demir 2011:26).

Doğulu babanın ilk oğlu Batı’ya gittiğinde şatafatlı törenlerle karşılaşır. Gece uykusunda öldürülür ve bilinmeyen bir yere gömülür. Babası bu durumu havanın ansızın kabaran gözyaşlarından anlar. Baba çaresiz değildir. Öcünü alması için kardeşini yollar. Bu evlat da güzel bir kıza aşık olur. Kaybolan iki kardeşini bulmak için giden üçüncü oğul asıl işini bir süre sonra unuttur: “İş çoktu kardeşlerini aramaya vakit bulamadı/ Sonra büsbütün unuttu onları / Şef oldu buyruğunda birçok kişi/ Kravat bağlamasını öğrendi geceleri / Gün geldi mağazası oldu onu parmakla gösterdiler / Patron oldu ama hâlâ uşaktı / Ruhunda uşaklık yuva yapmıştı çünkü” (2013: 410) Üçüncü oğul, aynı zamanda Batı’yı ev/vatan belleyip kendi evine dönmeyenleri temsil eder. Aidiyet ruhunu kaybetmiş, dolayısıyla özne olma arzusunu bırakmış bu şahıslar kozmopolit olarak tanımlanabilir (Engin 2015: 25).

Tanıma arzusunu başlatan öge olarak yabancılaşma bir şeyi ya da kimse-

yi başka bir şeyden ya da kimseden uzaklaştıran, başka bir şeye ya da kimseye yabancı hale getiren eylem ya da gelişmedir. Daha özel olarak felsefede ise yabancılaşma, şeylerin, nesnelere bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi, daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunulan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi duymama hatta bıkkınlık ya da tiksinti duyma anlamına gelir (Hançerlioğlu 1980: 202). Bu tanımdan hareketle denilebilir ki yabancılaşma özne ile nesne ya da bilinç ile şeyler arasındaki ilişkinin bozulmasıdır. Hegel, sanat uğraşısını kendisini ve ötekini kavrama açısından önemli bir anlamlandırma uğraşısı olarak görür:

“Düşünen tin, ‘özünden çıkarak yabancılaşan şeyi, düşünceye dönüştürmek ve yeniden kendisine döndürmek’ suretiyle kendi yarattığı ‘öteki’ olan sanat yapıtlarında ‘kendisini kavrar’. Düşünen düşün ‘öteki’, sanat yapıtıyla girdiği uğraşta kendisini yitirmez; kendisinden ayrılarak ötekileşen şeyi kavrama yeterliliğini korur; kendisini ve karşıtını kavrar” (Kula 2011:11).

Karakoç’un “Masal” adlı şiirinde öteki olarak karşısına çıkan karşıtını kavrama uğraşısında üçüncü oğlun bir uşağa dönüşmesi “efendi köle” diyalektinde kaybedilmiş birinci aşamayı işaret eder. Babanın ilk üç oğlunun Batı’yı fiziksel ortamında tanıma girişimi dördüncü oğulda bilgi boyutuna taşınır. Nitekim bu oğul okur ve bilgin olur. Bilgi, bu erkek çocukta diğer oğullarda yaşanan akıbeti değiştiremez. Bu durum, babasına evin kutlu koyunundan gelen kara bir sütle ayın olur: “Kendi oymak ve ülkesini/ Kendi görenek ve ülküsünü/ Günü geçmiş bir uygarlığa yordu/ Kendisi bulmuştu gerçek uygarlığı/ Batı bilginleri bunu kutladı/ O da silindi binlercesi gibi” (2013:411).

Bilgi ile karşıtını tanıma ve “ben” e dönüşme arzusu Doğulu babanın ümitlerinin tükenmesiyle neticelenir. Beşinci oğul şiirle, altıncı çocuk ise ‘kaldırım taşlarını sayarak’ ve ‘geceyi gündüze karıştırarak’ kendilerini yok ederler. Babanın intikamını almak yedinci çocuğa kalır. “Masal”da yer alan yedi oğul, Yahya Kemal Beyatlı’nın “Mehlika Sultan” adlı şiirindeki yedi genci hatırlar. “Mehlika”daki yedi gencin aşklarını bulmak için çıktıkları sevdâ yolculuğunun neticesiyle Karakoç’un şiirinde yer alan yedi erkek çocuktan altısının akıbeti aynıdır. Yedi gencin sevdâ yolculuğu bitmeyecek bir arayışı da işaret eder:

“Bu emel gurbetinin yoktur ucu;
Daima yollar uzar, kalp üzüdür;
Ömrü oldukça yürür her yolcu,
Varmadan menzile bir yerde ölür” (Beyatlı 1990: 116).

Hilmi Ziya Ülken’in Doğu-Batı düşünce farklılığına işaret eden yorumu “ben ve öteki” kavramlarıyla benzerlik teşkil eder. Ülken’e göre Avrupa düşüncesi hükmetmek için objeye veya âleme çevrilir. Doğu ise âleme başkalarını bulmak için kendi kendisine, kendi varlığına çekilir ve ne kadar genişlerse o varlıkla o kadar birleşir. Bakış açısındaki farklılık Doğu’da objeye hükmetme arzusunun zayıf kalmasına sebep olur (Ülken 1964: 27). Karakoç’un şiirindeki oğullar Batı dünyasına hükmetmek üzere bakmazlar. “Masal”da altı defa tanıma ve tanınma arzusunu Doğu aleyhinde bitiren kısır döngüyü değiştirecek gücün yedinci oğulda olduğu yetişme koşullarının detaylandırılmasıyla hissettirilir. En küçük oğul, Batı’nın en büyük şehrinin en büyük meydanında durur ve Batılıların kendisini değiştirmemeleri için Tanrı’ya dua eder. Yakarışına cevap olarak gelen ilhamla bir kuyu kazmaya başlar: “Kendisini değiştirmesinler diye/ Sonra ansızın ona bir ilham geldi/ Ve başladı oymaya olduğu yeri/ Başına toplandı ve baktılar Batılılar/ O aldırmaı bakışlara/ Kazdı durmadan kazdı” (2013:412).

Ona bakanlara şu cümleleri sarf eder: “Altı oğlunu yuttuğunuz/ Bir babanın yedinci oğluyum ben/ Gömülmek istiyorum buraya hiç değişmeden/ Babam öldü acılarından kardeşlerimin/ Ruhunu üzmem babamın/ Gömün beni değiştirmeden/ Doğulu olarak ölmek istiyorum ben” (2013:413).

Yedinci erkek çocuğun bir kuyu kazarak yerin altına gömülme isteği “ben ve öteki” mücadelesi açısından bilinçaltına gidişi temsil eder. Bilincin derinliğine çekilmek isteyen son oğul, duasına gelen cevabın ilhamıyla bir çözüm bulur. Fakat kendisini ve karşıtını kavrayacak süreç henüz gerçekleşmemiştir. Nitekim kuyu problemin bitişini simgelemez:

“Bilinçdışı bir yönüyle bireyin uğraşmak, yüzleşmek veya mücadele etmek zorunda olduğu korku/kaygılarının taşıdığı giz ve bu gizın ördüğü kalın duvarlarla çevrili, türlü düşmanların olduğu bir yerdir. Her bireyin kendi mental dünyasında barındırdığı bir kuyusu vardır. Mücadeleden korktuğu, başaramayacağını düşündüğü, ötelediği birçok şeyi bu kuyulara hapseder. Ancak hayat

denen mucizevî ve bir o kadar zevkli olguyu elde etmenin yolu kuyulara hapsedilenlerle mücadeleden geçer. Yaşama dair her bir mücadele kuyuda karşılaşılan bir düşmanı alt etmektir” (Balkaya 2014: 57).

Doğulu yedinci oğlun konuşabilme cesaretine sahip olması ve kendisini “ben” olarak algılamaya çalışması sözden öteye geçemez. Batılılar günlerce çukurda aç olarak bekleyen bu oğlu ikna edemezler. “Öteki”nin ikna olmaması süreci durdurur. “Öteki”, “ben” için bir diyalog kaynağıdır. “Ben” de “öteki” için aynı işlevi görür. Her iki unsur birbirlerinin ufkunu işgal eder. İki tarafı var eden bu diyalektik ilişkidir. Bu ilişki onları toplumsal kılan ve birlikte var eden döngüdür. (<http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Bildiri/Ali-Osman-Gundogan-Ben-Oteki.pdf?i=1-1> Kasım 2018’de erişildi)

Günden güne eriyen yedinci oğlun ölüm anında bulunduğu çukura göklerden nurdan bir sütun iner. Batılılar, bu sütunu kaldıramaz ve burası ziyaret edenlere şifa dağıtan bir yere dönüşür. Doğu’ya ait anlatı özelliklerini masal üzerinde barındıran bu metinde, problemi çözecek en küçük erkek çocuğun Batı’yı reddetmesi ve bir süre sonra ölmesi bu türe mahsus olan mutlu son içeriğiyle çelişir. Bu netice iki noktadan değerlendirilebilir: Birincisi, Batı medeniyetine Doğu kimliği ile yola çıkan oğullar masalın dünyasındaki hayallerle oraya giderler. Doğulu erkek çocukları, Batılıların karşısında güç kazanamaz ve her defasında yenilir. Gerçeğin değişen dünyasında Doğulu gençler duydukları sözlere, peri gibi güzel kızlara, bilginin etiketlerine ve paranın büyüdü dünyasına kanarlar. Yedinci oğul bildiğini haykırma şansına sahip olsa da bu durum tanınmayı beraberinde getirmez. “Efendilik-kölelik” diyalektiğinde tanınmanın diğer evresi gerçekleşmeye başlar ki bu durum ölmeyi tercih etmek ya da delirmektir. Yedinci oğul inançlı biri olarak kendisini Tanrı’nın iradesine teslim eder ve yaşamı açlık dolayısıyla son bulur. Kendisinden önce giden ve dönemeyen kardeşlerinin hepsi için radikal bir eylemi ancak son oğul yapabilir (Ertan 2015:27). Zira Batı’ya gitmek, tanımak, bilgi olarak öğrenmek şiirin başında olduğu gibi tek taraflı bir diyalog arzusunu ortaya koyar. Yedinci oğul, ölümüyle Batı için şifa olacak bir ışık kaynağını onların toprağına eker. “Öteki”nin ben karşısında tanınma durumu ancak kendisini feda etmesiyle mümkün olur. İkinci anlamı ise metnin Doğulu bir baba ve oğullarını anlatması dolayısıyla en küçük

çocuğun kazdığı kuyunun yorumlanması gerekliliğidir. Geleneksel anlatılarda kuyuda arzu edilen ya da arzu edilen sevgilinin aksi görülür. Ancak bu hayal kavuşmayı değil, sona yaklaşıldığını haber verir:

“Türklerin Avrupa macerası, Batılılaşma hayalleri de dipsiz kuyuya benzer. Yedi gencin yolculuğun sonunda suya “korkulu gözlerle” bakması gibi akılselikle hareket eden Müslüman Türkler de zamanla Avrupa medeniyetine karşı endişeyle yaklaşırlar. Karanlık kuyu yedi gence ölümü, bilinçli Türk aydınına da yok oluşu hatırlatır. Batı medeniyetiyle uzlaşamayacağını fark eden bilinçli Türk aydınları bu hülyadan vazgeçmek ister, etrafındakileri de bu hususta uyarır. Bu uyarılara kulak vermeyenler hayal gemisinde yolculuklarına devam ederler” (Güneş 2014:52).

Sezai Karakoç’un manzumesindeki kuyu bir kuluçka dönemini işaret etmektedir. Kozasına çekilen bilinç kendisini beklemeye terk eder. Bu anlatıya kuyuya düşmek değil, bizzat kuyuyu oluşturmak açısından bakıldığında Hz. Yusuf’un günah karşısındaki tercihi hatırlanır. Sarayda zinaya bulaşmak yerine zindana düşmeyi tercih etmesi gibidir son çocuğun kuyusunda ölmeye karar vermesi. Klasik metinlerde problemi başlatan kuyu metaforu bu anlatıda problemi bitiren bir özelliğe bürünür. Karanlıktan çıkan nurlu ışık, kendine hâkim olma ve çözümü daha üstün bir varlığın getireceğine inanma olarak yorumlanabilir.

Erendiz Atasü “Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse”

Erendiz Atasü ‘nün öyküsü, Puccini’nin bestelediği Madam Butterfly adlı operasının Marksist yöntemle yeniden yazılmasıdır. Amerika’da ilk olarak John Luther Long tarafından kısa bir hikâye olarak yazılan eser daha sonra Puccini tarafından 1904’te operaya taşınmıştır. Madam Butterfly’da vaka, Geyşa Çoi Çoi San’ın Amerikalı denizci Pinkerton’la yaşadığı geçici evlilik ahbine büyük bir anlam atfetmesi ve nihayetinde gönül macerasından öteye gidemeyecek bir ilişki olduğunun farkına varmasıdır. Bu ilişkiden bir oğlu olan Pinkerton, yıllar sonra karısıyla beraber Çoi Çoi San’ı ziyaret eder ve oğlunu ondan alır. Madam Butterfly, aşkını, dinini, adını ve oğlunu kendisinden alan Amerikalı sevgiliye en son vereceği cevap intihardır (<https://northernballet.com/madame->

butterfly/the-story 3 Kasım 2018’de erişildi).

Erendiz Atasü, söylence olarak nitelediği “Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse” öyküsünde modernizm ile birlikte kültürler arası kaybedilen eşitlik ilkesini masal şeklinde yeniden yazarak irdeler. Öykünün alt metnini Madam Butterfly ile kuran yazar, bu türü Amerikalı Subay Pinkerton ve onun temsil ettiği kapitalizmi ironik dile taşımak için kullanır. Bu edebî tür, Japon Çoi Çoi San’ın masala inanan ve aldanan tarafını temsil ederken Pinkerton için ilişkisinin egzotik Doğu imgesini tamamlayan bir gönül macerasıdır.

“Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse” metninin henüz başlığında öykünün başka bir mecraya taşınacağı okuyucuya hissettirilir. Metnin orijinalinde kendisini öldüren Madam Butterfly, ölmeyi reddederek Doğu’nun Batı menşeli kapitalizm karşısında konuşabilecek, tenkit edebilecek ve ölmeden tanınabilecek duruma getirilmek istenir. Yazar, Madam Butterfly’ın öyküsünün yazılışından seksen yıl sonra tekrar kaleme aldığı bu metni orijinal hali tamamlanincaya kadar masalın anlatma imkanlarından ayrılmaz. Metnin tekerlemesi modern bir masalın kurgusundan hareket edildiğini hemen belli eder:

“Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal iken, pire berber iken, eskimiş dünyamız 19. yüzyıldan 20. yüzyıla yuvarlanırken, ABD derler genç bir ülke, Japonya derler yaşlı mı yaşlı, uzak mı uzak, adalardan, kiraz baharlarından, sislerden oluşmuş bir masal diyarına bir donanma gönderdi; tüm dünya gücünü kuvvetini görüp de anlasın diye. Pırıl pırıl silahları, gıcır gıcır makineleri olan, gerçek mi gerçek, madensel mi madensel bir donanma... O donanmada, üniformalarının düğmeleri parlayıncaya kadar cilalanmış, yakışıklı mı yakışıklı deniz subayları vardı. Ve aralarında bir teğmen, ismi Pinkerton. Genç, uzun boylu ve alımlı...” (Atasü 2012:87).

Metnin girişinde Batı ve onun uzantısı kapitalizmin görüntü olarak Doğu üzerindeki tesiri ‘madensel bir donanma’ sözcük grubuyla verilir. Deniz subayı Pinkerton, üniformasının parlak düğmeleriyle gemiden inerken abidevî bir görüntüye sahiptir. “Ben ve öteki” kavramları açısından henüz masalın başındaki tekerlemede “ben”i/özneyi Pinkerton, “öteki”yi/nesneyi ise Çoi Çoi San’ın temsil edeceği belli olur. Pinkerton, etkileyen ve değiştiren kişi konumundadır. Tüm özelliklerini Amerika’nın donanmasındaki madensel gemiden alır. Dolayısıyla

metinde “efendi”nin gücünü temsil eder (Oyserman; Elmore; Smith 2012:77). Bu yüzden Çoi Çoi San’a orijinal metinde ‘benim kelebeğim’ manasına gelen ‘my Butterfly’ adını verir. Japon gejša, kültürünü temsil eden ismi bırakır ve kendisine verilen Butterfly’ı kabul etmesiyle Pinkerton’ın efendiliğini kabul etmiş olur. Amerikalı subayın eşi olmak için her şeyi yapmaya hazırdır. Öykü/masalda gejša Çoi Çoi San ve Pinkerton’u tasvir eden cümlelerde eşitsizliğin çizgileri netleştirilir. Madam Butterfly, inci çiçeği kadar beyaz ve ince; bahar esintisine boyun eğmiş söğüt dalı kadar uysaldır. Pinkerton ise hava kadar uçucu, hava kadar gerekli ve vazgeçilmez bir yakınlık hissedilen insan olduğu dahi düşünülmemeyen bir erkektir:

“Tanrısı ona bir isim armağan etmişti, “Butterfly”... Karşılığında ona her şeyini, gejšalığını, Japonluğunu, Çoi Çoi San’lığını sundu. Ne tasa... O Pinkerton’u seviyordu; Pinkerton da onu... Derken Pinkerton’un görevi bitti; düşler ülkesini bırakıp gerçekler ülkesine, Uzak Doğu’dan Yeni Dünya’ya, sevdadan evliliğe dönme zamanı geldi. Pinkerton gözleri yaşlı Butterfly’ı yeniden dönme sözleriyle yatıştırıp demir zırhlısına bindi ve engine açıldı” (Atasü 2012:88).

Fredrich Wilhelm Hegel’e göre bilincin taşıyıcısı ve geliştiricisi olan “ben” tinin kendi kesinliğidir. Bilgi yoluyla “ben” kendi varoluşunun saltık kesinliğine ulaşır. “Ben” dışsal gerçeklikle; yani tarihsel, siyasal ve toplumsal koşullarla savaşıyor, onları irdeleyerek kendi öznesinin farkına varabilir. Bu süreci başlatan durum ise düşünme eylemini harekete geçiren, arzuyu temsil eden bir nesnedir. Düşünme ve farkına varma olarak tanımlanabilecek bu mücadelenin ideali ‘kendi kesinliğini hakikat düzeyine çıkarmaktır’ (Kula 2010: 218).

Çoi Çoi San ise kendi benliğine ulaşacak kanalları kapatır ve arzusunun nesnesi haline gelir: “Memleketlileri, gelenekleri ayaklar altına alan Çoi Çoi San’a ilençler yağdırdılar. Ne gam!.. Butterfly aldırmadı, o Pinkerton’u seviyordu, Pinkerton da onu... Tüm amacı “Madam Pinkerton” olabilmektir. Ama yalnızca “Madam Butterfly” olabildi” (2012:88).

Pinkerton, Butterfly ile aşkı süresince başlangıçtaki belirleyici pozisyonunu korur. Hegel diyalektinde, insanın bilinç olarak kendisiyle yetinemeyen bir varlık olduğu ve kendi kendisinin dışına çıkmak için bir çatışma içerisine düştüğü ileri sürülmektedir. Bu yüzden kendisini bırakıp ötekine yönelir. An-

cak bu yönelişte kişi kendisini tamamen unutmaz. Çıktığı bu yolda iki husus onunladır: “Tanıma ve tanınma”. Tanırken tanınmayı amaçlar. Tanıma süreci bir savaşım alanını ifade etmektedir. Bu savaşın içsel bir arzuyla veya tanıma güdüsüyle sosyal bir ortama taşınma zorunluluğu bulunmaktadır. “İnsanlar birbirlerinde kendilerini bulmak istemek zorundadırlar.” Lakin kişiler dolaysız ve doğallıkları içinde kaldıkları sürece bu tanıma ve tanınma gerçekleşemez (Kula 2010:224).

Pinkerton, Japonya’dan ayrılma zamanı geldiğinde henüz rıhtımdan ayrılırken deniz havasının ferahlığıyla ilişkisini unutturur. Çoi Çoi San gejšalığını, dolayısıyla Japonluğunu bir kenarda bıraktığı ilişkisindeki bütün önemini kaybeder. Pinkerton’dan bir erkek çocuğu olması bile Madam Butterfly’a aşkını geri getiremez. Aksine başka bir üzüntüyü hayatına davet eder. Eski sevgili, Bayan Pinkerton ile beraber Japonya’ya oğlunu almak üzere tekrar döner. Oğlunun elinden alınmasına gösterdiği tepkisi yine tanrı görünömlü Amerikalı subayın özne olma durumunu belirginleştirir: “- Tabii, dedi Butterfly, haklısınız. Çocuğun yeri babasının yanındır, babası şereflı bir Amerikan subayı, anası bir Japon gejšası ise, eđer...” (2012:90)

Metindeki yabancılaşma durumu ise Japon gejša Çoi Çoi San üzerinde gerçekleştirilmiştir. Sevdığı denizci subayı ülkesine döndüğünde kendisi başta olmak üzere her şeye yabancı hisseder. Hem toplumuna hem de kendi hislerine karşı aşinalık hissini kaybetmiştir. “Ben ve öteki” olma açısından yine Çoi Çoi San’ın tanınma açısından yapabileceği tek hamle kalmıştır, intihar etmek. Kültürünün onurlu bir insanın hatalarını çözmesi yolundaki bir geleneği olan intiharda kendi “ben”ini ortaya çıkarabilecektir. Madam Butterfly, bu eylemiyle ölümsüz aşkın sembolüne dönüşebilir. Öyküdeki alt metnin bittiği noktadan sonra anlatıcı metni farklı bir boyuta taşıyarak Doğu ve masalla belirginleştirilen “öteki” olma durumu değiştirmek ister:

“Bana ne, dedi Madam Butterfly, bıktım artık. Ölürlen ölümümün bir işe yarayacağını sanmıştım. Baksanıza oğlum bile beni unuttu, Pinkerton’sa, üzöldüyse bile deniz havasında hemencecik iyileşiverdi... Üstelik benden sonra kimse akıllanmamış; binlerce Japon, Güney Koreli, Vietnamlı kız Amerikan askerlerinden gebe kalmış. Bu düşüncesizliğı protesto ediyorum. Ölmeyeceğim

işte, yaşayacağım herkese inat...” (2012:90)

Madam Butterfly, Erendiz Atasü’nün yeniden yazdığı metinle “ben”inin bilincine varmak ister. Fakat Doğulu bir kişinin var olabilmemesinin sadece ölümlüyle mümkün olabileceği zorunluluğu karşısına çıkarılır:

“Saygıdeğer geyşa, bunu yapamazsınız. Siz insanlığın ortak kültürünün malısınız. Sonra Giuseppe Giacosa bu librettoyu nasıl yazar? Sayın Puccini bu operayı nasıl besteler? Aşkın yüce ıstırabını, bekleyişin hüznünü, boşa çıkan umutlardaki derin kederi ve kadınların yazgısını, müziğin tanrısal gücüyle insanların yüreğine kim, nasıl iletebilir? Sonra, Madam Butterfly rolüyle ünlünen bütün o soprano-ları düşünün. Renata Tebaldi, Maria Callas... Onlara bunu nasıl yaparsınız?” (2012:90)

Madam Butterfly özne olmayı, II. Dünya Savaşı sırasında Amerika tarafından Japonya’ya atılan atom bombası saldırısını hatırlatarak tekrar dener:

“-Olamaz, dedi Madam Butterfly, benim yaşadığım kente, Nagazaki’ye, Pinkerton’un memleketlileri atom bombası atmamış mıydı?

- Sen sus, dediler, onlar eskidendi, karıştırma şimdi” (2012:91).

Çoi Çoi San, modern bireyin özgürlüğünü ilan ettiği çağda da konuşamaz. Sözü sürekli geçersiz kılınır. Öfkelenen Butterfly, Amerikan Bayrağı ve kıyafetlerini yırtar. Bu davranışları aklını kaçırdığı şeklinde yorumlanır. Akıl hastanesine kapatılarak sesi kısılır. Hem Doğulu hem de kadın olarak öyküde var olamaz. Metnin sonunda Madam Butterfly tekrar intihar etmeye karar verir:

“Yalnız küçük bir sorun var, dedi Madam Butterfly, söylencenizde ufak bir değişiklik yapmak zorundasınız. Aşkımı yitirdiğimden kıymıyorum canıma; o seksen yıl öncede kaldı. Dünya 20. yüzyıldan 21. yüzyıla dönerken ağır ağır, başka bir nedenle harakiri yapacağım. Kendimi yitirdiğim için öleceğim” (2012:93).

Madam Butterfly, Erendiz Atasü tarafından yeniden yazılarak postmodern bir bakış açısıyla bireyin özgürlüğü ve kendisini ifade etmedeki kat ettiği mesafeler çerçevesinde değerlendirilir. Metnin anlatı tekniğinde benimsenen masalın ironik kullanımı öykünün sonunda netleşir. Öykünün Pinkerton lehinde tamamlanması, Rene Girard’ın ‘insanlar birbirleri için birer Tanrı olacaklar’ de-

ğerlendirmesini hatırlatır (2013:5).

Marksist yöntemin metni ümitsizlikle bitirmesi entelektüel bir yalnızlığı düşündürür. Masalın mutlu sonunu bekleme alışkanlığını işaret eden kolektif şuurdan bireye dönen anlatı uğraşısında artık bilinen bilgilerin yeri olmadığı okuyucuya hatırlatılır. Madam Butterfly, ölümüyle yine kapitalizmin kölesi durumuna gelir ve ticari bir beste halinde yaşamaya devam eder.

Sonuç

Sezai Karakoç’un “Masal” ve Erendiz Atasü’nün “Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse” başlıklı metinlerinde masal, Doğu kimliğini yansıtan oksidentalist bir söyleme dönüşmüştür. Her iki metinde Doğu ve Batı karşıtlıklarıyla ele alınır. İki yazarın metninde Batılılar “ben ve öteki” ilişkisi çerçevesinde “ben”i/ özneyi temsil eder. Sezai Karakoç’un “Masal”ında bir topluluğu temsil eden Batı, Doğulu bir babanın altı oğlunu yener ve dolayısıyla tanınma arzusu neticesiz kalır. En küçük çocuğun değişmek yerine ölümü tercih etmesi masalların tipik sonunu değiştirir ki “efendilik-kölelik” diyalektiğinde özne olmayı temsil etmez. Erendiz Atasü’nün “Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse” adlı öyküsünde “ben”i Amerikalı Subay Pinkerton temsil eder. Kapitalizmin verdiği ekonomik gücün metindeki sesi olan Pinkerton’un aşk ilişkisindeki tanımlayıcı ve değerlendirici pozisyonu hiç değişmez. Dolayısıyla Atasü’nün metninde Batı’yı temsil eden kapitalizm metnin “ben”ini temsil eder. Oryantalizmin belirlediği statü farkının masal şeklinde bir söyleşime dönüşmesi alegorinin somutlaştırılmasını kolaylaştırır. Doğu Batı ilişkisinde “öteki”nin ikinci bir kişilik olmadığı ve “ben”in olmadığı bir şeyi temsil ettiği her iki örnek metinde açıkça görülür. Her iki medeniyetin öne çıkan algıları zıtlık içinde ortaya konulurken “öteki” zayıf tarafı, “ben”in ise güçlü ve olumlu statüyü temsil edecek şekilde kurgulanması metnin yapısına sirayet eden zihinsel bakışın fark edilmesini sağlar.

Karakoç ve Atasü, oryantalizmin kendisine benzemeyen kültürleri sınırlayıcı tanımından yola çıkarak masal türüne indirgediği Doğuluyu yine aynı türü dönüştürerek karşı bir söylem oluşturmuştur. Metin olarak her iki yazarın çalışması oryantalizmi yorumlayan Doğulunun oksidentalist davranışı olarak görülebilir. Gerek Atasü’nün öyküsü gerekse Karakoç’un manzumesinde yer

alan zıtlıklara dayalı kavramsal görüntüler oksidentalizm düşüncesini destekler.

Masal türüne dair teknik unsurların Erendiz Atasü ve Sezai Karakoç'ta kullanılması farklı boyuttadır. Atasü, "Madam Butterfly" adlı öyküyü postmodern masal şeklinde yeniden yazmak için faydalanmıştır. Metnin yeniden yazılması medeniyet algısındaki değişmezliği ve önyargıyı somutlaştırır. Bu yüzden Atasü'nün metni orijinal öyküdekinden farklı bir şekilde sonlandırılmaz.

Sezai Karakoç'un metninde Doğulunun Batı'da varoluşunu basamaklandırmış ve ancak yedinci hamlede "öteki" "ben" olmanın bilinciyle konuşabilmiştir. Konuşma diyalogu başlatan bir unsur olsa da bu metinde monolog formunda kalmıştır. Zira Batılılar Doğulu gencin sözlerini dikkate değer bulmamıştır.

Sezai Karakoç ve Erendiz Atasü bakış açısı olarak birbirlerinden farklı olmalarına rağmen her iki yazarın Doğulu olmayı masal içerisinde kurmacaya taşıması ortak bir özelliktir. Her iki yazarın Doğu'nun saygın bir şekilde tanınmamasını irdelemek için aynı türden hareket etmeleri masalın kendi zamanındaki kültürlerarası saygınlığını bilinçaltında hatırlamaları olarak değerlendirilebilir. Masalların sonunun her iki metinde ölümle neticelenmesi tanınma beklentisinin ümitsizlikle sonuçlanmasını düşündürür. Marksist metin söylemi açısından Atasü'nün metni bu anlamda tipik bir içerik göstergesine bürünürken aynı değerlendirmeyi Karakoç'un metnine taşımak imkân dâhilinde değildir. Sezai Karakoç'un düşünce coğrafyasında kuyunun kültürel anlamı ümide taşınacak metaforu çağrıştırır. Kuyuyu çağrıştıran karanlık-kaos-ışık kavramları düşünüldüğünde en küçük çocuğun kuyuyu kazmasında tersine bir durumu söz konusudur. Kuyuyu kazmak, doğruyu yapmak adına bir tercihi ve neticesine razı olmayı düşündürmektedir. Çocuğun ölümünden sonra kuyuya ışığın doğması, Batı ve Doğu ilişkisinin saygın, eşit ve karşılıklı iki öznenin var olduğu bir zamana olan ümidi imler.

Kaynakça

- Atasü, Erendiz (2012), *Dullara Yas Yakışır*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Balkaya, Adem (2014), “Halk Anlatılarında Kuyunun İşlevselliği Üzerine Bir Okuma, *Millî Folklor*, Yıl 26, Sayı 102 s.53-64.
- Beyatlı, Yahya Kemal (1990), *Kendi Gök Kubbemiz*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Demir, Ali (2011), Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotlar Vaka Analizi: Belçika Krallığı’nın Kongo’daki Sömürge Dönemi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, c.7, Sayı 14, s.117-141.
- Dobie, Ann B. (2012), *Theory Into Practise Introduction to Literary Criticism*, USA: Lyn Uhl.
- Engin, Ertan (2015), Sezai Karakoç’a Göre Batı ve Batı Karşısında Doğulunun Masalı *Türk Dili*, CVIII, s.760,s.20-28.
- Girard, Rene (2013), *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Gündoğan, Ali Osman “Ben ve Öteki” <http://www.aliostmangundogan.com/PDF/Bildiri/Ali-Osman-Gundogan-Ben-Oteki.pdf?i=1> (1 Kasım 2018’de erişildi)
- Güneş, Mehmet (2014), “‘Mehlika Sultan’dan ‘Masal’a Yedi Doğulu Gencin Batı’yla İmtihanı” *Künye dergisi*, 4: 52-56.
- Jhally, Sut (2016), Edward Said ile Oryantalizm’e Dair (Çev. Adem KÖROĞLU), *Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, s.167-178.
- Kacıroğlu, Murat (2011), *Türk Öykücülüğünde 1940 Kuşağı ve Toplumcu-Gerçekçi Yönelişler*, Sivas: Asitan Yayıncılık.
- Kanter, Fatih (2016), Milli Edebiyat Dönemi Türk Şiirinde Kimlik İnşası, *Bizim Külliye*, S.67, s.77-81.
- Karakoç, Sezai (2013), *Gün Doğmadan Şiirler*, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Koçyiğit, Demet (2017), Batı’yı Kurgulamak- Doğu’yu Sunmak, Doğu’yu Kurgulamak - Batı’yı Sunmak: Oksidentalizm’de Ben ve Öteki, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.57, S.57, s.133-160.
- Kula, Onur Bilge (2010), *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı, Cilt 1*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kula, Onur Bilge (2011), *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı, Cilt 2*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lugarhi, Raimondo (2000), *Sömürgecilik Tarihi*, (Çev: Halim Ünal) İstanbul: E Yayınları.
- Oyserman, Daphna; Elmore, Kristen; Smith, George (2012), “Self, Self Concept, and Identity”, *Handbook of Self and Identity*, London: The Guilford Press.
- Parla, Jale (1985), *Efendilik Şarkiyatçılık Kölelik*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, Jale (2001), “Oryantalizm: Hayali Doğru”, *Atlas*, Sayı:96, s.41-47, İstanbul.
- Said, Edward (1991), *Oryantalizm*, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya (1964), “Şark-Garp Problemi Karşısında İslamiyet”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi Yayınları*, Cilt XII, Ankara.
- <https://northernballet.com/madame-butterfly/the-story> 3 Kasım 2018’de erişildi

Adam Kraft'ın 1596 Tarihli 'Türklerin Dinleri, Savaş Yöntemleri, Geçim Kaynakları, Başarı ve Çöküşlerinin Sırları' Adlı Eseri

Beytullah BEKAR*

Öz

Mohaç Meydan Savaşı (1526) Türk ve Avrupa tarihi için önemli sonuçlar doğurmuştur. Savaşın sonuçları siyasi ve ekonomik açıdan olduğu kadar Türk dili için de önemlidir. Osmanlıların Avrupa topraklarına girmeye başlamasıyla birlikte Avrupalılar Türkleri tanımak, Türkçe öğrenmek ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak amacıyla Latin harfleriyle çeşitli eserler kaleme almışlardır. Bu eserlerin bazılarında iki veya çok dilli sözlükler, Türkçe diyaloglar, gramer bilgileri, dinî metinler ve atasözleri bulunmaktadır. Bartholomeo Georgieuz'in Latince yazdığı 'De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis' (1544) ve 'De Turcarum Moribus Epitome' (1553) adlı eserleri bunlardandır. Bartholomeo Georgieuz'in bu eserleri daha sonraki yıllarda Avrupa'nın farklı ülkelerinde hem çoğaltılmış hem de Almanca, Lehçe, İtalyanca, İngilizce ve Çekçe gibi dillere aktarılmıştır. 1596 yılında ise Adam Kraft 'De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis' ile 'De Turcarum Moribus Epitome' adlı eserleri birleştirmek suretiyle 'Türklerin Dinleri, Savaş Yöntemleri, Geçim Kaynakları, Başarı ve Çöküşlerinin Sırları' adıyla Almancaya aktarmış, bunu yaparken de ilaveler ve değişiklikler yapmıştır. Makalede bu ilaveler ve değişiklikler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adam Kraft, Bartholomeo Georgieuz, transkripsiyon metni, Almanca, Latince

* Dr. Öğretim Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırkkale, Türkiye.
Elmek: beytullahbekar@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8372-1190>

Geliş Tarihi / Received Date: 20.12.2018
Kabul Tarihi / Accepted Date: 02.03.2019

DOI: diledeara.542597

The Work of Adam Kraft Dated 1596 and Named 'Religions of Turks, Battle Techniques, Livelihoods, Mystery of Their Success and Fall'

Abstract

The Battle of Mohács (1526) resulted in important consequences by means of Turkish and European history. Consequences of this Battle is important for the Turkish language as well as political and economical aspect. Europeans draw up Works written in Roman letters for the purpose of getting to know about Turks, starting to learn Turkish language and attempting to missionary activities after Ottomans began to get in European lands. Some of these Works consist of bilingual or multi-lingual dictionaries, Turkish dialogues, grammar knowledge, religious texts and proverbs. 'De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis' (1544) and 'De Turcarum Moribus Epitome' (1553) are example for these kind of Works which are written in Latin language. These Works are being copied in other European countries and are being translated to different languages such as German, Polish, Italian, English and Czech. Translation of 'De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis' to German language is being first done by Casper Brusich and Johannes Herold in 1545. Adam Kraft has combined the Works 'De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis' and 'De Turcarum Moribus Epitome', and translated into German language in his Work "Religions of Turks, Battle Techniques, Livelihoods, Mystery of Their Success and Fall" in 1596. However, there are some differences observed in his translation. In this study, these differences are being mentioned.

Keywords: Adam Kraft, Bartholomeo Georgieuz, transcription text, German, Latin.

Extended Summary

The Battle of Mohàcs (1526) resulted in important consequences by means of Turkish and European history. Consequences of this Battle is important for the Turkish language as well as political and economical aspect. Europeans draw up Works written in Latin letters for the purpose of getting to know about Turks, starting to learn Turkish language and attempting to missionary activities after Ottomans began to get in European lands. Some of these Works consist of bilingual or multi-lingual dictionaries, Turkish dialogues, grammar knowledge, religious texts and proverbs. Bartholomeo Georgieuz was taken prisoner in The Battle of Mohàcs and has been captured for 9 years by Turks and sold in slave markets. He escaped to Damascus during Persian Wars (1535), after to Jarusalem from Damascus, and next to Nederland over Spain. After breaking free from slavery, he has written a few books about Turks and Turkish language. ‘De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis’ (1544) and ‘De Turcarum Moribus Epitome’ (1553) are example for these kind of Works which are written in Latin language. These Works are being copied in other European countries and are being translated to different languages such as German, Polish, Italian, English and Czech. Translation of ‘De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis’ to German language is being first done by Casper Brusck and Johannes Herold in 1545. Adam Kraft has combined the Works ‘De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis’ and ‘De Turcarum Moribus Epitome’, and translated into German language in his Work “Religions of Turks, Battle Techniques, Livelihoods, Mystery of Their Success and Fall” in 1596. The Work, consists of two chapters and is registered by number Ui2436 in Berlin City Library (Berliner Stadtbibliothek). In the first chapter involves prayer and hymn (pp. 1-132) in Latin and German languages, and the second chapter starts with a Preface (pp. 134-168) and continues with the German translation (pp. 170-275) of Bartholomeo Georgieuz’s Work. As mentioned above, the second chapter consists of a Preface and five booklets, which all have different titles. The titles of the booklets in Turkish, ant their meanings in English language and the page numbers are given below. 1. Booklet: Lifestyle and Characteristics of Turks (pp. 170-196); 2. Booklet: Battle

Techniques of Turks (pp. 196-209); 3. Booklet: Turkish Tradesmen and Countrymen (pp. 210-221); 4. Booklet: Turkish Trade and Travel Rules on the Purpose of Doing Trade and Travel with Turks (pp. 222-258) and 5. Booklet: Turkish Oracle Text about Turkish Victories and Downfalls of Turks 'Der Türken weissagung von ihrem Glück und eigenem untergag in Türkische Sprache' (pp. 259-275). The first, second and third booklets are identical to Bartholomeo Georgieuz's Work. Therefore, just the titles and page numbers are given and not mentioned about the contents. Since the fourth and fifth booklets are not identical to Bartholomeo Georgieuz's Work, these booklets are given in comparative format. The fourth booklet gives information "About Turkish Language to Make Travel Among Turks and Trade with Turks", and this booklet has five subchapter: 1. Subchapter: General Information and Basic Six Rules to Express Yourself in an Easy Way; 2. Subchapter: Latin, Persian and German Dictionary Subchapter: Conversations and Basic Sentences; 3. Subchapter: Catechism and 5. Subchapter: Persian Numbers. The fifth booklet is about the oracle text written in Turkish about Turkish Victories and Downfalls of Turks. Conclusion: 1. 189 words in Adam Kraft's dictionary has the same spelling compared to 'De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis', but 21 words are different by means of spelling. Moreover, 25 words could not be found in 'De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis'. 2. It indicates the importance of the transcription texts once more since the phonetics and morphology are shown whereas in the Turkish texts which are written in Arabic letters could not be seen. 3. The texts 'Gebrail Ferifte fselamath' and 'Hristianlaron Diny' could not be found both in 'De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis' and 'De Turcarum Moribus Epitome'. 4. Since Adam Kraft has written some words in different spellings it shows that he has not copied them directly as it is used in 'De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis' and 'De Turcarum Moribus Epitome'. 5. Scanning of transcription texts, especially texts written before the century XVIII., by means of vocabulary is important to determine whether the written usage of these words are before the date given in the Tarama Dictionary or not. 6. The denomination of the Hungarian words like 'talisman, nielf, hass ve on' as Turkish in Bartholomeo Georgieuz's and Adam Kraft's dictionaries shows the exchange between languages.

1. Giriş

Mohaç Meydan Savaşı (1526) Kanuni Sultan Süleyman ile Macar Kralı II. Layoş arasında Macaristan'ın güney sınırına yakın bulunan Mohaç Ovasın'da yapılmış ve Macar Kralı II. Layoş yenilmiştir. Savaş yaklaşık iki saat kadar sürmüştür. Bu kadar kısa sürede elde edilen galibiyet sonunda Macar Kumandanı Tomori, Borza Deresi yakınlarında hayatını kaybetmiş, Kral II. Layoş savaştan kaçarken akşam karanlığının da tesiriyle Csele Deresi'nde boğulmuştur. Savaşta 10.000 savaş esiri alınmıştır (Emecan 2005: 232-235). Savaşın sonuçları siyasi ve ekonomik açıdan olduğu kadar Türk dili için de önemli sonuçlar doğurmuştur. Avrupalılar Türkleri tanımak ve dillerini öğrenmek için başta Latince olmak üzere, İtalyanca, Almanca ve diğer dillerde eserler kaleme almışlardır. Türklerle ve Türkçe ile ilgili eser kaleme alanlardan biri de Türklere esir düşüp sonra da kaçarak kurtulan Bartholomeo Georgieuz'dir¹. Hırvat veya Sırp asıllı olan Bartholomeo Georgieuz Türklerin elinde dokuz yıl esir kalmış ve kendi ifadesiyle yedi defa esir pazarlarında satılmıştır. 1535 yılında İran Seferi sırasında Şam'a kaçmış, daha sonra Şamdan Kudüs'e, oradan da İspanya üzerinden Hollanda'ya geçmiştir. Esareten kurtulduktan sonra Türklerle ilgili ufak çaplı birçok eser kaleme almıştır. İlk eseri *De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis*²'dir. *De Ritu*'da Türklerin dini, günlük yaşamları ve orduları hakkında bilgiler bulunur. Son bölümünde Türkçe-Latince sözlük vardır. Ayrıca Türkçe selamlaşma, saygılar, dil bilgisi kuralları ve bir Türk ile Hristiyan arasında geçen kısa bir konuşma metni de verilmiştir. İlk olarak 1544 yılında ayrı bir basımı yapılan kitapçık daha sonra *De Turcarum Moribus Epitome*³ 'Türklerin Kişiliği Üzerine Yazılar' adlı kitabın içinde bir bölüm olarak basılmaya başlanmıştır. 1544 yılında yazdığı *De Ritibus*'ta ise Türkiye'de esir olduğu zamanlarda başından geçenle-

1 Bartholomaeus Georgieviz hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: N. Melek Aksulu (1998), Mohaç Esiri Bartholomaeus Georgieviz (1505-1566) ve Türklerle İlgili Yazıları, Ankara: Kültür Bakanlığı; (1989), Die Türkerschrift 'De Turcarum ritu et caeremoniis' (1544) des Barholomäus Georgievic und ihre beiden deutschen übersetzungen von 1545, sayfa 20, Ankara.

2 Makalenin bundan sonraki bölümlerinde De Ritu olarak verilmiştir.

3 Makalenin bundan sonraki bölümlerinde De Moribus olarak verilmiştir.

ri, yine 1544 yılında yazdığı *De Afflictione*'de Türk topraklarında bulunan esir Hristiyanların başından geçenleri ve 1545 yılında yazdığı *Exhortatio*'da gelecekte Türklerin muhtemel çöküşünü anlatan bir metnin tercümesini vermiştir. 1548 yılında yayımladığı *Disputationis*'te Derviş Çelebi isimli bir Türk ile din hakkında yaptığı bir tartışmayı işlemiş ve fethedilen yerlerdeki Hristiyanların durumu hakkında bilgiler vermiştir. Türkleri ve Hristiyanları konu almış olduğu bu eserde Türklere karşı bir savaş planı da bulunmaktadır. *De Moribus* adlı eserin sonraki yıllarda yapılan baskılarında *De Ritu*'dan farklı olarak ufak ilaveler ve çıkarmalar bulunur. *De Ritu* ve *De Moribus* daha sonraki yıllarda Avrupa'nın farklı yerlerinde Almanca, Lehçe, İtalyanca, İngilizce ve Çekçe gibi dillere aktarılarak çoğaltılmıştır (Aksulu 1998: 10-14).

2. Bartholomeo Georgieuz'in eserleriyle ilgili Türkiye'de yapılmış çalışmalar

Bartholomeo Georgieuz ve eserleri ile ilgili Türkiye'de ilk çalışma B. Moran'a aittir. Daha sonra N. M. Aksulu ve Ö. Yağmur'un çalışmaları bulunmaktadır⁴. B. Moran çalışmasında Bartholomeo Georgieviz'in eserinde "Birechen bes on eiledum derdumu ..." dizesiyle başlayan şiir ile Eflâki Dede'ye ait olduğu sanılan "I ki hezar a feryn, ay ay, I ki hezar a feryn bou nidge Sultan olur..." şiiri tanıtmıştır. N. M. Aksulu, doktora çalışmasında Bartholomeo Georgieuz'i ve *De Ritu* adlı eserini tanıtmış, Wilfried Buch'un Almanca tercümesini esas alarak *De Ritu*'yu Türkçeye aktarmıştır. Bununla birlikte N. M. Aksulu, tez çalışmasında *De Ritu*'yu 1545 yılında Almancaya aktaran Casper Brusck ile Johannes Herold'un çalışmalarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Tezin sonunda *De Ritu*'nun tıp-

4 Berna Moran (1968), Batı Dillerine Çevrilen İlk İki Türk Şiiri, İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, XVI, İstanbul.; N. Melek Aksulu (1989), 'Die Türkschrift 'De Turcarum ritu et caeremoniis' (1544) des Barholomäus Georgieviz und ihre beiden deutschen Übersetzungen von 1545, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Diller ve Edebiyatı Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.; N. Melek Aksulu (1990), Bartholomaeus Georgieviz'in Türkiye Notları, Türk Dünyası Tarihi Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı S. 41.; N. Melek Aksulu (1992), Bartholomaeus Georgieviz'in Türkler Hakkındaki 'De Turcarum Ritu et caeremoniis' (1544) adlı Yazısı ve Türkçe Tercümesi, Belleten, Türk Tarih Kurumu, C. LVI, Sayı 216, s. 437-458.; N. Melek Aksulu, (1998), Mohaç Esiri Bartholomaeus Georgieviz (1505-1566) ve Türklerle İlgili Yazıları, Ankara: Kültür Bakanlığı.; Ö. Yağmur (2013), "De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis (1544) İçerisinde Bulunan Çeviri Yazılı Sözlük Üzerine", VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (30 Eylül - 04 Ekim) Bildiri Kitabı I-II. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, Ö. Yağmur (2014), "Erken Dönem Türkçe Transkripsiyon Metinleri ve Bunların Dil Araştırmaları Açısından Önemi", FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, S. 4, Yıl 2014, s. 201-216.; Ö. Yağmur (2016), Mohaç Esiri Bartholomeo Georgieviz'in Türklerle İlgili Bir Kitap: De Turcarum Moribus Epitome (1553), Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu Bildirileri 2016, Ankara: TDK Yayınları.

kıbasımını da vermiştir. Ö. Yağmur ise *De Ritu* adlı eserdeki Türkçe sözlük ve transkripsiyon metinleri üzerine çalışma yapmıştır.

3. Adam Kraft ve ‘Türklerin Dinleri, Savaş Yöntemleri, Geçim Kaynakları, Başarı ve Çöküşlerinin Sırları’ adlı eseri.

3.1. Adam Kraft⁵: Adam Kraft; ilahiyatçı, başpapaz, profesör ve reformcu kimliği ile tanınmaktadır. 1493? yılında Fulda’da doğmuştur. Manastır okuluna gitmiş ardından Neuburg’da Latin okuluna devam etmiştir. 1512 yılında Erfurt Üniversitesine başlamış, lisans ve yüksek lisans öğrenimini burada tamamlamıştır. Üniversitede çok aktif bir öğrencilik dönemi geçirmiştir. Leipzig’te yapılan bir sempozyumda düşüncelerinden etkilendiği Marthin Luther ve Philipp Melanchthon ile tanışmıştır. Üniversite öğreniminden sonra bir süre Fulda ve Hersfeld şehirlerinde vaizlik yapmış, 1525 yılında Landgraft (kont ve dük arasında bir unvan) Philipp tarafından vaiz ve müfettiş olarak görevlendirilmiş ve 1527 yılında Marburg Üniversitesi ilahiyat fakültesine profesör olarak atanmıştır. Uzun yıllar hem ilahiyat fakültesinde profesörlük hem de başpapazlık görevini birlikte yürütmüştür. 1529, 1540 ve 1553 yıllarında Marburg Üniversitesinde rektörlük yapmış ve 1558 yılında Marburg’da ölmüştür (Zeller 1979: 646). Adam Kraft’ın Türkçe bilgisinin nereden geldiği ve ne seviyede olduğu ile ilgili bilgiye kaynaklarda değinilmemiştir. Yazarın 1493?-1558 yılları arasında yaşamış olduğu ve bu yıllarda Türkler ile Avrupa arasında meydana gelen savaşlar dikkate alındığında Türkleri daha yakından tanımak ve Türklere yönelik misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak amacıyla sonradan Türkçe öğrenmiş olmalıdır.

3.2. Türklerin Dinleri, Savaş Yöntemleri, Geçim Kaynakları, Başarı ve Çöküşlerinin Sırları: Adam Kraft’ın eseri çeviri bir eser olmasına rağmen yazar *De Ritu*’da ve *De Moribus*’ta olmayan Latin harfli iki Türkçe metin ile sözlük kısmında farklı kelimeler ilave etmiş ve bazı Türkçe kelimelerin imlalarını farklı vermiştir. Bu durum eseri sadece bir çeviri eser olmaktan çıkarmıştır. Eserin yazılış tarihi dikkate alındığında yukarıda belirtilen farklılıklar bu eserin önemini ortaya koymaktadır.

⁵ Yazarın adı eserde Adamvm Cratonem ve Adamus Crato şeklinde geçmektedir. Bu isimlere ilave olarak değişik çalışmalarda yazarın adı Adam von Fulda, Adam Kraft, Adam Krafft, Adamus Vegetius ve Adam Crafft olarak da verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://www.lagis-hessen.de/pnd/11856594X> (erişim tarihi: 5.11.2018) Çalışmalarda yaygın olarak Adam Kraft ismi geçtiği için biz de bu adı kullandık.

Eser, Berlin Şehir Kütüphanesinde Ui 2436 numarasıyla kayıtlı olup iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Latince ve Almanca dua ve ilahiler (ss. 1-132), ikinci bölümde ise bir ön söz (ss. 134-168) ve Bartholomeo Georgieuz'in eserinin Almanca çevirisi verilmiştir (ss. 170-275). Eserin adı kütüphane kayıtlarında *Geheimnuß der Tuercken von jrer Religion Kriegsmanier Narung Glueck vnd vntergang. Sämt Einem Dictionario dreyer Sprachen Lateinisch Persisch welches die vnsern Tuerckisch nennen vnd Deutsch* 'Türklerin Dinleri, Savaş Yöntemleri, Geçim Kaynakları, Başarı ve Çöküşlerinin Sırları. Latince, Farsça -bizim Türkçe olarak adlandırdığımız⁶- ve Almanca Üç Dilde Hazırlanmış Sözlük... ve Birkaç Kısa Dua' şeklinde geçmektedir. Fakat bu isim ikinci bölümün başlığıdır. Birinci bölümün ise başlığı *Etliche Andechtige Türkengebetein / formmen* 'Birkaç Kısa Türk Duası / Formları'dır.

İkinci bölümde bir ön söz ve farklı konu başlıklarının olduğu beş kitapçık bulunmaktadır.

1. Kitapçık: Türklerin Yaşam Biçimleri ve Özellikleri 'Von der Türcken wandel und wesen' (ss. 170-196)⁷,

2. Kitapçık: Türklerin Savaş Yöntemleri 'Von der Türcken Kriegsmanier' (ss. 196 -209),

3. Kitapçık: Türklerde Esnaf ve Köylüler 'Von den Handwercken und Akerbaw der Türcken' (ss. 210-221),

4. Kitapçık: Bir kişinin Türklerle Ticaret Yapabilmesi ve Türkler Arasında Seyahat Edebilmesi Amacıyla Türkçe Kurallar 'Von der Sprache damit einer durch die gantze Türcken handeln und fortkommen könne' (ss. 222-258),

5. Kitapçık: Türklerin Galibiyet ve Çöküşleriyle İlgili Türkçe Kehanet Metni⁸ 'Der Türken weissagung von ihrem Glück und eigenem untergag in Türkische Sprache' (ss. 259-275).

1., 2. ve 3. kitapçıklar Bartholomeo Georgieuz'in eseri ile aynı olduğu için makalemizde bu kitapçıkların sadece başlıkları ve sayfa numaraları verilmiş,

⁶ Yazar, başlıkta Farsça için "bizim Türkçe dediğimiz" diyerek bir açıklama yapmıştır. Eserinde de Türkçe yerin Farsça ismini kullanmıştır. Adam Kraft'ın eserindeki terminolojiye bağlı kalmak adına biz de Farsça ismini kullandık.

⁷ Bu bölüm Bartholomeo Georgieviz'in eseriyle aynıdır.

⁸ Bartholomeo Georgieuz'in De Moribus adlı eserinin içinde bulunan De Christianorum Cladibus Et Calamitatibus (s. 47) bölümündeki metin.

içeriklerine değinilmemiştir⁹. Farklılıklar 4. ve 5. kitapçıkta olması sebebiyle bu iki kitapçık karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

3.2.1. 4. Kitapçık: Bir Kişinin Türkler Arasında Seyahat Edebilmesi ve Türklerle Ticaret Yapabilmesi İçin Dilleri Hakkında: Dördüncü kitapçık Türkçe hakkında kısa bilginin, üç dilli sözlüğün, diyalog metninin ve duaların bulunduğu beş alt bölümden oluşmuştur.

I. bölüm¹⁰: Kendinizi Kolay İfade Edebilmek İçin Genel Bilgi ve Temel Altı Kural ‘Bericht und Sechs Regeln wie sich in die Sprache zu schicken sei.’

1. Farsça tüm diller içinde en kolay dildir ve kim ki bu dili konuşabilirse Türklerin ve Farsların hâkimiyeti altındaki ülkelerde seyahat edebilir ve bu ülkede yaşayan Farslarla, Türklerle, Yunanlılarla, Ermenilerle ve bütün Hristiyanlarla ticaret yapabilir (s. 222).

2. Farsçada *+lar* ve *+ler* ile biten isimler ve fiiller, o kelimenin üçüncü teklik şeklinin çoğul yapılmış halidir. Okuyucu eğer tekil isimden çoğul veya çoğul isimden tekil yapmak istiyorsa belirtilen kurala dikkat etmelidir (s. 223).

3. Bir isim veya fiil *a* ile başlıyorsa ‘Adam’ veya içinde *a* ünlüsü varsa ‘Chalam’ gibi sonuna *+lar* getirilerek ‘Adam > adamlar, Chalam > chalamlar (kalemler), Iazar¹¹ > Iazarlar (yazarlar)’ şeklinde çoğul yapılır (s. 223).

4. Bir isim veya fiil *e/i* ile başlıyor veya içinde *e/i* ünlüsü varsa ‘Echmech’ gibi sonuna *+ler* getirilerek ‘Echmech > Echmechler (ekmekler), Eder > Ederler (ederler)’ şeklinde çoğul yapılır (s. 224).

5. Araplar *h* ile biten tekil kelimelerin sonuna *e* ünlüsünü getirerek ilgi hâli ‘Allah > Allahe (Allah’ın)’ yaparlar (s. 224).

6. Türkler, ilgi hâlini ünsüzle biten kelimelerden sonra *+on* eki ‘Patissah > Patissahon ‘padişahın’, ünlü ile biten kelimelerden sonra *+non* eki ‘Bassa > Bassanon ‘paşanın’, Baba > Babanon ‘babanın’ getirerek yaparlar (s. 224).

9 Bu kitapçıklar hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Aksulu, N. Melek (1998), Mohaç Esiri Bartholomaeus Georgieviz (1505-1566) ve Türklerle İlgili Yazıları, Ankara: Kültür Bakanlığı

10 N. M. Aksulu’nun ve Ö. Yağmur’un çalışmalarında bu bölüme yer verilmemiştir.

11 yaz- fiilinin geniş zaman III. çokluk kişisi

II. bölüm: Latince, Farsça ve Almanca Sözlük 'Vocabularium Trilingue, Latinum Persicum, quod Idioma nostri Turcicum nominant, & Germanicum'

Latince, Farsça ve Almanca üç sütun halinde hazırlanmış sözlük bulunmaktadır. Sözlük *De Ritu* (1544) ile büyük ölçüde aynıdır. Fakat sözlükte *De Ritu*'da olmayan veya olup da imlası farklı olan kelimeler vardır¹².

Adam Kraft'ın Türkçe kelimelerin yazımında kullanmış olduğu transkripsiyon sistemini şu şekildedir: /a/= **a**: daraftan (taraftan); /b/= **b**: bizde (bizde); /c/= **g**: Ingili (İncil), gehenneme (cehenneme), Gebrail (cebrail); **gf**: Gegfe (gece), Kogfa (koca); /ç/= **tz**: Orutz (oruç); **es**: Haraes (haraç); **tf**: Tfareck (çarık); **ts**: Armutagats (Armut ağaç); /d/= **d**: diny (dini); /e/= **e**: eline (eline), gidertfen (gider sen); /f/= **ph**: Hoffaph (hoşaf); **f**: Tfifti (çiftçi); /g/= **g**: gugthe (gökte); **gh**: ghibi (gibi); /h/= **h**: hair oltfon (hayır olsun); /h/= **ch**: Karanlich (karanlık < karanlık); /i/= **i**: Iaradani (yaradani); **e**: Kes (kış); **y**: Ieffua Meffiah namazy (*İsa Mesih namazı*); **a**: Aydanlik (aydınlık); /i/= **i**: Deruislar (dervişler); **e**: Hella pegamber < *effla pegamber (İsa Peygamber); **y**: bizi (bizi); **j**: on ichj (on iki); /k/= **k**: pekmetz (pekmez); **ch**: Chautan (kaftan); **c**: Cades (kadı); **ck**: Balock (balık); **gh**: Iuregh (yürek); /l/= **l**: bilmezum (bilmezim); /m/= **m**: Amin (amin); /n/= **n**: Iachender (yakındır), adun (adin); **m**: ghum (gün), Byz inamuruz (Biz inanırız), odum (odun); /ŋ/= **n**: tfenun Iataghom (senin yatağın); **ng**: fsemungh (senin); **nh**: iftedigunh (istediğin); **ny**: denyuz (deniz); /o/= **o**: oraa (oraa < oraya), oltfon (olsun); /ö/, /ü/= **v**: Vzum Turfsi (üzüm turşusu 'kuru üzüm'), vludan (ölüden); **ve**: ves gudent (**üç günde**); **u**: fuccur (şükkür < **şükür**); /p/= **p**: pekmetz (pekmez); /r/= **r**: gelur mitfun (gelir misin); /s/= **f**: Olfun (olsun); **tf**: Tfuneth (sünet < sünnet); **fs**: fsen (sen); **sf**: sfakal (sakal); /ş/= **f**, **z**: Pefcez (peşkeş), fuccur (**şükkür**<**şükür**); **tf**: Tferbt (şerbet); **s**: Deruislar (dervişler); **ff**: Kuff (kuş); /t/= **th**: Tfuneth (sünnet); **t**: Tfut (süt); /u/= **v**: Mvssa Pegamber (Musa Peygamber); **u**: Dolu; /v/= **u**: Deruislar (dervişler), her uath (her vakit); **uf**: eufi japar (evi yapar); /y/= **y**: Vyan (uyan); **g**: Gimek (yemek); **j**: japar; /z/= **tz**: pekmetz (pekmez); **z**: Buz;

12 Adam Kraft'ın bazı kelimeleri ilave ederken konu başlıklarına dikkat etmediği görülmektedir. *Bazı araç gereç ve ev eşyası isimleri* başlığı altında Tferbt (şerbet) ve Hoffaph (hoşaf) kelimeleri; *Bazı yer isimleri* başlığı altında Hogfialar (hocalar), Deruislar (dervişler), Cades (kadı) kelimelerini vermiştir.

Adam Kraft ve Bartholomeo Georgieuz'in eserlerindeki sözlük bölümlerinin karşılaştırılmasında kullanılan sistem: Kuolz [*kuolz*] (kızıl)

Kraft'ın eserindeki imlası Georgieuz'in eserindeki imlası Türkiye Türkçesi

a. Kutsal isimler: Allah [ʀ]¹³, Ferifte [ʀ] (ferište), pegamber [ʀ] (peygamber), Irretful [ʀ] (irresul < resul), Mvssa Pegamber [-]¹⁴ (Musa Peygamber), Heflâ pegamber [-] (İsa Peygamber), Gugli [*Gugh*] (göklü), Vtfnach [ʀ] (uçmağ < uçmak), Gunes [ʀ] (güneş), Ay [ʀ] (ay 'gezegen'), Iulduz [ʀ] (yıldız)

b. Mevsim ve zaman isimleri: Gil [ʀ] (yıl), Ay [ʀ] (ay 'yılın ayları'), Mulerem [-] (muharrem), Hauta [ʀ] (hafta), Gun [ʀ] (gün), Kes [ʀ] (kış), Kar [ʀ] (kar), Buz [ʀ] (buz), Iagmur [ʀ] (yağmur), Dolu [ʀ] (dolu), Yaz [ʀ] (yaz), Itfğiak [*Itfğiak*] (sıcak/ıssıcak)¹⁵, Karanlich [*Karanlık*] (karanlık), Aydanlık [ʀ] (aydınlık), Oth [ʀ] (ot 'ateş'), Mum [ʀ] (mum), Orutz [-] (oruç), Bairam [-] (bayram), Tfüneth [-] (sünnet), Mutfulnan [-] (müselman)

c. Yeryüzü ile ilgili isimler: Dunye [ʀ] (dünya), Toprak [ʀ] (toprak), Denyuz [ʀ] (deniz), Sfuy [ʀ] (su), Balock [ʀ] (balık), Engets [ʀ] (yengeç), Yelan [ʀ] (yılan), Dagh [ʀ] (dağ), Tar^{d: Taş} [*Tas*]¹⁶ (taş), Alton [ʀ] (altın), Gumis [ʀ] (gümüş), Bacher [ʀ] (bakır), On¹⁷ [ʀ] (on; Lat. Plumbum, Alm. Bley = kurşun), Iuzuk [ʀ] (yüzük), Demir [ʀ] (demir), Athfe [ʀ] (akçe), Pul [ʀ] (pul), Haraes [-] (haraç), Pefcez [-] (peşkeş)

d. İnsan ve insanla ilgili isimler: Adam [ʀ] (adam), Aurath [ʀ] (avrat), Baba [ʀ] (baba), Ana [ʀ] (ana), Oglu [ʀ] (oğlu), Kez [ʀ] (kız), Kardas [ʀ] (kardaş < kardeş), Erkech [ʀ] (erkek), Difi [ʀ] (dişi), Ioldas [ʀ] (yoldaş), Ygit [ʀ] (iğit ~yiğit), Ghents [ʀ] (genç), Kogla [ʀ] (koca), Kul [ʀ] (kul), Halaick [*Halaik*] (halayık), Argath [ʀ] (ırgat), Irenfper [ʀ] (rençber), Gfan [ʀ] (can), Achli [ʀ] (aklı), *Gungli* [ʀ] (gönlü), Fichir [ʀ] (fikir), Iuregh [ʀ] (yürek), Bas [ʀ] (baş), Guz [ʀ] (göz), Dis [ʀ] (diş), Nief¹⁸ [ʀ] (Nyelv, Lat.: Lingua, Alm. Die Zunge = dil, lisan), Agzi [ʀ] (ağzı), Burn [ʀ] (burun), Kulagh [ʀ] (kulak), Sfakal [ʀ] (sakal), Eli [ʀ] (eli), Parmah [*Parmach*] (parmak), Dernak [ʀ] (tırnak), Aiag [ʀ] (ayak), Arca [ʀ] (arka), Half¹⁹ [ʀ] (Has, Lat.: venter, Alm.: Der Bauch = karın), Beg [ʀ] (bey), Vezirbeg [-] (vezirbey), Billerbeg [-] (beylerbey), Ballâ [-] (paşa), Tfelebi [ʀ] (çelebi), Deuulet [ʀ] (devlet), Charip [ʀ] (garip), Sehri [ʀ] (şehir), Tfiftfi [ʀ] (çiftçi), Facher [ʀ]

13 [ʀ]: De Ritu'da kelimenin aynı şekilde yazıldığını gösterir.

14 [-]: De Ritu'da kelimenin bulunmadığını gösterir.

15 TS III. sayfa 1972

16 ein Stein (Alm.) = bir taş

17 Georgieviz ve Kraft 'on' kelimesinin karşılığını (Lat.: plumbum, Alm.: Bley) 'kurşun' şeklinde çevirmiştir. Hieronymus Megiser'in (1612: 325) eserinde Türkçe 'on' kelimesinin karşısına *decem*, *item*, *plumbum* (on (10), ayrıca kurşun) açıklaması verilmiştir. Ö. Yağmur tarafından Türkiye Türkçesi tespit edilememiş, ? işareti konulmuştur. On, Macarca bir kelime olup kalay demektir.

18 Macarca bir kelimedir: Nyelv = Dil, lisan.

19 Macarca bir kelimedir: Has = Karın, göbek.

(fakir), Chuuli [ʀ] (Köylü), Chur [ʀ] (kör), Agtfak [ʀ] (aksak), Pek [ʀ] (pek), Ei [ʀ] (iyi), Tşag [ʀ] (sağ), Guzel [ʀ] (güzel), Ak [ʀ] (ak), Kuolz [kuozʃ] (kızıl), Ieffil [ʀ] (yeşil), Hafta [ʀ] (hafta), Chara [ʀ] (kara), Iaramaz [ʀ] (yaramaz), Deli [ʀ] (deli), Zian [ʀ] (ziyan), Feida [ʀ] (fayda)

e. Bazı hayvan isimleri: Gfianuar [ʀ] (canavar), Phil [ʀ] (fil), Deue [ʀ] (deve), Chater [ʀ] (katır), At [ʀ] (at), Effek [ʀ] (eşek), Tşutşeger ^{d: Tşu tşeger} [ʀ] (susuz < susuzluğu 'manda'), Tşeger [ʀ] (sığır 'inek'), Vkuz [ʀ] (öküz), Choin [ʀ] (koyun), Kuzu [ʀ] (kuzu), Getşi [ʀ] (geçi), Domutz [ʀ] (domuz), Geik [ʀ] (geyik), Taufan [ʀ] (tavşan), Kurt [ʀ] (kurt), Tilki [ʀ] (tilki), Kedi [ʀ] (kedi), Tşitşan [ʀ] (sıçan), Charangşia [ʀ] (karınca), Bit [ʀ] (bit), Kuff [ʀ] (kuş), Tauk [ʀ] (tavuk), Guverğşin [ʀ] (güvercin), Murdar [-] (murdar)

f. Ağaç ve meyve isimleri: Agats [ʀ] (ağaç), Odum [ʀ] (odun), Deghenegh [ʀ] (değnek), Alma [ʀ] (alma 'elma'), Almaagtas [ʀ] (Alma ağaç 'elma ağaç'), Armut [Armur] (armut), Armutagats [ʀ] (Armut ağaç), Koz [ʀ] (koz; Alm.: Ein Nuss = ceviz), Ingşir [ʀ] (incir), Zeit [ʀ] (zeytin), Zeit Agats [ʀ] (zeytin ağacı), Iaprac [ʀ] (yaprak), Bagk [Bagh] (bağ), Vzum [ʀ] (üzüm), Vzum Turşsi [pechmez] (üzüm turşusu 'kuru üzüm'), Gimis [ʀ] (yemiş), Serab [ʀ] (Şarap), Oth [ʀ] (ot 'baharat'), Bogđai [ʀ] (buğday), Arpa [ʀ] (arpa), Barşa ^{d: Başla} [Başla]²⁰ (bakla), Tşaman [ʀ] (saman), Thuz [ʀ] (toz)

g. Elbise isimleri²¹: Třoha [ʀ] (çoha), Geitři [ʀ] (giysi), Chautan [chautã] (kaftan)²², Chepeneg [ʀ] (kepenek), Gumlek [ʀ] (gömler), Tulbět [Tulbent] (tülbent), Takia [ʀ] (take), Zarchula [ʀ] (zerkülâh), Chuffak [ʀ] (kuşak), Třachřir [ʀ] (çakır), Teřtemel [ʀ] (destemal ~ destmal), Bez [ʀ] (bez), Třisime [ʀ] (cizme), Babutz [Babuts] (pabuç), Parsmag [Patsmag] (başmak), Třareck [Třarok] (çarık), Melřh [ʀ] (mes)

h. Bazı araç gereç ve ev eşyası isimleri²³: Chelets [ʀ] (kılıç), Bitřag [ʀ] (bıçak), Vyán [Vyian] (uyan), Kaffik [ʀ] (kaşık), Třulmek [ʀ] (çömlek), Třanak [ʀ] (çanak), Ibrick [ʀ] (ibrik), Teřtu [ʀ] (testi), Třofhra [ʀ] (sofra), Gimek [Ymek] (yemek), Iřfemek [Iřlemek]²⁴ (işlemek), Chalam (kalem) [Calam], Oinamak [ʀ] (oynamak), Aglamach [ʀ] (ağlamak), Gulmech [ʀ] (gülmek), Třalmak [ʀ] (çalmak 'ses çıkarmak'), Iřfemek ^{d: Iřlemek} [Iřlemek] (işlemek), Erlamak [ʀ] (ırlamak), Třagarmak [ʀ] (çağırarak), Kiahat [ʀ] (kağıt), Chalam [ʀ] (kalem), Diuit [ʀ] (divit), Iazi [ʀ] (yazı), Teřrit [-] (Teřrat), kitab [ʀ] (kitap), Mullãl kittabi [-] (mufassal kitabı), Ochumag [ʀ] (okumak), Ingili [-] (İncil), Namatskelma [Namatzkelma] (namaz kılmak), Diny [-] (din), Ekmetch [Ekmech] (ekmek), Eth [ʀ]

20 Bohnen (Alm.) = bakla

21 De Ritu'da kumaş isimleri ve ayakkabı isimleri olarak iki ayrı başlıkta verilen kelimeler Adam Kraft'ta elbise isimleri başlığı altında toplanmıştır.

22 Chautan 'kaftan': De Ritu'da chaütã şeklinde verilmiştir. Kelime sonundaki n yazılmamış ve bu durum kendinden önceki ünlünün üstüne yay veya kavisli çizgi ile belirtilmiştir. Aynı imlâ özelliği Codex Cumanicus'ta ve Adam Kraft'ta da bulunmaktadır. Tulbět sözcüğünde n ünsüzü yazılmamış ve önündeki ünlünün üstüne kavisli çizgi ile bu gösterilmiştir.

23 De Ritu'da demirden yapılmış eşyalar ve binicilik eşyaları ile alet isimleri, insan kullanımı ile ilgili kelimeler iki ayrı başlıkta verilen kelimeler Adam Kraft'ta bazı araç gereç ve ev eşyası isimleri başlığı altında toplanmıştır.

24 Ein wirckung (Alm.) = etki etmek

(et), Peiner [ʔ] (peynir), Tfüt [ʔ] (süt), Iugurt [ʔ] (yoğurt), Iumurta [ʔ] (yumurta), Iag [ʔ] (yağ), Tfioraba [ʔ] (çorba), Chna [-] (kına), As [ʔ] (aş), Gemich [ʔ] (kemik), Pilau [ʔ] (pilav), Pekmetz [ʔ] (pekmez), Tfërbt [-] (şerbet), Hoffaph [-] (hoşaf)

i. Bazı yer isimleri: Memleket [Memleket] (memleket), Seraglia [-] (saray/harem), Seher [ʔ] (şehir), Chu [ʔ] (köy), Atfar [ʔ] (hisar), Euf [ʔ] (ev), Iol [ʔ] (yol), Buk [ʔ] (büyük), Gutfuk [ʔ] (küçük), Kalon [ʔ] (kalın), Vzun [ʔ] (uzun), Talismanlar²⁵ [-] (Mac.: talizman, Lat.: Sacerdotes Turcarum, Alm.: Die priester der Türken ‘Türklerin din adamları’), Hogfialar [-] (hocalar), Deruislar [-] (dervişler), Cades [-] (kadı)

III. bölüm: Diyalog ve Konuşma ‘Dialogi und Gespreche’

Diyalog ve konuşma bölümünde üç dilde selamlaşma şekli ve bir Türk ile Hristiyan arasında geçen diyalog metni verilmiştir. Satır arası çeviri yapılmıştır. Birinci satırda Türkçesi, altında Latincesi ve Latince-nin altında da Almancası verilmiştir.

Selamlaşma

Sellam alich Tfultanum (Selam sana Sultanım)

Sellam aliech Baba (Selam sana Baba)

Sellam aliech Ana (Selam sana Ana)

Alech Sellam Rahmatu allah Berechyat tfeudigum. (Allah’ın selamı ve rahmeti üzerine olsun sevdiğim)

Diyalog

T: Handa gidertfen bre Giaur? (Nereye gidersin bre gâvur)

H: Stambola giderum Tfultanum. (İstanbul’a giderim Sultanım.)

T: Ne ifium var bu memlekettin. (Ne işin var bu memlekette?)

H: Bezengerlik [Bezergenlik] ederum, Affendi. uel, Maffâhaton [Maslahatom], var Anadolda.

(Bezirgânlık ederim efendi, maslahatım var Anadolu’da.)

T: Ne habar tfizum girlerden. (Ne haber sizinkilerden)

H: Hits nefte bilmezom, tfaa diemege [dimege]. (Hiç[bir] şey bilmem sana demeye.)

T: Gioldaffum varmi tfenumle? (Yoldaşın var mı seninle?)

H: Iok [Ioch], Ialanuz gheldum. (Yok, yalnız geldim.)

T: Benumle gelur mitfun? (Benimle gelir misin?)

25 Macarca bir kelimedir: talizmán = Muska, sihir, büyü. Türkçeye tılsım olarak geçmiştir.

- H:** Irachmider tfenun Iataghom? (Irak mıdır senin yatağın?)
- T:** Iachender, bundan guftereim tfaa. (Yakındır buradan göstereyim sana.)
- H:** Gel ghufterivere [ghufteriuere] Allaha tfevertfon [tfeuertfon]. (Gel gösteriver Allah'ı seversen.)
- T:** Kalch iokari [iochari] tur bonda. (Kalk yukarı dur burda.)
- H:** Hanghi daraftan der bilmezum. (Hangi taraftadır bilmem.)
- T:** Tfağh eline bacha ghum [ghun] doghutfine. (Sağ eline bak gün doğusuna.)
- H:** Bir buk [buch] Vv [ew] atfarghibi ^{d: atfâr ghibi} gurunur omider? (Bir büyük ev hisar gibi görünür o mudur?)
- T:** Gerefekfon [Gerefekfon], oder, Iaken deghilmi? (Gereçekten odur, yakın değil mi?)
- H:** Allaha tmarlahadoch tfeni, Ben oraa gitmezom. (Allah'a ısmarladık seni, ben oraya gitmezim.)
- T:** Bre neden korkartfon nitcie ghelmetfom [ghelmetfon]. (Bre neden korkarsın niçin gelme[z]sin)
- H:** Benum iolum oraa deghilder [deghelder]. (Benim yolum oraya değildir)
- T:** Vvargeth tfağlogla Eier ghelmarfon [ghelmetfon]. (Var git sağlıkla eğer gelme[z]sen)
- H:** Gegien [Gegfien] hair oltfon. (Gecen hayır olsun)
- T:** Aghbate hair oltfon. (Akıbet hayır olsun)
- H:** Ben Rurtuldom²⁶ d: kurtuldom [kurtuldom] tfoch fuccur Allaha. (Ben kurtuldum çok şükür Allah'a)

IV. bölüm: İlmihal 'Catechismus vbung'

Dört dini metin bulunmaktadır. Diyalog bölümünde olduğu gibi satır altı tercüme yapılmıştır. Fakat ilk satırda Latincesi, ikinci satırda Türkçesi ve üçüncü satırda Almanca verilmektedir. Bu metinlerden 'Gebrail Ferifte İselamath' ve 'Hristianlaron Diny' Bartholomeo Georgieuz'in eserinde yoktur.

Ieffua Meffiah namazy²⁷ 'Jesu Christt Gebet'

Baba moz d: Babamoz ganghe [hanghe] gugteffon²⁸, Kduffo İffun d: Kduff oİffun [chuddus olssun] femungh [ssenungh] adun: Ghelfson [gelsson] femungh [ssenungh] memleuetũgh [memlechetun]: Oİfun [olssum] fsenungh iftedigunh [isstedgunh], mycfe [nycse] gugthe, vle d: vel gyrde, hergunen d: her gunen ekmegumozı [ekmegu-

²⁶ Ich bin erlöset / Gott sey Danck (Alm.) = Ben kurtuldum, Allah'a şükür

²⁷ Matta 6/9-13 ve Luka 11/2-4.

²⁸ Der Ritu'da "Babamoz hanghe gugtesson..." Yağmur tarafından Türkiye Türkçesine "Babamız hangi göktesin..." şeklinde aktarılmıştır. Kraft, Gökte olan babamız... "Vater vnser der du im Himmel bist..." şeklinde verdiği için biz "Babamız sen ki göktesin..." şeklinde aktardık.

mozi hergunon] vere bize bugun: hem baffa bize bortfligomozy [borsligomozi], nitze [nycse] bizde baslaruz bize [-] borcf ettigleremozy [borfetigleremozi]: Hem yedma bize gehenneme [byzegeheneme]: de kurtule [churtule] bizy feitandan [-], vel Iaramazdan. Amin [Amen]

(Babamız sen ki göktesin, kutsal olsun senin adın, gelsin senin memleketin (egemenliğin), olsun senin istediğin gökte olduğu gibi yeryüzünde de, her günün ekmeğimizi bize bugün de ver, bizim günahlarımızı bağışla nice [ki] biz de bize kötülük edenleri bağışlarız. Bizi şeytandan ve kötülüklerden kurtar, hem bizi cehenneme gönderme. Amin)

Gebrail Ferifte İselamath²⁹ ‘Gabriels des Engels groß’

Selam İechi ^{d: selam alechi} Mariam, Allahon keremeteile dolimiffon³⁰ ^{d: dolmiffon}, haktale İcenunleder, barecheİfun İsen auratlaricİfİnde ^{d: auratlar icİfİnde}, hem barek karnnungh ymİfİ, İessva Mefsiah, Amin.

(Selam sana Meryem, Allah’ın keremiyle dolmuş[s]un, Hak teâlâ seninledir, mübareksin sen kadınlarlar içinde, hem mübarek karnının yemişi, İsa Mesih, Âmin.)

Hristianlaron Diny³¹ ‘Der Christen Glaube’

Byz inamuruz bir Allahtan, Babay hepimiz İaradani, gugi duniei tanrei, Hem İeffai Melliah onun ogluİfİni bizem bir agamozy hanghe ballamİfter elkuczru ^{d:elkutz ruoh}, Ohdan ^{d:ondan} doghmis kez Mairamdan, vldurmİfter Pontius Pilatus vahtan hacfetmis ^{d: hacf etmis}, VImis, gumekomis, Inmis gehenneme Adami Euai Kurtulmaga, vesgudent fora ^{d: ves gunden İfora} vludan İokarykalkmis ^{d: İokary kalkmis}, andonİffora ^{d: andon İffora} guge gethmİfter, hem oturur haktalenon Sfagheline ^{d: Sfagh eline}, ghene ghelegiekter vndan kiamath eilemege eleuenlere vldiklerene Hem inanuruz elkutz Ruohi. Hrifİtianon Kuteckİİfİseden ^{d: Kuteck İİfİseden}, kutec adamlaron Bir oldİgini, gunahlaron baffamaghi Adamlaron vludan kalkİtİgini, hem heruahth ^{d: her uahth} Oldİghini, Amin.

(Biz hepimizi yaratan, göğün dünyanın tanrısı bir baba Allah’a inanırız, hem onun oğluna bizim bir efendimiz İsa Mesih’e o ki kutsal ruhtan olmuştur, kız Meryem’den doğmuştur, öldür[ül]müştür, Pontus Pilatus vaktinde çarmlıha gerilmİştir, ölmüş, gömülmüştür, Âdem’i Havva’yı kurtarmaya cehenneme inmiş, üç günden sonra ölümler arasından dirilmİş, ondan sonra göğe yükselmİştir, hem Hak teâlânın sağ tarafına

29 Luka 1/39-45

30 Gottes gnade bistu vol (Alm.) = Allah’ın keremiyle dolusun

31 Bu dua Bartholomeo Georgieuz’ın eserinde yoktur. Dua, TDV İslam Ansiklopedisi’nde ‘Havarilerin İnanç Esasları’ başlığı altında verilmiştir (1988: 346). Havarilerin İnanç Esasları üç bölüm ve on iki maddeden oluşmaktadır. “**I. Bölüm:** 1. Göğün ve yerin yaratıcısı kâdir-i mutlak baba Tanrı’ya; **II. Bölüm:** 2. O’nun biricik oğlu Rab İsa Mesih’e; 3. O’nun kutsal ruhtan olduğuna, bâkire Meryem’den doğduğuna; 4. Pontius Pilatus zamanında ıstırap çektiğine, çarmlıha gerildiğine, öldüğüne ve gömüldüğüne; 5. Ölümler diyarına indiğine, üçüncü gün ölümler arasında dirildiğine; 6. Göklere yükseldiğine, Tanrı’nın, kâdir-i mutlak babanın sağına oturduğuna; 7. Oradan ölümleri ve dirileri yargılamak üzere incecğine; **III. Bölüm:** 8. Kutsal ruha; 9. Kutsal evrensel kiliseye, azizlerin birliğine; 10. Günahların bağışlanacağına; 11. Bedenin dirileceğine; 12. Ebedi hayata inanırım.”

oturmuştur, yine oradan ölüleri ve ölecekleri yargılamaya gelecektir, hem inanırız kutsal ruha, Hristiyanların kutsal kilisesine, kutsal azizlerin bir olduğuna, günahların bağışlanacağına, insanların ölüden dirileceğine, hem sonsuz hayat olduğuna. Amin)

Kutsal üçlemenin sırrı 'Geheimnus der Heiligen Dreifaltigkeit'

Bifem Allaha, El Rahmane, El Ruohim.

(Allah'ın ismiyle, o rahmandır, o rahimdir)

V. bölüm: Farsça Sayılar³² 'Zaale der Persen'

V. bölüm iki alt bölümden oluşmaktadır. Birinci alt bölümde sayılar Farsça, Latince ve rakam şeklinde üç sütun hâlinde verilmiştir. İkinci alt bölümde ise Türklerde yılın ayları için kullanılan isimler ve yıl hesaplamaları hakkında bilgiler bulunmaktadır.

3.2.2. 5. Kitapçık: Türklerin Galibiyet ve Çöküşleriyle İlgili Türkçe Kehanet Metni³³ 'Der Türken weissagung von ihrem Glück und eigenem untergang in Türkische Sprache': Kehanet metni diğer metinler gibi satır altı tercüme yapılmamıştır. Metnin önce Türkçesi daha sonra Latincesi ve Almancası verilmiş ardından da Türkçe metindeki kelimeler 'Analyfis Etymologica' başlığı altında önce Almanca ve Latince tek tek detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Patiffahomoz ghelur, Ciaferun Memleketi alur, keuzul almaı alur, kapzeiler, jedi yladegh^{d:} yla degh [iediy ladegh] Gyaur keluci [keleci] cfikmaffe [csikmase], on ichj yladegh^{d:} yla degh [on ikiyladegh] onlarum [onlaron] beghligheder^{d:} beghligheder : eufi [cui] japar, baghi diker, bahofai [bacsai]³⁴ baghlar, ogli kezi olur: on Ichj yldenflora^{d:} yldenflora Hristianon kelezi [keleci] cfikar [csichar], ol Turcki [Turchi] gherefsine tuskure³⁵ [tus chure].

(Padişahımız gelir, kafirin memleketini alır, Kızılelma'yı alır kapzeyler, yedi yıla dek gavur kılıcı çıkmazsa on iki yıla dek onların beyliğini eder, evi yapar, bağı diker, bahçeyi bağlar, oğlu kızı olur. On iki yıldan sonra Hristiyan'ın kılıcı çıkar, o Türkü gerisine püskürtür.)

32 De Ritu ile aynı olduğu için burada tekrar verilmemiştir.

33 De Turcarum Moribus Epitome (s. 47)

34 Garten (Alm.) = bahçe

35 Tüskürmek: Püskürtmek, geri çevirmek (TS V 1996: s. 3867).

4. Eserde Dikkat Çeken Bazı Özellikler³⁶

4.1. İmla ile ilgili: Bazı kelimelerde /n/ ünsüzü kendinden önceki ünlünün üstüne yay işareti getirilmek suretiyle gösterilmiştir. Örn.: semungh memleuetūgh (senin memleketin), Tulbēt (tülbent). Aynı imla özelliğinin Codex Cumanicus'ta da görülmesi dikkat çekicidir (Argunşah - Güner 2015: 56).

4.2. Ses bilgisi ile ilgili:

a) Uzun ünlüler

1. Birincil uzun ünlü: diemege³⁷ (di:mege < demeye)
2. İkincil uzun ünlü: oraa (oraya), Chuuli (Köylü)

b) Ünsüz düşmesi: -y- > ø: pegamber (peygamber); -n- > ø: Tfuneth (sünnet); -g- > ø: bizde baslaruz (biz de bağışlarız), -h > ø: elkucz ru (el-kuds ruh)

c) Ünsüz türemesi: ø > h-: Heffä pegamber (İsa peygamber)

ç) Ünsüz ikizleşmesi: -s- > -ss-: Mvssa (Musa); -f- > -ff-: Heffä (İsa), onun ogluflini (onun oğul+u+s+u+n+u < onun oğlunu); -c- > -cc-: tfoch fuccur (çoğ şükür < çok şükür)

d) Sızıcılışma: -k- > -h-: on Ichj (on ihi < on iki), tfoch fuccur (çoğ şükür < çok şükür), Karanlich (karanlık); -k- > -g-: ekmegumozı (ekmeğimizi); -c- > -z-: kelezi (kılıcı)

e) Sedahlışma: -k > -g: Aiag (ayak); p- > b-: Babutz (pabuç), t- > d-: Dernak (tırnak)

f) Göçüşme: r ~ n: Bezengerlik (bezergenlik < bezirgânlık)

g) Benzeşme: -sl- > -ss-: Maflâhaton (maflahatom < maslahatım); -zs- > -ss-: cfikmaffe (çıkmaşa)

h) Hece kaynaşması: buk (büyük)

36 De Ritu'daki Türkçe kelimelerde görülen bazı ses özellikleri Ö. Yağmur tarafından 2013 yılında kaleme aldığı çalışmada incelenmiştir. Makalemizde tekrara düşmemek amacıyla tespit ettiğimiz farklı özellikler verilmiştir.

37 Almandaca ie harfleri uzun /i:/ olarak telaffuz edilir (Zengin 2010: 15). Örn: liebe [ˈli:bə] (sevgi). Kraft'ın, de- kelimesini diemege [di:mege] şeklinde yazmış olması kelimenin uzun ünlülü telaffuz edildiğini göstermektedir. Türkçede birincil uzun ünlüler için bakınız: Talat Tekin (1995), Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler, Ankara: Simurg.

4.3. Eklerle ilgili

a) **Ek yığılması:** onun oğlulfını (onun oğul+u+s+u+n+u < onun oğlunu)

b) **Hâl ekleri arasında görev değişimi:**

1. ayrılma hâli eki > bulunma hâli: Ne iffum var bu memleket+**ten** (ne işin var bu memlekette),

2. ayrılma hâli eki > yönelme hâli: Byz inamuruz bir Allah+**tan** (biz inanız bir Allah'a),

3. yönelme hâli eki > belirtme hâli: yedma biz+**e** gehenneme (bizi cehenneme gönderme).

c) İlgi hâli ekinin kullanımı

Eserde ilgi hâli ekinin ünsüzlerden sonra +*on*, ünlülerden sonra +*non* şekillerinde kullanıldığı yazmasına rağmen +*un*, +*nun*, +*ungh* ve +*en* şeklinde kullanımları da görülmektedir. +*un*: tfen+**un** Iataghom (senin yatağın), Ciafer+**un** Memleketi (Kâfirin memleketi); +**on**: Hristian+**on** kelezi (Hristiyan'ın kılıcı), Allah+**on** keremeteile (Allah'ın keremiyler); +**en**: hergun+**en** ekmegumozı (her günün ekmeğimizi); +*ungh*: fem+**ungh** adun (senin adın); +**nun**: o+**nun** oğlulfını

ç) İyelik ve şahıs eklerinin kullanımı

İsmlere getirilen iyelik ve fiillere getirilen şahıs eklerinin yazımında hem ikilikler hem de ünlü uyumuna genellikle uyulmadığı görülmektedir: bilmezom ~ bilmezum (bilmezim), korkartfon (korkarsın), Ghelfson (gelsin); Baba **moz** (babamız), Patiffahomoz (padişahımız), Maffahaton (maslahatım), Iataghom (yatağın)

d) Geniş zaman eki

Geniş zamanın 1. kişi olumsuz çekimi –mAz - (X)m: bilmezom ~ bilmezum (bilmem), gitmezom (gitmem)

4.4. Söz varlığı ile ilgili

a) Her iki eserin sözlük bölümlerinde Macarca olan *talisman* (talizman 'büyü, musha'), *nielf* (nyelv 'lisan, dil'), *haff* (has 'karın, göbek') ve *on* (on 'kalay') kelimelerinin Türkçe kabul edilmesi dikkat çekicidir.

b) Neste (nefte): **Şey, nesne**

Neste kelimesine ilk defa XVII. yüzyılda Karacaoğlan'ın şiirlerinde rastlanmıştır (TS IV 1996: s. 2844). Fakat Adam Kraft'ın eserinde 'neste' kelimesinin kullanılmış olması kelimenin XVII. yüzyıldan önce XVI. yüzyılda da kullanıldığına dair bir kanıttır.

CHRI, Hıts neste bilmezom, ifsa diemege. (Kraft 1596: 240)

Dünyada ettiğim gizli nesteler
Hak katında ayan olsa gerekir (Kara. XVII. 177)

Ş 'Şey' شى [Ar.]: Türkiide nesne ve bazen nun-ı sâniye bedeli
"te" ile neste نسته demir. (Nuhbe. Ş. XVIII-XIX. 170)

Düşündükçe ol iki dil-hastayı
Tükettik yine nesteyi نسته besteyi (Mihnet. XIX. 157) (TS IV: 2844).

ç) Tüskürmek (tuskur-): Geri çevirmek, püskürtme.

Bartholomeo Georgieuz, kelimenin imlasını *tus chure* şeklinde vermiş, Ö. Yağmur kelimeyi '*düşüre*' olarak Türkiye Türkçesine aktarmıştır (2016: 207). Fakat Türkçe kelimelerde /ş/ için sch'nin kullanımına Georgieuz'de ve Kraft'ta başka örnek tespit edilmemiştir. Kraft aynı kelimeyi *tuskure* (tüsküre) şeklinde yazmıştır. *tüskürmek* 'geri çevirmek, püskürtmek' (TS V 1996: s. 3867) ve 'atmak' (DS X 1978: 4015) anlamlarına gelmektedir. Kelime 'düşürmek' değil 'tüskürmek' olarak okunmalıdır.

kelezi cfikar , ol Turcki gherefsine
tuskure: Hoc est. (Kraft 1596: 259)

d) Borç (bortf): Suç, kötülük, hata, günah.

Bartholomeo Georgieuz ve Adam Kraft *borç* (Lat.: debita nostra, Alm.: schuld) kelimesini hata ve günah anlamlarında kullanmışlardır. Codex Cumanicus'ta aynı dua metninde hata ve günah için *yazuk* kullanılmıştır (Argunşah - Güner 2015: 363).

Vere bize bugun : hem bafı bize bortfı
Brot gib uns heute : Und verlas uns unsere
ta nostra, sicut & nos condonamus nobis debent
gomozy, nitze bizde baslaruz bize borefetti
schuld / Wie auch wir verlassen unsern schül-
tibus: Et ne deducas nos in tentationem
gleremozy : Hem yedma bize gehenneme: (Kraft 1596: 243)

e) Bartholomeo Georgieuz ve Adam Kraft'ın Latince ve Almanca bazı kelimelere verdikleri Türkçe karşılıklar dikkat çekicidir: Örn: her uahth oldighini (her vakit olduğuna) = ebedi hayatın olduğuna, ahiret hayatının olduğuna; Iatagh (yatak) = konak (Lat.: hospitium 'hastane', Alm.: herberge 'barınak, konak')

5. Sonuç

1. Adam Kraft'ın sözlüğündeki 189 kelimenin imlâsı De Ritu ile aynı, 21 kelimenin imlâsı ise farklıdır. 25 kelime ise De Ritu'da tespit edilememiştir.

De Ritu'da olmayan kelimeler: Bairam [-] (bayram), Baffâ [-] (paşa), Bilerbeg [-] (beylerbey), Cades [-] (kadın), Chna [-] (kına), Deruisslar [-] (derişler), Diny [-] (din), Haraes [-] (haraç), Heffâ pegamber [-], Hogfialar [-] (hocalar), Hoffaph [-] (hoşaf), Ingili [-] (İncil), Mulerem [-] (muharrem), Murdar [-], Muffâl kittabi [-] (mufassal kitabı), Mutfulnan [-] (müselman), Mvssa Pegamber [-], Orutz [-], Pefcez [-] (peşkeş), Seraglia [-] (saray/harem), Talismanlar [-] (talisman 'Türklerin din adamları'), Tevrit [-] (Tevrat), Tferbt [-] (şerbet), Tfuneth [-] (sünnet), Vezirbeg [-] (vezirbey)

İmlâsı farklı olan kelimeler: Gugli [*Gugh*] (göklü), Itfigiak [*Itfigiak*] (sıcak/ıssıcak), Karanlich [*Karanlik*] (karanlık), Tar [*Tas*] (taş), Halaick [*Halaik*] (halayık), Parmah [*Parmach*] (parmak), Kuolz [*kuozl*] (kızıl), Armut [*Armur*] (armut), Bagk [*Bagh*] (bağ), Barfa [*Bacla*] (bakla), Chautan [*chautâ*] (kaftan), Tulbêt [*Tulbent*] (tülbent), Parsmag [*Patsmag*] (başmak), Tfareck [*Tfarok*] (çarık), Vyan [*Vyan*] (uyan), Gimék [*Ymek*] (yemek), Iflemek [*Islemek*] (işlemek), Iflemek [*Islemek*] (işlemek), Namatskelma [*Namazkelmak*] (namaz kılmak), Ekmetch [*Ekmech*] (ekmek), Memlekuet [*Memleket*] (memleket)

2. Arap harfli Türkçe metinlerde tespit edilemeyen ses ve şekil özelliklerinin gösterilmiş olması transkripsiyon metinlerinin önemini bir daha ortaya koymuştur.

3. 'Gebrail Ferifte fselamath' ve 'Hristianlaron Diny' adlı metinler De Ritu ve De Moribus'ta tespit edilememiştir.

4. Adam Kraft'ın bazı Türkçe kelimeleri farklı imla ile yazmış olması,

De Ritu ve De Moribus'taki Türkçe kelimeleri olduğu gibi kopyalamadığını göstermektedir.

5. Söz varlığı bakımından transkripsiyon metinlerinin taranması -özellikle de XVIII. yüzyıldan öncekilerin- bazı kelimelerin yazılı metinlerde ilk kullanımlarının Tarama Sözlüğü'nde verilen tarihten daha önceki tarihlerde kullanımlarının olup olmadığının tespit edilebilmesi bakımından önem arz etmektedir.

6. Diller arası kelime alışverişi çok çeşitli nedenlere bağlı olarak meydana gelmektedir. Bartholomeo Georgieuiz ve Adam Kraft'ın sözlüklerinde vermiş oldukları Macarca '*talisman, nielf, hass ve on*' gibi kelimelerin Türkçe olarak adlandırılması diller arası alışverişi de göstermektedir.

Kaynakça

- Cratonem, Adamvm (1596), *Geheimnuß der Türcken von ihrer Religion Kriegsmanier etc. Samt einem Dictionario dreyer Sprachen. Lateinisch Türkisch und Deutsch*, Magdeburg: Paul Donat.
- Aksulu, N. Melek (1989), *Die Türckenschrift 'De Turcarum ritu et caeremoniis' (1544) des Bartholomäus Georgievic und ihre beiden deutschen übersetzungen von 1545*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- Aksulu, N. Melek (1992), "Bartholomaeus Georgieviz'in Türkler Hakkındaki 'De Turcarum Ritu et caeremoniis (1544) adlı Yazısı ve Türkçe Tercümesi", *Bulleten*, Türk Tarih Kurumu, C. LVI, Sayı 216, s. 437-458.
- Aksulu, N. Melek (1998), *Mohaç Esiri Bartholomaeus Georgieviz (1505-1566) ve Türklerle İlgili Yazıları*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Argunşah, M. – Güner, G. (2015), *Codex Cumanicus*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Georgieviz, Bartholomaeus (1544), *De Turcarum Ritu Et Cereamonis*. Antverpiae
- Georgieviz, Bartholomaeus (1558), *De Turcarum Moribus Epitome*. Lvgdvni: Apvd Ioan Tor-naesivm.
- Derleme Sözlüğü* (1978), Ankara TDK Yayınları.
- Emecen, Feridun (2005), "Mohaç", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.30, s. 232-235.
- Kidric, F. (1920), "Bartholomaeus Giorgjevic", *Museion Mitheilungen II. C.*, Wien-Prag-Leipzig.
- Megiser, Hieronymus (1612), *Institutionum Linguae Turcicae Libri Quatuor*, Leipzig.
- Nişanyan, S. (2018), *Nişanyan Sözlük – Çağdaş Türkçenin Etimolojisi – (3. Baskı)*. İstanbul: Liber Plus Yayınları
- Tekin, Talat (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Ankara: Simurg.
- Tarama Sözlüğü I-VIII Cilt* (1965-1988), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Timurtaş, F.Kadri (1994), *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Enderun
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-XII Cilt* (1963-1982), Ankara: TDK Yayınları.
- Yağmur, Ömer (2013), "De Turcarum Ritu Et Ceraemoniis (1544) İçerisinde Bulunan Çeviri Yazılı Sözlük Üzerine", *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (30 Eylül – 04 Ekim) Bildiri Kitabı I-II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Yağmur, Ömer (2014), "Erken Dönem Türkçe Transkripsiyon Metinleri ve Bunların Dil Araştırmaları Açısından Önemi", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 4, Yıl 2014, s. 201-216
- Yağmur, Ömer (2016), "Mohaç Esiri Bartholomeo Georgieviz'in Türklerle İlgili Bir Kitabı: De Turcarum Moribus Epitome (1553)", *Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu Bildirileri 2016*, Ankara: TDK Yayınları

Zeller, Winfried (1979). “Krafft, Adam”, *Neue Deutsche Biographie* (Editör: Fritz Wagner), C.12, s. 646-647, Berlin: Duncker ve Humbolt.

Zengin, Dursun (2010), *Her Yönüyle Modern Almanca* (5. Baskı), Ankara: Kurmay.

Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil) (2009), İstanbul: Yeni Yaşam.

<https://tr.glosbe.com/tr/hu/> (Erişim tarihi: 2018.12.10)

Kısaltmalar

Alm.: Almanca

d: doğrusu

DS: Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü

EYun: Eski Yunanca

H: Hristiyan

Lat.: Latince

Mac.: Macarca

T: Türk

TS: Tarama Sözlüğü

XVII. Yüzyılda İstanbul Medreselerinde Okutulan Kitaplar (Tereke Kayıtları Üzerine Bir Değerlendirme)

Ekrem TAK*
Bilgin AYDIN**

Öz

Bu alışmada XVII. yüzyıl İstanbul’unda medrese talebelerinin okuduğu kitaplar tereke kayıtları üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Bilindiği gibi Osmanlı medreselerinde okutulan kitaplarla ilgili kaynaklarda birbirinden farklı birçok kitap adları geçmekte ve teorik olarak bu kitapların medreselerde okutulduğu kabul edilmektedir. Ancak bu kitapların hepsi medreselerde okutuluyorsa acaba bu durum medrese öğrencilerinin kitap koleksiyonlarına yansımış mıdır? Bunu tespit edebilmek için şeriyye sicilleri ve tereke kayıtları incelenmiştir. Bu çalışmada başta Kısım-i Askeriye Mahkemesi olmak üzere İstanbul mahkemelerine ait siciller taranarak 1089-1110 (1678-1698) tarihleri arasında tesbit edilen medrese talebelerine ait 14 tereke kaydı değerlendirilmiştir. Bu terekelerde mevcut kayıtlardan vefat eden medrese talebelerinin öğrenim gördüğü medreseyi, memleketlerini, mirasçılarını, servetlerini, öldüklerinde medresede mevcut kitaplarını ve bu kitapların fiyatlarını, mensubu oldukları askerî ve idarî sınıfları ve varsa ticarî münasebetlerini öğrenmek mümkündür. .

Anahtar Kelimeler: Medreseler, talebeler, eğitim, kitaplar.

* Dr. Öğretim üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Bilgi ve Belge yönetimi, İstanbul, Türkiye.

Elmek: ekremtak@yahoo.com.

<https://orcid.org/0000-0003-1386-6519>

** Prof. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Bilgi ve Belge yönetimi, İstanbul, Türkiye.

Elmek: bilginaydin34@gmail.com.

<https://orcid.org/0000-0003-1380-9733>

Received Date / Geliş Tarihi: 29.08.2018
Accepted Date / Kabul Tarihi: 28.10.2018

DOI: diledcara.542604

Tthe Books Reading in İstanbul Madrasahs in the XVII Century

Abstract

This study aims to examine the textbooks which the students would read during the course of their education in the madrasahs in İstanbul during the seventeenth century through the probate records (tereke). As it is known, miscellaneous books have been mentioned in the resources related to the textbooks which were read in the Ottoman Madrasahs and they are all theoretically accepted to have been taught in the madrasahs. However, if all of them were read in the madrasahs, could it be reflected on the book collections of the students? In order to reveal this, the court registers and the probate records have been examined. After going through the registers of the İstanbul courts, especially the Kismet-i Askeriye Tribunal, the 14 probate records of the madrasah students dated to the years of 1089-1110 (1678-1698) have been determined and evaluated. These records allow us to learn the hometowns, heirs and fortunes of the students who passed away and the madrasahs where they studied. It is also possible to learn the books which the students left in the madrasahs when they died, the prices of the books, the military and administrative classes they belonged to and the commercial relations if any.

Keywords: Madrasahs, students, education, books.

Extended Summary

This study aims to examine the textbooks which the students would read during the course of their education in the madrasas in İstanbul during the seventeenth century through the probate estate inventories (tereke). As it is known, miscellaneous books have been cited in the resources related to the textbooks which were read in the Ottoman Madrasas by researchers and they are all theoretically accepted to have been taught in the madrasas. However, if that so, could it be reflected on the book collections of the students? In order to reveal that, the court records and the probate estate inventories have been examined thoroughly.

For this article, the court records (sicils) of Istanbul, especially the Kısmet-i Askeriye Tribunal, have been searched and the 14 probate estate inventories belonging to the madrasa students dating from 1089 to 1110 (1678-1698) have been determined and studied. The inventories used in the study are respectively dated to 1089 (1678), 1092 (1681) (2), 1093 (1682), 1096 (1685), 1097 (1686) (4), 1099 (1688), 1101 (1689), 1103 (1691). , 1109 (1697) and 1110 (1698). The existing records in these inventories provide valuable information about the deceased students indicating where the deceased was from and in which school he was trained . They also give details about legal heirs, honorific titles which signified the membership in the military, administrative or religious establishments and commercial relationships if he had any. Besides, they include the itemized lists and appraised values of all inherited properties and books of the deceased student at the time of death. Therefore, all data which are recorded in the inventories have been investigated.

In the first section of the article, we explore the educational system in the Ottoman schools in the seventeenth century focusing on the instruction, curricula and duration of the education. Using the probate estate inventories determined, we examine the data on honorific titles, marital status and legal heirs of the deceased student and where he came from.

The second section of the article is related to medrasa books and our main objective is to determine the total monetary values of the books of the deceased students registered into the inventories. According to our findings, the probate estate inventory with the highest number of books is the inventory dating to 1101, which includes 67 books. The most valuable one is the inventory dating to 1110, which includes 44 books appraised as 13338 akçe. After each of the inventories has been evaluated in detail, the date of the inventory, the name of the deceased student whom the inventory belongs to, where the deceased was from and where he died have been indicated in the study. Furthermore, the books which the deceased left and their appraised values, whether they were sold or delivered to their heirs have been reflected.

In the third section of the article, the books recorded in the probate estate inventories have been evaluated after their classification according to their subjects headings. Thus, we have determined that 27 jurisprudence (Fıqh), 27 grammar, 12 literature, 6 inheritance law (Feraiz), 12 logic, 5 rhetorics, 4 tenets of faith (akaid) and 5 religious code (ilmi hal) books were recorded. Under each subject heading, the names and numbers of the books and the dates of inventories which they were recorded in have been demonstrated in the charts and based on these charts, they have been analyzed depending on their value and frequency of presentation in the inventories. The books are also ranged from the most to the least recorded book. Each book has been evaluated regarding in which inventories it was recorded and how much it was appraised.

At the end of the article, the images and transcriptions of 14 probate estate inventories are demonstrated in a chronological order.

Giriş: XVII. yüzyılda Osmanlı Medreselerinde Tedris Sistemi

Osmanlı medrese eğitiminin muhtevası ve süresi, günümüz modern eğitim sisteminden farklı olarak kural ve nizamlarla belirlenmiş belli bir müfredata ve sene esasına dayanmadığı için bu konudaki bilgilerimiz bazı rivayet ve anlatılarla sınırlı kalmaktadır.¹ Medrese eğitiminin esaslarını doğrudan müderrisler tayin eder ve müderris ihtisas yaptığı her hangi bir ilim dalında o ilim dalının meşhur bir eserini okutarak yeterli bulduğu talebesine icazet verirdi. Müderrisler kendi okutacakları dersler için muhtelif risaleler kaleme alır, bazı eserler için serh ve hâşiyel er yazarlardı.²

XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin yegâne eğitim kurumu olan medreselerde talebelere hangi kitapların okutulduğunu gösteren kaynaklar yeterli olmadığından her yüzyıl için detaylı olarak tespit etmek mümkün olamamaktadır.³ Bu konuda bir sınırlama ve idari düzenleme mevcut olmadığı için okutulan dersler asırlara göre değişmiş ve müderrislerin yetkisi dâhilinde kalmıştır. Bu sebeple Osmanlı medreselerinde okutulan ders veya kitapların hangi tarihten itibaren bir tertib ve nizam içinde okutulmaya başlandığı belli değildir.

1 Osmanlı medrese talebelerinin öğrenim süreleri hakkında kesin bilgiler elimizde mevcut değildir. Tahsil müddeti, hem icazet alınan eser veya derslerin sayısına göre değişim göstermekte hem de muhtelif asırlarda yapılan düzenlemeler bu süreyi uzatıp kısaltabilmekteydi. Osmanlı biyografi eserleri, ulemanın eğitimiyle ilgili ayrıntılara girmedığı için eğitimin süresinin ne kadar olduğuna dair bir soruya tatminkâr bir cevap verecek kadar fazla örnek elimizde bulunmuyor. Yalnız Şakayık-ı Numaniye'nin yazarı bu konuda bir istisna teşkil etmektedir. 901/1495 yılında doğan İsmeddin Ahmed Efendi, XVI. yüzyıl başlarında bir Osmanlı medrese talebesi olarak, kendi öğrenim sürecini otobiyografisinde nakletmiş ve bu konudaki yegâne bilginin günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Onun öğrenim süresi 20 yılı aşmış ve ancak 1525 yılında 30 yaşında iken müderris olarak Dimetoka'da meslek hayatına başlamıştı. (Taşköprüzade, *eş-Şakayık-u Numaniyye: Osmanlı Bilginleri*, çev. Muharrem Tan, İz yayıncılık, İstanbul 2007, s. 377-380.)

İsmeddin Ahmed Efendi'nin öğrenim süresiyle ilgili kaydını destekleyen bir bilgi de *Hırzı'l-Müluk*'da bulunmaktadır. Bu esere göre de Osmanlı medrese eğitimi 25-30 yaşlarına kadar sürmektedir. Bu yaşa kadar medresede okuması gerekli kitapları okuyup icazet alan talebeler "25-30 yaşında mülazım olup ya medreseye veya kadılığa talip olur." (Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s. 195.) Bu rakamlardan hareketle, ortalama beş yaşında öğrenime başlayan bir talebenin 20-25 yıllık bir öğrenim gördüğünü söyleyebiliriz.

2 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kueumu (TTK), Ankara 1988, s. 75-77.

3 Bu konudaki bazı çalışmalar için bkz: Şükran Fazlıoğlu, "Osmanlı Medrese Müfredatına Dair Çalışmalar: Nereden Nereye?", *Türk Araştırmaları Literatürü Dergisi -Türk Eğitim Tarihi*, c. VI, S. 12 (İstanbul 2008), s. 593-609; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul 1997, I-II; İhsan Fazlıoğlu, "Osmanlı Düşünce Geleneğinde 'Siyasî Metin' Olarak Kelâm Kitapları", *TALİD*, S. 2 (2003), s. 379-398; Şükran Fazlıoğlu, "Manzûme Fi Tertib El-Kutub Fi El-Ulûm ve Osmanlı Medreselerindeki Ders Kitapları", *Değerler Eğitim Dergisi*, c. I, S. 1 (Ocak 2003), s. 97-111; Şükran Fazlıoğlu, "Ta'lim ile İrşâd Arasında: Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Medrese Ders Müfredatı", *Divân İlmi Araştırmalar*, S. 18 (2005/1). Erken dönem Osmanlı medreselerinde okutulan temel kitaplar, XII-XIII. Yüzyıllarda ortaya çıkmış ve zaman içerisinde medresede ders kitabı olarak okutulabilecek bir formda üretilmiş eserler olmalıdır. Bu bakımdan İslam dünyasında medreselerin gelişmesine bağlı olarak üretilmiş ve basitten gelişmişe doğru düzenlenmiş yeni bir kitap sistemi ortaya çıkmıştır.

Fatih döneminde böyle bir teşebbüsün mevcut olduğu ifade edilse de kaynaklar bunu ayrıntılı bir şekilde anlatmamaktadır. Konu hakkında yegâne bilgi veren kaynak Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Künhü'l-ahbâr*'ıdır. Âli, metnine bugüne kadar rastlanamayan Fatih'in tedris kanunundan "Der-beyân-ı nehc-i ulemâ ve bünyan-ı tarîk-i ashâb-ı dirâset ü kazâ" başlığı altında bahseder.⁴ Buna göre bir medrese talebesi üç aşamalı bir öğrenim görmektedir. Öğreniminin ilk devresinde sarf ve nahiv derslerinin yanısıra me'ânî, bedî, beyan, heyet ve hendese dersleri görür. Bu evreyi tamamlayan talebe danişmend olmaya hak kazanmıştır. Danişmend ünvanını alan talebe öğreniminin ikinci aşamasında 25 akçeli *Hâşîye-i Tecrid* medreselerinden birinde ders almaya başlayarak bir yıl ders görür. Bu sürede kendisini ispat ederse sonra aşağıdan yukarıya *Miftâh*, *Kırklı*, *Haric*, *Dahil* ve *Sahn* medreselerinde öğrenimini tamamlar. Her medresede üçer ders alır. Bu dersler usul, fûru, tefsîr, kelam, me'anî ve diğer ilimlerden olabilir. Gelibolulu, tertib kanununun veya uygulamasının Yıldırım Bayezid Han'dan itibaren mevcut olduğunu ileri sürer. Onun naklettiği bilgilerden Sahn medreselerinde ders kitapları olarak fıkıhtan *el-Hidâye*'nin, usûl-i fıkıhtan Şerh-i Adud ve *Telvîh*'in, hadisten *Buhârî*'nin, tefsirden Zemahşeri'nin *el-Keşşâf* ının ve Kadı Beyzâvi'nin tefsirinin okutulduğu anlaşılmaktadır. Sahn'da ayrıca müderrislerin kendi seçecekleri kitapların da kullanıldığı söylenebilir. Tetimme medreselerinde ise Şerh-i Şemsiye ve İsfahânî okunması öngörülmüştür. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Gelibolulu Mustafa Âli'nin tarihinden özetleyerek Osmanlı medreselerinde okutulan dersleri 20-25 akçelik *Hâşîye-i Tecrid* medreselerinden başlayarak ve ayrıca ilim dallarına göre sınıflandırarak sistematik bir şekilde listelemiştir.⁵

Osmanlı medreselerinde tedris sistemi, yüzyıllar boyunca değişmekle beraber XVII. yüzyıldan itibaren sistemin belirli bir şekil aldığı görülmektedir. *Hırzû'l-Müluk* adlı eser, tedris sistemini şu şekilde resmetmektedir:

"Her tab-ı nüktedana hafî ve nihan degildir ki tarîk-i ilme çalışup danişmend olmak maksud idinen kimesne bir mikdar zaman evkatın, nahv ü sarfa ve sayir muhtasarata sarf ve mantık ve kelam ve me'ânî okuyup ba'dehu danişmend oldukda İstanbul'da olan Hâşîye-i Tecrid medreselerinin her birinde üçer dörder ay yatup şuğl eyleyüp, her müderrisden beş altı ders okuyup bu uslub üzere hareket idüp

4 *Künhü'l-Ahbâr, Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-1481*, c. II, haz. Hüdaî Şentürk, TTK, Ankara 2003, 69-72.

5 Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 19

dört beş yıla değin Semaniye medreselerine varup anda dahi bir yıl mikdarı durup andan padişah medreselerine varup ve bi'l-cümle nice efazıl hidmetine yetişüp her birinden nice istifade ve istifaza idüp her vechile meleke ve istidad geldükten sonra yirmibeş otuz yaşında mülazım olup ya medreseye veya kadılığa talib olur.”⁶

Esere göre danişmend olmak isteyen bir kimse öncelikle sarf, nahiv, muhtasarat, mantık kelim ve me'ânî okumalıdır. Sonra *Hâşiye-i Tecrid* medreselerinin her birinde üçer dörder ay kalarak her müderristen beş altı ders okumalıdır. *Hâşiye-i Tecrid* medreselerindeki derslerini dört beş yılda tamamlayan bir danişmend, *Semaniye Medresesi* 'ne geçerek bir yıl da burada ders görmektedir. *Semaniye* 'den sonraki son aşama ise *Süleymaniye Medresesi* 'dir. *Süleymaniye Medresesi* 'ndeki öğrenimini tamamlayan danişmend 25-30 yaşlarında mülazım olmaya hak kazanmakta ve müderris ya da kadılığa aday olmaktadır.

Hırzû'l-Müluk yazarı, medrese eğitiminin ana gayesinin talebeye öncelikle Arapça sarf ve nahvi öğretmek olduğunu vurgular. “Sarf ve nahv görmemiş ve muhtasarat okumamış” cahillerin rüşvet ve şefaatile danişmend ve sonra da kadı olduklarını ve “Müslümanların davaların yalan yanlış görüp hükm idüp nice mefsetet-i azîmeye sebep” olduklarını söyler:

“Mesela bir divarun temelinde zelev muhtemel ola üstüvâr olmak ihtimâli yokdur. İlm-i şerîfin dahi esası sarf ve nahvidir. Nahv ve sarfda ve sâyir fünûn-ı âliyyede câhil olan ulûm-ı âliyyede dahi râcil olmak muhakkaktır. Bu mukaddimeden maksûd oldur ki şimdiki halde ulema ahvâli dahi muhtel olup meselâ sarf ve nahv görmemiş ve muhtasarat okumamış bir câhil ya mal kuvvetiyle ve yahud bir tarikile üç dört yıla değin danişmend olup ba'de ya rüşvet ile ve yahud şefâ'atle bir kadılık alup çıkup gidüp, varup kadılığında Müslümanların da'vaların yalan yanlış görüp hükm idüp nice mefsetet-i azîmeye sebep olur. Danişmend ve mülâzım ahvâli böyle olıcaak sayir ahvâlleri bundan dahi harâbdır. Geçenlerde, bir danişmend, ibtidâ-i hareketinden beş yıla değin semaniyeye varsun diyü emr-i şerif olmuşken asla icrâsına mukayyed olmazlar.”

XVII. yüzyılda medrese öğrenimi hakkında bilgiler veren nadir müelliflerimizden biri de Evliya Çelebi'dir. Seyahatnamedeki kayıtlara göre Evliya Çelebi, İstanbul'daki öğrenim hayatının ilk basamağına bir sıbyan mektebi olan Ağaoğ-

6 Yaşar Yücel, *Hırzû'l-Müluk*, s. 194-195

lu Mektebi'nde başlamış daha sonra Fatih semtinin Karaman mahallesinde Sadi Çelebi Dârülkurrâsında 11 yıl öğrenim görmüş ve bu medresede İbn-i Kesir'in *Kıraat-i Seb'asını* ve Şatibi adlı eserleri okumuştur. Dârülkurrâlar diğer medreselerden farklı bir eğitim sistemine sahip olduğu için Evliya Çelebi buralarda Şemseddin el-Cezerî ve Ebu Muhammed Şatibi'nin eserlerinin okutulduğunu belirtir. Dârülkurrâlarda temel amaç kıraat eğitimi yani Kurân-ı Kerim'in muhtelif kıraat imamlarına göre okunuşunun öğretilmesiydi. 9 yaşında hafız olan Evliya Çelebi'nin kıraat ilimlerine yönelmesi ve sesinin güzelliği dolayısıyla bu tür bir eğitimi tercih etmesi gayet tabii bir durumdur.⁷

Evliya Çelebi bir müddet de Şeyhülislam Hamid Efendi Medresesi'nde Ahfeş Efendi'den öğrenim görmüştür. Bu medresede yedi sene süren tahsil hayatı boyunca İbnülhacib'in (ö.1249) Şafiye (sarf) ve *Kâfiye* (nahv) adlı eserleri ile *Kâfiye*'nin şerhi olan Molla Câmî'nin *Fevâidü'z-Ziyaiye*'sini, Ahfeş Efendi'den İzzî'yi okudu. Kâfiye ve kıraat derslerine Enderun'a alındıktan sonra da devam etmiştir.

Yukarıda verilen biyografik malumatta da görüldüğü üzere bir Osmanlı medrese talebesi muhtelif medreselerde, muhtelif müderrislerden, farklı dersler okuyarak yetişmektedir. Bu bakımdan her bir talebenin ayrı bir tedris hikâyesi bulunmaktadır. Yalnız medrese basamağının ilki olan gramer öğreniminde standart bir ders veya eser silsilesi izlendiği *Hırzû'l-Müluk*'ün kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Tereke Kayıtlarının Değerlendirilmesi

Bu araştırmada medrese talebelerine ait 14 tereke kaydı değerlendirilmiştir. Bu terekeler 1089-1110 yılları arasına aittir. 14 talebenin memleketlerine göre dağılımlarına baktığımızda bunlardan beşinin Anadolu, ikisinin ise Rumeli kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Memleketleri belirtilmeyen 7 talebenin İstanbullu olduğunu kabul edebiliriz. Çünkü bunların miraslarının İstanbul dışına gönderildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır.

Vefat eden 14 talebeden 10 tanesinin terekesi varislerine teslim edilirken,

7 Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi'nin Arapça bilgisi ve Arapça kaynaklarla ilişkisi üzerine gözlemler" *Evliya Çelebi Seyahatnamesinin Yazılı Kaynakları*, Editör: Hakan Karateke – Hatice Aynur, TTK Yayınları, Ankara, 2012, s. 187-199; Helga Anetshofer, "Seyahatname'de Dilbilime Dair Kaynaklar", *Evliya Çelebi Seyahatnamesinin Yazılı Kaynakları*, Editör: Hakan Karateke – Hatice Aynur, TTK Yayınları, Ankara, 2012, s. 279-280.

2 talebenin varisi olmadığı ya da varislerinin kimliği belli olmadığı için terekesi beytülmale nakledilmiştir. Geriye kalan 1 tereke sahibinin emvâli vasîsine teslim olunmuştur. Bir talebenin ise borcu tereke yekûnundan çok olduğu için malları borç karşılığı alacaklılarına dağıtılmıştır.

Vefat eden medrese talebelerinin hepsi için tereke kaydı tanzim edilmiyordu. Bunu günümüze intikal eden tereke kayıtlarının çok sınırlı sayıda olmasından da anlıyoruz. Günümüze ulaşmış talebe terekeleri incelendiğinde; bu kayıtların daha çok ölen talebenin varislerinin kimliğini tespit etmek ve terekede kayıtlı mal varlığını müteveffanın ailesine ulaştırmak için düzenlendiği anlaşılmaktadır. Bu türden tereke sahiplerinin tamamının İstanbul dışında olması da terekelerin tanzim gayesini ortaya koymaktadır. Mesela Sinan Paşa Medresesi'nde öğrenim gören ve çok sayıda kitaba sahip olan İbrahim Çelebi'nin sahip olduğu eşya ve kitaplarının fiyatı kaydedilmemiştir. Çünkü onun sahip olduğu kitap ve eşyalar satılmamış, ailesine ulaştırılmak üzere kayıt altına alınmıştır.

Elimizdeki en eski tarihli tereke kaydı olan 2 Cemaziyelâhir 1089 tarihli belge, düzenlenişi bakımından talebe terekeleri için tipik bir örnektir. Bu belge, Fatih Sultan Mehmed medreselerinde öğrenim görmekte iken vefat eden Malatyalı Hüseyin Çelebi'nin varislerini, mal varlığını ve bu malların kimler aracılığıyla aileye ulaştırılacağını tespit etmektedir. Belgeye göre Hüseyin'in mal varlığı annesinin yanısıra iki erkek ve iki kız kardeşine kalmıştır. Bunun için Hüseyin'in mal varlığını, vasi tayin edilen Kadı Himmet Efendi tespit ettirecek ve malların satış işlemini gerçekleştirdikten sonra elde edilen parayı müteveffânın ailesine gönderecektir.

Talebe terekelerinin tamamında, talebenin sahip olduğu mal varlığı listelenirken ilk olarak kitaplar kaydedilmiştir. Bu eğilim kitaba ve dinî olana saygının bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Bunu kitap listesinin en başında Kurân'ı Kerim'in yer almasından da anlamak mümkündür. Talebe terekelerinde kitap yanında hemen hemen daima kalem, kağıt gibi yazı malzemelerine, farklı türlerden eşyalara da rastlanılmaktadır. 2 Cemaziyelâhir 1089 tarihinde vefat eden Hüseyin Çelebi'nin terekesinde bir *En'âm-ı aşerîf*'in yanısıra deste halinde kağıt, kağıt tahtası, pirinç ve ağaç divitler ile mürekkep hokkası bulunuyordu. Bu terekede ilginç bir şekilde kılıç, yay ve tirkeş gibi silahlar da kayıtlıdır. Osmanlı askerî sınıfının dışında silah taşımamanın yasak olduğu bir dönemde bir medrese talebesinin

silahlara sahip olması onun bu zümre ile bir bağlantısı olabileceğini düşündürmektedir.

Terekelerde talebelerin statüsünü gösteren (mülazım, muid, danışmend gibi) fazla bir kayıt yoktur. Fatih medreselerinden Ayak medresesinde kalan Abdülganî Efendi bir istisna teşkil etmekte olup, onun medresede “mülâzemet tarîkiyle sâkin” olduğu bildirilmiştir.⁸ Demekki Abdülganî Efendi, kadı ve müderris olmak için sıra bekleyen birisidir.

Talebelerin ünvanlarına bakıldığında 14 tereke kaydında müteveffa talebelerin genellikle iki farklı ünvanla kaydedildiği görülmektedir. Bunlardan ikisinin ünvanı çelebi, on tanesinin *efendidir*. Geri kalan 2 tanesinin ismi ise ünvansız olarak kaydedilmiştir.

14 tereke kaydının medreselere göre dağılımı dikkate alındığında bunların İstanbul’un 6 ayrı medresesine ait olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar arasında Fatih ve Süleymaniye medreselerinde tahsil gören talebe sayısı diğerlerine nazaran fazladır. Bu medreselerde üçer talebenin vefatı dolayısıyla terekeleri tutulmuştur. Diğer medreselere bakılacak olursa Rüstem Paşa Medresesi’nde 2, Sinanpaşa Medresesi’nde 1, Karaçelebizâde Mahmud Efendi Medresesi’nde 1 ve Vâni Efendi Darülhadişi’nde bir talebenin tahsil görürken vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bir talebe de Edirne’de bir medresede misafir iken vefat etmiştir. Muhtemelen bu talebenin İstanbul’daki medreselerden birinde kaydı bulunmakta idi.

Tablo: I

Talebinin Adı	Medresesi	Tereke Tarihi	Kitap Adedi	Kitapların toplam değeri (Akçe)
Hüseyin Çelebi ibni eş-Şeyh Ahmed	Fatih	1089	1	-
Mustafa Efendi bin Şaban	Rüstem Paşa	1092	-	8085
Hüseyin Efendi bin Osman	Süleymaniye Tıp	1092	56	2031
Abdülganî Efendi ibni Ömer	Fatih	1093	-	1180
İbrahim Çelebi ibni İbrahim	Sinan Paşa	1096	29	-

⁸ İstanbul Ş.S. (TSMA), 243, vr.7

Fazlullah Efendi b. İbrahim b. Abdüssamed	Fatih	1097	10	1299
Hasan efendi bin Mustafa	Rüstem Paşa	1097	28	6717
Tatar Ali Hoca	Edirne'de (boş)	1097	12	766
es-Seyyid Kasım Efendi bin İsmail bin Kasım	Süleymâniye	1097	23	1120
Mehmed bin Ahmed Efendi bin Mehmed	Karaçelebizâde Mahmud Efendi	1099	16	1155
Abdulkerim Efendi bin Ahmed Efendi	Fatih	1101	67	6129
Mehmed Efendi b. Ömer b. Mehmed	Süleymaniye	1103	-	4865
İbrahim Efendi bin Himmet	Edirne'de Üçşerefeli +Süleymaniye	1109	-	4346
Abdüsselâm bin Ahmed bin Abdullah	Vânî Efendi Dârü'l-hadîsi	1110	44	13388

Medrese talebelerinin terekelerinden aile durumları hakkında bilgi edinmek de mümkün olmaktadır. Bu durumda 14 müteveffa talebenin üçünün miraslarının eşlerine ve çocuklarına kalmasından dolayı evli oldukları anlaşılmaktadır. 7 talebenin ise miraslarının kardeş, anne-baba ya da yakın akrabalara kalmasından dolayı bekâr olduklarına hükmedilebilir. 2 talebenin ise varisleri belli olmadığından mirasları beytülmale kalmıştır. 1 talebenin de borcu tereke tutarından çok olduğu için emvâli mirasçılara kalmayıp borçları için kullanılmıştır. 1 talebenin ise muhtemelen küçük yaşta kimsesiz kalmış olmasından dolayı mirası vasisine naklolunmuştur.

Terekelerdeki Kitapların Toplam Değeri

Terekelerde kitapların akçe üzerinden toplam değerlerine bakıldığı zaman 13388 akçe ile Vânî Efendi Darülhadisi'nde vefat eden Abdüsselâm bin Ahmed'in terekesindeki bıraktığı 44 kitabın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada Rüstem Paşa Medresesi'nde vefat eden Mustafa Efendi b. Şaban'ın 8085 akçelik terekesi vardır. Ancak Mustafa b. Şaban'ın kaç kitap bıraktığı terekede kaydedilmemiştir. Rüstem Paşa Medresesi'nde vefat eden diğer bir talebenin ise geride 6717 akçe tutarında 28 kitap bıraktığı görülmektedir. İncelenen terekelerde en düşük meblağ ise 766 akçe olup bu tereke geride 12 kitap bırakan Tatar Ali Hoca'ya aittir.

Vefat eden talebelerin geride bıraktıkları kitap sayılarına bakılacak olursa Fatih Medresesi'nden Abdülkerim Efendi 67 kitap ile en çok kitap sahibi talebe olarak ilk sırada yer almaktadır. Daha sonra Süleymaniye Tıp medresesinden Hüseyin Efendi b. Osman 56 kitapla ikinci, Vânî Efendi Daülhadisi'nden Abdüsselâm bin Ahmed ise 44 kitap ile üçüncü sırada gelmektedir. Sinan Paşa Medresesi'nden İbrahim Çelebi'nin 29, Rüstem Paşa Medresesi'nden Hasan Efendi'nin 28, es-Seyyid Kasım Efendi'nin 21 kitabı bulunmaktadır.

Medrese Talebelerine Ait XVII. Yüzyıl Tereke Kayıtları

Talebe terekeleri arasında kitap kaydı bulunan en eski tarihli belge, Cemaziyelâhir 1089 tarihli olup Hüseyin Çelebi b. eş-Şeyh Ahmed'e aittir.⁹ Hüseyin Çelebi'nin terekesinde sadece bir *En'âm-ı şerîf* kayıtlıdır. Herhalde Hüseyin Çelebi'nin kitapları bundan ibaret olmamalıdır. Çünkü terekesinde deste halinde kağıt, kağıt tahtası, pirinç ve ağaç divitler ile mürekkep hokkası bulunmaktadır. Kitap istinsahıyla uğraştığına göre onun başka kitapları da olmalıdır. Hüseyin Çelebi'nin 1089 tarihli terekesinden sonra Rüstem Paşa Medresesi'nde sakin iken vefat eden Mustafa Efendi b. Şaban'ın 15 Rebiulahir 1092 tarihli terekesi¹⁰, kitaplarının zenginliğiyle dikkati çekmektedir. Kitaplarının toplam değeri 8085 akçeyi bulmaktadır. Mustafa Efendi b. Şaban'a ait kitapların başında diğer pek çok terekede olduğu gibi *Kelâmullah* şeklinde kaydedilen *Kurân-ı Kerîm* bulunmaktadır. 3000 akçe değerindeki bu *Kurân-ı Kerîm* terekedeki kitaplar içerisinde en pahalı eserdir. Muhtemelen yazı ve cildi bakımından değerli bir nüshadır. Bundan sonraki kitap *Eşbâh ve Nezâir*'dir. Fakat bu eserin müellifi belirtilmediği için bu alanda aynı adla kaleme alınan birçok eserden hangisi olduğunu tahmin etmek mümkün değildir. *Eşbâh ve Nezâir*, İslâm hukukundaki küllî kaideleri, benzer meselelerin tâbi olduğu ortak veya farklı hükümleri açıklamayı konu alan bir ilim dalının adıdır. Bu dalda yazılan eserler de ortak bir adlandırmaya sahiptir. Dolayısıyla terekedeki kitap, bu türde eser vermiş müelliflerden herhangi birine ait olabilir.¹¹

9 Mülga Beledi Kassamlığı, No.12, vr.93a.

10 İstanbul ŞS (TSMA), No.242, vr.18.

11 Süyüti, *Eşbâh ve Nezâir*'i "fikhin hakikatına, esasına, kaynaklarına ve eserlarına muttali olmayı sağlayan önemli bir ilim" diye tanımlar. Fıkıh literatüründe İbnü'l-Vekîl'in (ö. 716/1317) *el-Eşbâh ve 'n-nezâir*'i bu isim altında yazılan kitapların ilki sayılmış, daha sonra bu alanda kaleme alınan eserler için de bir ölçüde model teşkil ettiği kabul edilmiştir. Yine bu alanda yazılan eserler arasında Tâceddin es-Sübkî'nin *el-Eşbâh ve 'n-nezâir*'i, İbnü'l-Mülakkın'ın *el-Eşbâh ve 'n-nezâir*'i, Süyüti ve Zeynüddin İbn Nüceym'in aynı adla anılan eserleri zikredilebilir. (Mustafa Bakır, "Eşbah ve Nezair", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DA)*, c.XI (1995), s.457)

Arapça gramer kitaplarının en meşhurlarından biri olan Çarperdi, listedeki üçüncü eserdir. Fakat Çarperdi'nin yanında listelenen üç eser daha bulunmaktadır. Bunlar eser veya yazar adı belirtilmeyen ve sadece *Fârisî Lügat* şeklinde kaydedilen bir eser ile *Mutavassıt* ve *Ferâiz-i Seydî* adlı eserlerdir. Bu dört eser tek bir başlık altında kaydedilmiş olup bunların sonunda “alayı” kaydıyla dördünün toplam fiyatı yazılmıştır. *Kavâ'id-i İrâb* ve *Hâşiye-i Hayâli* ve *Şerh-i Akâid* ve *Dav* ve *Avâmil-i Mu'ribî* bir arada kaydedilmiştir. Terekedeki diğer kitaplar şunlardır: *Muhtasarât-ı Nevâzil*, *Kavâ'id-i İrâb-ı Zencâni*, *Hadis-i Erba'in*, *Şerh-i Sekkâki*, *Muhtasar Ferâiz*, *Mültekâ*, *Kavâ'id-i İrâb Şerhi*, *Sadrü'ş-Şerî'a*, *Pendnâme*, *Şerh-i Akâid*, *Ebulleys*, *Mukaddime*, *Şerh-i Menâr*.

Hüseyin Efendi bin Osman'a ait 1 Cemaziyelâhir 1092 tarihli tereke¹², talebe terekeleri arasında en dikkat çekici olanıdır. Süleymaniye medreselerinden Tıp Medresesinde sâkin iken vefât eden Hüseyin Efendi bin Osman, geride 56 kitaplık bir koleksiyon bırakmıştır. Fakat maalesef bu terekedeki kitapların adları kaydedilmemiş ve eserler kayda geçirilirken sadece “kitab”, “def'a kitab” ibarelerine yer verilmiştir. Muhtemelen mesleki tıp kitaplarından oluşan bu koleksiyondaki kitap adları tespit edilemediği için veya buna lüzum görülmediğinden böyle bir usul tercih edilmiştir. Kitaplarının toplam değeri 1930 akçedir. Hüseyin Efendi'nin malları hayattaki tek varisi olan annesi Havva'ya ulaştırılmak üzere kayıt altına alınmıştır.

10 Şevval 1093 tarihli Abdülganî b. Ömer'e ait olan tereke¹³, medrese öğrenimini tamamlamış birisine ait olması dolayısıyla diğerlerinden farklıdır. Bu duruma, tereke kaydında “mülâzemet tarîkiyle sâkin” denilerek işaret edilmiştir. Konyalı Abdülganî, kadı veya müderris olmak için mülâzemetini tamamlamak üzere İstanbul'a gelmişti. Sahip olduğu kitaplar, bütün ilmiye mensuplarının terekelerinde görebileceğimiz üç kitaptan ibaretti. İbrahim Halebî, *Mültekâ* ve bir *Fetva Mecmuası*. Bir de not almak veya eser istinsah etmek için yanında bulundurduğu bir “Beyaz mecmu'a”. Eser veya yazar adı belirtilmeyen *Fetva mecmu'ası* muhtemelen derleme bir çalışmaydı. Yazarı bilinen fetva mecmualarında yazar adı genellikle belirtilmiştir. *Halebî* veya *Mültekâ* bütün kadıların başlıca müracaat kitabıydı. Abdülganî b. Ömer'in terekesi, mülazımların yaşadıkları zor hayat şart-

12 Mülga Beledi Kassamlığı, No.15, vr.17a.

13 İstanbul Ş.S. (TSM), No.243, vr.7.

larının bir şahidi olup onun, Fatih medreselerinden birine sığınmış iken burada hastalanarak öldüğünü haber vermektedir. Borçları, geride bıraktığı mallarından fazla olduğu için 1180 akçe değerindeki dört kitabı ve ve eşyaları satılarak borçları ödenecekti. Abdülganî Efendi Konyalıydı ve Konya'da Fatma adında bir kız ve Abdurrahman adında bir erkek kardeşi bulunuyordu. Ölmeden önce terekesinin satılmasını ve borçlarının ödenmesini vasiyet etmişti. Kalan paranın ise kızını ile kardeşine verilmesini vasiyet etmişti. Fakat terekesi, borçlarını karşılamadığı için geride onlara verilecek para da kalmamıştı.

Sinan Paşa Medresesi'nde öğrenim gören İbrahim, aslen Rumeli'nin Tırhalla kazasından olup 1096 tarihli terekesinde 29 adet kitap kayıtlı bulunmaktadır.¹⁴ Bu kitaplar arasında Mantık, Kelam, Akâid ve Fıkıh ilmine ait kitaplar dikkat çekmektedir. Diğer terekelerle mukayese edildiğinde çok sayıda kitaba sahip olduğu söylenebilecek olan İbrahim Çelebi'nin kitaplarının fiyatları kaydedilmemiştir. Çünkü onun sahip olduğu kitap ve eşyalar satılmamış ailesine ulaştırılmak üzere kayıt altına alınarak bir sandık içerisinde vasisi Seyyid Ahmed Çelebi'ye teslim edilmiştir.

Fatih medreselerinden Başmedrese'de kalan Şamlı Fazlullah Efendi bu medresede misafir olarak ikamet etmekte iken vefat etmiştir.¹⁵ Fazlullah Efendi'nin 1097 tarihli terekesinde 10 adet kitap kaydedildiği görülmektedir. Terekede kayıtlı bu kitaplar arasında en kıymetli olanı 300 akçe ile kısaca *Dürer* olarak kaydedilmiş olan *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm* isimli fıkıh kitabıdır. Bunu takiben terekenin ikinci kıymetli eseri ise 120 akçe ile kaydedilmiş *En'âm-ı Şerîf*'tir. Fazlullah'ın kitaplarının yekûnu 1359 akçe olarak kaydedilmiştir. Tereke kayıtlarına göre evli olduğu anlaşılan Fazlullah'ın mal varlığı kızlarına ve amcaoğluna intikal etmiştir. Fazlullah'ın eşinin isminin varisler arasında geçmemesi eşinin vefat ettiğini düşündürmektedir.

Rüstem Paşa Medresesi'nde öğrenim gördüğü sırada vefat eden Kütahya'lı Hasan Efendi'nin 1097 tarihli terekesinde 28 adet kitap kayıtlı bulunmaktadır.¹⁶ Hasan Efendi'nin toplam 6717 akçelik metrukâtı arasında en kıymetli eser 1500 akçe ile kaydedilmiş olan *Kurân-ı Kerîm*'dir. Bu döneme ait talebe terekelerinde bulunan diğer *Kurân-ı Kerîm*'ler ile mukayese edildiğinde vasat bir yazma olduğu

¹⁴ Mülga Beledi Kassamlığı, No.18, vr.93b.

¹⁵ Kismet-i Askeriye, No.12, vr.57a.

¹⁶ Kismet-i Askeriye, No.12, vr.110b-11a.

anlaşılmaktadır. Hasan Efendi'nin 1205 akçe değerindeki üç kitabı bir arada kaydedilmiş olup bunlar *Hutût-ı Kadı*, *Kenz*, *Def'a Kadı* adlı kitaplardır. Terekenin diğer bir kıymetli kitabı ise 750 akçelik *Meşârik-ı İbn-i Melek*'tir. Bu eser "İbn Melek" lakabıyla meşhur İzzeddin Abdüllatif er-Rûmî'nin *Mebâriku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr*¹⁷ adlı eseridir. Terekede kayıtlı bulunan en düşük fiyatlı kitap ise 5 akçelik *Kavâ'id-i Kurân*'dır. Hasan Efendi'nin muhtemelen ailesinden hiç kimse hayatta olmadığı için mal varlığı Kütahya'nın Şeyhli kazasında bulunan amcaoğullarına kalmıştır.

Edirne'de ismi belirtilmeyen bir medresede vefat eden Tatar Ali Hoca'nın ise terekesinde 12 adet kitap vardır.¹⁸ Ali Hoca'nın kitaplarının yekûnu 745 akçe olarak hesaplanmıştır. Bu kitaplar arasında en kıymetli olan *Tecvîd-i Kurân ma'a Musavverât*'ın fiyatı 180 akçedir. Terekede kayıtlı bulunan kitap arasında en düşük değere sahip olan eser ise *Lugât-i Ferište ma'a En'âm-ı Şerîf*'tir. Bu iki esere 16 akçe fiyat takdir edildiği görülmektedir. 44 akçeye satılan *Mecmu'a-i Türkî*'den ise iki adet bulunmaktadır. Tatar Ali Hoca'nın tespit edilebilen bir varisi olmadığı için mal varlığı beytülmale verilmiştir.

İstanbul'da Süleymaniye medreselerinin birinde vefat eden ve aslen Ankaralı olan es-Seyyid Kasım Efendi bin İsmail'in 1097 tarihli terekesinde 23 kitap kaydedilmiştir.¹⁹ Terekede bu kitapların yekûnunun 1120 akçe olduğu belirtilmiştir. Kasım Efendi'nin sahip olduğu kitaplar arasında en kıymetlisi 500 akçelik *Eşbâh Nezayir* isimli kitaptır. Kasım Efendi'nin mirası ise boşandığı eşine ve babasına teslim edilmiştir.

Aslen Eskişehirli olan Mehmed bin Ahmed Efendi İstanbul'da Karaçelebizâde Mahmud Efendi Medresesi'nde vefat etmiştir.²⁰ Mehmed vefat ettiği anda arkasında yekûnu 1155 akçe tutan 16 adet kitap bırakmıştır. 1099 tarihli terekede üçüne birden 315 akçe değer biçilmiş olan *Mültekâ ve Lârî ve Füsul-i Hall-i Akd* isimli kitaplar terekenin en değerli eserleri olarak kaydedilmiştir. Mehmed'in mirası Eskişehir'de yaşayan Abdullah Çelebi ve İbrahim Çelebi isminde iki kardeşine kalmıştı.

17 Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII/1 (2008), s.36.

18 Kısmet-i Askeriye, No.12, vr.188a.

19 Kısmet-i Askeriye, No.12, vr.137b-138a.

20 Kısmet-i Askeriye, No.13, vr.27b-28a.

İstanbul'da Fatih Sahn-ı seman medreselerine bağlı Çifte Baş medresesinde vefat eden Abdulkerim Efendi bin Ahmed Efendi arkasında sayıca oldukça çok kitap bırakmıştır. Abdulkerim Efendi'nin 1101 tarihli terekesinde 67 kitabı bulunmaktadır. Toplamı 6129 akçe olan kitaplar satılarak bedeli kız kardeşi ve erkek kardeşi arasında taksim edilmiştir.

Aslen Rumeli'nin Filorina kazasından olan Mehmed Efendi b. Ömer b. Mehmed Süleymaniye Darülhadişi'nde öğrenim görürken vefat etmiştir. Mehmed Efendi'nin 1103 tarihli terekesinde 26 kitap vardır. Toplam yekûnu 4865 akçe tutan kitapların içinde en kıymetlisinin tereke tutarının neredeyse yarısına tekabül eden 2151 akçelik kıymetli bir Kuran-ı Kerim'in olduğu görülmektedir. Geriye kalan yekûnun içerisinde ise *Mültekâ* adlı fıkıh kitabı 400 akçeye ve bir Farsça lügat 250 akçeye satılmıştır. Tereke kaydından anlaşıldığına göre ailesinden hiç kimsesi hayatta olmayan Mehmed Efendi'nin mirasının erkek kardeşinden olan iki kız yeğenine teslim edildiği belirtilmiştir.

Edirne'de Üçşerefeli Medrese'de eğitim görmekte iken vefat eden İbrahim Efendi b. Himmet, İstanbul'da Süleymaniye Medresesi'nde bir odada misafir olarak kalmaktaydı. İbrahim Efendi'nin 1109 tarihli terekesinin İstanbul şeriyeye sicillerine kaydedilmiş olması onun ya eğitim ya da mülazamet için İstanbul'da bulunduğunu düşündürmektedir. Terekesinde 39 kitap kaydedilen İbrahim Efendi'nin kitaplarının değeri belirtilmemiştir. İçinde *Evrak* ve yazı takımı (*kubur devat*) da kayıtlı bulunan terekenin toplam yekûnu 4346 akçedir. Kitaplara ait toplam değer ise *evrak* ve *kubur devat* düşüldükten sonra 4310 akçedir. Terekenin sonunda İbrahim Efendi'nin mirasının ne yapıldığına ve ailesinden herhangi bir varisinin olup olmadığına dair bir bilgi kaydedilmemiştir.

XVII. yüzyıla ait tespit edilebilen son talebe terekesi 1110 tarihli olup aslen Rumelili olan Abdüsselâm bin Ahmed bin Abdullah'a aittir. İstanbul'da Bahçekapısı yakınlarında Vânî Efendi Dârü'l-hadişi'nde eğitim görürken vefat eden Abdüsselâm sayıca kitabı fazla olan nadir talebelerdendir. Geride 44 kitap bırakan Abdüsselâm'ın bıraktığı bu kitapların yekûnu 7068 akçedir. Bunlardan satılanların değerinin 6320 akçe olduğunu terekedeki "Yekûn-ı kütüb-i mebî'a 6320" kaydından anlıyoruz. Bu kitaplardan en kıymetli olanlarından biri 1200 akçeye satılan *Dürer Gurer* kitabıdır. Ayrıca 2 adet *Fenari* de 920 akçeye satılmıştır. Terekede kayıtlı kitaplar arasında kıymetli sayılabilecek bir kitap da 600 akçeye

satılan *Bostan ma'a Şem 'i* dir. Ancak hatırı sayılır sayıda ve kıymette kitabı bulunan Abdüsselâm'ın bir varisi ya da akrabasının varlığı bilinmediği için terekese beytülmale kalmıştır.

Kitapların Konularına Göre Değerlendirilmesi:

Osmanlı medreselerinde okutulan kitaplar, medrese talebelerini gelecekte icra edecekleri mesleklere hazırladığı için başta fıkıh olmak üzere çok farklı alanlara ait olabilmektedir. Bu bölümde medreselerde okutulan kitaplar konularına göre sınıflandırılmış ve terekelerde en çok rastlanan eserler değerlendirilmiştir.

Fıkıh kitapları

Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulan Hanefî fıkıh kitapları aynı zamanda, kadıların şerî meselelerde verdikleri hükümlerin başlıca kaynağı idiler. 1089-1110 tarihleri arasında 14 tereke kaydında 50 fıkıh kitabı kayıtlıdır. Tereke kayıtlarına baktığımız zaman en sık rastlanılan kitapların başında *Halebî* ya da *İbrahim Halebî* olarak meşhur olan *Mültekâ'l-Ebhur* gelmektedir. *Halebî* Osmanlı medreselerinde fıkıh eğitiminin başlıca eseridir. Bu esere 1089-1110 tarihleri arasında 14 tereke kaydının onikisinde rastlanmaktadır. Bunlardan 5'i *Mültekâ*, 3'i *Mültekâ'l-Ebhur*, 4'ü ise *İbrahim Halebî* şeklinde kayıtlıdır.

Fıkıh kitaplarında ikinci sırada 3 terekede geçen *Muhtasar* gelmektedir. *Muhtasar* birbirinden farklı eserlere yapılmış şerhlere verilen ortak bir isimdir. Fıkıh kitapları arasında adı sık geçen diğer bir kitap da, 3 terekede geçen *Dürer*'dir. Bu eser, tereke kayıtlarının birinde *Dürer*, ikisinde ise *Dürer* ve *Gürer* şeklinde birlikte kaydedilmiştir. 14 terekenin üçünde adı geçen kitaplardan diğerleri ise *Eşbâh Nezâyir* ve *Sadru'ş-şeri'a*'dır. Her iki eser de üç terekede aynı isimle kaydedilmiştir.

Fıkıh eğitiminin önemli bir eseri olan *Kudûrî* de 3 talebenin terekesinde yer almaktadır. İmam Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed el-Kudûrî el-Bağdadî'nin (ö.1036) Hanefî fikhına dair yazdığı *Muhtasaru'l-Kudûrî* adıyla tanınan kitabının çok sayıda şerhi yapılmış ve eser Osmanlı medreselerinde "*Kudûrî*" adıyla okutulmuştur. Bu eser 3 terekenin ikisinde *Kudûrî* olarak kaydedilirken birinde *Şerh-i Kudûrî* şeklinde kaydedilmiştir.

Dönemin fıkıh kitaplarından olan *Şerh-i Menâr* da 2 terekede geçmektedir. Bu eser Ebu'l-Berekât Hafızüddin en-Nesefî'nin (ö.1310) Hanefî fıkıh usulü üzerine yazdığı *Menârü'l-Envâr* adlı eserin şerhidir. *Metn-i Menâr* olarak kaydedilen eser ise *Menârü'l-Envâr* olmalıdır.

14 terekenin ikisinde geçen bir diğer fıkıh kitabı da *Muhtar*'dır. Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî ed-Dımaşkı'ye ait olan bu eserin tam adı *ed-Dürrü'l-muhtâr*'dır. Eserde hanefî mezhebindeki sahih görüşlere ve birçok fikhî meseleye muhtasar şekilde yer verilmektedir. Bu sebeple çok rağbet görmüş ve medreselerde okutulmuş bir kitaptır.

1089-1110 tarihleri arasında tespit edilen 14 terekede bunlardan başka tespit edilmiş 20 fıkıh kitabı daha bulunmaktadır. Terekelerde adları geçen fıkıh kitapları şunlardır:

Tablo I
Tereke Kayıtlarında Geçen Fıkıh Eserleri

Eserin Adı	Terekelerdeki Sayısı	Geçtiği Tarih
İbrahim Halebî (Mültekâ)	12	1092-1110
Muhtasar	3	1101-1110
Dürer	3	1097-1110
Eşbâh Nezâyir	3	1092-1097
Sadru's-şeri'a	3	1092-1097
Kudûrî	3	1097-1109
Şerh-i Menâr	2	1092
Muhtâr	2	1097-1109
Berdaî	1	1097
Câmi'u'l-Fetâvâ	1	1097
Eczâ-i Hidâye	1	1097
Hâşiye-i Muhtasar	1	1096
Kenz	1	1097
Kitâbu Müştemilü'l-Ahkam fi'l-Fıkhî's-Şerif	1	1096
Kitâbü't-Telvih	1	1096
Lisânü'l-Hükkâm	1	1097
Mecma'u'l-Bahreyn alayı	1	1099
Meşârik-ı İbn-i Melek	1	1097

Muhtarat-ı Nevâzil	1	1092
Münye	1	1103
Sükûk-ı Hâcibzâde	1	1101
Şerh-i Lübâb	1	1101
Tavzîh	1	1109
Tercih-i Beyyinân	1	1109
Vikâye	1	1097
Zübdetü'l-Fetâvâ nâkıs âhir	1	1101
Kıtab-ı Tavzih	1	1096

Gramer kitapları

Osmanlı medreselerinde gramer alanında okutulan birçok eser vardır ve bunlar uzun yıllar medreselerde okutulmuştur.

1089-1110 tarihleri arasında 27 farklı gramer kitabı 71 defa geçmektedir. Bu dönemde en çok rastlanan gramer kitabı kısaca *Dav* olarak kaydedilen *ed-Dav' ale'l-Misbâh*'tır. 14 terekenin yedisinde geçen bu eser, 5 terekede *Dav* şeklinde, birinde *Hayâlî Dav*, birinde de *Nahve müte'allik Dav* olarak kaydedilmiştir.

Osmanlı medreselerinde çokça okutulan İbni Hişam'a ait *Kavâ'id-i İ'râb* adlı eser 14 terekenin beşinde geçmektedir. 5 terekenin üçünde bu şekilde yazılan eser, birinde *Kavâ'id-i İ'râb Şerhi*, diğerinde ise *Kavâ'id-i İ'râb-ı Zencânî* şeklinde kaydedilmiştir.

Gramer alanında en sık rastlanan kitaplardan biri de *Molla Câmî*'dir. Aslında *Kâfiye*'nin şerhi olan ve asıl adı *el-Fevâidü'z-Ziyâiyye fî Şerhi'l-Kâfiye* olduğu halde Molla Câmî (1414-1492) tarafından yazıldığı için *Molla Câmî* adıyla bilinen nahiv kitabı en yaygın gramer kitabı olarak dikkati çekmektedir. İncelediğimiz 14 terekenin beşinde adı geçmektedir. Ancak bir kayıtta metin eksik olduğundan *Molla Câmî (Nâkıs)* olarak belirtilmiştir.

Gramer alanında sık rastlanan kitaplardan biri de İbni Hâcib unvanıyla bilinen Osman b. Ömer tarafından yazılmış olan *Kâfiye* isimli eser olup 5 farklı terekede yer almaktadır. 5 terekenin ikisinde *Kâfiye* olarak kaydedilen eser, birinde *Kâfiye mecmu'ası*, birinde *Kâfiye Mu'ribî*, diğerinde ise *Şerh-i kâfiye* olarak kaydedilmiştir.

5 terekede kayıtlı bulunan diğer bir gramer kitabı da *Avâmil*'dir. 2 tereke kaydında *Avâmil* olarak geçen kitabın ismi diğer terekelerde, *Avâmil Mu'ribî*, *Mu'rib-i Avâmil* ve *Mu'rib* olarak farklı şekillerde yazılmıştır.

Osmanlı medreselerinde okutulan diğer gramer kitaplarından *Sarf*, *İftitâh*, *Mutavassıt*, *Şâfiye* gibi kitaplar 14 terekenin içinde dörder defa geçmektedir. Aynı şekilde *Çarperdi*, *Şerh-i Dibâce*, *Dinkoz*, *Enmuzec* de üçer defa geçmektedir. 14 terekenin ikisinde geçen kitaplar ise *Şerh-i İzzî*, *Kavâ'id-i Kurân*, *Nahiv*'dir.

Tablo II
Tereke Kayıtlarında Geçen Gramer Kitapları

Eserin Adı	Terekelerdeki Sayısı	Geçtiği Tarih
Dav (Hayali Dav, Nahve müte'allik Dav)	7	1092-1110
Kavâ'id-i i'râb (Kavâ'id-i i'râb Şerhi, Kavâ'id-i İârâb-ı Zencânî)	5	1092-1101
Molla Câmî	5	1092-1110
Kâfiye (Kâfiye mecmu'ası, Kâfiye-i Mu'ribî, Şerh-i Kâfiye)	5	1092-1110
Avâmil (Avâmil Mu'ribi, Mu'rib-i Avâmil, Mu'rib)	5	1092-1110
Sarf	4	1097-1109
İftitâh	4	1097-1110
Mutavassıt	4	1092-1110
Şâfiye	4	1096-1110
Çarperdi	3	1092-1110
Şerh-i Dibâce	3	1096-1110
Dinkoz	3	1097-1110
Enmuzec	3	1103-1109
Şerh-i İzzî	2	1096-1110
Nahiv	2	1109-1110
Kavâ'id-i Kurân	2	1097-1101
Diba[ce] şerhi	1	1103
Kavâ'id-i Sarf	1	1103
Mecmu'a-i Sarf	1	1110
Şerh-i Merâh	1	1110
Tecvid-i Birgili	1	1109
Câmî	1	1103
Ecrumiyye	1	1103
Elfiyye-i İbn-i Mâlik	1	1096
Hacı Baba	1	1109
Hasan Paşa	1	1097

Edebiyat Kitapları

14 terekede edebiyat ve aynı zamanda dil öğretimi ile alakalı kitapların sayısı 19 olup bunlar bu dönem talebelerinin edebî eğilimlerini ve genellikle Farsça öğrenimi esnasında kullandıkları kitapları göstermektedir. 19 edebiyat kitabından dördü Şirazi'nin meşhur *Gülüstan* isimli kitabıdır. Edebiyat kitapları arasında ikinci sırada *Arûz*, *Ta'birnâme* ve *Bostan* kitapları gelmektedir. Her üç kitap da 14 terekenin ikisinde geçmektedir. Terekelerde adı geçen diğer edebî kitaplar ise şunlardır:

Tablo III
Tereke Kayıtlarında Geçen Edebiyat Eserleri

Eserin Adı	Terekelerdeki Sayısı	Geçtiği Tarih
Ta'birnâme	2	1101-1110
Arûz	2	1099-1101
Bostan	2	1110
İzâh-ı Me'ânî	1	1101
Dîvân-ı Câmî	1	1101
Dîvân-ı Merâkî	1	1101
Gülüstan Şem'isi?	1	1097
Şerh-i ebyât	1	1110
Şerh-i Kaside-i Bürde	1	1099
Şem'î	1	1110
Hâfız	1	1110
Şem'î	1	1110

Ferâiz Kitapları

İslam miras hukukuna dair ferâiz kitapları da terekelerde sıkça geçen kitaplar arasındadır. 14 terekenin üçünde geçen bu kitapların 5 tanesi *Ferâiz* şeklinde, 3 tanesi *Metn-i Ferâiz* şeklinde, 2 tanesi bir nakıs kaydı ile *Ferâiz-i Seydî* şeklinde kaydedilmiştir. Birer defa kaydedilen diğer ferâiz kitaplarının ismi ise *Kavâ'id-i Ferâiz*, *Mecmua ani'l-Ferâiz*, *Muhtasar Ferâiz* şeklindedir.

Tablo IV
Tereke Kayıtlarında Geçen Ferâiz Eserleri

Eserin Adı	Terekelerdeki Sayısı	Geçtiği Tarih
Ferâiz	5	1096-1110
Metn-i Ferâiz	3	1101-1109
Ferâiz-i Seydi	2	1092, 1101
Kavaid-i Ferâiz,	1	1092
Muhtasar Ferâiz,	1	1092
Mecmu'a ani'l-Ferâiz	1	1096

Mantık Kitapları

14 terekede mantığa dair sıkça karşılaşılan eserlerin başında *Kutb*, *Kutbuddin*, *Kutbuddin Seyyid* olarak üç farklı şekilde yazılan kitap gelmektedir. 14 terekede mantık ilmine dair birden fazla görülen kitaplardan biri de *Muhyiddin* olarak bilinen Hüsam-ı Kati'nin Hâşiyesidir. Bu eser de terekelerde 2 defa geçmektedir. Terekelerde adı geçen diğer mantık kitapları ise şunlardır:

Tablo V
Tereke Kayıtlarında Geçen Mantık Eserleri

Eserin Adı	Terekelerdeki Sayısı	Geçtiği Tarih
Kutb (Kutbuddin, Kutbuddin Seyyid)	3	1096-1109
Muhyiddin (Hüsam-ı Kati)	2	1096-1110
Fenarî	1	1110
Hâşiyeye-i Küçük	1	1097
Hüsam-ı Kati	1	1096
İsagoci	1	1101
Kazimir	1	1099
Kul Ahmed ale'l-Fenari	1	1096
Mantık	1	1109
Metali	1	1092
Mirzacan Kadızade	1	1096
Sâdeddin	1	1097

Belagat Kitapları

Osmanlı medreselerinde sıkça okutulan Belagat ilmine ait eserlerden 14 terekede 5 kitabın ismi 12 defa geçmektedir. Bunlardan en çok adı geçen kitap tam adı *Telhîsü'l-miftah* olan ancak terekelerde *Telhis*, *Metn-i Telhîs* ya da *Metn-i Miftah* olarak kaydedilen kitaptır. Bu kitaba 14 terekenin dördünde rastlanmaktadır.

Sık geçen belagat kitaplarından bir diğeri de *Ta'limü'l-müte'allim* olarak kısaltılan ve tam adı *Ta'limü'l-müte'allim tarîkû't-te'allim* olan eserdir. 14 terekenin üçünde geçen bu kitabın biri *Mukaddime-i Ta'lim-i Müte'allim* şeklinde kaydedilmiş olduğundan eserin sadece mukaddime kısmı olmalıdır. Diğeri iki kitaptan biri ise *Ta'limü'l-Müte'allim ma'a şerh* şeklinde şerhi ile birlikte kaydedilmiştir.

14 terekede adı geçen belagat kitaplarından *Mutavvel* de üç defa geçmektedir. Ancak bunlardan birisi eksik nüsha olduğu için *Seyyid ale'l-mutavvel nâkıs* şeklinde kaydedilmiştir.

Terekelerde tespit edilen belagat kitaplarından *Risâle-i İstiâre* ve *Risâle-i Vaziyye?* ise birer defa geçmektedir.

Tablo VI
Tereke Kayıtlarında Geçen Belagat Eserleri

Eserin Adı	Terekelerdeki Sayısı	Geçtiği Tarih
Telhîs (Metn-i Telhîs, Metn-i Miftâh)	4	1092-1110
Ta'lim-i müte'allim (Mukaddime-i Ta'lim-i Müteallim)	3	1097-1110
Mutavvel (Seyyid ale'l-mutavvel nâkıs)	3	1101

Lügat Kitapları

Lügat kitapları medrese talebelerinin her dönemde sıkça kullandıkları kitaplardandır. Bu sebeple bu dönemde de 14 terekenin 9'unda lügat kitaplarının adı geçmektedir. Bu 10 lüğatin dördü bir Farsça-Türkçe sözlük olan *Şâhidî*'dir. *Ahterî*, *Fârisî lügat*, *Lugât-i Ferište*, *Lugât-i Türki ma'a Arabî*, *Lügât-ı Fârisî* gibi lügatler de 14 terekede adı geçen diğeri sözlüklerdir.

Tablo VI
Tereke Kayıtlarında Geçen Lügat Eserleri

Eserin Adı	Terekelerdeki Sayısı	Geçtiği Tarih
Şâhidî	4	1101-1109
Ahterî	1	1101
Farisî lügat	1	1092
Lugât-ı Ferište	1	1097
Lugât-ı Türkî ma'a Arabî	1	1110
Lügât-ı Fârisî	1	1103

Akâid Kitapları

Medrese talebeleri tarafından okunan eserler arasında akaid ilmine ait eserler de bulunmaktadır. 14 terekede dört farklı eserin adı 9 defa geçmektedir. Bunlardan en sık kullanılanı ise Taftazani'nin *Şerhu'l-Akâid* adlı kitabıdır. Bu kitap terekelerde *Şerh-i akâid* olarak kaydedilmiş olup 5 defa geçmektedir.

Akaid kitaplarından *Molla Celâl* 2 defa, *Akayid* ve *Risale fi'l-Akayid* adlı kitaplar da birer defa geçmektedir.

Tablo VII
Tereke Kayıtlarında Geçen Akaid Eserleri

Eserin Adı	Terekelerdeki Sayısı	Geçtiği Tarih
Şerh-i Akâid	5	1092-1102
Molla Celal	2	1096
Akayid	1	1109
Risale fi'l-Akâid	1	1096

İlm-i hâl Kitapları

İlm-i hal kitapları da Osmanlı medreselerinde okutulan kitap türlerinden biridir. 14 terekenin sekizinde bu türden kitaplara rastlanmaktadır. Bunlar arasında adı en sık geçen kitap *Risâle-i Birgili*'dir. 4 talebe terekesinde geçen bu kitabın adı *Risâle-i Birgili*, *Birgili Risâle* ve *Birgivi* şeklinde farklı şekilde de yazılmaktadır.

Tablo VIII
Tereke Kayıtlarında Geçen İlm-i Hal Eserleri

Eserin Adı	Terekelerdeki Sayısı	Geçtiği Tarih
Risâle-i Birgili (Birgili Risâle, Birgivi)	4	1097-1110
Tarikât-ı Muhammediye	1	1097
İksîr-i Devlet	1	1101
Pendname	1	1092
Seyyid Alizâde	1	1103

Terekelerde geçen kitapların diğer ilim dallarına göre dağılımlarına bakılacak olursa Tefsir alanında (4 kitap) *Keşşaf-ı Seydi*, *Risâle-i Tefsîr*, *Tefsîr-i Kurtubî*, *Ebulleys*; Tarih alanında (4 kitap) *Tuhfetü'l- Mülûk*, *Ruznâme*, *Füsul-i Hall-i Akd*; Hadis alanında (4 kitap) *Cami 'u ş-sağir Seyyid*, *Metn-i Mesabih*, *Hadis-i Erba 'în*, *Metn-i Meşârık*; Kelam alanında (3 kitap) *Fıkh-ı Ekber*, *Hâşiyeye-i Hayâlî*, *Tevâlî*; Tıp alanında (3 kitap) *Bukratü't-tıbb?*, *Cerrah-nâme*, *Yadığâr-ı ibni Şerif*; Tasavvuf alanında (2 kitap) *Gojdevânî*, *Râhâtü'l-Kulûb*; Siyer alanında (2 kitap) *Siyer-i Ebu'l-feth*, *Dakâyıku'l-hâkâyık*; Arapça eğitiminde (2 kitap) *Şerh-i Sekkâki*, *Karasinan Şerh-i Şâfiye* ve Matematik alanında (2 kitap) *Eşkâl-i Te'sîs*, *Şerh-i Cezerî* gibi kitapların ve Ahlak kitapları olarak *İksîr-i Devlet*, *Pendnâme* ve *Seyyid Alizâde* karşımıza çıkmaktadır.

Kitapların Terekelerde Yer Alma Sıklıklarına ve Fiyatlarına Göre Değerlendirilmesi

XVII. yüzyıla ait incelenen terekelerde adı geçen kitapların terekelerde yer alma sıklıklarına bakıldığında bunlar arasında öncelikle İbrahim Halebî'nin *Mültekâ'l-Ebhur* isimli kitabının geldiği görülmektedir. İncelenen 14 terekenin onikisinde adı geçen İbrahim Halebî ya da *Mültekâ* fıkhı alanında en çok müracaat edilen eserdir. Eserin terekelerde geçen fiyatının 100 ile 1100 akçe arasında değiştiği görülmektedir. En düşük fiyattan en yüksek fiyata doğru bir sıralama yapıldığında, 1103 tarihli terekede kaydedilen *Mültekâ* 100 akçe iken, 1097'de 140, 1099'da kaydedilen iki terekeden ilkinde 155 diğerinde ise 315, 1103'de 400, 1093 ve 1109 tarihlerinde kaydedilen iki terekede 440, 1093'te 480, 1097'de 500, 1109'da 580, 1092'de 805 akçelik bir fiyat değişimi görülmektedir. 1101'de ise 1100 akçe olarak kaydedilmiştir. Fiyatlardaki bu farklılık enflasyonun

yanısına yazma eser değerini etkileyen faktörler olarak hat, cilt, tezhib gibi yazmayı farklı kılan özelliklerden kaynaklanıyor olmalıdır.

XVII. yüzyıla ait incelenen 14 tereke içerisinde adı ikinci sıklıkta geçen eser ise miras hukuku derslerinde okutulan *Ferâiz* kitabıdır. Bu eser terekelerde *Ferâiz*, *Metn-i Ferâiz* ya da *Muhtasar Ferâiz* olarak 13 defa geçmektedir. Bu 13 terekenin sekizinde kitaplar müstakil olarak fiyatlandırılmış, bir terekede ise fiyat belirtilmemiştir. Buna göre 1009 tarihli terekede kaydedilen bir *Ferâiz* kitabının değeri 15 akçe, 1110'da ise 40 akçe olarak kaydedilmiştir. Diğer *Ferâiz* kitapları da 1101'de 105, 1097'de 150, 1101'de 180, 1109'da kaydedilen iki terekenin ilkinde 200, diğerinde 250 ve 1092 tarihli terekede ise 805 akçe olarak değerlendirilip kayda geçirilmiştir.

İncelenen terekelerde adı sık geçen diğer bir eser de *ed-Dav' ale'l-Misbâh* isimli eserdir. Bu eser terekelerde kısaca *Dav* şeklinde kaydedilmektedir. İncelenen 14 terekenin altısında *Dav* şeklinde, bir tanesinde *Nahve müte'allik Dav* şeklinde kaydedilmiştir. 1110 tarihinde kaydedilen *Nahve müte'allik Dav* tespit edilen eserlerin içinde 60 akçe ile en düşük fiyata sahiptir. 1097'de kaydedilen *Dav* 61 akçe, 1109'da 160, 1110'da 180 ve 1092 tarihinde kaydedilenlerden ilki 220, diğer ise 580 akçe olarak fiyatlandırılmıştır.

Molla Câmi terekelerde sık geçen kitaplardan biridir. İncelediğimiz 14 terekenin altısında bu eser kayıtlıdır. Altı eserin dördü *Molla Câmi'* şeklinde kaydedilirken, bir tanesi *Câmi* olarak kısaltılmış, bir tanesinin de eksik nüsha olduğu *Molla Câmi (Nâkıs)* şeklinde belirtilmiştir. 1097 tarihli terekede kayıtlı bulunan bu eksik nüsha *Molla Câmi'*ye 41 akçe fiyat biçilmiştir. 1110'da kaydedilen diğer bir eserin ise 200 akçe olduğu görülmektedir. Diğer kitaplar ise 1103'te 220, 1097'de 225, 1109'da 280 ve 1092'de de 655 akçe olarak fiyatlandırılmıştır.

Kurân-ı Kerîm de talebelerin kitapları arasında terekelerde yer almaktadır. Terekelerde Kurân-ı Kerîm için *Kelâm-ı Kadîm*, *Kelânullah*, *Mushâf-ı Şerîf* ifadeleri kullanıldığı görülmektedir. 14 terekenin beşinde Kurân-ı Kerîm olduğu tespit edilmiştir. Bunların terekelerde fiyatlandırılmasına bakılacak olursa 1109 tarihli terekede 500 akçe, 1101 tarihli terekede 600 akçe, 1097'de 1500 ve 1103'de 2151 ve 1092 tarihli terekede ise 3000 akçe ile fiyatlandırılmıştır.

Medreselerde okutulan kitaplar arasında Birgivi diye bilinen Mehmed Efendi'ye aid *Risâle* de sıkça görülmektedir. Bu kitabın ismi terekelerde *Birgili*

Risâle, *Risâle-i Birgili*, *Birgivi* şeklinde üç farklı şekilde yazılmıştır. İncelenen 14 terekenin dördünde kayıtlı bulunan bu eserin fiyatlarına bakılacak olursa 1097 tarihli terekede 50 akçe olarak, 1110'da 60 ve 1103 tarihinde 65 akçe olarak fiyatlandırılmıştır. 1097 tarihli başka bir terekede geçen eserin ise 220 akçe olarak değerlendirildiği görülmektedir.

14 terekenin dördünde kayıtlı bulunan diğer bir eser de *İfıtâh*'tır. Bu eserin fiyatı yakın tarihlerde farklılık göstermektedir. İlk defa 1097 tarihli terekede görülen *İfıtâh* 50 akçe olarak fiyatlandırılmıştır. Bununla birlikte 1097 tarihli başka bir terekede 80, 1110'da 80, 1109'da ise 130 akçe olarak değerlendirilmifitir.

14 terekenin dördünde geçen eserlerden biri de *Sarf* olarak kaydedilen gramer kitabıdır. Bunlardan 1103 tarihli terekede geçen kitap 40 akçe olarak kaydedilirken 1097 tarihli terekede 77 akçe olarak değer bulmuştur. Diğer iki sarf kitabı ise 1109'da 100 ve 1097'de 105 akçe olarak fiyatlandırılmıştır.

şâhidî olarak kaydedilen eser de dört terekede mevcut olup 1103'te 25, 1109'da 40, 1101'de 65 ve 1109 tarihinde ise 160 akçe olarak değerlendirilmifitir.

Terekelerde adı birden fazla geçen eserlerden biri de *Eşbâh ve Nezâvir*'dir. 14 terekenin üçünde bulunan bu eserin fiyatı 1092 tarihli terekede kaydedilmemiştir. 1097 tarihli iki terekenin birinde 199 diğerinde ise 500 akçe olarak değerlendirilmifitir.

Sadru'ş-şeri'a isimli eser de 14 terekenin üçünde kayıtlıdır. 1109 ve 1097 tarihli terekelerde geçen iki eser 300 akçe olarak değer bulmuşken 1092 tarihli terekede 715 akçe olarak fiyatlandırılmıştır.

mezbûrda sâkine vâlidesi Aişe binti Tayyib? ile li-ebeveyn er karındaşları Mustafa ve Halil ile li-ebeveyn kız karındaşları Hadice ve Fatıma'ya munhasıra olmağın mezbûr Hüseyin maraz-ı mevtle marîz oldukda yanında olan hüccetle terekesini ahz ve bey'a ve hâsıl olan meblağı kazâ-i mezbûrda zikr olunan veresesine irsâle Ebubekir Efendi b. Aziz ve Muid Derviş Efendi nâm kimesneler huzûrlarında Ahmed Çelebi ibn-i Himmet Efendi ve Ali Çelebi nâm kimesneler şehâdetleriyle vasiyy-i muhtâr eyledikleri fahrü'l-kudât Himmet Efendi ibn-i el-Hâc Seydi talebiyle tahrîr olunan terekesidir. Fî 2 Cemaziyelâhir sene [10]89.

En'âm-ı şerîf

2

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a legal document or will, containing names and dates. The text is written in a cursive script and includes various names and dates, such as "15 Rebiulâhir 1092".

2

15 Rebiulâhir 1092
(İstanbul ŞS, TSMA, 242, 18)

Mahmiye-i İstanbul'da Rüstem Paşa Medresesi'nde sâkin iken bundan akdem vefat eden Mustafa Efendi b. Şaban'ın veraseti li-ebeveyn kız karındaşı Hadice ile li-ebeveyn ammi oğulları Mehmed Ağa ve el-Hâc Ali ibn-i Ramazan'a munhasıra olduğu şeran zahir olduktan sonra müteveffâ-yı mezbûrun tahrîr ve beyne'l-verese taksim olunan terekesidir ki vech-i âtî üzere zikr olunur. Fi'l-yevmi'l-hadi ve'l-ışrin mine'l-Muharremi'l-haram sene 1128.

Kitap Adı	Fiyatı
Kelamullah	3000
Eşbâh [ve] Nezâyir	400
Çarperdi, Farisî lügat, Mutavassıt ve Ferâiz-i Seydi alayı	200
Kavaid-i İrab ve Hâşiye-i Hayali ve Şerh-i Akâid ve Dav ve Avâmil-i Mu'ribî alayı	220
Muhtarat-ı Nevazil	500
Kütüb alayı	60
Kavaid-i İrab-ı Zencani, Hadis-i Erba'în, Şerh-i Sekkaki alayı	400
Hırdavat maa pištahta	300
Muhtasar Ferâiz, Mültekâ metni mufassal, Kavaid-i İrab Şerhi	805
Sadrü'ş-Şeria, Pendname, Şerh-i Akâid, Ebulleys, Mukaddime, Şerh-i Menar alayı	715
Metn-i Miftah, Kavaid-i Ferâiz, Metali Dibacesi Şerhi	270
Risale-i Şafiye	260
Harac-name/Cerrah-name, Kavaid-i İrab ba-şerh-i Kâfiye, Keşşaf-ı Seydi, alayı	700
Molla Cami, Şerh-i Menar, Yadigar-ı ibni Şerif ve kıta Tefsir-i Kurtubi, alayı	655
Yekûn-ı kütüb	8085

3

1 Cemaziyelâhir 1092

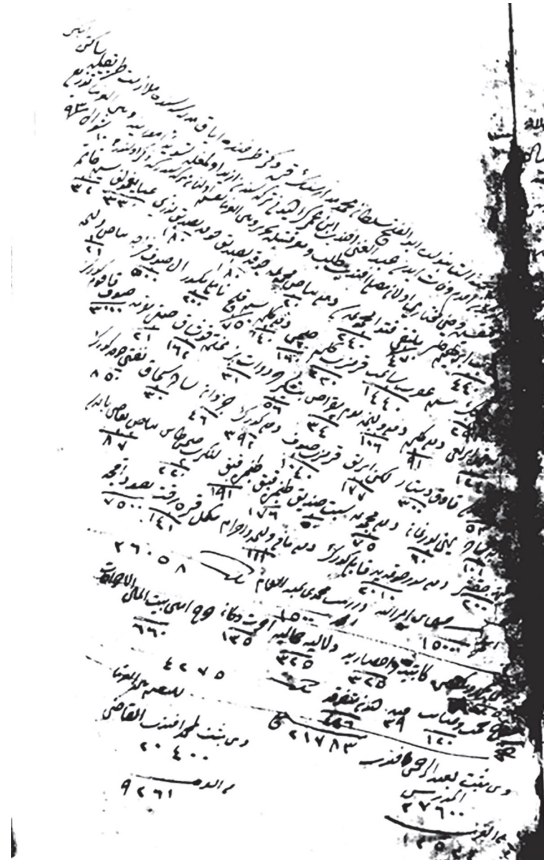
(Mülga Beledî Kassamlığı, 15, 17a)

Mahmiye-i İstanbul'da Sultan Süleyman Han aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufran hazretlerinin bina eylediği Tıp medresesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden Hüseyin Efendi bin Osman nâm kimesnenin verâseti vâlidesi Havva'ya münhası-
ra olduktan sonra müteveffâ-yı mezbûrun vesâyasını tenfize ber-mûceb-i hüccet-i
şer'iyeye vasiyy-i muhtârı olan İsmail Ağa bin Mehmed ve nâzırları olan Ahmed
Efendi ve Hasan Efendi talebleriyle tahrîr olunan terekesidir ki zikr olunur. Fî
Gurre-i Cemaziye'l-âhire sene 1092.

Not: Kitap adları kaydedilmemiştir.

Kitab Adı	Adedi	Fiyatı
Kitab	10	400
Defa Kitab	6	350
Defa Kitab	5	280
Defa Kitab	15	200
Defa Kitab	5	400
Defa Kitab	5	180
Defa Kitab	10	121
Piştahta ve evrâk		100

4

4

10 Şevvâl 1093

(İstanbul Ş.S. (TSMA), 243, vr.7)

Mahmiye-i İstanbul'da Ebu'l-feth Sultan Mehmed medârisinin Karadeniz tarafında Ayak medresesinde mülâzemet tarikiyle sâkin iken bundan akdem vefât eden Abdülganî Efendi ibn-i Ömer'in deyni terekesinden ezyed olmağla tesviye-i emvâlîne ve beyne'l-guremâ tevzî' ve taksîmine vasiyy-i muhtârî olan Musli Efendi taleb ve ma'rifetiyle tahrîr ve beyne'l-guremâ taksîm olunan terekesidir ki zikir olunur. Fi 10 Şevvâl 1093.

5

13 Zilkade 1096

(Mülga Beledî Kassamlığı, 18, 93b)

Fi'l-asl vilâyet-i Rumelinde Tırhala kazâsı ahâlisinden olup mahmiye-i İstanbul'da vaki merhûm Sinan Paşa Medresesi'nde sâkin iken bundan akdem vefât eden İbrahim Çelebi ibn-i İbrahim nâm kimesnenin zikr olunan kazada sâkin veresesine isâle ber-mûceb-i hüccet-i şeriyeye vasiyy-i muhtârı olan es-Seyyid Ahmed Çelebi ibn-i Hüseyin talebiyle tahrîr olunan terekesidir ki zikr olunur. Fî 13 Zilkade sene (10)96.

Müteveffâ-yı mezbûrun kütübüdür ki sanduğı içinde vaz olunup merkum yedine virilmeğın bu mahalle şerh virildi.

Not: Fiyatları kaydedilmemiştir.

Kitap Adı	Adedi
Hâşiyeye-i Tasdikât	1
Kul Ahmed ale'l-Fenari	1
Şerh-i Akâid	1
Hâşiyeye-i Halhali	1
Mirzacan Kadızade	1
Kitab-ı Tavzih	1
Monlazade	1
Tevali	1
Kutbuddin	1
Çarperdi	1
Ferâiz	1
Mecmua ani'l-Ferâiz	1
Şerh-i İzzî	1
Risale fi'l-Akayid	1
Hâşiyeye-i Muhtasar	1
Elfiyye-i İbn-i Malik	1
Molla Celal	1
Hitati	1
İsamüddin ale'l-Cami	1
Şerh-i Cezeri	1

Seyyid Kutbüddin	1
Kitabü't-Telvih	1
Şafiye	1
Hüsam-ı Kati	1
Risale-i Vaziyye?	1
Risale-i İstiare	1
Şerh-i Dibâce	1
Bazı Evrâk-ı perişân	1
Kitabu Müştemilü'l-Ahkam fi'l-Fıkhî'sh-Şerif	1

6

6

9 Rebiulevvel sene 1097

(Kısmet-i Askeriye, 12, 57a)

Fi'l-asl Şâm-ı cennet-meşâm mahallâtından Ammâriye mahallesi ahâlisinden olup mahmiye-i İstanbul'da Sultan Mehmed aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân binâ eylediği medârisden Karadeniz tarafında baş ta'bir olunan medrese hucurâtının birinde müsâferet vechi üzere sâkin iken bundan akdem vefât eden Fazlullah Efendi b. İbrahim b. Abdüssamed'in verâseti zikr olunan Ammâriye mahallesinde sâkine kızları Fatıma ve Havva'ya ve li-ebeveyn ammî oğlu Nuri Efendi'ye münhasıra olduğu şer'an zâhir oldukdan sonra müteveffâ-yı mezbûrun terekesini kabz ve veresesine îsâle vasiyy-i muhtâr olan Ahmed Çavuş bin Hüseyin talebi ile tahrîr olunan tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdur ki ber-vech-i âti zikr olunur. Fî 9 min Rebi'u'l-evvel sene [10]97.

Kitap Adı	Adedi	Fiyatı
En'âm-ı Şerîf	1	120
Dürer	1	300
Eşbâh-ı Nezâyir	1	199
Lisânü'l-Hükkâm	1	180
Mecmu'a	1	180
Def'a Mecmu'a, beyaz kağıt	2	120
Evrâk-ı perişân	3	200
Yekûnkütüb		1359

7

23 Rebiulahir 1097

(Kısmet-i Askeriye, 12, 110b-11a)

Mahmiye-i İstanbul'da merhûm Rüstem Paşa Medresesi'nde sâkin iken bundan akdem vefât eden Hasan Efendi bin Mustafa'nın verâseti li-ebeveyn ammî oğulları olup Vilâyet-i Anadolu'da Kütahya sancağında Şeyhlü kazâsında sâkin Musa ve Ahmed nâm gâiblere münhasıra olduğu şer'an zâhir oldukdan sonra müteveffâ-yı mezbûrun terekesini ahz ve kabz ve mezbûrân Musa ve Ahmed'e îsâle dahi vasiyy-i muhtâr olan Mahmud Paşa mahallesinde sâkin İbrahim Çelebi bin Abdullah talebiyle tahrîr olunan terekesidir ki vech-i âti üzere zikr olunur. Fî 23 min Reb'u'l-âhir sene [10]97.

Kitap Adı	Adedi	Fiyatı
Kelâmullah	1	1500
Dav ve Seyyid Ali-zâde	1	61
Nâkıs mecmu'a ve Mu'rib	1	37
Molla Câmî	1	225
Mecmu'a ve Lugat	1	33
Fahri ed'iyası? ve Sarf	1	77
Kavâ'id-i Kurân	1	5
Mecmu'a evrak	1	39
Mecmu'a ve İnşâ ve İmâd	1	30
Evrâk-ı perişân	1	50
Def'a evrak	1	75
Gülistân Şem'îsi?	1	305
Meşârik-ı İbn-i Melek	1	750
Tarîkât-ı Muhammediye	1	465
Kâfiye ve Gülistân	1	200
Dinkoz ve Kâfiye ve Ferâiz	1	150
Birgili Risâle	1	220
Ta'lim-i müte'allim	1	175
Sadru's-şeri'a	1	300
Hutût-ı Kadı	1	
Kenz	1	1205
Def'a Kadı	1	

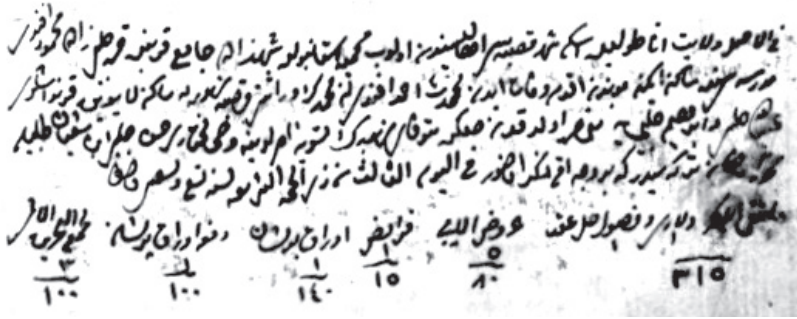
dem vefât iden Tatar Ali hoca bin (boş) zâhirde vâris-i ma'rûfu olmamakla terekesi cânib-i beytü'l-mâle âit olmağın mahmiye-i İstanbul'da bi'l-fi'il beytü'l-mâli'l-hâs emini olan fâhrü'l-akrân Ömer Ağa bin Osman tarafından vekîl-i müsecceli olan diğeri Ömer Efendi bin Mustafa ma'rifetiyle tahrîr olunan terekesidir ki ber-vech-i âti zikr olunur. Fî 23 min Cemâziye'l-âhir sene [10]97.

Kitap Adı	Adedi	Fiyatı
İbrahim Halebî	1	140
Nâkıs Molla Câmî	1	41
Sâdeddin ve Kâfiye-i Mu'ribî	1	66
Mecmu'a-i Türki	2	44
Muhtâr ma'a Vikâye Şerh-i akâid ma'a Gülistân	1	50
Râhâtü'l-Kulûb	1	43
Tecvîd-i Kurân ma'a Musavverât	1	180
Hâşiyeye-i Küçük ma'a Risâle-i Tefsîr ma'a nâkıs Mutavas-sıt ma'a Hasan Paşa ma'a Berdaî	1	150
Lugât-i Ferište ma'a En'âm-ı Şerif	1	16
Evrâk-ı Perîşân	1	15
Pîş tahta	1	21

Efendi'ye münhasıra olduğu şer'an zâhir olduğundan sonra müteveffâ-yı mezbûrun tahrîr ve beyne'l-verese taksîm olunan terekesidir ki ber-vech-i âti zikr olunur. Fî 9 min Receb sene [10]97.

Kitap Adı	Adedi	Fiyatı
Eşbâh-ı Nezâyir	1	500
Câmi'u'l-Fetâvâ	1	120
Şerh-i Kudûrî	1	200
Beyaz Mecmu'a	2	100
Eczâ-i Hidâyec	18	200

10

10

3 Zilhicce 1099

(Kısmet-i Askeriye, 13, 27b-28a)

Fi'l-asl vilâyet-i Anadolu'da Eskişehir kasabası ahâlisinden olup mahmiye-i İstanbul'da Şehzâde cami'i kurbunda Karaçelebizâde Mahmud Efendi Medresesi'nde sâkin iken bundan akdem vefât eden Mehmed bin Ahmed Efendi bin Mehmed'in verâseti kasaba-i mezbûrede sâkin li-ebeveyn karındaşları Abdullah Çelebi ve İbrahim Çelebi'ye münhasıra olduğundan sonra müteveffâ-yı mezbûrun tesviye-i emirlerine vasiyy-i muhtârları Hasan Çelebi b. Şaban talebiyle tahrîr olunan terekesidir ki ber-vech-i âti zikr olunur. Fi'l-yevmi's-sâlis min Zilhicce'ti'ş-şerîfe li sene tis'â ve tis'in ve elf. [3 Zilhicce 1099]

Kıtap Adı	Adedi	Fiyatı
Mültekâ [Ebhur] ve Lârî ve Füsul-i Hall-i Akd	1	315
Arûz alayı	5	80
Ferâiz	1	15
Evrâk-ı Perîşân	1	140
Def'a Evrâk-ı Perîşân	1	100
Mecma'u'l-Bahreyn alayı	3	100
Kazımır ve metn-i Bukratü't-tıbb/tayyib? ve Karasınan Şerh-i Şâfiye ve Şerh-i Kaside-i Bürde	1	170
Cevâmi'-i Ezheriye alayı	2	80
Mültekâ'l-ebhûr cüzleri	1	155

Handwritten text in Ottoman Turkish script, arranged in a dense, roughly rectangular block. The text is written in a cursive style and includes various words and phrases, some of which are underlined or written in larger characters. The script is dark and appears to be ink on a light-colored surface.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, arranged in a dense, roughly rectangular block. The text is written in a cursive style and includes various words and phrases, some of which are underlined or written in larger characters. The script is dark and appears to be ink on a light-colored surface.

11

7 Rebiulevvel 1101

(Kısmet-i Askeriye, 16, 6b-7a)

Mahmiye-i İstanbul'da merhûm Sultan Mehmed hân tâbe-serâh câmi'-i şerîfi medreselerinin Akdeniz tarafında vâki' çifte baş medresesinde sâkin iken bundan akdem vefât eden Abdulkerim Efendi bin Ahmed Efendi'nin verâseti li-ebeveyn kız karındaşı Fatıma nâm hâtun ile li-eb er karındaşı Mehmed Efendi'ye münhasıra olduğu şer'an zâhir ve nümâyân oldukdan sonra müteveffâ-yı mezbûrun terekesi bir def'a kassâm-ı sâbık merhûm Emir Ağazâde gününde tahvîn ve ba'de ihrâci'l-masârif ma'adâsı ki veresesine teslim için olunup lâkin meks ile ekser eşya harâbe müşrif olmağın yine müteveffâ-yı merkûmun vasiyy-i muhtârı fahrû'l-müderresini'l-kirâm Kerimzâde Mehmed Remzi? Efendi'nin talebiyle ...? tahrîr ve taksîm ve fûruht olunan terekesidir ki vech-i âti üzere zikr olunur. Fî 7 min Rebi'u'l-evvel sene 1101.

Kitap Adı	Adedi	Fiyatı
Kelâm-ı Kadîm	Cild 1	600
Sürûri-i/Şezûli-i Mekkî	Cild 1	70
Avâmil? Ahterî	1	385
Şerh-i Lübâb	1	50
Ta'bîrnâme ma'a Ruznâme	1	355
Dîvân-ı Câmi		42
Mültekâ'l-Ebhur	1	1100
Mutavvel ma'a	2	200
Seyyid ale'l-mutavvel nâkis		90
Dîvân-ı Merâkî	1	12
Mutavvel	1	500
Müfid/Mukayyid ale'l-muhtasar		65
Ferâiz-i Seydî nâkis		90
Metn-i Menâr ve İsağoci		120
Eşkâl-i Te'sîs		41
Mecmu'a	1	24
Berzenci? ve Kavâ'id-i İ'râb	1	32
Kavâ'id-i Kurân ve Ruznâme	1	39

Muhtasar	1	450
Metn-i Telhîs ve Şâfiye	1	280
Mecmu'a-i Mantık	1	90
Metn-i Ferâiz	1	180
İzâh-ı Me'ânî	1	40
İksîr-i Devlet	6	76
Mecmu'a-i Latife	1	102
Şâhidî	1	65
Gojdevânî ma'a Sultanşah	1	81
Muhyiddin	1	65
Zübdetü'l-Fetâvâ nâkıs âhir	23	300
Arûz ve Metn-i Ferâiz	1	105
Sükûk-ı Hâcibzâde nâkıs eczâ	8	80
Evrâk-ı Perîşân	1	400

12

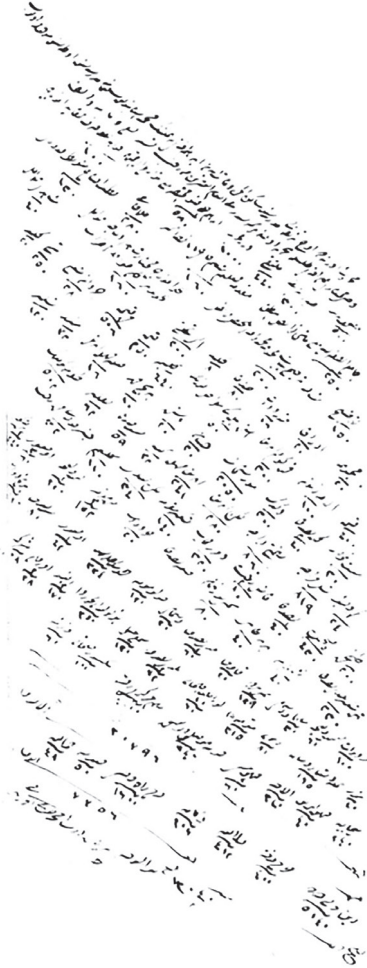
10 Şevval 1103

(İstanbul ŞS, TSMA, 264, 6a)

Fi'l-asl vilâyet-i Rumelinde Filorina kazasına tabi Revendik/Rondik nâm karye sâkinlerinden olup mahmiye-i İstanbul'da Süleymaniye Dârü'l-hadîsi'nde sâkin iken bundan akdem vefât eden Mehmed Efendi b. Ömer b. Mehmed'in veraseti karye-i mezbûrede sâkineli-ebeveyn er karındaşı kızları Fatıma ve Aişe'ye münhasıra olduktan sonra müteveffâ-yı mezbûrun ba-hüccet-i şeriyye tesviye-i umuruna vasiyy-i muhtarı Kazgancılar Mahallesinde sâkin Ali Beğ b. İbrahim talebiyle tahrîr olunan terekesidirki vech-i âti üzere zikir olunur. Fî 10 Şevval sene 1103.

Kitap Adı	Fiyatı
Mushaf-ı Şerif	2151
Mültekâ	400
Metn-i Meşarik	250
Câmî	220
Birgivi ve Münye	65
Metn-i Mesabih cild-i sani	120
İbrahim Halebî	100
Mecmua	220
Tuhfetü'l- Müluk	113
Sarf	40
Seyyid Alizade	50
Diba[ce] şerhi	35
Şâhidî	25
Kavaid-i Sarf	50
Muhtasar	21
Dinkoz	100
Hadika-i?	300
Lügât-ı Fârisî	255
Şerh-i Akâid	20

Hayali Dav	150
Sirac-ı Musalli	20
Kuduri	30
Ecrumiyye, Enmuzec	60
Gülistân	70

13

20 Receb 1109

(İstanbul ŞS, TSMA, 267, 179)

Mahruse-i Edirne'de Üçşerefeli Medresesi'nde sâkin iken vefât eden İbrahim Efendi b. Himmet'in mahmiye-i İstanbul'da Süleymaniye Medresesi'nde odası mevcut olup vasiyy-i muhtarı Ali Efendi talebiyle tahrir olunan terekesidir. Fi'l-yevmi'l-ışrin min Receb li-sene tisa ve mie ve elf.

Kitap Adı	Fiyatı
Mushâf-ı Şerif	500
Sadr-ı Şeri'a	300
Mültekâ	440
Dürer Gürer	1000
İbrahim Halebî, Dav, Muhtasar ma'a ..., ..., ...,	580
Sarf, Akayid, Enmuzec	100
Câmi'u's-sağir Seyyid ma'a Metn-i Ferâiz Mantık	250
Mukaddime-i Ta'lîm-i Mûte'allim, Hacı Baba, Fıkh-ı Ekber	160
Molla Cami	280
Kutb, İftitâh, Mutavassıt, Kuduri	130
Tavzih	150
Şafiye, Tercih-i Beyyinân, Mecmua-i Mahmud Efendi, Telhis, Ferâiz	200
Nahiv, Enmuzec, Muhtar, Şâhidî, Dîbâce, Avamil, Tecvid-i Birgili, Kavâ'id-i İ'râb	160
Şâhidî Avamil	40
Mecmu'a	20
Evrak	20
Kubur devat	16

14

13 Rebiulahir 1110

(Kısmet-i Askeriye, 19, 94a)

Bostânî mütekâ'idlerinden olup mahmiye-i İstanbul'da Bağçekapısı kurbunda Vâni Efendi Dârü'l-hadisinde sâkin olup bundan akdem vilâyet-i Rumelin'de Ölgün? Kasabasında misâfîren vefât iden Abdüsselâm bin Ahmed bin Abdullah'ın zahirde vâris-i ma'rûfu olmayup cemî' terekesi cânib-i beytü'l-mâle âid olmakla hadîka-i hâssa-i şehri-yârîde bi'l-fi'l bostan-cıbaşı vezâif-i mezbûresi beytü'l-mâllerini kabza taraf-ı şâhîden bâ-hatt-ı şerif me'mûr olan umdetü'l-havass izzetlü Mustafa Ağa bin Abdullah bin Mehmed'in kuyumcubaşısı tarafından vekil-i müsecceli Osman Bey bin Süleyman ma'rifetiyle müteveffâ-i mezbûrun vech-i âti üzere tahrîr olunan terekesidir ki zikr olunur. Fî 13 min Rebi'u'l-âhir sene 1110.

Kitap Adı	Adedi	Fiyatı
Dürer Gürer		1200
Gülistân ma'a Bostan?		400
Lugât-i Türkî ma'a Arabî	2	400
Lugât-i Efal?		100
Dav	2	180
Mahmudiye		80
İftitâh		80
Menâsik		60
Bostan ma'a Şem'i		600
Şerh-i Merah		50
Nahv-ı kâtibî?		50
Muhtasar		200
Telhis		120
Şerh-i Dibâce		60
Ta'birnâme ma'a Şem'i		160
Muhyiddin	1	8
Molla Câmi'		200
Çarperdi		200
Risâle-i Birgili		60
Kudbüddin ma'a şerh		120
Şâfiye		120
Kâfiye mecmu'ası		80

Siyer-i Ebu'l-feth		60
Ta'limû'l-Müte'allim ma'a şerh		180
Dakâyıku'l-hâkâyık		60
Hâfiz		80
Şerh-i İzzî		40
Mecmua-i sarf		250
Dinkoz		50
Şerh-i Dibâce		60
Fenârî	2	920
Ferâiz		40
Mutavassıt		60
Ahmed Çelebi		80
Muğrib Avâmil		40
Şerh-i ebyât		60
Nahve müte'allik Dav		60
Mecmu'a ve evrak		130
Kütüb	Cild 6	270
Def'a Evrâk-ı perişân		100
Yekûn-ı kütüb-i mebî'a		6320

‘Azrâ’u Cākartâ Adlı Romanın Türkçe Çevirilerinin Çeviri Stratejileri Açısından İncelenmesi

Musa YILDIZ*

Halil İbrahim ŞANVERDİ **

Öz

Çeviri sırasında kaynak ve hedef dil normlarının yanında çevirmenlerin dikkat etmesi gereken diğeri bir husus kaynak metnin türüdür. Özellikle yazın çevirisinde karşılaşılan zorluklar göz önüne alındığında çevirmenlerin çeviriye başlamadan önce çeviri alanına dair bazı bilgilere sahip olması gerekmektedir. Roman, öykü, tiyatro ya da şiir çevirisinin hedef dilde nasıl yansıtıldığı çok önemlidir. Çünkü çevirmenin çeviri sırasındaki tercihleri hedef metnin okunabilirliğini etkileyen en önemli unsurdur. Klasik ve dini eser çevirilerinin yanında son yıllarda edebi alanda Arapçadan Türkçeye yapılan çeviri eserler incelendiğinde ilk sırayı roman türü almaktadır. Arap edebiyatından başta Nobel ödüllü Necib Mahfuz olmak üzere başka yazarların da edebi eserleri Türkçeye aktarılmaktadır. Necib el-Kilâni, 1931-1995 yılları arasında yaşamış ve hayatına otuza yakın romanıyla birlikte öykü, deneme ve bilimsel bilgi içeren birçok eser sığdırmıştır. Yazdığı romanlarla Mısır’da çeşitli ödüllere layık görülen yazarın Türkçeye çevrilmiş 10’dan fazla eseri bulunmaktadır. Çalışmamızda Türkçeye farklı çevirmenler tarafından aktarılan Kilâni’nin ‘Azrâu Cākartâ adlı romanı çeviri stratejileri açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde çeviri, çeviri stratejileri, romanın konusu, roman yazarı hakkında bilgi verilmiş, ikinci bölümde de kaynak ve hedef metinlerden alınan örnekler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında Arapçadan Türkçeye çevrilen eserlerde ne gibi yöntemlere başvurulduğu ortaya konulmuştur. Çalışmanın çevirmenlere çeviri sırasında hangi çeviri stratejilerini kullanabilecekleri hakkında bilgi vereceği düşünülmektedir.

Key Words: Arapça-Türkçe Çeviri, Çeviri Stratejileri, Yazın Çevirisi, Necib el-Kilâni.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı. Ankara, Türkiye.

Elmek: musayildiz@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5274-9481>

** Arş. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Çankırı, Türkiye.

Elmek: halilbrahim@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7093-7099>

Received Date / Geliş Tarihi: 13.12.2018
Accepted Date / Kabul Tarihi: 08.02.2019

DOI: diledeara.542608

Analysis of Turkish Translation of The Novel Azra Jakarta in Terms of Translation Strategies

Abstract

Along with the source and target language norms that translators should pay attention to the kind of source text during translation. Especially for difficulties in the literary translation, translators should have some knowledge of translation before starting translation. It is very important how a translation of a novel, story, theater or poetry is reflected in the target language. Because the translator's preferences are the most important factor affecting the readability of the target text. In addition to the translation of classical and religious works, the novel translation is first in the translation works from Arabic to Turkish in the literary field in recent years. The literary works of other writers, especially with Nobel Prize winner Najib Mahfuz from Arabic literature, are translated to Turkish. Najib al-Kilani lived between 1931 and 1995 and wrote stories, essays and academic works with almost thirty novels. He was awarded several prizes in Egypt for his novels and more than ten novels translated into Turkish. In this study, Kilani's Azra Jakarta novel which was translated into Turkish by different translators was analyzed comparatively in terms of translation strategies. In the first part of the study is given information about translation, translation strategies, the subject of the novel, the novelist and in the second part analyzed comparatively samples taken from the source and target texts. In this study it is revealed which strategies are used in translations from Arabic to Turkish. It is thought that this study will give information to translators about which strategies to use during translation.

Keywords: Arabic-Turkish Translation, Translation Strategies, Literary Translation, Najib al-Kilani.

Extended Summary

Translation is one of the most important activities providing intercultural communication. Because there are societies that speak different languages from past to present, translation activity is always needed. After that, it is a fact that translation will be needed in order to ensure international communication in a globalizing world. Translation is a necessary activity for intercultural social and economic interaction in addition to cultural exchange.

Literary translation differs from other text types in the classification of translation types. The translation of a literary text is one of the most complicated of the types of written translation. Because in these text types have meaning beyond the first meanings of words and sentences. Therefore, translators face various difficulties especially in the translation of literary texts. These difficulties can be minimized by various methods. If translators have knowledge about these methods, target texts can be more intelligible and readable. Because the translation strategies preferred by the translators are very effective on the intelligibility and readability of the target text.

In the scope of the study the translations of the novel *Azra Jakarta* of Najib Kilani's, whose some works were translated from Arabic to Turkish, was examined comparatively in term of which translation strategies were preferred by the translators in their translations. The aim of our study is to evaluate the effects of these strategies on the readability of target language texts by revealing the strategies which are preferred in translating from Arabic to Turkish. Besides that, some strategies that may be an alternative to the methods preferred by translators were also proposed.

Social, economic and historical relations between Arabs and Turks are based on a long past. Therefore, translation activity between these two cultures is inevitable. Previously, translation activity between these two languages focused on religious texts and classical works, and then this activity gained momentum in the field of literary translation. When the Egyptian writer Najib Mahfouz received the Nobel Prize, the translation activity between these two cultures increased

more. Generally, the works of writers such as Najib Mahfouz and Khalil Gibran were translated to Turkish from a different language except for Arabic. However, in recent years there has been an increase in the translation of literary works from Arabic. When we look at the translated writers from Arabic to Turkish, the writers such as Abdel Hamid Gouda al-Sahhar, Adonis, Jurji Zaydan, Khalil Gibran, Mahmoud Darwish, Najib Mahfouz, Najib Kilani, and Nizar Qabbani come into prominence. When we look at the names that translate from Arabic to Turkish, Ibrahim Demirci, Mehmet Hakkı Suçin, and Metin Fındıkcı are at the forefront in the field of poetry. But, in novel and story translation, there are names like Adem Yerinde, Ali Nar, Erdiñ Doğru, Erkan Avşar, Halim Öznurhan, Hülya Afacan, Hüseyin Yazıcı, Musa Yıldız, Rahmi Er, and Selahattin Hacıoğlu.

While there are studies on critical analysis of literary translations from any foreign language to Turkish, the number of literary translation criticism studies from Arabic to Turkish is quite low. However, it is thought that critical studies on translations from any foreign language to Turkish will increase the quality of translations between two languages. In our study, firstly theoretical definitions have been formed by considering translation definitions, literary translation, and translation strategies. After giving brief information about source text and author, samples selected from source text were compared with target texts. It was dwelled on that the translators preferred which translation strategies in their translations. In addition, for some examples, was suggested that it is possible to create more readable texts in the target language preferring a different strategy. Besides that, in the conclusion of the study, the target texts were evaluated based on Toury's equivalence.

As a result of the study, it is seen that translators generally preferred a translation based on the source text. So, the readability and comprehensibility of the target texts have been adversely affected by the methods preferred by the translators. Especially in literary translations, it is expected from translators to create a similar effect of the effect of the source text on the reader. For both literary translations and other translations, it is concluded that translators having some theoretical knowledge in addition to knowing both languages, it will be highly effective on the readability of translation text. In addition, it will be useful to have a review by an expert in both languages in order to increase the readability and intelligibility of literary texts translated to Turkish from any foreign language.

Giriş

Çeviri, kültürler arası iletişimi sağlayan, farklı dilleri konuşan insanların birbirlerinden haberdar olmasına imkân veren dilsel bir etkinliktir. Her çeviri bir bakıma başka bir zamana, mekâna ya da kültüre yapılan yolculuktur. Günümüzde çeviri, toplumların, ülke yönetimlerinin neredeyse vazgeçemeyeceği zorunlu bir etkinlik halini almıştır. Çevirinin vazgeçilemeyecek bir etkinlik olduğunu dile getiren Stolze, insanlar farklı diller kullandıkları sürece çevirinin var olacağını vurgulamaktadır. Siyasi ve toplumsal iletişimde ve siyasal gücün yayılmasında olduğu gibi, huzurlu seyahat ortamında ama özellikle felsefenin, bilimin, edebiyatın ve dinin aktarımında dil engelinin aşılması için çevirinin her daim insanın vazgeçilmez etkinliklerinden biri olacağını belirtmektedir (Stolze, 2013, s. 17).

Araplarla Türklerin derin tarihi bağlarının yanında uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin Arap coğrafyasına hükmetmesi iki toplum arasındaki kültür alışverişini zorunlu kılmıştır. Her iki toplum siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda birbirinden istifade etmiştir. Arapça ve Türkçe arasındaki çeviri hareketliliği tarihi bağların da etkisiyle oldukça eskiye dayanmaktadır. Gürçağlar, 13. ve 14. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk yazılı çevirilerin Arapça ve Farsçadan yapıldığını bu çevirilerin Osmanlıcanın gelişimine katkı sağladığını, edebiyatta Farsça önde gelse de dini metinlerle tıp ve fen bilimleri alanındaki çevirilerde Arapçanın kaynak dil olarak kullanıldığını belirtir (T. Gürçağlar, 2016, s. 18). Arapça ile Türkçe arası çeviri hareketliliği klasik dönem eserleri ve dini eserler üzerinde yoğunlaşmışken belirli bir dönem sonra modern dönem edebi eserlerin de Türkçeye aktarılma çabası başlamıştır. Dağbaşı, Araplar ve Türkler arasındaki kültürel bağın oluşmasında en önemli faktörlerden birinin çeviri olduğunu ve günümüzde edebi çevirilerin önemli bir yer teşkil ettiğini belirtir (Dağbaşı, 2017, s. 181). İki kültür arasındaki çeviri hareketliliği Mısırlı yazar Necib Mahfuz'un 1988 yılında Nobel edebiyat ödülünü almasıyla ivme kazanmıştır. Ancak Türkçede yayımlanmış olan Mahfuz'un birçok romanı İngilizceden dilimize aktarılmıştır. Yıldız'ın eserlerin isimleri ve çevirmenleri hakkında bilgi verdiği çalışmasında, Mahfuz'un Türkçeye aktarılan romanla-

rının çoğunluğu, Arapça dışında bir yabancı dil aracılığıyla dilimize çevrilmiştir (Yıldız, 2009, ss. 17-28, 2017, ss. 81-82). Bununla birlikte Arapçadan Türkçeye yapılan edebi çevirinin, Arapçadan diğer yabancı dillere yapılan çeviri eserlerle kıyaslandığında nicelik olarak az olduğunu söylemek mümkündür. Modern Arap edebiyatından Türkçeye çevrilen isimlere bakıldığında Abdulhamid Cûde es-Sahhâr, Corcî Zeydân, Halil Cibrân, Mahmûd Dervîş, Necîb el-Kilânî, Necîb Mahfûz ve Nizâr Kabbânî gibi edebiyatçılar öne çıkmaktadır.

Çeviri

Herhangi bir söz veya metnin bir dilden başka bir dile aktarılması olarak tanımlanan çeviri kavramı farklı dillerin varoluşundan itibaren etkinliğini sürdürmektedir. Yalçın çeviriyi, toplumların yaşamında hayatî bir rol oynayan ve toplumlar arasındaki bilgi alışverişinde çağın vazgeçilmez bir etkinliği ve bir dildeki bildirimlerin anlam ve biçim yönünden eşdeğerlik sağlamak suretiyle bir başka dile aktarılması işlemi ve bunun sonucunda ortaya çıkan ürün olarak tanımlar (Yalçın, 2015, s. 9,11). Göktürk de (2016), başka dillerin tanımladığı, başka dünyaların tanıtılması ve değişik toplulukların, ulusların, bilim, sanat, düşünce alanındaki çabalarını birbirleriyle paylaşabilme yolu olan, diller ötesinde bir ortak dil, dillerin dili olarak tanımlamaktadır (s. 15). İşler ve Yıldız, bilim ve teknolojinin gelişimiyle gittikçe küçülen dünyada çeviri olgusunun hem dil içi hem de diller arası düzeyde iletişimin ayrılmaz bir parçası olarak önemini ve güncelliğini koruduğunu vurgulamaktadır (İşler ve Yıldız, 2008, s. 17). Çeviri, kapalı kapıları açabilecek özelliğe sahip bir anahtar niteliğindedir. Özellikle dil öğretiminde önemli bir yere sahip olan çeviri, medeniyetlerin kültürel, sanatsal ve ticari anlamda gelişimine büyük katkı sunmaktadır. Birçok ülkenin edebiyatının gelişiminde çeviriden ve çeviri aracılığıyla bu alanda elde edinilen kazanımlardan söz etmek mümkündür. Örneğin edebiyat alanında önemli bir yeri olan roman türünün Türk ve Arap edebiyatına çeviri aracılığıyla girdiğini söyleyebiliriz.

Dünyada yaklaşık yedi bin dilin var olduğu (Ethnologue Languages of The World, 2018) bilgisine dayanarak, aslında çevirinin çok önemli bir görev üstlendiğini söylemek mümkündür. Çünkü bir insanın tüm bu dilleri bilmesinin imkânsızlığı gerçeği, çeviri olmadan birçok bilgi ve kültür alışverişinin eksik kalacağını açıkça

göstermektedir. Grossman, çevirinin olmaması durumunda dünya üzerinde bin tane dil olduğu varsayılırsa bile on dil bilen bir dehanın dahi 990 dilde yazılanlardan mahrum kalacağını ifade eder (Grossman, 2017, s. 21, 22).

Bu önemli görevi üstlenen kişi yani çevirmen, kaynak ve hedef dil metinleri arasında eşdeğer metin oluşturmaya çabalayan bir uzmandır. Çevirmeni sadece kaynak dil mesajını hedef dile aktarmakla görevli bir kişi olarak nitelemek yüzeysel bir bakış açısının göstergesidir. Raková çevirmeni yetkin bir dilbilimcinin üstünde görür. Çevirmenin, çeviriyi kaynak dilin kültürel ve sezgisel açıdan değerlendirmesini ve bunun hedef dil dizgesinde tutacağı yeri göz önünde bulundurması gereken bir kişi olduğunu belirtir (Raková, 2016, s. 30). Çevirmen özellikle yazın çevirisinde kaynak metnin okunabilirliğini hedef dilde de oluşturmaya çabalamalıdır. Anamur, çevirmeni geniş bir bilgiye sahip, yazarın yapıtını çok iyi bilen, onun düşüncesini, amacını, söylemek istediğini anlayan, yorumlayan ve bu yapıtı bir hedef dilde, farklı bir bağlamda, anlamsal, anlatımsal, biçimsel ve etkisel özelliklerini yitirmesine izin vermeden anadilindeki doğallıkla, sanki yazar yapıtını hedef dilde yazıyormuşçasına, ancak hedef metni ulusallaştırmadan eşdeğerli olarak üreten kişi olarak tanımlar (Anamur, 1998, s. 2).

Çeviri tanımlarında ve çeviriye dair söylemlerde eşdeğerlik kavramıyla sıkça karşılaşılmaktadır. Eşdeğerlik, kaynak ve hedef metin arasında oluşturulması beklenen bir olgudur. Yani kaynak dil metni içeriğinin belirli ölçütler ışığında hedef dilde oluşturulmasıdır. Aktaş, eşdeğerliğin kaynak ve hedef dil metni arasında dilbilgisi yönünden yeterli ölçüde denklik kurma ve bununla birlikte kaynak dildeki bir mesajın anlam, işlev, üslup, iletişim ve kültürel bakımdan hedef dilde en doğal biçimde yansıtma anlamına geldiğini vurgular (Aktaş, 1996, s. 94). Nida ve Taber'e göre çevirmen kaynak metnin öncelikle içeriğini sonra da biçimini göz önüne alarak yani 'biçimsel eşdeğerliğı', sonra da alıcıya yönelip hedef dilde iletinin doğallığını yani 'dinamik eşdeğerliğı' sağlamalıdır (Nida ve Taber, 1982, s. 24). Çeviride anlamsal ve iletişimsel çeviri kavramlarını kullanan Newmark da, çeviri sürecinde eşdeğerliğı yakalamak için metin türü ve içeriğinin yanında okur kitlesinin özelliklerini göz önünde bulundurmak gerektiğini vurgular (Newmark, 1988, s. 83; Özyön, 2014, s. 33).

Yazın Çevirisi

Mounin çeviriyi dini çeviriler, edebi çeviriler, şiir çevirileri, çocuk edebiyatı çevirisi, tiyatro çevirisi, sinema çevirisi ve teknik çeviri gibi çeşitli türlere ayırmaktadır (akt. Reiss, 2000, s. 22). Mansûr ise, çeviriyi bilimsel çeviri, edebi çeviri ve dini çeviri olmak üzere üç başlıkta inceler. Öykü, roman, tiyatro ve çevirisi en meşakkatli olan şiir çevirisini edebi çeviri içerisine alarak edebi çevirinin anlamdan çok sözün etkisine ve üslubun derinliğine odaklandığını vurgular (Mansûr, 2006, s. 31).

Genel itibarıyla yazın çevirisi, teknik çeviri ve bilgilendirici metin çevirileri gibi diğer çeviri türlerinden ayrı tutulmaktadır. Çünkü yazın alanının kendine has estetik, anlam ve biçimsel özellikleri mevcuttur. Yazınsal metinlerde kelimeler ve cümleler ilk anlamlarının ötesinde anlam taşırlar. Birçok sanatsal kullanım yazınsal metinlerde kendisini gösterir. Bu yüzden dilsel ve kültürel olarak birçok öge içeren ve etkileyici ifade tarzlarının yer aldığı yazınsal metinlerin çevirisi ayrı bir yere sahiptir. Aksoy, yazın çevirisinde çevirmenin bazen yazınsal metni çeviremeyecek duruma düştüğünü, bunun da yazın dilinin günlük dil ve konuşmalardan çok farklı anlamlar ve yapılar içerdiğiyi yakından ilişkili olduğunu belirtir. Yazın metninin yaratıcılık ve özgünlük boyutları bu türün çevirisini de güçleştirmektedir (Aksoy, 2002, s. 57). Schleiermacher, yazınsal metin çevirilerinde iki yaklaşımın varlığından bahseder ve çevirmenin çeviri metni okura götüreceğini yani yerelleştirebileceğini ya da okuru metne götüreceğini yani metni yabancılaştırabileceğini vurgular (akt. Snell-Hornby, 2006, s. 10). Göktürk de, her çevirinin çevirmenin parmak izlerini taşıdığını ancak çevirmenin kaynak dil ile çeviri dilini kullanabilme gücü, zihinsel çözümleme, yorumlama, çağrıştıma yetisi gibi özelliklerinden dolayı bu izlerin en çok görüldüğü alanının yazın yapıtlarının çevirisi olduğunu ifade eder. Ayrıca metinlerin yalın ve karmaşık olarak ayrımına gitmesi söz konusu olsa şüphesiz en karmaşık, çevirisi en çok sorun çıkaran, çevirmeni en çok zorlayan ve onu ele veren metinlerin yazın metinleri olduğunu savunur (Göktürk, 2016, s. 104, 105). Yazınsal metinlerde söz oyunları, mecazi kullanım, sözcüklerin yan anlamlarının kullanımı en üst düzeyde iken teknik ya da nesnel alan olarak nitelenecek herhangi bir çeviride aynı durum söz konusu değildir. Yazınsal metinler hem açıkça dile getirilen düşüncelerle hem de gizli denebilecek anlatımlarla doludur. Yazınsal metin yazarının biçimiyle ilgili olarak bu tür metinlerde eksiltili, karmaşık, devrik cümleler görmek mümkündür.

Çeviri Stratejileri

Çeviride kaynak dildeki mesajı hedef dile aktarıırken çevirmenin birçok zorlukla karşılaşması gayet doğal karşılanan bir durumdur. Kaynak ve hedef dil arasındaki doğal farklılıklardan kaynaklı durumları farklı yöntemlerle çözmek ve kaynak dildeki iletinin etkisinin bir benzerini hedef dilde de oluşturmak çevirmenin görevlerindedir. Kaynak ve hedef dil arasında ne kadar çok farklılık olsa da her metnin belirli stratejiler kullanılarak çevrilmesi mümkün görünmektedir. Çeviri stratejileri, çeviri işlemi sırasında çevirmenlerin çeviri sorunlarını çözmek ve çeviri eşdeğerliğinde istenen seviyeye gelmek için, izlediği yollar ve kullandıkları yöntemlerdir. Çeviri stratejileri bir bakıma çevirmenin çeviri sırasındaki yardımcılarıdır. Suçin, diller arası çevirinin mümkün olmasına rağmen, çevirmenin karşılık bulamama sorunuyla her zaman karşı karşıya kalabileceğini ve bu durumda da çevirmenin sorunu birtakım stratejiler yoluyla telafi etmeye çalıştığını belirtmektedir (Suçin, 2013, s. 30). Çeviri işlemi sırasında çevirmenlerin karşılaştıkları zorlukları aşarak kaynak metin ve çeviri metin arasında uygun eşdeğerliği kurmak için başvurdukları stratejiler çeviribilimciler tarafından isimlendirilmiştir. Vinay ve Darbelnet, çeviri stratejilerini şu başlıklarda toplamıştır (Munday, 2001, s. 56-59):

1. *Ödünç Alma (Borrowing)*: Kaynak metinde geçen kelimenin hedef metne çevrilmeden kaynak metindeki şekliyle direkt olarak aktarılmasıdır. Hedef dilde yer almayan sözcükler için kullanılabilmesi gibi hedef metinde yabancılık etkisi oluşturmak için de kullanılabilir. Yazıcı, ödünçlemenin yabancı sözcüğün doğrudan aktarımı şeklinde olabileceği gibi Türkçe sesletime uygun şekilde çevrilmesinin de bu yönetime girdiğini belirtir. (Yazıcı, 2011, s. 65).

2. *Öykünme (Calque)*: Kaynak dildeki bir sözcük ya da yapının hedef dile sözcüğü sözcüğüne aktarımıdır. Vinay ve Darbelnet, ödünç alma ve öykünme stratejisi ile hedef dile geçen kelimelerin zamanla hedef dile yerleşebileceğini belirtmektedir.

3. *Sözcüğü sözcüğüne çeviri (Literal Translation)*: Birebir çeviri işlemi olarak da adlandırılır. Bu stratejide hedef dilin kullanımına dikkat edilir ancak kaynak metnin bütünlüğüne herhangi bir müdahalede bulunulmaz. Anlama değil biçime odaklanılır. Eksiltme

veya ekleme yapılmaz. Edebi türlerin çevirisinde yeterli bir yöntem olmayabilir.

4. *Yer değiştirme (Transposition)*: Kaynak metinde yer alan öğelerin anlamı değişmeden yer değiştirmesi yani hedef dile aktarımıdır. Bu durum zorunlu ya da tercihen olabilir. Fiil olan öge, hedef dile aktarılırken isim olarak veya kaynak dildeki zarf, hedef dile fiil olarak aktarılabilir.

5. *Değiştirme (Modulation)*: Bu değişim kaynak dildeki anlamın farklı bir yapıyla hedef dile aktarılması olarak açıklanabilir. Berk, bu yöntemin hedef metindeki bir bölümün bakış açısını değiştirerek ya da bir açıklama getirerek yeniden düzenlenen çeviri işlemi olduğunu belirtir (Berk, 2005, s. 138).

6. *Eşdeğerlik (Equivalence)*: Bu terim kaynak ve hedef dilin aynı durumu farklı üslup ve yapıyla vermesiyle ilgili olarak kullanılır. Eşdeğerlik özellikle deyim ve atasözü çevirilerinde kullanılan bir stratejidir. Bir dilde var olan deyimın çevrilecek dilde nasıl ifade edildiğini bilmek bu açıdan önemlidir. Doğru, Arapça 'اختلط الحابل بالنابل' deyiminin sözlük anlamının 'ağ kuran kişi ile ok atan birbirine karıştı' olduğunu ancak bunun Türkçe deyimse ifadesi 'sapla saman birbirine karıştı' olarak çevrilmesinin doğru bir çeviri olacağını vurgulamaktadır (Doğru, 2011, s. 73).

7. *Uyarlama (Adaptation)*: Kaynak kültürde bulunan bir durumun hedef kültürde birebir aynısının bulunmamasında kullanılan işlemdir. Çeviri işleminde hedef kültürün özellikleri dikkate alınır. Berk, hedef kitlenin beklentilerini karşılayabilmek için kaynak dildeki bir eseri erek kültürün ya da belirli bir hedef kitlenin koşullarına uygun şekilde gerçekleştirilen çeviri işlemi olarak açıklar (Berk, 2005, s. 157).

Mona Baker da, çevirmenlerin eşdeğerliliği sağlamak için çeşitli stratejilere başvurduklarını belirterek bu stratejileri şu başlıklar altında toplamıştır (Baker, 2011, ss. 23-47):

1. *Genelleştirme – Üst Anlamlı (Superordinate)*: Genelleştirme stratejisi, kaynak metinde yer alan bir ifadenin hedef metne aktarılırken kendisinden daha genel anlam içeren bir ifade ile aktarılması işlemidir. Dickins, Arapçadaki "خال و عام" ‘yani amca ve dayı’ gibi ifadelerin İngilizceye ‘uncle’ ifadesi ile çevrildiğinde hedef dildeki bu ifadenin Arapçadaki özel ifadelere göre daha genel bir anlam içerdini belirtmektedir (Dickins, Hervey ve Higgins, 2017, s. 77).

2. *Özelleştirme – Alt Anlamlı*: Kaynak dildeki daha genel yani üst anlamlı bir ifadenin ya da sözcüğün hedef dile aktarılırken duruma göre daha alt anlamlı yani özel anlamlı bir ifade olarak çevirme işlemidir. Dickins, Arapçada geçen "صندوق" kelimesinin genel bir ifade olduğunu belirtir. Bunu İngilizceye aktarırken bağlamdaki duruma göre mesela sokak arasında çöp atma eylemi için kullanılacak ise kaynak metindeki bu kelimenin İngilizcedeki ‘bin’ kelimesi ile karşılanması, fakat birinin kitaplarını bir kutuya koyması şeklinde bir anlam var ise ‘box’ kelimesinin kullanılması gerektiğini vurgular (Dickins ve diğeri, 2017, s. 77).

3. *Kültürel İkâme (Cultural Substitution)*: Kültür özellikli bir öge veya ifadeyi hedef dilde aynı anlamı içermeyen fakat hedef dil okuyucusunda aynı etkiyi bırakmaya ve benzer bir bağlamı çağrıştırmaya sahip hedef dil ögesi ile değıştirmeyi içeren stratejidir.

4. *Kültürel Ödünçleme*: Bu strateji kültüre özgü olguların aktarımında yaygındır. Kaynak kültürdeki bir ifadenin hedef dile aktarımında kaynak dildeki ifadenin aynen aktarımıdır. Bu stratejide kültürel ögeler ödünç alınmaktadır denilebilir.

5. *Açıklama (Paraphrase)*: Kaynak dildeki ögenin hedef dilde ifadesi için hedef dilde farklı formda kelime üretme işlemidir. Açıklama stratejisinde kaynak dilde tek bir kelime ile ifade edilen durum hedef dilde bir söz öbeğı şeklinde aktarılabilir. Uzak kültürler arasında yapılan çeviri sırasında ortaya çıkan bir yöntemdir.

6. *Çıkarma (Omission)*: Çeviri sırasında kaynak dilde yer alan bir kelime, ifade veya deyim hedef dile aktarılırken çıkarılması işlemidir.

Yaymevinin uygun görmediği ya da gereksiz bulduğu kısımların çıkarılması da bu yöntemle ifade edilebilir. Baker, bu stratejinin çok katı bir uygulama olarak görülse de bazı bağlamlarda hedef dile aktarılırken bir kelime veya ifadeyi çevirmemenin zararı olmayacağını düşünmektedir.

7. *Açıklama (Illustration)*: Kaynak dilde geçen sözcük ya da ifadeye eşdeğer bir karşılık bulunmadığında yararlı olabilecek bir yöntemdir. Kaynak dilin aktarımı sırasında hedef dilde dipnot ya da sonnot olarak kısa açıklamaların verilmesi yöntemidir. Aksan, Arapçadan alınma 'gamze' sözcüğünün hem yanaklarda gülümserken oluşan çukurluk hem de eski şiirde süzgün, anlamlı ve etkili yan bakış anlamlarında kullanıldığını bildirir. Bu gibi bir anlamı herhangi bir yabancı dile çevirirken açıklama gibi yollara başvurulması gerektiğini vurgular (Aksan, 2015, s. 76).

Yukarıda ele aldığımız stratejiler dışında Venuti'nin (Venuti, 2004, ss. 20-21) ortaya koyduğu 'yabancılaştırma ve yerleştirme stratejilerinin yanında ekleme, standartlaştırma gibi isimlerle nitelenen farklı yöntemler bulunmaktadır. Çeviri stratejilerinin bazıları isim olarak farklı olsa da aslında benzer görüşler içermektedir. Örneğin Vinay ve Darbelnet tarafından ortaya konulan ödünç alma yöntemi ile Baker'in kültürel ödünçleme stratejisi çeviri sırasındaki benzer işlemi nitelenebilir.

Kaynak Eser عذراء جاكارتا ('Azrâ'u Câkartâ) Adlı Romanın İncelenmesi

Bu bölümde incelenmiş olan roman, Arapçadan Türkçeye Ali Nar ve Mehmet Nuri Çalışkan tarafından aktarılmıştır. Ali Nar'ın çevirmiş olduğu eserin ilk baskısı 1977 yılında yayımlanmış olsa da, farklı bir yayınevi tarafından basılan yeni baskısına ulaşılmış, ancak diğer yazarın çevirdiği eserin yeni baskısına ulaşamamıştır.

Romanda, Endonezya'da 1960'lı yıllarda komünist partisinin emelleri, gerçekleştirmeye çalıştıkları darbe teşebbüsü ve bunun karşısında duran toplumun çektiği anlatılmaktadır. Ayrıca romanın başkahramanı olan üniversite öğrencisi Fatma'nın cesurca dik duruşu ve partinin planlamış olduğu darbenin karşısında durarak bu girişimin başarısız olması için çalıştığı ve sonunda bir partili tarafından öldürüldüğü konu olarak işlenmektedir.

Modern Arap edebiyatı dönemi yazarı Necib el-Kılânî, romanlarında genellikle tarih içinde yaşanan İslami olayları, Müslümanların dünya üzerindeki durumunu, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Müslümanların maruz kaldığı sıkıntıları ve Mısır toplumunu konu olarak işlemeye gayret göstermiştir. Eserlerinden dolayı çeşitli ödüllere layık görülen Kılânî, İslami edebiyat kavramı çerçevesinde de adına sıkça rastlanılan bir isimdir. Kılânî, 1 Haziran 1931’de Mısır’ın kuzeyinde yer alan el-Ğarbiyye iline bağlı Ziftâ şehrinde bulunan Şerşâbe köyünde doğmuştur. Kılânî, dini eğitim için henüz dört yaşında iken köy okuluna gittiğini, bundan sonra da ilkokul eğitimini köyünde aldığını belirtir. Henüz küçük yaşlarda Menfalûtî, Rafi’î, Şevki’nin divanı ve tiyatrolarını, Tâhâ Huseyn’in eserlerini okumaya çalıştığını ifade eder (el-Kılânî, 2016, s. 18,19). Kılânî, 1951 yılında Kahire Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne kaydolmuş ve üniversite okurken 4.sınıfta İhvan grubuna katıldığından dolayı, siyasi davalardan birinde hapse mahkûm edilmiştir. Bu süre zarfında ‘Eğâni’l-Ğurebâ’ adlı şiir koleksiyonunu toplamış ve Eğitim Bakanlığı tarafından ödüllendirilen ‘et-Tarîku’t-Tavîl’ adlı romanını kaleme almıştır (Abdulhâlik, 2010, s. 68,69). Üniversite eğitiminin kalan kısmını serbest kaldıktan sonra tamamlamış. İlk önce memleketinde doktorluk görevini ifa eden ve 1967’de Kuveyt’e, sonra da Dubai’ye giden Kılânî, sağlık müdürlüklerinde çeşitli görevlerde bulunmuş ve son olarak da Birleşik Arap Emirliklerinde Sağlık Bakanlığında Sağlık-Kültür müdürü olarak görev yapmıştır (el-’Arînî, 2005, s. 14). İslami edebiyatta adından söz ettiren ve başta edebi türlerde olmak üzere çeşitli konularda yazılar kaleme alan Kılânî, 6 Mart 1995’te Kahire’de vefat etmiştir.

Kaynak ve Hedef Dil Metinlerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

Kaynak ve hedef dil metinlerinin karşılaştırılmasındaki amaç hata avcılığı değildir. Çevirmenlerin çeviri sırasında hangi yöntemleri tercih ettiklerini, çevirilerinde kaynak metne mi yoksa hedef dil normlarına mı bağlı kalarak çeviri yaptıklarını değerlendirmektir. Bu değerlendirmeler sonucunda da çeviri alanında daha iyi çevirilerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Çünkü çevirmenlerin, yapılan çevirilerdeki tercih etmiş olduğu yöntemler, ister zorun-

lu ister tercihen olsun, hedef metnin hedef dil kültüründe kabul edilebilirliği ve okunabilirliği üzerinde oldukça etkilidir. Bunun yanında çevirmenlerin, çeviri sırasında bazen bilinçli bazen de bilinçsiz olarak yaptığı değişiklikleri görebilmek, başka çevirmenlerin çeviri alanında ortaya koyacakları yapıtları da etkileyecektir. Bu yüzden kaynak ve hedef dil metinlerinin karşılıklı olarak belirli sınırlar içinde değerlendirilmesinin çeviri alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde kaynak metin yazarı Kılânî'nin yukarıda belirtmiş olduğumuz romanının iki farklı çevirmen tarafından Türkçeye aktarılırken hangi çeviri stratejilerini tercih ettikleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İnceleme sırasında Necîb el-Kılânî'nin *عذراء جاکرتا* ('Azrâ' u Câkartâ–Cakartalı Kız) romanı, 'kaynak metin' olarak yer almıştır. Ayrıca hedef metin-1 (H.M.1) olarak Ali Nar tarafından 'Cakartalı Kız' adıyla çevrilen eser; hedef metin-2 (H.M.2) olarak da M. Nuri Çalışkan tarafından 'Cakartalı Mücahide' başlığıyla aktarılan çeviri eser kastedilmektedir. İnceleme yapılırken kaynak metinden örnekler, hedef metinlerdeki karşılıklarıyla çeviri stratejileri açısından değerlendirilmiştir.

Çeviri eserlerin henüz başlığına bakıldığında çevirmenlerin başlık seçiminde farklı tercihlerde bulunduğu göze çarpmaktadır. Arapça "عذراء" kelimesi Türkçede 'bakire, kız' sözcükleri ile karşılanır. H.M.1 yazarı, romanın başlığında sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemini tercih ederek 'Cakartalı Kız' olarak çevirmişken; H.M.2 yazarı, 'Cakartalı Mücahide' başlığını kullanarak romanın olay örgüsünden etkilenmiş bir bakıma özelleştirme yoluna gitmiştir.

Örnek 1:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	تناول الزعيم الكأس للمرة الخامسة، ومع ذلك فقد بقي محتفظا بتوازنه، متمالكا لأعصابه، عيناه تومضان في فرح طارئ، وملامح وجهه قد بدت منبسطة لا يعلوها هم أو كدر، كان متوسطة القامة آسيوي السمات بكل معنى الكلمة، جذاب السمرة (el-Kilânî, 2015, s.5).	
H.M.1	İydid, kadehini beşinci kez boşalttı. Buna rağmen hala dengesi bozulmamıştı. Sınırlarına hâkimdi. Gözleri geçici bir neşeyle parlıyordu. Yüzünde sıkıntı ve kederden iz yoktu. Orta boylu tatlı esmer, tam anlamıyla tipik bir Endonezyalıydı (Nar, 2016, s.7).	Ödünç Alma Özelleştirme Kültürel İkame Sözcüğü sözcüğüne
H.M.2	İydid, kadehini beşinci defa boşaltmış olmasına rağmen, dengesini hala yitirmemişti. Sınırlarına de aynı ölçüde hâkimdi. Gözlerinin hissedilir ölçüde neşeyle parlaması gibi, yüzünde sıkıntı ve kederden de iz yoktu. Orta boylu, esmer çehresiyle tipik bir Endonezyalıydı (Çalışkan, 1993, s.5).	Ödünç Alma Özelleştirme Kültürel İkame Sözcüğü sözcüğüne

Her iki hedef metin yazarı, çeviri sırasında benzer stratejileri uygulamışlardır. Kaynak metinde 'الزعيم' (lider) sözcüğü, her iki yazar tarafından romanın konusuna bağlı olarak 1960'lı yıllarda Endonezya'da yaşamış olan dönemin Endonezya Komünist Partisi lideri 'Dipa Nusantara Aidit' ismini ödünç alma stratejisi ile Türkçe sesletime uygun olacak şekilde 'İydid' diye aktarmışlardır. Her iki hedef metin yazarının bu işlemi çevirinin genelinde uyguladıkları görülmüştür. Örneğin kaynak metinde geçen 'الرئيس' sözcüğünü 'başkan' olarak çevirmek yerine, dönemin başkanı olan 'Sukarno'nun ismini kullanmayı tercih etmişlerdir. Kaynak metinde 'تناول' (bir şey yemek ya da içmek, almak) olarak geçen ifadeyi 'kadehi boşaltmak' anlamında çevirmeyi tercih etmiş olsalar da, aslında Türkçede 'beşinci kadehini içti ya da argo olarak beşinci kadehini devirdi' ifadelerini kullanmaları eşdeğerlik açısından daha uygun olabilirdi.

'Tipik bir Endonezyalıydı' ifadesini de her iki çevirmen Mona Baker'in ortaya koymuş olduğu özelleştirme (alt anlamlı) çeviri yöntemi ile çevirmişlerdir. Kaynak metinde geçen 'آسيوي' (Asyalı) sözcüğünü romanın konusunda bağlı olarak 'Endonezyalı' olarak çevirerek özelleştirme stratejisini tercih etmişlerdir.

Bunun yanında çevirmenler, örnekteki bazı sözcüklere sözcüğüne çeviri anlayışını uygulamışlardır. Ayrıca H.M.1 yazarı, çevirisinde Arapçanın virgül özelliğini hedef metinde kısa cümleler şeklinde çevirerek ortaya koymuşken, H.M.2 yazarı bazı cümleleri bağlaçlarla bağlayarak birleştirme yoluna gitmiştir.

Örnek 2:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	ضحك حاجي محمد إدريس وقال: - أربعة أخماس العالم مخدوعون بطريقة أو بأخرى. - أود أن أقاله. (s.21).	
H.M.1	Hacı Muhammed İdris güldü ve: 'Dünyanın beşte dördü, şu veya bu yolla aldatılmıştır.' - Karşılığını göstermek istiyorum (s.19).	Sözcüğü sözcüğüne
H.M.2	Hacı Muhammed gülümsedi ve ekledi: Dünyanın beşte dördü, şu veya bu yolla aldatılmıştır bilirsin. - Karşılığını vermek istiyorum (s.19).	Sözcüğü sözcüğüne Ekleme

Her iki hedef metin yazarı örnek metni sözcüğü sözcüğüne çevirmiştir. Kaynak metinde geçen 'şu veya bu yolla' ifadesinin aynı şekilde çevrilmesi, hedef dil kültürüne pek uygun bir ifade olmamıştır. Onun yerine hedef dilde daha çok karşılaşılan 'öyle ya da böyle, bir şekilde' gibi olasılık bildiren ifadelerin kullanılması daha uygun olabilirdi. Ayrıca H.M.2 yazarı, hedef dil metninde örnek cümlelerin sonuna 'bilirsin' ifadesini eklemeyi tercih ederek kaynak metin durum bağlamını hedef metne yansıtmaya çalışmıştır.

Çevirmenler, kaynak metinde geçen 'قابل bir konuyu konuşmak ya da görüşmek için bir araya gelmek, karşılaşmak, karşısında olmak' anlamlarına gelen sözcüğü ve Arapça kaynak metinde de 'onunla görüşmek/karşılaşmak' istiyorum anlamındaki ifadeyi, 'karşılığını vermek/göstermek' anlamında aktararak hedef metne kaynak metinden farklı bir anlam yüklemişlerdir. Her ne kadar kaynak metindeki fiilin 'karşılık vermek' anlamı olsa da metnin bağlamında bu anlamda kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Her iki çevirmenin yapmış olduğu çeviri hedef metinde anlaşılabilir değildir. Bu durum da, hedef metnin okunabilirliğini olumsuz etkilemiştir.

Örnek 3:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	ابتسم حاجي محمد، وقال: - أرى أن ذهابك عديم الجدوى (s.20).	
H.M.1	Hacı Muhammed gülererek dedi ki: - Görüyorum ki boşa kürek sallıyorsun (s.19).	Eşdeğerlik
H.M.2	Hacı Muhammed gülererek kızına yöneldi: - Görüyorum ki boşa kürek sallıyorsun (s.18).	Eşdeğerlik Ekleme

Her iki çevirmen kaynak metinde geçen birebir çeviri ile ‘gidişinin faydasız olduğunu düşünüyorum/boşuna gidersin diye düşünüyorum’ anlamına gelen ifadeyi, Türkçede gerçekleşmeyecek bir iş uğrunda boşuna çaba sarf etmek anlamında kullanılan ‘boşa küre çekmek’ deyimiyile vererek eşdeğerlik yöntemini, Newmark’ın deyimiyile iletişimsel çeviri yöntemini uygulamıştır. Çevirmenler, ‘أرى’ fiilinin sözlükteki ilk anlamını kullanarak sözcüğü sözcüğüne bir anlam vermeyi tercih etmiş olsalar da kaynak metnin anlamını ve etkisini hedef metne yansıtmışlardır. Ayrıca fiilin ‘düşünmek’ anlamını kullanarak da benzer etki verilebilirdi. H.M.2 yazarı, kaynak metinde geçen ‘Hacı Muhammed gülümsedi ve şöyle dedi’ cümlesini değiştirmeyi tercih etmiştir. Ayrıca kaynak metinde ‘yönelmek’ anlamında bir sözcük olmamasına rağmen hedef metne eklemiş, kaynak metinde yer alan ‘dedi, söyledi’ anlamındaki sözcüğü de çıkar mıştır.

Örnek 4:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	واختلاف الناس في المهارات الشخصية والجسدية والمادية بجمعهم على معنى سام. هو الأخوة. الأخوة غير العداة الطبقی. الأخوة تجعل من الجميع سواسية كأسنان المشط أمام الله وأمام القانون (s.17).	
H.M.1	Ayrıcalıklar, kişisel beceri, bünye ve madde açısından. Onu da din harika bir mefhumda toplar. Bu kardeşliktir. Kardeşlik sınıf düşmanlığından başkadır. Kardeşlik bütün toplum fertlerini 'Allah ve kanun önünde bir tarağın dişleri gibi eşit görür' (s.16).	Sözcüğü sözcüğüne Kültürel ödüncleme
H.M.2	Ayrıcalıklar ise kişisel yetenek ve kabiliyet, bünye ve madde açısından. Onları da din, oldukça güzel bir kavram altında toplamaktadır. Bu kavram da kardeşlik kavramıdır. Kardeşlik, sınıf düşmanlığını yok eden en etkili güçtür. Kardeşlik bir toplumun üyelerini bir tarağın dişleri gibi eşit kılar (s.16).	Sözcüğü sözcüğüne Kültürel ödüncleme Çıkarma

Her iki hedef metin yazarı bu örnekte birebir çeviriyi tercih etmişlerdir. Ancak kaynak metinde geçen 'مادية' sözcüğünü aynı şekilde aktarmaları hedef metinde anlaşılmemaktadır. Oysa Arapçadaki bu sözcüğün karşılığı olarak 'maddi' sözcüğü kullanılabilirdi. Çünkü kaynak metindeki cümlede 'insanlar, kişisel beceri, fiziksel ve maddi durum olarak farklıdır' gibi bir anlam vardır. H.M.1 yazarının 'onu da din harika bir mefhumda toplar' cümlesi hedef metinde muğlak bir anlam barındırmaktadır. Çünkü kaynak metinde 'insanları kardeşlik gibi yüce bir mana içerisinde bir araya getirir' anlamında cümle vardır. H.M.1'de yer alan 'onu da' ifadesinin kaynak metinde yer alan hangi ifadeye karşılık olarak aktardığı anlaşılmemaktadır. Ayrıca her iki çevirmen, çevirilerinde 'tarağın dişleri gibi eşit olmak' ifadesini kültürel ödüncleme yöntemi ile aktarmayı tercih etmiştir. Bu cümlede rivayet edilen 'الناس سواسية كأسنان المشط، ' (el-Mevsû'atu's-Şâmile", 2018) Hadis-i Şerif'ine de göndermede bulunulmuştur. Hadis-i Şerif'in birebir çevirisi şöyledir: 'İnsanlar bir tarağın dişleri gibi eşittir. Arap olanın Arap olmaya bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvadır.' Türkçede de bu Hadis-i Şerif incelendiğinde genellikle benzer şekilde çeviri yöntemi ile çevrilmiştir. Oysa Türkçede 'tarağın

dişleri gibi eşit olmak’ deyimini kullanılmamaktadır. Bunun yanında H.M.2 yazarı kaynak metindeki ‘Allah katında ve kanun önünde’ anlamına gelen ifadeyi çıkar-mış ve kaynak metinde yer almayan ‘en etkili güçtür’ ifadesini eklemiştir.

Örnek 5:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	الجنرالات أفسدوا الثورة السابقة، أغلبهم مسلمون متدينون. وقد سحقوا رجال تلك الثورة. إذا سقط الجنرالات هذه المرة، فسيكون النصر أسرع مما نتصور (s.30).	
H.M.1	1948 devrimini generaller bozdu. Dindar Müslümanlar da onları yendi. O sefer Amir Şerafeddin’in adamları ezilmişti. Bu sefer generaller bertaraf edilirse umduğundan çok çabuk başaracağız (s.26).	Çıkarma Ekleme Değiştirme
H.M.2	1948 devrimini generaller bozmuştu. Ayrıca dindar insanlar da onları ezip geçmişti. Bu sefer generaller ortadan kaldırılsa sonuca çok daha çabuk ulaşılır herhalde (s.27).	Çıkarma Ekleme Değiştirme

Her iki çevirmen de yukarıdaki örnekte kaynak metinde yer almayan bazı ifadeleri hedef metne eklemeyi tercih etmiştir. Örneğin kaynak metinde ‘önceki devrim’ ifadesi yer alırken çevirmenler, 1948 devrimi diye aktarmayı tercih ederek tarihi bir bilgi eklemiştir. Ayrıca H.M.1 yazarı, kaynak metinde yer almayan özel bir ismi de çeviri metnine eklemiştir.

Her iki hedef metinde kaynak metinde yer alan ‘çoğu dindar Müslümanlardı’ ifadesi yer almamaktadır. Arapçada ‘çoğu, büyük kısmı’ anlamında kullanılan ‘أغلب’ sözcüğü hedef metinlerden çıkarılmıştır. Hedef metinlerde bir anlam karmaşası vardır. Çünkü kaynak metinde ‘çoğu dindar Müslüman generaller devrimcileri hezimete uğrattı’ anlamına gelen cümle değiştirilmiş, bu da anlamı etkilemiştir. Kaynak metinde ‘çoğu dindar Müslümanlardı’ diye kastedilen devrimin başarısız olmasına sebep olan generallerdir. Ancak hedef metinde böyle bir anlam yer almamaktadır. Çeviride kullanılan ‘onları’ zamiri de anlam karmaşasına yol açmıştır. Ayrıca kaynak metnin son cümlesinde ‘zafer, hayal ettiğimizden daha hızlı gerçekleşecek’ gibi bir anlam içeren cümleyi, her iki çevirmen değiştirerek aktarmayı tercih etmiştir. H.M.1 yazarı, cümleyi ‘çok çabuk başarmak’ ifadesi ile karşılamışken, H.M.2 yazarı, ‘sonuca daha çabuk ulaşmak’ şeklinde aktarmıştır.

Örnek 6:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	يكتفي بأن يثار حولها الغبار. قولوا مثلا إن أباه عميل هولندي سابق، وإنه يتلقى المعونات من الخارج وإنه تربطه بالمخابرات الأجنبية صلة. وشوهوا سمعتها. انسجوا من حولها القصاص العاطفية المثيرة. أتعلم ذلك يا رامي؟ إنها بالتأكيد ستجن أو تكون مناط السخرية بين الطلبة والطالبات. وقهقهه فائلا. – الموت أنواع (s.31).	
H.M.1	Onun çevresinde toz koparmak yeter, mesela dersiniz ki; babası, Hollandalıların eskiden beri ajanıymış ve dışardan da şu an yardım görüyormuş. CIA'dan da maaş alıyormuş. Laf atın, çeşitli aşk maceraları olduğunu yakıştırın. Öğrendin mi şimdi Rami? Böylece o mutlaka ya kendini hapseder ya da talebeler arasında eğlence konusu olur. Ve İydid kahkahayla ilave etti. – Ölümünden ölüm beğensin! (s.27).	Kültürel ikame Değiştirme Özelleştirme
H.M.2	Onun çevresindeki insanlar arasında gürültü koparmaya bakın. Mesela babasının Hollandalıların ajanı olduğunu, CIA'den maaş aldığı falan etrafa yayın. Ayrıca çeşitli aşk masalları da uydurabilirsiniz. Şimdi taktikleri anladın değil mi Rami? Böylece onun talebeler arasında kahkaha konusu olacağını düşünen İydid, kahkaha ile güldü: - Ölümünden ölüm beğensin o zaman (s.28).	Kültürel ikame Ekleme Değiştirme Çıkarma Özelleştirme

H.M.1 yazarı, değiştirme yöntemini uygulayarak Türkçedeki 'toz kaldırmak, ortalığı karıştırmak' anlamında 'toz koparmak' ifadesini hedef metinde kullanmıştır. H.M.2 yazarı da, aynı ifadeye ekleme stratejisini kullanarak 'insanlar' sözcüğünü eklemiş ve kaynak metindeki cümlenin anlamını, hedef dilde karışıklık oluşturmak anlamında da kullanılan 'gürültü koparmak' ifadesiyle vermeye çalışmıştır. Her iki çevirmen kaynak metinde yer alan 'yabancı istihbaratlar' ifadesini de somut bir şekilde 'CIA' olarak hedef metne aktararak değiştirme stratejisini uygulamışlardır. Böylelikle de kaynak metindeki genel bir ifadeyi özelleştirme yöntemi ile aktarmışlardır.

Kaynak metinde geçen 'ya çıldırarak ya da öğrenciler arasında alay konusu olacak' anlamındaki cümlenin ilk bölümünü, H.M.1 yazarı 'kendini hapsedecek' şeklinde aktarırken, H.M.2 yazarı bu cümleye çıkarma stratejisini uygulamıştır. Hedef metinlerde yer alan 'eğlence konusu/kahkaha konusu olmak' ifadeleri de

hedef metin kültürüne uygun ifadeler olmamıştır. Ayrıca her iki çevirmen kaynak metinde geçen sözcüğü sözcüğüne çeviride ‘ölüm çeşitlidir’ gibi bir ifade içeren cümleyi, kültürel ikame stratejisi ya da Newmark’ın deyimiyle iletişimsel çeviri yöntemiyle ‘ölümlerden ölüm beğensin’ şeklinde çevirmiştir.

Örnek 7:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	فلم يجد شيئاً على الإطلاق. لا ماء ولا طعام. إنه يشعر بالظماً، وتذكر الكلمات التي كان يسبح بها "ذو النون" وهو في بطن الحوت كما ورد في القرآن، وأخذ حاجي محمد يردد كلمات ذي النون (s.63).	
H.M.1	Her şey kökünden yokluk. Ne su ve ne ekmek. Halbuki ciğerleri yanıyor. Hemen teşbihi olan kelimeleri hatırladı: ‘Zennûn!’ o şimdi Kur’an’da geçtiği gibi balığın karnındaydı. Hacı Muhammed başladı, Zennûn sözünü tekrara (s.49).	Sözcüğü sözcüğüne Değiştirme
H.M.2	Su ve ekmek şu an ne kadar da özlediği şeylerdi. Ciğeri harareten yanmaktaydı. Hemen aklına her günkü tesbihi geldi: Za ennun. O şimdi balığın karnındaydı, tıpkı Kur’an’da geçtiği gibi. Hacı Muhammed hemen tesbihe başladı (s.52).	Sözcüğü sözcüğüne Değiştirme

H.M.1 yazarı bu örnekte genellikle sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemini tercih etmiştir. Fakat ‘hiç bir şey yoktu’ cümlesini farklı yapıyla aktarmıştır. Ardından gelen ‘ne su ne de ekmek vardı’ cümlesindeki bağlacın kullanımında da hata yapmıştır. H.M.2 yazarı ise kaynak metindeki ‘hiçbir şey yoktu’ cümlesini çıkarmış, ayrıca ‘ne su ne de yiyecek bir şey vardı’ ifadesini de değiştirme yöntemi ile ‘su ve ekmek şu an ne kadar da özlediği şeylerdi’ şeklinde aktararak kaynak metnin anlamını farklı bir yapıyla çevirmiştir. H.M.1 yazarı ‘susamıştı’ sözcüğünü ‘ciğerleri yanıyor’ deyimiyle aktarmayı tercih etmiştir. Ancak ‘ciğerleri yanmak’ deyimi Türkçede ‘çok acı ve sıkıntı çekmek’ anlamında kullanılan bir deyim olmakla birlikte yer yer bu kullanımına da rastlanılmaktadır. Eşdeğer ya da iletişimsel bir çeviri sağlamak isteyen çevirmen, kaynak metinde geçen ifadeyi ‘susuzluktan ölmek’ deyimiyle de karşılayabilirdi. H.M.2 yazarı da aynı ifadeyi, ‘ciğerleri harareten yanmaktaydı’ şeklinde aktararak çeviri metne ‘hararet’ sözcüğünü eklemiştir.

Her iki çevirmen Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yunus için kullanılan bir ifade olan 'Zunnûn' sözcüğünü birebir aktararak hedef metinde anlaşılması zor bir çeviri oluşturmuşlardır. Kaynak metinde geçen ifadede birebir aktarım olarak; 'Kur'an'da geçtiği gibi balığın karnında iken Zunnûn'un yapmış olduğu tesbihatı hatırladı' cümlesi yer almaktadır. İletişimsel çeviriyi sağlamak isteyen çevirmen, kaynak metindeki ifadeyi, 'Hacı Muhammed, Kur'an'da geçtiği üzere balığın karnında iken Hz. Yunus'un çekmiş olduğu tesbihatı hatırladı' gibi benzer bir cümle ile aktarabilirdi. Çevirmenlerin tercih etmiş olduğu çeviriler, kaynak metinde gayet anlaşılabilir olarak geçen cümlelerin anlaşılmasını olumsuz yönde etkilemiştir.

Örnek 8:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	قالت العجوز، وقد اقشعرت بدنها: - أعوذ بالله، ولماذا تكرر هونه لهذا الحد؟ هل سرق أو قتل أو اعتدى على عفاف إحدىكن؟ إنه مجرم في حق الشعب (s.187).	
H.M.1	İhtiyar kadın, tüyleri diken diken olmuştu. - Neuzu billahi. Peki bu derece adama neden hakaret ediyorsunuz? Hırsızlık mı yaptı, adam mı öldürdü, yoksa birinizin namusunu mu kirletti? - O halka karşı suçludur (s.139).	Kültürel ödüncleme Eşdeğerlik Değiştirme
H.M.2	Kadının tüyleri diken diken olmuştu: - Neuzu billah! Adama niçin işkence ediyorsunuz kızım? Hırsızlık mı yaptı? Adam mı öldürdü? - O halka karşı suç işledi anne (s.154).	Kültürel ödüncleme Eşdeğerlik Çıkarma

Her iki çevirmen yukarıdaki örneği aktarırken birbirine yakın stratejiler uygulamışlardır. Çevirmenler kaynak metindeki 'اقشعر' titremek, donakalmak, şok olmak' anlamlarına gelebilecek sözcüğü hedef metne aktarırken hedef dil kültüründe aynı etkiyi bırakabilecek olan 'tüyleri diken diken olmak' şeklinde çevirmişlerdir. Ancak kaynak metnin yapısını değiştirmişlerdir. Kaynak metindeki cümle 'duydıkları karşısında donakalan yaşlı kadın şöyle dedi' şeklinde çevrilebilirdi. Hedef metin yazarları, kaynak metinde geçen 'E'ûzu billah' olarak geçen ifadeyi, biçimsel olarak değiştirerek 'Neuzu billah' olarak verip

kültürel ödünçleme yöntemi ile hedef metne aktarmayı tercih etmişlerdir. Bunun yerine belki de kaynak metne benzer bir etkiyi bırakmak için hedef metnin özelliklerinden yararlanarak ‘kulaklarıma inanamıyorum, aman Allah’ım!’ gibi ifadelerle eşdeğer bir çeviri uygulama imkânı yakalayabilirlerdi. Ayrıca ‘neden ondan bu kadar nefret ediyorsunuz’ anlamındaki cümleyi de, değiştirme yöntemi ile hedef metne aktarmışlardır. H.M.2 yazarı kaynak metinde geçen ‘sizden birinize mi saldırdı/birinize tecavüz mü etti ya da birinizin namusuna dil mi uzattı’ gibi bir anlama gelen cümleye de çıkarma işlemi uygulamıştır.

Sonuç

Kaynak metin ile hedef metinler arasında birkaç bölüm içerisinde paragraf olarak bazı farklılıkların olduğu dikkat çekmiştir. Ayrıca hedef metinlerde yer alan ‘Sukarno, Subarco, Ebu Haris Nasutiyon, İrama’ gibi bazı özel isimlerin kaynak metinde yer almadığı göze çarpmaktadır. Bazı isimler tarihle bağlantılı olarak hedef metinlerde yer alsa da, diğer özel isimlerin neden yer aldığı anlaşılmamıştır. Bunun yanında kaynak metinde geçen ‘حزب (parti)’ sözcüğünün, çevirmenler tarafından tarihi bilgiler ışığında ‘komünist partisi’ olarak aktarıldığı görülmektedir.

عذراء جاكارتا (‘Azrâ’u Câkartâ) adlı kaynak eserle hedef metinlerden seçilmiş olan örnekler ışığında çevirmenlerin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde tercih etmiş olabilecekleri stratejiler hakkında şu değerlendirmeyi yapabiliriz:

Genel olarak hedef metin yazarları birbirine yakın çeviri yöntemleri uygulamıştır. Ancak H.M.1 yazarının sözcüğü sözcüğüne çeviriyi, H.M.2 yazarından daha çok tercih etmiş olduğu görülmektedir. H.M.2 yazarı, yukarıdaki birçok örnekten de anlaşılacağı üzere genellikle kaynak metindeki anlamı hedef metinde farklı bir yapıda aktararak değiştirme stratejisini uygulamıştır. Bunun sonucunda da H.M.2 yazarının kaynak metni aktarırken daha fazla ekleme ve çıkarma yaptığı göze çarpmaktadır. Ancak H.M.2 yazarının çeviri metninde çıkarma yöntemini sık olarak kullanması kaynak metinde geçen ayrıntılı betimlerin yer yer hedef metne yansıtılamamasına sebep olmuştur. Bu da kaynak metnin anlamının eksik olarak aktarılmasına sebep olmuştur.

Toury'nin eşdeğerlik anlayışı açısından hedef metinler değerlendirildiğinde H.M.1 yazarının kaynak metne yakın durarak yeterli bir çeviri anlayışı tercih ettiğini söylemek mümkün iken, H.M.2 yazarının hedef dil normlarını göz önünde bulundurarak kabul edilebilir bir çeviri oluşturmaya yönelik çaba sarf ettiği ifade edilebilir. Ancak Toury'nin de belirtmiş olduğu gibi her iki hedef metin için bunu net olarak söylemek mümkün değildir. Çünkü çevirmenler yer yer kaynak metin ya da hedef metin kültürüne yakın bir çeviri tercih etmiştir. Yani her iki çevirmen de bazen yeterli bir çeviriyi benimsemişken, yer yer kabul edilebilir bir çeviri oluşturmak için çaba göstermiştir.

Çevirmenlerin yer yer tercih etmiş oldukları stratejiler, kaynak metnin anlamının hedef metinlerde kaybolmasına sebep olmuştur. Oysa kaynak metin yazarının dili, üslubu gayet açık ve anlaşılır iken, hedef metinlerde yer yer karmaşık yapılı, anlaşılamayan cümlelerle karşılaşmaktadır. Bu durum da hedef metinlerin anlaşılabilirliği ve okunabilirliğini olumsuz yönde etkilemiştir.

Çeviri, bir dilde yazılmış olan herhangi bir eserin başka dillerde de yaşamasına imkân sağlayan bir etkinliktir. Çeviri stratejileri de genel itibariyle bu etkinlik sırasında çevirmene yardımcı olan unsurlar olarak görülmektedir. Çeviri stratejileri, çevirmenin bazen zorunlu bazen de tercihinin bağlı olarak uygulanır. Çeviri sürecinde çıkarma, ekleme, uyarılma, açıklama gibi bazı stratejilerin kullanımının eleştirilmesi, uygulanan stratejilerin bir hata olduğunu göstermez. Çevirmen çeviri işlemi sırasında başvurabileceği stratejiler hakkında bilgi sahibi olduğu takdirde gerekli yerlerde bu yöntemleri kullanabilecektir. Çeviri stratejilerinin yerli yerinde bilinçli olarak kullanılması hedef metinlerin okunabilirliğini artıracak ve kabul edilebilir metinlerin oluşumunu sağlayacaktır. Bu yüzden çeviri yapacak olan çevirmenin her iki dili ve kültürü bilmesi gerekmektedir. Ayrıca çevirmen, çeviriye dair bazı kuramsal bilgilere sahip olmalı ve çeviri stratejilerini kullanabilme özelliğini kazanmalıdır. Çevirmen, kaynak ve hedef metinler arasında Nida'nın ifade ettiği gibi biçimsel eşdeğerliğin yanında dinamik eşdeğerliği de sağlamalıdır.

Kaynakça

- Abdulhalik, N. A. (2010). *eş-Şahsiyetu'r-Rivâiyye beyne Ali Ahmed Bâkesîr ve Necîb el-Kîlânî*. Disûk: Dâru'l-'ilm ve'l-îmân.
- Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil* (6. bs., C. 1-3, C. 1). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, N. B. (2002). *Geçmişten günümüze yazın çevirisi* (1. bs.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Aktaş, T. (1996). *Çeviri işlemine genel bir bakış*. Ankara: Orsen Matbaacılık.
- Anamur, H. (1998). Özgün bir yazınsal çeviri eleştirisi önerisi: beş düzeyli nesnel eleştiri yöntemi. *Çeviribilim ve uygulamaları dergisi*, (8), 1-13.
- Baker, M. (2011). *In Other Words: A coursebook on translation* (2. bs.). USA: Routledge.
- Berk, Ö. (2005). *Kuramlar ışığında açıklamalı çeviribilim terimcesi*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Çalışkan, M. N. (Çev.). (1993). *Cakartalı mücahide*. İstanbul: Beka Yayınları.
- Dağbaşı, G. (2017). Arapçadan Türkçeye yapılan şiir çevirilerinde nitelik sorunu. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(16), 177-195.
- Dickins, J., Hervey, S. ve Higgins, I. (2017). *Thinking Arabic translation. A course in translation method: Arabic to English* (2. bs.). London and New York: Routledge.
- Doğru, E. (2011). *Dilin derin devleti deyimler* (1. bs.). Ankara: Fecr Yayınları.
- el-'Arîni, A. b. S. (2005). *el-İtticâhu'l-İslâmî fi e'mâl Necîb el-Kîlânî el-Kasasiyyâ* (2. bs.). Riyad: Dâr Kunûz İşbilyâ.
- el-Kîlânî, N. (2015). *'Azrâ'u Cakarta*. Kahire: Dâru's-Sahvâ.
- el-Kîlânî, N. (2016). *Muzekkiratu'l-Kîlânî*. Kahire: Dâru's-Sahvâ.
- el-Mevsû'atu's-Şâmîle. (2018). *İslamport*. 15 Ağustos 2018 tarihinde <http://islamport.com/w/fqh/Web/1272/5770.htm> adresinden erişildi.
- Göktürk, A. (2016). *Çeviri: Dillerin dili* (12. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Grossman, E. (2017). *Çeviri neden önemlidir?* (A. Ece, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- How many languages are there in the world? (2018). *Ethnologue Languages of The World*. 10 Ekim 2018 tarihinde <https://www.ethnologue.com/guides/how-many-languages> adresinden erişildi.
- İşler, E. ve Yıldız, M. (2008). *Arapça çeviri kılavuzu*. İstanbul: Elif Yayınları.
- Mansûr, M. A. (2006). *et-Terceme beyne'n-Nazariyye ve'l-Tatbîk* (2. bs.). Kahire: Dâru'l-Kemâl.
- Munday, J. (2001). *Introducing translation studies: theories and applications*. London; New York: Routledge.
- Nar, A. (Çev.). (2016). *Cakartalı kız*. İstanbul: Elif Yayınları.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York - London: Shanghai Foreign Language education Press.
- Nida, E. ve Taber, C. (1982). *The theory and practice of translation*. Leiden: E. J. Brill.
- Özyön, A. (2014). Çeviride eşdeğerlik kavramının yeniden tanımlanması ve eşdeğerlik kavramı ile ilgili sorunlar. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 2(1), 28-39.

- Raková, Z. (2016). *Çeviri kuramları (Les théories de la traduction)*. (Y. Polat, Çev.). Ankara.
- Reiss, K. (2000). *Translation criticism, the potentials and limitations: categories and criteria for translation quality assessment*. (E. F. Rhodes, Çev.). Manchester, U.K. : New York: American Bible Society.
- Snell-Hornby, M. (2006). *The turns of translation studies: new paradigms or shifting viewpoints?* Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins Pub.
- Stolze, R. (2013). *Çeviri kuramları: giriş*. (E. Durukan, Çev.). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Suçin, M. H. (2013). *Öteki dilde var olmak: Arapça çeviride eşdeğerlik* (2. bs.). İstanbul: Say Yayınları.
- T. Gürçağlar, Ş. (2016). *Çevirinin ABC'si* (3. bs.). İstanbul: Say Yayınları.
- Venuti, L. (2004). *The translator's invisibility: a history of translation*. London and New York: Taylor & Francis e-Library.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri stratejileri: kuram ve uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yazıcı, M. (2011). *Çeviribilimde araştırma: disiplinlerarasılıktan disiplinlerötesiliğe*. İstanbul: Multilinugal.
- Yıldız, M. (2009). Necip Mahfuz (hayatı, eserleri ve Türkçe çevirileri). *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 17-28.
- Yıldız, M. (2017). Türkiye'de Necip Mahfuz literatürüne genel bir bakış (C. 2, ss. 78-87). Uluslararası Ortadoğu Kongresi (Dil, Tarih ve Edebiyat), sunulmuş bildiri, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Sesli Kitapların Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Okumaya Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkisi

Murat Sami TÜRKER*

Öz

Temel dil becerilerinden biri olan okuma teknolojide yaşanan gelişmelerin etkisinde kalarak günümüzde ihmal edilen bir beceri durumuna gelmiştir. Son yıllarda eğitimciler, en önemli akademik becerilerden sayılan okumaya karşı öğrencileri isteklendirmek ve ders dışı okuma sürelerini artırabilmek için teknolojinin de işe koştuğu yeni yöntemlerin arayışı içerisine girmişlerdir. Özellikle mobil cihazların günlük yaşamda yaygın olarak kullanılması, okuma becerisi öğretiminde “sesli kitaplar” için yeni uygulama alanlarını ortaya çıkarmıştır. Sesli kitapların yabancı dillerin öğretiminde okuma becerisine etkisi bugüne dek birçok çalışmaya konu olmuştur. Sesli kitapların yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin okumaya yönelik tutumları üzerindeki etkisinin araştırıldığı bu çalışmanın da alana önemli katkılar sağlanacağı düşünülmektedir. Çalışma, B1 düzeyinde Türkçe öğrenen 21 yabancı uyruklu öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Uygulama süresi sekiz hafta ile sınırlandırılan çalışma kapsamında, düzeye uygun olarak tercih edilen Türk edebiyatından seçme öyküler yazı ve ses dosyası biçiminde öğrencilere dağıtılmıştır. Çalışma öncesinde öğrencilerin okumaya yönelik tutumlarını belirleyebilmek amacıyla okuma tutum ölçeği uygulanmış, aynı ölçek sekiz haftalık uygulama sonunda tekrar uygulanarak sesli kitapların okumaya yönelik tutumlar üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, öğrencilerin okumaya yönelik tutumlarında uygulama sonunda pozitif yönlü anlamlı bir değişim olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, okuma becerisi, sesli kitaplar, okuma tutumu.

* Öğr. Gör. Dr., Anadolu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Eskişehir, Türkiye.

Elmek: muratsturker@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2037-8508>

Geliş Tarihi / Received Date: 16.08.2018
Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.01.2019

DOI: diledeara.542621

The Effectiveness of Audio Books on Attitudes Reading by Learners of Turkish as a Foreign Language

Abstract

Reading, one of the basic language skills, has become a neglected skill today under the influence of developments in technology. In recent years, educators have been seeking technology-integrated new ways to encourage students to read and increase the length of extra-curricular reading. Especially, the widespread use of mobile devices in everyday life reveals new implementation areas for “audio books” in teaching reading skills. There have been several studies focusing on the effectiveness of audiobooks on reading skills in teaching foreign languages so far. This study, which investigates the effectiveness of audio books on attitudes towards reading by learners of Turkish as a foreign language, is believed to contribute to the field, as well.

The study was conducted with the participation of 21 foreign students who are learning Turkish at B1 level. Within the scope of the study, a selection of stories from Turkish literature were distributed to the students in the form of text and audio files throughout the eight-week implementation process. At the beginning of the study, a reading attitude scale was used to determine the students’ attitudes towards reading, and the same scale was reapplied at the end of the implementation process to investigate the effectiveness of audio books on attitudes towards reading. The results of the study revealed that there was a significant positive change in the students’ attitudes towards reading by the end of the study.

Keywords: Teaching Turkish as a foreign language, reading skill, audio books, reading attitudes.

Extended Summary

It has long been agreed that reading in the first language is not a passive process, but an effective and interactive process. However, it was considered that reading in a foreign language was carried out by a passive, bottom-up method until recently. In order to understand the thought of the, the reader had to make sense of the idioms and phrases starting with the smallest written units, which are letters and words. In this respect, the main reason for reading problems in foreign language was based on understanding the written text. Later on, the idea that reading in a foreign language, as well as in the first language, depends on the experiences and background knowledge of the reader rather than knowing the language, word and meaning system (Carrell, Devine, and Eskey, 1988, pp. 1-3). In this top-down reading method, the aim of the reader and the expectations for the text directly affect the reading process (Grabe and Stoller, 2002, pp. 25, 26), and reading is accepted as an effort to construct an meaning based on the goals, cultural accumulation and experiences of the reader (Gunning, 2014, pp. 366-367).

One of the most important factors affecting the reading process is attitudes towards reading (Rubin and Opitz, 2007, p. 130). Since reading attitude affects the decision to read, individuals who have positive attitudes towards reading will read more and this will increase the reading success (Rubin and Opitz, 2007, pp. 130-132). For those who learn Turkish as a foreign language, as well as native language learners, developing positive attitudes towards reading will contribute significantly to the development of reading skills and other language skills. Therefore, besides academic knowledge and skills, the focus of reading instruction should be to gain positive attitudes towards reading. Given the interests and needs of today's students, audio books are effective tools that help students develop positive attitudes.

Audio books are one of the most effective learning tools that stimulate visual and auditory perception in foreign language teaching. However, previous studies on the use of audio books in teaching reading are mostly related to the teaching of other

foreign languages, especially English, or they are conducted with participants from different age groups who have difficulty reading in mother tongue. In the area of teaching Turkish as a foreign language, it is noteworthy that there were not enough studies investigating the effect of audio books on reading instruction. It is thought that the results of this study will provide significant contributions to the field.

This study was designed according to the principles of hybrid learning model, enabling participants to choose between different learning areas inside and outside the school. 21 students who were learning Turkish as a foreign language in B1 level participated in the study and throughout the eight weeks implementation process, selected stories from Turkish literature were distributed to students in the form of writing and audio files. Each week, two stories were published in the blog, one of the stories was read and listened at the same time as a class activity at a pre-determined course time, and the other was read and listened individually by the students outside of the course hours.

At the beginning of the study, a reading attitude scale was used to determine the students' attitudes towards reading, and the same scale was reapplied at the end of the implementation process to investigate the effectiveness of audio books on attitudes towards reading.

At the end of the implementation, Paired Samples T-test was used to determine whether there is a statistically significant difference in students' attitudes towards reading. It is observed from the results that audio books promoted a positive change in students' attitudes towards reading ($p < 0.001$). According to these results, there seems to be a significant change in the students' willingness to read ($p < 0.001$) and their views on the benefits of reading ($p < 0.001$). At the end of the eight-week implementation period, it was also found that students' anxiety levels decreased significantly ($p < 0.001$) and the value they give to reading increased significantly as well ($p < 0.001$).

The results of the study indicate that simple technologies used in everyday life are an important factor that increases the interest towards learning. In this context, designing technology-mediated learning environments appropriate to student interests and needs should be a collaborative area for educators, material developers and program designers.

1. Giriş

Önceleri yalnızca yazılı sembolleri tanımlamak olarak algılanan okuma kavramı (Wallace, 1996, s. 54), bugün okuyucunun metin ile etkileşim hâlinde etkin bir anlam çıkarma çabasını ifade etmektedir (Bursuck ve Damer, 2007, s. 252; Carnine, Silbert, Kame'enui, Tarver, ve Jungjohann, 2006, s. 22; Grabe ve Stoller, 2002, s. 9). Okuma, yazarın duygu ve düşüncelerine erişebilmek, aynı zamanda bu duygu ve düşünceleri tartışmak ve yargılamak demektir. Bu sebeple, okuma uğraşı düşünme sanatıyla iç içe geçmiş durumdadır. Okuma sanatını bilen birey, yazarla kendi arasında bağ kuran, metnin ardında gizlenen duygu ve düşünce dünyasını keşfeden insandır (Kayalan, 1992, ss. 18-19). Okuma, insanların bilgi birimini artıran, düşünme becerilerini ve dili kullanma yetisini geliştiren önemli bir araçtır. İnsanların yaşamında oldukça önemli bir yere sahip olan okuma, bilgiye ulaşmanın temel aracı olması yönüyle de en önemli akademik becerilerden biri olarak kabul edilmektedir (Grabe ve Stoller, 2001, s. 187).

Anadilde okumanın edilgin bir süreç değil, etkin ve etkileşimli bir süreç olduğu uzun süredir kabul edilmektedir. Ancak, yabancı dilde okumanın yakın zamanlara kadar edilgin, aşağıdan yukarıya bir yöntemle gerçekleştiği düşünülmekteydi. Okuyucu, yazarın anlatmak istediği düşünceyi anlayabilmek için en küçük yazılı birimler olan harfler ve sözcüklerden başlayarak daha büyük birimler olan deyimler ve cümleleri anlamlandırır. Yabancı dilde okuma problemlerinin temel nedeni de yazılı metni anlamaya dayanmaktaydı. Sonraları, yabancı dilde okumanın anadilde olduğu gibi dilin yazı, söz ve anlam sistemini bilmenin ötesinde okuyucunun geçmiş yaşantısına ve artalan bilgisine de bağlı olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır (Carrell, Devine, ve Eskey, 1988, ss. 1-3). Yukarıdan aşağıya gerçekleşen bu okuma yönteminde okuyucunun amacı ve metne yönelik beklentileri okuma sürecine doğrudan etki etmektedir (Grabe ve Stoller, 2002, ss. 25, 26). Buna göre okuma, okuyucunun amaçlarına, kültürel birikimine ve deneyimlerine dayanarak etkin bir anlam yapılandırma uğraşı olarak kabul edilmektedir (Gunning, 2014, ss. 366-367). Kişi mevcut bilgileriyle yeni öğrendiklerini ilişkil-

direbildiği ölçüde kavrama gerçekleşir. Bunun için kişinin zihninde var olan ve şema olarak adlandırılan artalan bilgisi ne kadar zengin ise kavrama aynı ölçüde kolay ve çabuk olur (Almasi, 2003, s. 75).

Öğrencilerin ne okuyacağı, nasıl okuyacağı ve okudukları metne nasıl tepki vereceği onların ilgileri, yaşamları ve gerçek dünyayla ilişkili olmalı, diğer bir ifadeyle özgün olmalıdır. Ancak okuma sürecinin özgün olması etkili bir okuma deneyimi için tek başına yeterli değildir. Öğrencilerin okuma sürecine istekli bir şekilde katılmaları da onların okumak için harcadıkları süreye etki edeceğinden önemlidir. Bu bağlamda özgün okuma, okuma isteği ve harcanan süre ile okuma düzeyi arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur (Rasinski ve diğerleri, 2010, s. 2). Öğrencileri okul dışında ve ödevleri haricinde kendi başlarına ve isteyerek okumaya yönlendirmek için öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarına uygun kitap seçme, düzenli okumayı teşvik etme, başarıyı ödüllendirme, farklı okuma yöntemleri öğretme, kitaplar hakkında paylaşımında bulunabilecek ortam hazırlama öğretmenin sorumluluklarından bazılarıdır (Johnson, 2016, ss. 110-114).

Okuma sürecini etkileyen diğer önemli bir etken okumaya yönelik tutumlardır (Rubin ve Opitz, 2007, s. 130). Tutum, genel olarak insanın herhangi bir olay ya da durum karşısında olası bir tavır ya da davranış biçimini oluşturma eğilimidir (İnceoğlu, 2011, s. 13). Kişinin zihnindeki somut nesnelere ya da soyut olgulara karşı tepkisel eğilimini ifade eden tutumlar (Bohner ve Weanke, 2002, ss. 4-5), karakteristik özellikler gibi varsayımsal bir kurgudur, doğrudan gözlemlenemez ancak ölçülebilir tepkilerden anlaşılabilir (Ajzen, 2005, s. 3). Demirtaş-Madran'a (2012) göre tutumlar öğrenilir, her ne kadar kalıcı ve değişime dirençli olsalar da değişebilir. Bireylerin duygusal, bilişsel, davranışsal özellikleri ve deneyimleri ile içinde bulunulan eylemin gidişatı tutumların değişmesine etki eden unsurlardır (İnceoğlu, 2011, ss. 25, 28).

Tutumlar motivasyona, motivasyon da insanların başarı ya da başarısızlık algısına etki eder. Art arda başarısız olan insanlar kendilerini başarılı olabilecek yeterlikte görmemeye başlarlar. Dahası, bu insanlar öğrenilmiş çaresizlik hissine kapılabilir ve başaramayacakları kanaatine varabilirler. Oysaki öğrenilmiş çaresizlik değiştirilebilir bir durumdur. Diğer bir ifadeyle, akıcı şekilde okuyamaya-

cağını dūřünen öğrenciler sonrasında etkin okuyucular olacakları inancına sahip olabilirler (Rasinski ve diğerleri, 2010, s. 58). Bu nedenle, akademik bilgi ve becerilerin yanı sıra, okuma öğretiminin temel amaçlarından biri de okumaya karşı olumlu tutumlar kazandırmak olmalıdır.

Okuma tutumu; az ya da çok okumaya neden olan, duyguların da etki ettiği zihinsel durum olarak tanımlanabilir (Smith, 1990, s. 215). Okuma tutumu bireyin okuma ile ilgili kararını etkileyeceği için okumaya karşı olumlu tutuma sahip olan bireyler daha fazla okuyacak, bu da beraberinde okuma başarisını artıracaktır (Rubin ve Opitz, 2007, ss. 130-132). Anadil ğrenenler gibi Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin de okumaya karşı olumlu tutum geliştirmeleri, okuma becerilerinin ve buna bağlı olarak diğer dil becerilerinin gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır.

Teknolojiyle i ie yaşamlar süren bugünün öğrencilerini okul sınırları dışında ve dev haricinde okumaya yönlendirmek pek de kolay olmamaktadır. Son yıllarda eğitimciler, zamanlarının büyük bölümünü Facebook, Twitter ya da bloglar gibi sosyal paylaşım ağlarında geçiren öğrencilerin okuyarak geçirdikleri süreyi ve okuma sıklığını artırabilmek için yeni ğretim yöntem ve araçlarının arayışı içerisine girmişlerdir. Dilin edebi kullanımına örnekler sunan, görsel ve işitsel algıyı eşzamanlı harekete geçirerek okumayı/kavramayı kolaylaştıran ve okumayı keyifli bir etkinliğe dönüştüren yöntemlerden biri de sesli kitaplar aracılığıyla uygulanan sesli okuma yöntemidir.

Yazı dili ve konuşma dili arasındaki en büyük fark yazı dilinin konuşma dili kadar bağlamsal zenginliklere sahip olmamasıdır. Diğer bir ifadeyle, yazı dilinde yazarın ve okurun aynı fiziksel ortamı paylaşmaları beklenmez. Bu sebeple, yazar anlam bütünlüğünü sağlamak için noktalama işaretleri, tutarlılık, bağdaşıklık gibi çok sayıda yazınsal ipuçlarından faydalanır. Okuyucular, metinden anlam çıkarmak için bu ipuçlarının farkında olmalı ve metinde yer alan bilgileri anlamlı bir biçimde ilişkilendirebilmelidir (Lipson ve Wixson, 2013, s. 320). Oysa sözel kullanımda, sesletim, tonlama, vurgu, duraklama gibi eylemler anlamayı kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, sesli kitap okuma oldukça faydalı bir yöntemdir.

Okuma güçlüğü yaşayan öğrenciler ya yazılı sözcükleri okumakta zorlanırlar, ya okuduklarını kavrama konusunda çok iyi değillerdir, ya da akıcı okuya-

madıklarından problem yaşarlar (Johnson, 2016, s. 155). Sesli kitap okuma öğrencilere kelime dağarcığını geliştirme, edebî dili anlama, dilbilimsel farkındalığı artırma, hikâyenin akışını ve gelecek olayları tahmin edebilme, metni daha iyi anlama ve hatırlama gibi çok sayıda fayda sağlayarak okuma problemlerinin önüne geçer (Lipson ve Wixson, 2013, ss. 320-321). Okuma becerisinin gelişimine önemli ölçüde katkı sağlayan sesli okuma, aynı zamanda kafiye, ses tekrarı, ses değişimi ve ses bölünmesi gibi dil özelliklerini ön plana çıkararak öğrencilerin sesbilimsel farkındalıklarını artırır (Rubin ve Opitz, 2007, ss. 16, 169), dilin özgün kullanımına örnekler sunarak yeni kavramların ve yeni yapıların öğrenilmesini kolaylaştırır, bu sayede dili kullanabilme yetisinin ve diğer dil becerilerinin gelişimine katkı sağlar (Jennings, Caldwell, ve Lerner, 2006, ss. 140, 162).

Dil öğretiminde sesli kitapların kullanımı ile ilgili bugüne dek yürütülmüş çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür. Taguchi, Takayasu-Maass, ve Gorsuch (2004) yürüttükleri çalışmanın sonucu olarak sesli kitapların görsel ve işitsel öğeleri aynı anda sunan ve okumayı eğlenceli bir deneyime dönüştüren araçlar olduğunu ifade etmişlerdir. Esteves ve Whitten (2011) tarafından yürütülen bir başka çalışma, sesli kitap okuyan deney grubu öğrencilerinin yalnızca basılı kitap okuyan kontrol grubu öğrencilerinden daha akıcı okudukları sonucunu ortaya koymuştur. Benzer bir çalışma (Friedland, Gilman, Johnson, ve Demeke, 2017), sesli kitaplarla yapılan okuma etkinliklerinin okuma hızını artırdığı sonucunu desteklemektedir. Türker (2010) çalışmasında, sesli kitapların okuma becerisi üzerindeki etkisini farklı yeterlik düzeyleri bağlamında araştırmış, bir ders dışı etkinlik olarak uygulanan sesli kitap okuma etkinliklerinin temel ve orta düzeyde okuma başarısını artırdığı ve okumaya yönelik tutumları olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Wagar (2016) çalışmasında, sesli kitapların kavrama becerisini artırdığı ve öğrencileri okumaya karşı isteklendirdiği sonucunu ortaya koymuştur.

2. Amaç

Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve dijital yerlilerin teknolojiyi kullanma konusundaki üstün yetenekleri eğitimde de teknoloji kullanımını bir zorunluluk hâline getirmiştir. Sosyal yaşamı etkisi altına alan bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitimde kullanım alanlarının artması ve “z kuşağı” olarak adlandırılan

günümüz neslinin değişen ilgi ve gereksinimleri mevcut öğrenme ortamlarının ve öğretim malzemelerinin yeniden tasarlanması gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda geliştirilen “Çoklu-Ortamlı Öğrenme” modeline göre bilgi görsel ve işitsel verilerle desteklenerek birden fazla ortamda sunulduğunda öğrenme daha etkili ve kalıcı olur (Mayer, 2009, s. 4).

Sesli kitaplar, yabancı dil öğretiminde görsel ve işitsel algıyı harekete geçiren etkili öğrenme araçlarından biridir. Başta İngilizce olmak üzere birçok dilin öğretiminde bu bilinçle hazırlanmış sayısız eserler bulunmaktadır. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler için İnce ve Güleç (2018) tarafından hazırlanan Türk Edebiyatı Antolojisi ve Deniz Kültür Yayınları tarafından hazırlanan Sesli Edebiyat Dizisi-1 (2007), Sesli Edebiyat Dizisi-2 (2009) Türkçenin ve Türk kültürünün öğretiminde başvurulabilecek kaynak eserlerdir.

Alanyazın incelendiğinde, okuma öğretiminde sesli kitapların kullanımı ile ilgili çalışmalara rastlanmaktadır. Ancak bu çalışmaların çoğunlukla İngilizce başta olmak üzere diğer yabancı dillerin öğretimi ile ilgili olduğu ya da anadilde okuma güçlüğü çeken farklı yaş gruplarından katılımcılarla yürütüldüğü görülmektedir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında ise sesli kitapların okuma öğretiminde etkisini araştıran kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamış olması dikkat çekmektedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçların söz konusu ihtiyaca yönelik önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Yöntem

Sesli kitapların yabancı dil olarak Türkçe öğrenen üniversite öğrencilerinin okumaya yönelik tutumları üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla yürütölen bu çalışma, karma (hibrid) öğrenme modelinin ilkeleri bağlamında katılımcıların okul içi ve okul dışı farklı öğrenme alanları arasında tercih yapmalarına olanak sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Türk edebiyatçıları tarafından kaleme alınmış ve ünlü tiyatrocular tarafından seslendirilmiş öykülerin sekiz haftalık uygulama süresince katılımcılarla paylaşıldığı çalışma kapsamında yanıt aranan araştırma sorusu aşağıdaki gibidir:

- Sesli kitapların yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin okumaya yönelik tutumları üzerindeki etkisi nedir?

Veri toplama araçlarının uygulanışı ve veri analiz yöntemleri bağlamında nicel bir araştırma olan çalışmanın verileri, okumaya yönelik tutumların ölçüldüğü okuma tutum ölçeğinin çalışma öncesi ve çalışma sonrası uygulanması sonucu elde edilmiştir. Elde edilen veriler “SPSS 22.0” (Statistical Package for The Social Sciences) yazılım programı kullanılarak ilgili araştırma sorusu bağlamında analiz edilmiştir.

3.1. Çalışma Grubu

Çalışma, Anadolu Üniversitesi TÖMER¹'de yabancı dil olarak Türkçe öğrenen ve 2017-2018 akademik yılı güz döneminde Anadolu Üniversitesi TÖMER tarafından yapılan seviye belirleme sınavı sonuçlarına göre B1 düzeyine devam eden 21 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim almak için 13 farklı ülkeden Türkiye'ye gelen katılımcılara ait bilgiler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Çalışmanın katılımcıları

Özellikler	Kategoriler	N	%
Yaş	16-18	9	42.8
	19-21	6	28.5
	22-24	5	23.8
	25-27	1	4.7
Eğitim	Lisans	13	61.9
	Y. Lisans	5	23.8
	Doktora	3	14.2
Cinsiyet	Erkek	10	47.6
	Kadın	11	52.3

1 Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi

Çalışma, mevcut müfredat programını destekleyici nitelikte ek bir öğrenme ortamı sunarak okul içi ve okul dışı farklı öğrenme alanlarında yürütülecek şekilde tasarlandığından çalışmaya katılan öğrencilerin öğretmenlerinden bağımsız olarak etkinliklere katılmaları sağlanmıştır. Bu nedenle, genel dil yapılarını bilen, anlaşılır ve ölçünlü bir dil kullanıldığında günlük dilde sık kullanılan sözcükleri içeren metinleri ya da konuşmaları anlayabilecek yeterlikte olan (Avrupa Konseyi, 2013, s. 31) B1 düzeyinden² öğrenciler tercih edilmiştir.

3.2. Veri Toplama Araçları

Çalışma öncesinde, araştırmacı tarafından *Wordpress* altyapısı kullanılarak özgün bir blog sitesi tasarlanmış, çalışmada kullanılacak olan sesli öyküler blog sitesi üzerinden öğrencilerle paylaşılmıştır. “Öyküler Konuşuyor” adı ile erişim sağlanan blogda, çalışmada kullanılmak üzere tercih edilen öykülere ait ses ve yazı dosyalarının paylaşıldığı “Öykü Kitaplığı” bölümü, öğrencilerin gereksinim hâlinde başvurabilecekleri 12 dilde hazırlanmış “Sözlükler” bölümü, son olarak da çalışma ile ilgili bilgilendirmelerin yapıldığı “Duyurular” bölümü yer almaktadır. Blog sitesinin, görünüm ve teknik özellikler bakımından değerlendirilebilmesi amacıyla Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümünden iki uzmanın görüşlerine başvurularak gerekli düzenlemeler uygulama öncesinde tamamlanmıştır. Blog sitesinin ana ekran görüntüsü Resim 1’de gösterilmektedir.

Resim 1. Blog sitesi ana ekran görüntüsü

² Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi, Bağımsız Dil Kullanımı, Eşik Düzey

Çalışma kullanılan öykülerin belirlenmesinde iki ölçüt temel alınmıştır. Bunlardan ilki öykülerin kavramsal yoğunluğu, diğeri ise öykülerin uzunluğudur. Bu bağlamda, içerdiği sözcük ve dil bilgisi yapıları açısından B1 düzeyine uygun ve kayıt uzunluğu 8-16 dakika arasında değişen öyküler tercih edilerek öğrencilerin her hangi bir kaynak kitaba başvurmadan ve ilgileri dağılmadan etkinliklere katılabilmeleri amaçlanmıştır. Yabancılara Türkçe öğreten 4 öğretim elemanının görüşleri alınarak tercih edilen öyküler bağlamında gerekli değişiklikler yapılmıştır (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Çalışmada kullanılan sesli öyküler

Yazar	Öykü	Sözcük Sayısı	Süre (dk)
Cahit Sıtkı Tarancı	Abbas	1461	13.35
Orhan Kemal	Çikolata	1194	11.45
Reşat Nuri Güntekin	Kirazlar	1341	13.22
Sait Faik Abasıyanık	Plajdaki Ayna	1893	16.06
Ziya Osman Saba	Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi	1543	16.43
Cevat Şakir Kabaağaçlı	Tünek Ahmet	1175	12.43
Sait Faik Abasıyanık	Yağmurlu Bir Hikâye	768	09.45
Orhan Veli Kanık	İşsizlik	1184	11.40
Oğuz Atay	Demiryolu Hikâyecileri (1. Bölüm)	1344	12.21
Oğuz Atay	Demiryolu Hikâyecileri (2. Bölüm)	1331	12.30
Sait Faik Abasıyanık	Hişt Hişt	683	08.04
Murat Çabas	Kınalı Ali	675	09.50
Adalet Ağaoğlu	Karanfilsiz	1037	11.54
Anton Çehov	Memurun Ölümü	654	06.39
Sait Faik Abasıyanık	Yandan Çarklı	647	10.10
Aziz Nesin	Biz Adam Olmayız	1297	09.44

Bloğun öne çıkan özelliklerinden biri de tablet bilgisayarlar ve akıllı telefonlar gibi taşınabilir cihazlar üzerinden kullanılabilir şekilde tasarlanmış olmasıdır. Böylelikle, öğrencilere diledikleri yerden ve diledikleri zaman öyküleri okuyabilme ve dinleyebilme olanağı sağlanmıştır. Ayrıca, uygulama süresince öğrenciler arasında okul dışı iletişimi ve etkileşimi sağlamak amacıyla blogda paylaşılan öykülerin altına bir yorum bölümü eklenerek öğrencilerin okudukları ve dinledikleri öykülerle ilgili paylaşımında bulunmalarına olanak sağlanmıştır.

Nicel bir araştırma olan çalışmanın verileri çalışma öncesi ve çalışma sonrası uygulanan okuma tutum ölçeğinden elde edilmiştir. Rashtchi ve Hajihassani (2010) tarafından geliştirilen ölçek özgün dili olan İngilizceden Türkçeye çevrildikten sonra Türkçe öğrenen 89 yabancı uyruklu öğrenciyle bir pilot çalışma yapılmış, elde edilen verilerle ölçeğin güvenilirlik ve faktör analizleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu, Likert tipi hazırlanan ve 30 maddeden oluşan ölçeğin dört faktörlü (istek, fayda, kaygı ve değer algısı) bir yapıya sahip olduğu ve oldukça güvenilir olduğu tespit edilmiştir ($\alpha= 0.916$).

3.3. Uygulama Süreci

Çalışma öncesinde öğrencilerle bir tanıtım toplantısı düzenlenerek uygulama süreci ve blog sitesi ile ilgili bilgilendirmeler yapılmıştır. Uygulama süreci sekiz hafta olarak planlanan çalışma öncesinde öğrencilerin okumaya yönelik tutumlarının belirlenebilmesi amacıyla blog tutum ölçeği uygulanarak ön-test verileri elde edilmiştir. Takip eden sekiz hafta boyunca her hafta iki öykü blogda yayımlanmış, öykülerden biri önceden belirlenen bir ders saatinde sınıf içi etkinlik olarak aynı anda okunmuş ve dinlemiş, diğeri ise ders saatleri dışında öğrenciler tarafından bireysel olarak okunmuş ve dinlenmiştir. Sekiz haftalık uygulama sürecinin ardından blog tutum ölçeği tekrar uygulanarak son-test verileri elde edilmiş, öğrencilerin okumaya yönelik tutumlarında olası değişikliklerin belirlenebilmesi amacıyla ön-test ve son-test verileri SPSS 22.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programı kullanılarak analiz edilmiştir.

4. Bulgular

Sekiz haftalık uygulama sürecine sahip olan çalışmanın verileri, uygula-

ma öncesinde Türkçeye uyarlanan ve yapılan analizler sonucunda dört faktörlü (istek, fayda, kaygı ve değer algısı) bir yapıya sahip olduğu belirlenen okuma tutum ölçeğinden elde edilmiştir. Ölçek, öğrencilerin okumaya yönelik mevcut tutumlarının belirlenebilmesi amacıyla çalışma öncesinde uygulanarak ön-test verileri elde edilmiş, sesli kitapların öğrencilerin tutumları üzerindeki olası etkisini tespit edebilmek amacıyla da çalışma sonunda uygulanarak son-test verileri elde edilmiştir. Ölçekten elde edilen verilerin istatistiksel analizlerine geçmeden önce verilerin normal dağılıp dağılmadığı “Normal Dağılım Testi” ile araştırılmıştır. Normal dağılım gösterdiği belirlenen veriler için parametrik istatistik yöntemleri kullanılarak analizler yapılmıştır. Ön-test ve son-test olarak uygulanan okuma tutum ölçeğinden elde edilen verilerin aritmetik ortalaması ve standart sapmaları hesaplanmış sonuçlar Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Okuma tutum ölçeği betimsel istatistik verileri

	Madde	\bar{X}	N	Ss	S \bar{X}
Uygulama Öncesi	İstek	2.85	21	0.31802	0.069
	Fayda	3.08	21	0.25727	0.056
	Kaygı	2.38	21	0.32544	0.071
	Değer Algısı	3.03	21	0.20227	0.044
	OTÖ Toplam	2.90	21	0.14369	0.031
Uygulama Sonrası	İstek	3.48	21	0.37232	0.081
	Fayda	3.48	21	0.40222	0.087
	Kaygı	3.29	21	0.28037	0.061
	Değer Algısı	3.50	21	0.35168	0.076
	OTÖ Toplam	3.46	21	0.30978	0.067

Tablo 3’teki sonuçlar, çalışma öncesi ve çalışma sonrası uygulanan ölçekten elde edilen veriler arasında dikkate değer farklar olduğunu göstermektedir. Uygulama sonucunda öğrencilerin okumaya yönelik tutumlarında gözlemlen-

nen bu değişimin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığının belirlenebilmesi amacıyla “İlişkili Örnekler için T-testi” (Paired Samples T-test) kullanılmış, anlamlılık düzeyi 0.05 kabul edilerek sonuçlar yorumlanmıştır. Sonuçlar Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4. Okuma tutum ölçeği (ön-test & son-test) ilişkili örnekler için t-testi sonuçları

		\bar{X}	Ss	$S\bar{X}$	t	N	p (iki yönlü)	
İstek_1	–	İstek_2	-0.62773	0.39613	0.08644	-7.262	21	0.000
Fayda_1	–	Fayda_2	-0.39622	0.45824	0.10000	-3.962	21	0.001
Kaygı_1	–	Kaygı_2	-0.90525	0.49195	0.10735	-8.432	21	0.000
Değer_1	–	Değer_2	-0.47343	0.30339	0.06621	-7.151	21	0.000
ÖTÖ_1	–	ÖTÖ_2	-0.55824	0.31918	0.06965	-8.015	21	0.000

Tablo 4’teki sonuçlara bakıldığında, sesli kitapların öğrencilerin okumaya yönelik tutumlarında olumlu yönde anlamlı bir değişime neden olduğu göze çarpmaktadır, $p < 0.001$. Bu sonuçlara göre, sekiz haftalık uygulama süreci sonunda öğrencilerin okumaya karşı daha istekli oldukları yönünde anlamlı bir değişim olduğu görülmektedir, $p < 0.001$. Sesli kitapların, öğrencilerin okumanın faydalarına ilişkin görüşlerinde de olumlu yönde anlamlı bir değişime neden olduğu Tablo 3’te açıkça görülmektedir, $p < 0.001$. Bu sonuçlara göre öğrencilerin, okumaya yönelik tutumların alt boyutu olan kaygı düzeylerinin uygulama sonunda anlamlı oranda azaldığı, $p < 0.001$; okumaya verdikleri değerin de uygulama sonunda anlamlı oranda arttığı anlaşılmaktadır, $p < 0.001$. Ölçeğin istek alt boyutuna ilişkin sonuçlar Tablo 5’te gösterilmektedir.

Tablo 5: Okuma tutum ölçeği "İstek" alt boyutu, ilişkili örnekler için t-testi sonuçları

İstek	\bar{X}	Ss	t	N	p (iki yönlü)
1. Türkçe okumak eğlencelidir.	-0,669	0,759	-4,034	21	0,001
2. Türkçe okumayı severim.	-0,308	0,773	-1,829	21	0,082
3. Türkçe okumak sıkıcıdır.	-0,346	0,629	-2,521	21	0,020
8. Türkçe okumak zevklidir.	-0,388	0,756	-2,354	21	0,029
14. Okuma beni heyecanlandırır.	-0,673	0,745	-4,140	21	0,001
15. Okuma metinleri genelde bitirilecek kadar iyi değildir.	-1,285	0,911	-6,465	21	0,000
29. Okuma derslerinde çok rahatım.	-0,725	0,685	-4,850	21	0,000

Sonuçlar, sekiz haftalık uygulama sonunda öğrencilerin okumaya karşı daha istekli oldukları yönünde anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir. 1'inci, 2'inci ve 14'üncü maddeler değerlendirildiğinde, sesli kitap uygulamasının ardından öğrencilerin okumaya karşı güdülenme oranlarında bir artış olduğu göze çarpmaktadır. 3'üncü ve 8'inci maddelerde okuma sürecinin sesli kitapların etkisiyle sıkıcı olmaktan çıkarak keyifli bir etkinliğe dönüştüğü görülmektedir. Okuma metinlerinin uzunluğu ve etkinliklere katılım ile ilgili olan 15'inci ve 29'uncu maddelerde öğrencilerin görüşlerinde anlamlı farklar olduğu görülmektedir. Sesli kitapların belli bir akış ve ahenk içerisinde öğrencileri okumaya yönlendirmesinin yapı bilgisi, sözcük bilgisi ve anlam bilgisi gibi konularda yetkinlik düzeyi düşük olan öğrencilerin okuma isteklerini ve özgüvenlerini artırıcı bir etken olduğunu söylemek mümkündür.

Öğrencilerin okumanın yararlarına ilişkin inançları ölçeğin ikinci alt boyutu olarak incelenmiş, sonuçlar Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Okuma tutum ölçeği "Fayda / İnanç" alt boyutu, ilişkili örnekler için t-testi sonuçları

Fayda / İnanç	\bar{X}	Ss	t	N	p (iki yönlü)
7. Okuma, günlük yaşam etkinlikleri ile ilişkili olmalıdır.	-0,589	0,901	-2,993	21	0,007
16. Okumanın bana fayda sağlayacağına inanıyorum.	-0,204	0,405	-2,310	21	0,032
19. Okuma sözcük bilgimi arttırmama yardımcı olur.	-0,068	0,774	-0,403	21	0,692
20. Okuma, diğer dil becerilerini geliştirmeme yardımcı olur.	-0,406	1,118	-1,662	21	0,112
21. Dil bilgisi hakkında bildiklerimi okuyarak geliştirebilirim.	-0,138	1,142	-0,554	21	0,586
22. Türkçede okumanın kolay bir iş olduğunu düşünüyorum.	-0,907	1,139	-3,649	21	0,002
24. Okuma, eleştirel düşünme becerilerimi geliştirir.	-0,635	0,838	-3,473	21	0,002
27. Okuma, diğer kültürleri tanımamıza yardımcı olur.	-0,217	0,713	-1,394	21	0,179
30. Okuma, herkesin öğrenmesi gereken önemli becerilerden biridir.	-0,403	0,577	-3,196	21	0,005

Ölçeğin ikinci alt boyutundan elde edilen sonuçlar, okumanın öğrencilere çeşitli alanlarda sağlayacağı yararlarla ilişkin inançları ortaya koymaktadır. 7'inci, 16'ıncı ve 30'uncu maddeler okumanın günlük yaşam ve gelecek üzerindeki etkisine ilişkin öğrencilerin düşüncelerinde olumlu yönde anlamlı bir değişim olduğunu göstermektedir. 19'uncu, 20'nci ve 21'inci maddelerde ise okumanın yabancı dil öğrenimine katkısı araştırılmış, ancak uygulama öncesi ve uygulama sonrası verilerde anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Okumaya yönelik istekleri ya da beceri düzeyleri değişse de okumanın dil öğrenimdeki önemi ile ilgili dünya bilgileri ve okuma güçlüklerinin dil öğrenme sürecini doğrudan etkilemesi uygulama öncesinde de öğrencilerin bu maddelere ilişkin inanç düzeylerinin yüksek olmasının nedeni olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde, 27'inci maddede okumanın kültürel etkileşime olan etkisi konusunda da ön test ve son test verileri arasından anlamlı bir fark çıkmaması öğrencilerin anadilde okuma deneyimle-

rinin etkisi ile açıklanabilir. Yabancı dilde olduğu gibi anadilde de okuma farklı kültürleri tanımanın en etkili yollarındandır. Yapısı gereği sesli kitapların belli akış hızı ile okumaya yönlendirmesi, okumanın kolaylığı konusunda öğrencilerin 22'inci maddeye ilişkin inançlarındaki değişimin nedeni olarak gösterilebilir. Yazılı metnin ortam sesleriyle desteklenmesi ve seslendirmelerin vurgular ve tonlamalarla zenginleştirilmesi gibi teknik özellikleri, sesli kitapların metne yönelik eleştirel bakış açısını geliştirdiği yönünde 24'üncü maddede görülen anlamlı farkın açıklayıcısı olabilir.

Ölçeğin üçüncü alt boyutu sesli kitapların öğrencilerin okuma kaygıları üzerindeki etkisi ile ilgili detaylı bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Sonuçlar, Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7: Okuma tutum ölçeği "Kaygı" alt boyutu, ilişkili örnekler için t-testi sonuçları

Kaygı	\bar{X}	Ss	t	N	p (iki yönlü)
6. Okumak zaman alan bir iştir.	-1,273	0,950	-6,142	21	0,000
11. Okuma, eğlenmek için değil öğrenmek içindir.	-0,447	0,846	-2,423	21	0,025
25. Gündelik hayatta okuma önemli bir yere sahip değildir.	-0,418	0,806	-2,375	21	0,028
26. Okuma beni endişelendirir.	-1,024	0,900	-5,214	21	0,000
28. Okuma derslerine katılma konusunda istekli değilim.	-1,363	0,855	-7,306	21	0,000

Tablo 7'deki sonuçlar değerlendirildiğinde 6'ncı, 26'ncı ve 28'inci maddelerde görülen anlamlı farkın, sesli kitapların okumada akıcılığı artırarak zaman kaygısını azalttığı, okuma hızına bağlı olarak da öğrencilerin okuma ile ilgili endişelerinin azaldığı ve derse katılım sıklığının arttığı yönünde açıklanması mümkündür. Okumanın rolüne ilişkin öğrencilerin uygulama öncesi ve uygulama sonrası görüşlerinde, 11'inci maddeden de anlaşıldığı üzere anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Öğrencilerin, özellikle akademik ortamlarda okumayı öğrenmeye ilişkilendirmeleri ve okuma güçlüklerinin öğrenememe durumuna yol açacağı endişesi bu kaygının bir nedeni olabilir. Okumanın, yabancı dilde olduğu gibi anadilde de günlük yaşamda önemli bir yere sahip olması ön test ve son testte

öğrencilerin 25'inci maddeye ilişkin görüşlerinde anlamlı bir fark olmamasının nedeni olarak açıklanabilir.

Öğrencilerin okumaya yönelik değer algıları ölçeğın dördüncü alt boyutunda detaylı olarak incelenmiş, sonuçlar Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Okuma tutum ölçeği "Değer Algısı" alt boyutu, ilişkili örnekler için t-testi sonuçları

Değer Algısı	\bar{X}	Ss	t	N	p (iki yönlü)
4. Derslerde okumaya ayrılan zaman çok az.	-0,980	1,014	-4,429	21	0,000
5. Türkçe okumak zaman kaybıdır.	-0,280	0,953	-1,347	21	0,193
9. Okumayı diğer dil becerilerine tercih ederim.	-1,368	0,609	-10,286	21	0,000
10. Bu sınıfı bitirdikten sonra da okuma dersleri almak isterim.	-0,521	0,752	-3,176	21	0,005
12. Okuma, hiçbir şey kazandırmaz.	0,052	0,234	1,013	21	0,323
13. Okuma boş zamanları değerlendirmek için iyi bir yöntemdir.	-0,027	0,775	-0,162	21	0,873
17. Okuma, zaman harcamaya değer.	-0,358	0,838	-1,956	21	0,065
18. Ders sırasında serbest okuma için daha fazla zaman olmalıdır.	-0,671	0,756	-4,069	21	0,001
23. Okuma tekniklerimi geliştirmek isterim.	-0,107	0,856	-0,574	21	0,572

Anadilde okuma alışkanlıklarının da etkisiyle, uygulama öncesinde ve uygulama sonrasında öğrencilerin okumaya verdikleri değer konusunda 5'inci, 12'inci, 13'üncü ve 18'inci maddelerde benzer görüşler belirttikleri, bu sebeple bu maddelerde anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir. Öte yandan, öğrenciler 4'üncü ve 18'inci maddelerde derslerde okuma için daha fazla zaman ayrılması konusunda ön test ve son testte farklı görüş bildirmişlerdir. Sesli kitap etkinliklerinin okuma kaygı düzeyini azaltması ve ders içine de dâhil edilebilirliği gibi nedenler ön test ve son test verileri arasındaki anlamlı farkın bir açıklayıcısı olarak kabul edilebilir. 9'uncu ve 10'uncu maddelerde görülebildiği gibi öğrencilerin dil becerileri arasında okumaya öncelik vermeleri ve okuma dersleri almaya devam

etme yönündeki görüşlerinde ön test ve son test verileri arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Öğrencilerin sesli kitapların okuma hızını artırdığı, okuma kaygısını azalttığı ve okumayı keyifli bir etkinliğe dönüştürdüğü yönündeki görüşleri aradaki anlamlı farkı açıklar niteliktedir. Bununla birlikte, lisans ya da lisansüstü eğitim almak için Türkiye’de bulunan öğrenciler okuma tekniklerini geliştirme ile ilgili ön test ve son testte benzer görüşler ifade etmişlerdir. 23’üncü maddede anlamlı bir fark çıkmamasının öğrencilerin okumayı öğrenmeyle, buna bağlı olarak da akademik başarıyla ilişkilendirmelerinden kaynaklanıyor olduğu söylenebilir.

5. Sonuç ve Öneriler

Modern eğitim anlayışının en temel ilkelerinden biri olan, öğrenci ilgi ve gereksinimlerine uygun öğretim ortamlarının tasarlanması gerekliliği eğitimciler arasında en çok tartışılan kavramalardan biri hâline gelmiştir. Günlük yaşamımızda köklü değişimlerin öncüsü olan teknolojinin eğitimsel uygulamalarının artması, önceki nesillere göre oldukça farklı becerilere ve ilgi alanlarına sahip olan günümüz neslinin özelliklerine uygun, zenginleştirilmiş öğrenme ortamlarının tasarımını olanaklı kılmaktadır. Bilginin birden fazla ortamda sunulduğunda öğrenmenin daha etkili ve kalıcı olması (Mayer, 2009, s. 4), eğitimcileri birden fazla duyuya hitap eden çoklu-ortamlı öğretim malzemeleri geliştirme arayışına itmektedir.

Dört temel dil becerisinden biri olan okuma, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte göz ardı edilmeye başlanmış, günlük yaşamlarında teknolojiyi kullanma eğilimleri yüksek olan dijital nesli okumaya yönlendirmek eğitimcilerin en büyük sorunlarından biri haline gelmiştir. Günümüzde öğrenciler, serbest zamanlarının çoğunu okuma yerine dinleme ve seyretme eylemlerine ayırmaktadırlar. Öğrenci merkezli eğitimin ilkeleri hatırlandığında, bu sorunun teknoloji ile desteklenmiş öğrenme ortamları ve öğretim malzemeleri tasarlanarak çözülebileceği açıktır. Bu bağlamda, işitsel ve görsel algıyı aynı anda harekete geçirerek öğrenmeyi kolaylaştıran ve öğrenilenlerin kalıcılığını artıran sesli kitaplar yabancı dil öğretiminde sıklıkla başvurulan öğretim araçları arasında yerini almaktadır.

Bu çalışmada, sesli kitapların B1 düzeyinde yabancı dil olarak Türkçe ğrenenlerin okumaya yönelik tutumları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu amaçla, çalışmada kullanılmak üzere sesli öyküler belirlenmiş ve araştırmacı tarafından özgün olarak tasarlanan bir blog sitesi üzerinden sekiz haftalık uygulama süresince öğrencilerle paylaşılmıştır. Çalışma ncesi ve çalışma sonrasında uygulanan okuma tutum leğinden elde edilen veriler ilgili araştırma sorusu bağlamında analiz edilmiştir.

Çalışmanın sonuçları, B1 düzeyinde yabancı dil olarak Türkçe ğrenen öğrencilerin sesli kitaplar kullanarak gerçekleştirdikleri okuma etkinlikleri sonucunda, okumaya karşı tutumlarının olumlu yönde değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, uygulama sonunda öğrencilerin okumaya karşı daha istekli oldukları ve okuma kaygı düzeylerinin önemli oranda azaldığı göze çarpmaktadır. Sesli kitapların, öğrencilerin okumanın faydalarına ilişkin görüşlerini ve okumaya verdikleri değeri de olumu yönde etkilediği çalışmanın sonuçları arasındadır.

Teknolojinin ekiciliği karşısında okumaya duyulan ilginin giderek azaldığı günümüzde, ğretim teknolojileri ile desteklenen okuma ğretimi dijital neslin okumaya karşı ilgilerini artıran bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, çalışma çoklu-ortamlı öğrenme kuramını destekleyici nitelikte bulgular içermektedir. Teknolojiden faydalanılarak birden fazla duyunun öğrenme sürecine dâhil edilmesi, yabancı dil olarak Türkçe ğretiminde okumaya karşı tutumu, buna bağlı olarak da motivasyonu ve okuma başarısını olumlu yönde etkileyecektir.

Sesli kitapların B1 düzeyinde yabancı dil olarak Türkçe ğrenen niversite ğrencilerinin okumaya yönelik tutumları üzerindeki etkisinin araştırıldığı bu çalışma, kapsamı ve sınırlılıkları açısından bu alanda daha fazla çalışmaya gereksinim olduğunu göstermektedir. Benzer bir yöntemle farklı yeterlik düzeylerinden katılımcılarla yürütülecek ileriki bir çalışmayla, sesli kitapların düzeyler bağlamında etkisi karşılaştırılabilir. Öğretimin diğer kademelerini de kapsayacak şekilde daha geniş ölçekli bir çalışma yürütülerek farklı yaş gruplarından öğrencilere uygun ğretim malzemeleri geliştirilebilir. İleride yürütülecek benzer yöntemli bir çalışma ile sesli kitapların dinleme becerisine etkisi de araştırılabilir.

Geleneksel yöntemlerin, teknoloji ile bütünleşik yaşamlar süren günümüz neslinin ilgi ve gereksinimlerini karşılamada yetersiz kaldığı açıkça görülmektedir. Çalışmada ulaşılan sonuçlar, günlük yaşamda kullanılan basit teknolojilerin eğitimsel amaçlarla kullanıldığında öğrenmeye karşı ilgiyi artıran önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, öğrenci ilgi ve gereksinimlerine uygun teknoloji aracılı öğrenme ortamları tasarlamak eğitimciler, materyal geliştiriciler ve program tasarımcıların ortak çalışma alanı olmalıdır.

Kaynaklar

- Ajzen, I. (2005). *Attitudes, Personality, and Behaviour* (2 ed.). Maidenhead: Open University Press.
- Almasi, J. F. (2003). *Teaching Strategic Processes in Reading*. New York: Guilford Press.
- Avrupa Konseyi. (2013). *Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi Öğrenim, Öğretim ve Değerlendirme* (2 ed.). Almanya: telc GmbH.
- Bohner, G., & Weanke, M. (2002). *Attitudes and Attitude Change*. New York: Psychology Press.
- Bursuck, W. D., & Damer, M. (2007). *Reading Instruction for Students Who are at Risk or Have Disabilities*. Boston: Pearson/Allyn and Bacon.
- Carnine, D. W., Silbert, J., Kame'enui, J. E., Tarver, S. G., & Jungjohann, K. (2006). *Teaching Struggling and At-Risk Readers: A Direct Instruction Approach* (3 ed.). Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Carrell, P. L., Devine, J., & Eskey, D. E. (1988). *Interactive approaches to second language reading*: Cambridge University Press.
- Demirtaş-Madran, H. A. (2012). *Tutum, Tutum Değişimi ve İkna* (1 ed.). Ankara: Nobel.
- Esteves, K. J., & Whitten, E. (2011). Assisted reading with digital audiobooks for students with reading disabilities. *Reading Horizons*, 51(1), 21.
- Friedland, A., Gilman, M., Johnson, M., & Demeke, A. (2017). Does Reading-While-Listening Enhance Students' Reading Fluency? Preliminary Results from School Experiments in Rural Uganda. *Journal of Education and Practice*, 8(7), 82-95.
- Grabe, W., & Stoller, F. L. (2001). Reading for academic purposes: Guidelines for the ESL/EFL teacher. In M. Celce-Murcia (Ed.), *Teaching English as a second or foreign language* (3rd ed., pp. 187-203). Boston, MA: Heinle & Heinle.
- Grabe, W., & Stoller, F. L. (2002). *Teaching and researching reading*. London: Pearson.
- Gunning, T. G. (2014). *Assessing and Correcting Reading and Writing Difficulties* (5 ed.). Boston: Pearson.
- Guthrie, J. T., & Wigfield, A. (2005). Roles of Motivation and Engagement in Reading Comprehension Assessment. In S. G. Paris & S. A. Stahl (Eds.), *Children's Reading Comprehension and Assessment* (pp. 187-213). Mahwah, New Jersey: L. Erlbaum Associates.
- İnce, B., & Güleç, İ. (2018). *Türkçe Öğrenen Yabancılar için Türk Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: Medeniyet Üniversitesi Yayınları.
- İnceoğlu, M. (2011). *Tutum algı iletişim* (6 ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Jennings, J. H., Caldwell, J. S., & Lerner, J. W. (2006). *Reading Problems: Assessment and Teaching Strategies*. Boston, USA: Pearson Education.
- Johnson, A. P. (2016). *10 Essential Instructional Elements for Students With Reading Difficulties: A Brain-Friendly Approach*. California Corwin.
- K. Klingner, J., Vaughn, S., & Boardman, A. (2007). *Teaching Reading Comprehension to Students with Learning Difficulties* New York: Guilford Press.
- Kayalan, M. (1992). *Etkili ve Hızlı Okuma Sanatı* (1 ed.). İstanbul Real Yayıncılık.
- Kilpatrick, D. A. (2015). *Essentials of Assessing, Preventing, and Overcoming Reading Difficulties*. Hoboken Wiley.
- Lipson, M. Y., & Wixson, K. K. (2013). *Assessment and Instruction of Reading and Writing Difficulty: An Interactive Approach* (5 ed.). New Jersey: Pearson.
- Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning* (2 ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rashtchi, M., & Hajihassani, H. (2010). Blog-assisted Language Learning: A Possibility in Teaching Reading to Iranian EFL Learners. *International Journal of Language Studies (IJLS)*, 4(4), 245-262.
- Rasinski, T. V., Padak, N. D., & Fawcett, G. (2010). *Teaching Children Who Find Reading Difficult* (4 ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Rubin, D., & Opitz, M. F. (2007). *Diagnosis and improvement in reading instruction*. Boston Pearson/Allyn & Bacon.
- Sesli Edebiyat: Öyküler Sesleniyor 1*. (2007). (G. Göksel Ed.). İstanbul: Deniz Kültür Yayınları.
- Sesli Edebiyat: Öyküler Sesleniyor 2*. (2009). (G. Göksel Ed.). İstanbul: Deniz Kültür Yayınları.
- Smith, M. C. (1990). A longitudinal investigation of reading attitude development from childhood to adulthood. *The Journal of Educational Research*, 83(4), 215-219.
- Taguchi, E., Takayasu-Maass, M., & Gorsuch, G. J. (2004). Developing reading fluency in EFL: How assisted repeated reading and extensive reading affect fluency development. *Reading in a Foreign Language*, 16(2), 70-96.
- Türker, S. (2010). *Sesli Kitapların Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğrenen Farklı Yeterlik Seviyesindeki Üniversite Öğrencilerinin Okudukları Metinleri Anlamalarına Olan Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Wagar, C. R. (2016). *The Impact of Audiobooks on Reading Comprehension and Enjoyment*. Western Governors University, Salt Lake City, UT.
- Wallace, C. (1996). Reading. In H. G. W. C N Candlin (Ed.), *Language Teaching: A Scheme for Teacher Education* (pp. 21-27). Oxford: Oxford University Press.

The Qur'anic Parables and Cinema

Erdoğan BAŞ*

Abstract

Almighty Allah created the universe and specially man as a wonder of art. Allah is unique in creation. The shape and functioning of the universe has a complete aesthetic, and man himself is created in complete aesthetic perfection. The last sacred book that was created with the beauty of aesthetics and art was sent as a literary masterpiece. Inspired by the Qur'an, man can offer this beauty phenomenon to the multi-faceted benefit. One of them should be an attempt to stage the parables of the Qur'an.

The Qur'an uses different literary methods to convey its message. For example; representation (temsil), simile (teşbih), repetition (tekrir), concision (icaz), miraculously (i'caz), eupheism (itnab) and parable (kıssa) methods are some of them. One of the most noteworthy of these methods is to give a message through the parable. The Qur'an contains parables in a quarter of its content. In other words, a quarter of the Qur'an consists of parables.

In recent times, we see that the parables in the sacred texts are being adapted to the cinema. Unfortunately, we do not see the same effort in the Qur'anic parables. However, there is a serious material in this sense in the Qur'an. Therefore, there is a need to work in this field. This article will contribute to those who want to work in this open field.

Key words: Qur'an, language, aesthetic, parable, cinema.

* Doç.Dr., Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat ABD, İstanbul.Türkiye.
Elmek: erdoganbas1965@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6997-8467>

Received Date / Geliş Tarihi: 29.12.2018
Accepted Date / Kabul Tarihi: 25.02.2019

DOI: diledeara.542624

Kur'an Kıssaları ve Sinema

Öz

Yüce Allah evreni ve özel olarak insanı bir sanat harikası olarak yaratmıştır. Allah (cc) yaratmada eşsizdir. Evrenin şekli ve işleyişi eksiksiz bir estetiğe sahip olduğu gibi insanın kendisi de tam bir estetik mükemmellik içinde yaratılmıştır. Estetik ve sanat güzelliğiyle yaratılan insanoğluna son ilahi kitap da bir edebi şaheser olarak gönderilmiştir. O, içinde yaratıldığı bu güzellik olgusunu Kur'an'dan aldığı ilhamla çok yönlü olarak istifadeye sunabilir. Bunlardan biri de Kur'an kıssalarını sahneye çıkarma çabası olmalıdır.

Kur'an-ı Kerim mesajını iletmede farklı edebi metotlar kullanır. Örneğin temsil, teşbih, tekrar, i'caz, icaz, itnab ve kıssa yöntemleri bunlardan bazılarıdır. Bunlar içerisinde en dikkat çekenlerden biri de kıssa yoluyla mesajı arz etmektir. Kur'an, muhtevasında kıssalara dörtte bir oranında yer vermektedir. Diğer bir ifadeyle Kur'an'ın dörtte biri kıssalardan meydana gelmektedir.

Son dönemlerde kutsal metinlerdeki kıssaların sinemaya uyarlanmaya başlandığına şahit olmaktadır. Ne var ki Kur'an kıssaları konusunda aynı çabayı göremiyoruz. Halbuki Kur'an'da bu anlamda ciddi oranda materyal bulunmaktadır. O halde bu alanda çalışma yapmaya ihtiyaç vardır. Makalemiz, işte bu açık alanda çalışma yapmak isteyenlere katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, dil, estetik, kıssa, sinema.

Introduction

Based on the Qur'an and Islamic teaching we can liken the universe as a whole to a grand scene being played in a cinema film. In other words, the universe-cosmos in an enormous cinema theater where we are the role models or actors. Indeed, this is a marvelous cinema, which is like no other. The scenarist of this film knows every kind of creation and is the one who collects all the attributes of creation in Himself, Allah Almighty (Yasin, 36/79). The creator has created such a script that no one else has sufficient power to write a script like it. From the smallest to the largest, every piece and part that takes place in this script has within itself its own film; from the ant to the milkyway everything constitutes a separate script. It can also be described as follows: This is such a film that it is made up of that which is acted in the daytime is a daytime cinema, what is acted in the nighttime is a nighttime cinema, what is acted on land is a land cinema, what is acted on the ocean is an ocean cinema, what is acted in the air is an air cinema and so on. Each one is a film or script that is deserving of collecting all of the world's awards (Oscar's) all at once. With its seasons, colors and patterns, its awe-striking art and aesthetics of this film that we are constantly watching we cannot watch enough of. It is astonishing that, just as mentioned earlier, at the same time we are all one of the role models in this film; we are acting and we are watching. What is even more astonishing is there is no intermission in this film. There is no break, but the curtain is continuously changing, the scenes are renewed, the acts are refreshed, and the visuals are repeated. Since this subject can be lengthened, it will be appropriate to disclose this subject. This is such an exciting and anxious film that everyone is wondering about the end. Allah Almighty is having us watch a rather exciting eternal thriller. This film will not end here, it will continue on forever. Because this film is not only continuously being shown in the cinema of the world, but also going to continue in the cinema of the Hereafter.

The Beautiful Creator The Beautiful Created

As is well known the cinema emerges as a field with artistic and aesthetic dimensions. Beauty is the essential factor in art and aesthetics. As it is known the Qur'an and Islam have their own metaphoric sense of beauty. For example, the Qur'an mentions of Allah's name "Al-Wadud" and the hadiths mentions of Allah's "jameel-jamal" attributes. The name Al-Wadud means "most loving and most loved." (Topaloğlu 2012: XLII, 598-599). Allah Almighty is most loving as well as the most loved. It is regarded that loving and being loved is an action directly related to beauty. Jameel-jamal also emphasizes "the beautiful and beauty". In the words of the hadith "Allah is beautiful and loves beauty." (Muslim 1992: Iman, 1; Ibn Majah 1992: Dua, 10). As a result of this name and attribute, everything that Allah Almighty creates is created upon a beauty and brought mankind into being by equipping them with the same secrets (as-Sajdah, 32/7). To put it in other words, there is no element which Allah Almighty has created that is not aesthetic: "You do not see in the creation of the Most Merciful any inconsistency." (al-Mulk, 67/3). When Allah's creations are thoroughly contemplated, every sane person will accept that a better and more beautiful creation cannot be created: "Indeed, those you invoke besides Allah will never create (as much as) a fly, even if they gathered together for that purpose." (al-Haj, 22/73).

Allah Almighty created the book that He sent as well as mankind, which the book is directed to, in the same aesthetic characteristic: "Allah has sent down the best statement: a consistent Book wherein is reiteration." (az-Zumar, 39/23); "We have certainly created man in the best of stature." (at-Tin, 95/4). Also, He created mankind so that one is aware of this aesthetic feature: "Our Lord, You did not create this aimlessly." (Ali 'Imran, 3/191). From the creation of mankind in such a manner, He wants to exhibit similar beauty for example He wants to create what He creates beautifully and aesthetically (al-Mulk, 67/3).

Language Of The Parables

The important literary genre of the parables that are mentioned in the Holy Qur'an and disciplines of the Qur'an at the same time are described in an

artistic and aesthetic method (Şengül 2002: XXV, 498-501). The narrative style of the Qur'an does not exactly correspond to a poem or prose, but bears traces of both. In addition, despite being revealed in the Arabic language it has its own unique and independent form of expression (Macdonald 1986: VI, 185-187; Baş 2003: 90 et al). Similarly, the Qur'anic parables in terms of language and literature have distinct features. These features are not limited to selected words, the representation, simile and meaning that is used but at the same time is closely related to emphases, fiction, emotion, form, and imagination.

It must be clearly stated that the parables throughout history as a literary genre has been studied and examined from different aspects and ample literature has been composed in relation to this (Abdulaziz 1954: I, 195-204; Şengül 2002: XXV, 500-501). However, aside from the same parables being scripted, they were not made into a story or novelized and they were not even thought to be made into such. The parables need to first be successfully made into a story and novelized on a worldwide scale and then scripted. In my opinion, without it being made into a story or novelized on a worldwide scale, it will not be possible to make into a film. Because stories and novels will increase the imagination and allow the mind to make further connotations and in this case will make it easy as well as allow enrichment in writing a script.

Apart from what is stated above, it must be specified that the parables of the Qur'an have a distinct and exclusive language. This language is an exceptional language that cannot be encountered in any other text. It is possible to determine this by a simple comparison. For example, the description of Prophet Adam's parable in the Holy Bible and the Encyclopedia of Islam can be compared (Genesis, 1-3; Bolay 1988: I, 358 et al). The former is sacred whereas the latter is an academic text. Even with this simple comparison it is easily understood that the Qur'an's style of description and the styles of description in other texts are rather different from each other. The parables in the Qur'an with all their features are not presented all at once; they are narrated in varied times in sections according to a subject. Surely like the Yusuf parable in the Qur'an, there are parables that are mentioned just once. However, the style of description of the Qur'anic parables are typically short. The Qur'anic parables

completely appear when the pieces that are divided into different chapters or surahs of the Qur'an are brought together and integrated. Even this does not mean that the features of the parable are entirely completed. For the Qur'an does not consider it necessary to mention the intermediate elements. It is either left to the explanation of the prophet or the imagination of the reader. Indeed this narrative style is not only a unique narrative style of the parables, but also is a style that fits the main stylistic feature of the Qur'an. For example, the Qur'an orders the obligatory prayer (salah) but does not mention how it should be prayed. In the narrations of the parables, the subject of the parable is placed in the most appropriate part of the story.

When mentioning the language of the Qur'anic parables, it would be very beneficial to elaborate on the encountering of any positive or negative conditions in transforming the language used in cinema with the language used in the parables. The next few pages will elaborate on this in detail, but it can briefly be stated here as: Generally, even in the uniqueness of the Qur'an the language of the parables is not limited, narrow, or restricted but is rather of a comprising, capable of broadening, and stimulating feature. The hundreds of tafsir (interpretation) and translations of the Qur'an that have been written have clearly conveyed this. Otherwise, one or two tafsir and translation would have sufficed and everyone would have been satisfied by reading them. But that did not happen; as knowledge, thought and art advanced a need for interpretations and translations with new characteristics and beauty surfaced.

The Adaption Of The Qur'anic Parables To Cinema

If whether there are any religious drawbacks of the Qur'anic parables being turned into a screenplay is examined, the only objectionable subject that could occur would be the prophets' roles. Some people believe that it is religiously not permissible to portray and depict the prophets, and for this reason claimed that the Qur'anic parables were not scripted and stated that the scripts were brought to the agenda after the time of the prophets.

In my personal opinion, there is no objection in portraying or depicting the other prophets excluding Our Prophet Muhammad (pbuh). This is because

the report, “*Wherever you find my portrait, place it under your feet and crush it*” only pertains to the Prophet (pbuh). Moreover, aside from the authenticity of this report, the source of it has not been identified either.¹ In addition, this is only a portrayal and depiction, in other words, is only part of an act of impersonation and is not reality. Therefore, (without declaring definitively) there is no objection to reenacting even Prophet Muhammad (pbuh). Our opinion is formed according to *maqasid* and *maslaha in fiqh* (jurisprudence); that is, it is necessary for the benefit of today’s society.² This is probably one of the topics that should be discussed at this subject.

In addition, the Qur’an does not present us with parables of just prophets, but also provides rather remarkable stories. For example, the parables of Dhul-Qarnayn, Ashab e Kahf, Maryam, and Qarun and the parables of the battles of Badr, Uhud, and Khandaq are some of these. Truly, the Qur’an intensively reports parables of the prophets and explains their dawah-tawheed campaigns. However, the parables were not limited to prophetic parables.

In the adaption of the parables in the cinema, without permitting obscenity or including scenes of mixed sexes, alcohol and dance which lead to the haram; that is, to abide to the basic Islamic principles. Like the aforementioned principles, these are basic characteristics that compose a few certain points. The essential thing is that the Qur’an has never hampered or limited the construction or execution of this type of art; on the contrary, the implementation of these arts provided people a rather broad maneuver area. Indeed this is the fundamental characteristic and universal feature of the Qur’an and Islam. The Islamic transaction law can give a clear example of this. Namely, according to this law, every kind of exchange is permissible and halal (lawful) excluding the buying and selling of products of interest, deception, and the haram (unlawful). As it is seen the area of halal that is left to a person’s initiative is so wide that it can almost

¹ The source of this report that spread from word of mouth and hearsay has not been identified.

² J. M. Landau about this subject said: “While encouraging the cinema financially, to a degree, Arab governments have supervised and censored it. Censorship has been on socio-political lines, often also on moral and religious grounds. Pressure of Muslim religious circles prevented filming a script on Mulammad and the Four Caliphs (Egypt); on other occasions, it has opposed love films (Egypt), attendance of adolescents (Jordan) and women (Syria, Jordan). Conservative circles still regard acting as lewd. Features, documentaries and educational films have been initiated by the United Arab Republic for propaganda amongst civilians and soldiers” (Landau 1965: II, 40.)

be called limited. It is not impossible to see that a similar broadness is given to scripting the parables.

Nearly in two century religious cinematic language is very important in the world, especially in West. Because cinema or film gives very strong and permanent message to the world. In this connection S. Brent Plate says: Films create worlds (Plate 2008: 1).³

We can easily say that many parables that are found in the Holy Qur'an can be made into a screenplay. In this sense it must be acknowledged that there is a rich treasure in the Qur'an. Of course the broader parables consist of the prophetic parables. For example, Prophet Moses is often cited in the Qur'an and his parable is repeated the most. Besides these parables like the parables of Adam, Noah, Hud, Salih, Abraham, Ishmael, Isaac, Lot, Jacob, David, Solomon, Job, Jonah, Joseph, Jesus and Prophet Muhammad (pbuh) are intensely mentioned and repeated. Of these there are some like Noah, Hud, Abraham, Jonah, Joseph and Muhammad that a surah (chapter) is named after.

If not always, sometimes it is possible to even produce a script from a two-versed parable. For example, the two lines of verses of the chapter (surah) Fil is one of the most striking of the examples. In fact, there are names in the Qur'an, which are not explained in depth, but are simply mentioned and it is quite possible to produce historical interpretations of them if not feature-lengthed films, short films.⁴ Cecil B. Demille's "Give me two pages from The New Testament, I make you grate film" can be cited (Iyem-Yalç in-Yıldız 2106: 135). If the two verses of the Surah Fil in the Qur'an and the brief references are examined, Cecil's input does not seem so significant. As it was stated above

³ In this subject there are a lot of works in Western communities. For some examples see: Deacy, Christopher (2005), *Faith In Film: Religious Themes In Contemporary Cinema*, Aldershot: Ashgate; Dwyer, Rachel (2010), *Filming The Gods: Religion And Indian Cinema*, London: Routledge; Reinhartz, Adele (2013), *Bible And Cinema: An Introduction*, London: New York: Routledge; Reinhartz, Adele (2012), *Bible And Cinema: Fifty Key Films*, London: Routledge; Pak-Shiraz, Nacim (2011), *Shi'i Islam In Iranian Cinema: Religion And Spirituality In Film*, London: Tauris Academic Studies; Plate, S. Brent (2003), *Representing Religion In World Cinema: Filmmaking, Mythmaking, Culture Making*, New York: Palgrave Macmillan; Flesher-Torry, Paul V.M.-Robert (2007), *Film And Religion: An Introduction*, Nashville: Abingdon Press; Lindvall, Terry (2007), *Sanctuary Cinema: Origins Of The Christian Film Industry*, New York: New York University Press.

⁴ Some of these, without going into their commentaries, can be listed as follows: Ashab er Raqeem (al-Kahf, 18/9), Ashab al-Ukhdud (al-Buruj, 85/4-8), Ashab-ul Jannah (al-Kahf, 18/32-44; al-Qalam, 68/17-32), Ashab al-Rass (al-Furqan, 25/38), Kawm Tubba' (Qaf, 50/14). It is possible to find extensive explanations of these by consulting to sources like tafsir, hadith, history and tabaqat. However, besides Ashab-ul Jannah, very little or no explanations at all concerning these in the Qur'an has been made.

besides two pages of the Qur'an, it seems that it is even possible to produce a script from two lines of it. Certainly, Cecil's exaggerated rhetoric is not going ignored. However, as a requittal to not touch upon the condition of the Qur'anic parables can be regarded as impertinence.

When adapting the parables to the cinema or into a script, the information given in the Qur'an will never be enough. Because the Qur'an, like it was expressed above, is not a book that goes into depth and gives all the details. One of the features of the Qur'an's style is *i'jaz*. *I'jaz* "Means to imply alot with few words." (Saraç 2000: XXI, 392 et al). Its *i'jaz*-miraculousness in a way stems from this. It is because of the *i'jaz* characteristic of the Qur'an's expressions that in order to understand the topics in their broadest sense it is absolutely necessary to consult to the tafsir (interpretation) of the Qur'an. Thus, before the scripts are written the parable that will be worked on will consult to indepth and broad interpretations. These interpretations starting with the tafsir must be researched from sources and details that the Qur'an does not provide must be filled in. Aside from the tafsir, all kinds of sources must be consulted like history books, biography books, encyclopedias, stories and novels. The filling in of the details that the Qur'an does not provide must be treated with bravery, and as it is mentioned above on the count of not contradicting the basic Islamic principles, the requirements of cinema and film must be used until the end and without sacrificing the quality in any way must present a product befitting of the Qur'anic parables. This is because the Qur'an presents these parables with an outstanding literary language as well as an aesthetic and profounding beauty, in a way that no other literature has ever reached.

When the topics that the Qur'anic parables discuss and the topics that the cinema films discuss are reviewed it quite possible to see similarities in terms of topics. It is strange that all of the topics of the prophetic parables are similar to each other. This is because all of the prophets brought a similar message to their societies. In the same way, the topics that the Qur'anic parables discuss and some of the topics that the cinema films present at times conflict with each other. Say the topic of the film is horror. It is possible to see a level of horror in almost all of the prophetic parables. Especially in the prophetic parables where the clans

were destroyed, this dimension exhibited itself in a dominating manner. In this regard, it is possible to simply present some of the topics that are discussed in the parables as follows:

Prophet Adam	History	Documentary	Romance	Drama	Adventure	Action	Thriller	Science fiction	Horror
Prophet Nuh/ Noah	History	Documentary	Adventure	Action	Comedy	Science fiction	Horror	Violence	Thriller
Prophet Hud	History	Documentary	Adventure	Action	Horror	Thriller			
Prophet Salih	History	Documentary	Adventure	Action	Horror	Violence	Thriller		
Prophet Lot	History	Documentary	Adventure	Action	Horror	Violence	Thriller		
Prophet Abraham	History	Documentary	Adventure	Action	Horror	Violence	Thriller	Drama	Romance
Prophet Yaqub/ Jacob	History	Documentary	Thriller	Drama					
Prophet Yusuf / Joseph	History	Documentary	Thriller	Violence	Action	Romance	Adventure	Action	Horror
Prophet Musa/ Moses	History	Documentary	Thriller	Violence	Action	Drama	Adventure	Action	Horror
Prophet Isa	History	Documentary	Thriller	Violence	Action	Drama	Adventure	Horror	
Ashabe Kahf	History	Documentary	Horror	Action	Drama	Adventure	Horror		
Maryam	History	Documentary	Drama	Romance					
Prophet Muhammad	History	Documentary	Romance	Drama	Action	Violence	Horror	Adventure	

These themes that we simply tried to identify may seem deficient or excessive and this is normal. This is because these findings are not definitive findings but are first glance reminders. It must be added that surely within these subjects there will be those that will be prominent and those will be dominant. For all of the above-mentioned topics in the parables, were not dealt with the same capacity, intensity, or depth.

In a way it is possible to say that the adapting of the Qur'anic parables into a screenplay would be easy. The thought of it being easy is because a script of these parables even so a draft of them has been written and even more importantly has been released, performed, and enacted before. Today, so to speak, an imitation of the scripts has previously been written and played. In fact, this will sort of ease the work of the scenarist and actors job.

Some Cinematic Observations In The Surah / Event Of Al-Fil

At this stage by identifying some cinematic features from the two verses of surah al-Fil, a few practical examples of material on this matter can be presented for those who would study this. This ready-made material can be mentioned under the following main points:

1. The starting of a large-scale operation in the region of Yemen by the governor of Yemen, ‘Abraha al-Ashram, to spread Christianity,

2. ‘Abraha al-Ashram’s jealousy of the Ka’bah and his decision to build a temple similar to it; and for this reason his researching of what materials were used to build the Ka’bah and how its shroud was weaved and planning to make a temple using better quality material,

3. After finishing the preparations, having the building of a great worship temple/cathedral in the city of Sana’a called Qalis,

4. The bringing of marble and mozaic craftsmen from the Byzantine to ornament it,

5. The sending of Priest Gregentius to put the religious life of the the Byzantine empires Abraha’s in order and the Priest making a 23-point regulation that was put into action,

6. After Abraha’s completion of the construction of the temple, the spreading of propaganda around to promote it and the inviting of the community to the cathedral,

7. The desecrating (according to one report, he fecesed on the side of the mihrab) of the Cathedral by young man of the Kinane tribe, for building the Cathedral which degraded Prophet Abraham’s memory and making an alternative to the Ka’bah. According to another report, a fire built near the cathedral burned the church due to the effects of the wind,

8. Abraha, who got mad at this, ordering that all of the Kinane tribe must circumambulate the Cathedral, but the Kinane’s not accepting this and killing the messenger that Abraha had sent,

9. Upon this Abraha’s decision of the demolishing of the Ka’bah because he believed that it was the greatest obstacle in spread Christianity,

10. The planning to take over Mecca with an enormous army which included a great elephant named Mahmud,

11. The Yemeni Dhunafar being defeated and taken captive after fighting with Abraha in order to discourage him of his decision,

12. Abraha again being confronted and then defeating the Hashimites and taking their clan leader Nufayl captive,

13. The army of elephants arriving at Taif and on the condition that the Lat Temple at Taif was not touched the declaration to obedience to Abraha be made, and also the giving of a guide which shows the way to Mecca to Abraha,

14. When approaching Mecca, the death of the guide (named Abu Righal) that Taif gave, and because the Arabs did a terrible act the stoning of this man's grave which tradition still remains,

15. Abraha's Asyssianian commander Aswad b. Maqsud, assigning a platoon to collect and bring all of the grazing camels around Mecca to the camp and the platoon bringing the 200 camels that belonged to the Prophet's grandfather Abdulmuttalib to the camp as well,

16. Abraha's sending of Hanatah al-Himyari to Quraysh's leader Abdulmuttalib and stating they will not be touched if they surrender the Ka'bah,

17. Abdulmuttalib's going to the encampment and asking for and taking his camels,

18. Abdulmuttalib's requesting Abraha for his camels and not the stopping of the demolishing of the Ka'bah and Abdulmuttalib giving Abraha, who finding this situation strange, an interesting answer; saying that he is the owner and the protector of the camels and the owner of the Ka'bah is Allah Almighty and for this reason Allah will protect His Ka'bah,

19. The coming of Abdulmuttalib to the Ka'bah and praying to Allah to protect His house, and to ensure the attack of Abraha recommending that the Meccans seek shelter in the mountains and valleys,

20. Abraha giving his army the order to attack,

21. The elephant named Mahmud, who was in the front of the army,

despite being able to direct the camels in a miraculous way towards the other directions, not being able to direct them towards Mecca,

22. Exactly at this time, flocks of birds holding stones of the size of lentils in their beaks and claws beginning to drop them on Abraha and his army from the sky, the stones going through their heads and out of their anuses, thus the army of Abraha being destroyed and the Meccan community being witnesses,

23. In the end, the army of Abraha becoming in a state of chewed and completely crushed grass,

24. During this event, all of the polytheists forgetting the idols and praying to Allah and after Allah Almighty destroyed the army of Abraha the polytheist not praying to the idols for years but supplicating to Allah,

25. Everyone from the Arabian peninsula having heard of this event and the spreading of the information of the Quraysh clan's respect to the Ka'bah that it is protected by Allah; it is because this information that all of the Arabs trusted the Quraysh and showed them ease in business transactions.

As it is seen in the above-mentioned points, a rather brief style is mentioned and it has not gone into detail. These main points were deliberately identified by the utilization of the two-paged "Fil Vak'ası/The Incident of the Elephants" material in an encyclopedia (Fayda 1996: XII, 70 et al.). That a feature-length script can be produced from a very short parable was intended to be shown. As it was described above, it is seen that it is quite possible to produce short or feature-length scripts from brief parables like this.

Conclusion

The style of expression of the parables and its depiction is one of the general characteristics of explanation of the Holy Qur'an. Such a style of expression as is known, has a more permanent effect. In this sense, Cecil B. Demille's quote, mentioned above, also applies to the Holy Qur'an. For in the Qur'an, the stage for Judgment Day from the occult beings (ex. angel, jinn, and shaytan) to the magnificent celestial bodies of various animals (etc.) there are rather substantial material that would constitute the topic of cinema. We can recall some of these like Judgment Day, Dabbat, and Jinn have been adapted to cinema.

It is necessary to emphasize that the most important area that will constitute the topic of cinema within the content of the Qur'an are the parables. As it is known, one-fourth of the Holy Qur'an comprises of parables. Within the parables, the prophetic parables compose the most important place. For example, if we think about the parable of Prophet Adam, we can see that aspects like his creation of soil, placement in Jannah (Paradise), prostration of the angels to him and Satan (Shaytan) not prostrating, Satan's dismissal from Jannah, the creation of his wife Hawwa, the test with the forbidden tree with his wife, being sent from Jannah to the world after breaking Allah's law and eating fruits from the tree, them feeling regret and repenting, and meeting at a certain center in the world carry marvelous cinematic characteristics. It is possible to find similar characteristics in the parables of other prophets. We must be satisfied with an example of this summary. We know that the West, last year, produced a film mostly based on the Holy Bible of Prophet Noah and before that on Prophet Jesus, even though these films were shown admiration in the West, they were seriously criticized by Muslims. From the Muslims without neglecting the fundamental Islamic principles by considering all of the features the requirements of cinematic techniques, it is expected that more successful and better quality films are produced. In this matter, notably the Qur'an, the Islamic tradition has a rather rich collection of material. Immediately putting aside our opinion in the discussion of whether the cinema is permissible or not, without compromising the fundamental Islamic principles, Muslims must step in to this industry.

The parables of the prophet are not the only parables in the Holy Qur'an that have cinematic features. There are many parables in the Qur'an besides these like the parables of Prophet Maryam, Ashab e Kahf, Queen of Sheba and Qarun. Very useful cinematic productions can be made concerning each of these. Surely it is impossible to find all of the details of a parable in the Qur'an. It is not right to search for these details in the Qur'an anyways. However, when the tafsir/interpretations of the Qur'an (the hadith-sunnah in the first degree, and then books like tafsir, history and tabaqat) are consulted these gaps will substantially be filled. When there are gaps that cannot be filled without contradicting the fundamental Islamic principles, there is no objection to fill in the necessary material for the

cinema. For in the Islamic principles, the objectionable area is limited-specific and the unobjectionable is unlimited.

In this article by looking at the cinematic features of the Qur'anic parables in a broader perspective I wanted to contribute in my own way to this area which appears to be rather untouched. I believe that the Qur'anic parables must be thought about in this aspect and in a way that reflects its "guidance" principle. It is most deserving to appear on stage and is eagerly awaiting an audience.

References

- Abdulaziz, Abdulmecid (1954), "A Survey of the Terms Used in Arabic For Narrative and Story", *IQ*, I,
- Baş, Erdoğan (2003), *Kur'an'ın Üslubu ve Tekrarlar*, İstanbul: Pınar Yayınları,
- Bible, Genesis, 1-3,
- Bolay, Süleyman Hayri (1988), "Adem", *DİA*, İstanbul,
- Deacy, Christopher (2005), *Faith In Film: Religious Themes In Contemporary Cinema*, Aldershot: Ashgate,
- Dwyer, Rachel (2010), *Filming The Gods: Religion And Indian Cinema*, London: Routledge,
- Fayda, Mustafa (1996), "Fil Vakası", *DİA*, İstanbul,
- Flesher-Torry, Paul V.M.-Robert (2007), *Film And Religion: An Introduction*, Nashville: Abingdon Press,
- İbn Majah (1992), *as-Sunan*, İstanbul: Çağrı Yayınları,
- Iyem Cemal, Yalçın Tamer, Yıldız Zehra (2106), "Labor Process In The Cinema Industry: The Case Of Directors", *OÜSOBİAD*, Sakarya,
- Landau, J. M. (1965), "Cinema", *EP*, edited by B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schacht, Leiden,
- Lindvall, Terry (2007), *Sanctuary Cinema: Origins Of The Christian Film Industry*, New York: New York University Press,
- Macdonald, D. B. (1986), "Kıssa", *EP*, London, E.J. Birill,
- Muslim (1992), *as-Sahih*, İstanbul: Çağrı Yayınları,
- Pak-Shiraz, Nacim (2011), *Shi'i Islam In Iranian Cinema: Religion And Spirituality In Film*, London: Tauris Academic Studies,
- Plate, S. Brent (2003), *Representing Religion In World Cinema: Filmmaking, Mythmaking, Culture Making*, New York: Palgrave Macmillan,
- Plate, S. Brent (2008), *Religion And Film: Cinema And The Re-Creation of the World*, London: Wallflower Press,
- Reinhartz, Adele (2012), *Bible And Cinema: Fifty Key Films*, London: Routledge,
- Reinhartz, Adele (2013), *Bible And Cinema: An Introduction*, London: New York: Routledge,
- Saraç, M. A. Yekta (2000), "İcaz", *DİA*, İstanbul,
- Şengül, İdris (2002), "Kıssa", *DİA*, Ankara,
- Topaloğlu, Bekir (2012), "Vedud", *DİA*, İstanbul.

Sevim Ak'ın Öykülerinin Duyarlık Eğitimi Açısından İncelenmesi

Esra KARAKUŞ TAYŐI*

Öz

Çocuk edebiyatı, bireye yaşamı tanıma ve anlamlandırma yolculuğunda çocukluğun ilk dönemlerinden yetişkinliğe kadar eşlik eden önemli bir alandır. Çocuğun bilişsel gelişimine, dil gelişimine, toplumsal gelişimine, yaşamı sanatsal açıdan algılama ve anlamlandırmasına katkısı yadsınamaz derecede büyüktür. Ancak önemli olan çocuk edebiyatının bireye sağladığı bu katkıların sayısal olarak fazlalığı değil niteliğidir. Nitelikli çocuk edebiyatı eserinin ayırt edici yönlerinden biri de bireyin yaşama karşı duyarlık gösterebilme becerisine katkı sağlamasıdır. Bireyin kendi hayatının ve ait olduğu dünyanın dışından durumlarla da ilgilenbilmesi ve bu durumları umursaması olarak değerlendirilen duyarlık, geliştirilmesi zorlu ve köklü çabalara dayanan bir süreç istemektedir. Sürecin etkililiğini artırmak için de çocukların erken dönemden itibaren nitelikli çocuk kitaplarıyla buluşturulması gerekir. Çalışmada, Sevim Ak'ın üç ayrı çocuk kitabı duyarlık eğitimi açısından incelenmiştir. Çalışmada temel nitel araştırma deseni kullanılmış, veriler doküman incelemesiyle elde edilmiştir. Duyarlık konularının belirlenmesinde ve gruplandırılmasında Aslan'ın (2016) oluşturduğu kategori dikkate alınarak içerik analizi yapılmıştır. Belirlenen 29 duyarlık konusundan biri dışında hepsi farklı oranlarda öykülerde tespit edilmiştir. En sık geçen konular insan ve insanın mutluluğu ve dilsel açıdan duyarlıktır. Bunların yanında aile bireyelerine, aşka-sevgiye, hayvanlara, yardımlaşmaya, doğaya, dürüst olmaya karşı duyarlık sıkça ele alınmıştır. Bu yönüyle Ak'ın öykülerinin çocukların insana ve çevresindeki her şeye duyarlık kazanmasında, değer vermesinde etkili olacağı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sevim Ak, çocuk edebiyatı, duyarlık, duyarlık eğitimi

* Dr. Öğr. Üye. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, Türkiye.
Elmek: esra.karakus@dpu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-4669-6686>

Geliş Tarihi / Received Date: 16.01.2019
Kabul Tarihi / Accepted Date: 05.03.2019

DOI: diledeara.542628

Analysis Of Stories Of Sevim Ak In Terms Of Sensitivity Education

Abstract

Children's literature is a field which accompanies the individual in the journey of recognizing and interpreting life from childhood to adulthood. Its contribution to the child's cognitive development, language development, social development, and understanding and interpreting life from artistic point of view is significantly great. However, the important thing is not the quantity of these contributions made by children's literature but the quality of it. One of the distinctive aspects of quality children's literature is that it makes contribution to the individual's ability of showing sensitivity to life. Considered as the interest of the individual for situations which are out of his/her own life and environment, sensitivity requires a process based on efforts which are essential and hard to develop. In order to increase effectiveness of the process, children should be introduced quality children's books in their early ages. In this study, three different children's books of Sevim Ak were analysed in terms of sensitivity education. Basic qualitative research design was used in the study, and the data was acquired through document analysis. In order to specify and classify the topics of sensitivity, content analysis was carried out by considering the coding carried out by Aslan (2016). Apart from one topic among the specified 29 topics, all topics were detected in stories at different rates. The most frequent topics are human, happiness of human, and sensitivity in terms of language. In addition to this, sensitivity to family members, love-compassion, animals, helping each other, nature, and being honest is frequently mentioned. From this point of view, it can be stated that stories of Ak can be effective in the individual's acquisition of sensitivity to human and everything around him/her.

Keywords: Sevim Ak, children's literature, sensitivity, sensitivity education

Extended Summary

Children's literature is a field in which the extension of responsibility is wider because apart from artistic concerns, child literature needs to be appropriate for the cognitive and affective situation of the category of the society which it appeals to. In other words, children's literature should not only make the individual gain an artistic point of view but also do it in such a way that the child can understand and interpret. It can be stated that it is the basic difficulty that distinguishes children's literature from adult literature.

Beginning from the childhood period, children should be introduced quality children's books which will enable them to have a rich imagination, to look from different perspectives, to get a critical point of view, and to create sensitivity towards everything in their lives. This study aims to analyse the books of Sevim Ak, who is one of the most preferred authors by teachers, parents, and children, within the context of sensitivity education.

In the literature, there is no study discussing children's books of Sevim Ak in terms of their ability to give sensitivity education. In this study, Sevim Ak's books called "Sakız Kızın Günleri, Uçurtmam Bulut Şimdi, Pembe Kuşa Ne Oldu?" were analysed in terms of sensitivity education.

Since this study aims to analyse 27 stories in three different books of Sevim Ak in terms of sensitivity education, basic qualitative research design was used in the study. These three books form the sample of this research.

In basic qualitative research, data can be collected through interview, observation or document analysis (Merriam, 2013). Data of this research was acquired through document analysis. Based on the category system, stories were read one by one for the analysis. Messages about sensitivity education were written under the specified category. Content analysis was used to analyse the data.

In the short story book called Sakız Kızın Günleri, it is observed that the topics which can make children sensitive are mentioned 375 times. Sensitivity issue was approached 19 times in Sakız ve Rüzgar Adam, 17 times in the story of Sakız ve Aytası, and 17 times in the story of Sakız ve Hafta. The most frequent topics mentioned are the ones that can create sensitivity to human and happiness of human

(f:29), being honest (f:24), language (f:20), and nature (f:19). According to the table, these issues are mentioned in the story of “Sakız ve Rüzgâr Adam” most.

In the short story book called *Uçurtmam Bulut Şimdi*, “Dut Ağacının Korkusu” is the story that contains the topic of sensitivity (12) most. The frequency of the sensitivity topic is 166 times. Sensitivity to women is highlighted in 9 stories while sensitivity to human and happiness of human is highlighted in 8 stories. Apart from these, sensitivity to family members, love-compassion, animals and being honest is frequently mentioned.

In the short story book called *Pembe Kuşa Ne Oldu?*, sensitivity to human and happiness of human is a topic approached in all stories. Sensitivity to nature is discussed in 8 stories, sensitivity to human relations is discussed in 7 stories, sensitivity to art, friendship, and being hopeful is discussed in 6 stories, and sensitivity to love-compassion and professions is discussed in 5 stories. Repetition frequency of topics is 174 times. “Kum Kaleler” is the story that contains the topic of sensitivity most.

Within the scope of this study, 27 different children's stories in Sevim Ak's books were analysed within the context of qualities that quality children's literature works should have in terms of sensitivity education, and it was determined that these stories shall make children sensitive in many issues.

Apart from one topic among the specified 29 topics, all topics were detected in stories at different rates. From this perspective, it can be concluded that the analysed stories are high rich in terms of topics related to sensitivity. The individual can acquire specific amount of sensitivity and awareness in different topics through these stories. It was observed that the most mentioned issues in the analysed stories are topics which can make the individual sensitive to human and happiness of human, and to language. On the other hand, topics which can make the individual sensitive to peace were not observed.

It can be stated that stories of Ak can be effective in the individual's acquisition of sensitivity to human and everything around him/her. In addition to this, as a frequently mentioned topic in her stories, sensitivity to language is important in terms of enabling children to understand the richness in meaning in Turkish. Within this scope, preferring the books of Ak by parents and teachers would be highly beneficial for the development of child.

Giriş

Edebiyat, insanın, günlük hayatında karşılaşabileceğinden daha fazla deneyime, sevince, acıya, mutluluğa, farklı bakış açılarına en açık, anlaşılır ve kolay şekilde ulaşılabilecek bir sanat dalıdır. Sanat ve sanatçı insana başka hayatları sadece göstermekle kalmaz, insanı o hayatlara ait bambaşka duygu ve durumlarla tanıştıırıp kaynaştırır. Kavcar (1999) toplumundakilerin özlemlerini, ihtiyaçlarını en iyi duyumsayan ve sezen kişiler olan sanatçıların, duyarlığı, düşünüşü ve yorumlayışı ile dikkat çektiğini ve diğer insanlardan ayrıldığını belirtir. Sever (2008) bu bağlamda edebiyatın da insanlara sanatçı duyarlığı ile kurgulanmış bir yaşam sunduğunu ve insanların yaşam ve insan gerçekliğine sanatçının penceresinden bakabilmeyi sağladığını ifade eder.

Edebiyat, yüzyıllardır sanat dalları içerisinde etki alanı en geniş olanıdır. Temel işlevlerinden biri, insanı eğitme, insanın duygularını geliştirme; duygu ve düşünce arasında sağlıklı bir denge kurmadır (Kavcar,1999). Edebiyat; insanın duygu, düşünce, hayallerinin sanatçının dş gücü ve diliyle birleşerek vücut bulmasıdır. Böylece kişinin yaşamı farklı insanlarla, yaşamlarla, farklı düşüncelerle zenginleşir. Bu dünyada birçok yönden birbiriyle farklılık gösteren durumların olduğunu ve bunlara karşı saygı ve hoşgörü duygusu geliştirmesini fark ettirir. İnsan bildikçe, tanıdıkça, gördükçe ve anladıkça duyarlı hle gelmeye başlar (Aslan, 2013). Edebiyat duyarlık geliştirme sürecinde etkili bir araçtır çünkü bireyi duyarlı kılabilmek didaktik değil duyuşsal ve sanatsal bir süreçtir.

ocuk edebiyatı ise edebiyatın sorumluluk alanı geniş olanıdır çünkü ocuk yazını taşıdığı sanatsal kaygıların yanında hitap ettiği kesimin bilişsel ve duyuşsal durumuna uygun olma zorunluluğu da taşımaktadır. Yani ocuk edebiyatı bireye sanatsal bir bakış açısı kazandırmanın yanında bunu çocuğun anlayıp aynı zamanda anlamlandırabileceği şekilde yapmalıdır. ocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından ayıran en temel zorluğun da bu durum olduğu söylenbilir.

Çocuk Edebiyatı ve Duyarlık: Çocuğun toplumsal ve evrensel değerleri içselleştirebilmesi, benimseyebilmesi ve özümseyebilmesi yani duyarlık yeteneğini kazanabilmesi için olayları duyularıyla da algılayabilme becerisi geliştirmesi gerekir. Bu noktada, amacı kişilerin duyularını devindirmek olan sanatsal uyarılara gereksinim duyulur. Amaçları bir değer öğretimi olmamakla beraber bu uyarılar çeşitli değerleri etkileyici biçimde işlediklerinden onlara karşı okurların duyarlı olmalarını sağlayabilirler (Aslan, 2013). Nitelikli çocuk edebiyatı duyarlık eğitiminde tam da bu noktada büyük önem taşımaktadır. Çünkü nitelikli çocuk edebiyatının da duyarlık eğitimi sürecinin de en temel en önemli ve ortak olan özelliği dikte etmekten, öğüt vermekten ve çocuksuluktan uzak olması gerekliliğidir. Çocuk edebiyatı eserinin nitelikli olarak kabul edilebilmesi ve duyarlık eğitimi sürecine katkı sağlayabilmesi için yazarın değeri içselleştirme ve yorumlama aşamasında çocuğa özgürlük alanı bırakmış olması şarttır. Bu özgürlük alanı sayesinde birey kazandırılmak istenen değere karşı duysal bakış açısı kazanabilecektir.

Şirin'in (1994) de belirttiği gibi çocuk edebiyatı, her şeyden önce edebiyattır (Akt. Sever, 2008). Çocuklara yönelik olması edebî yönünde azalma ya da değişim yaşamasını gerektirmez. Aksine bireyin hayal ve algılama gücünün en geniş olduğu bir gelişim dönemine hitap ettiği için, çocuk edebiyatında edebî ve yaratıcı yönün daha ağır basması gerekir. Erdal'a (2009) göre, çocuk edebiyatı, bireye güzel ve kaliteli vakit geçirtmeyi amaçlamasının yanında daha karmaşık ve uygulanması zor sorumluluklar da taşıyan bir alandır. Kitaplar, çocukluk döneminden itibaren etkili olmaya ve bireyin hayatına girmeye başlamaktadır. Dilidüzgün (2007) bu bağlamda çocuklara kitap seçerken dikkatli olmanın anne-baba ve öğretmenlerin zorunlu bir görevi olduğunu ifade eder çünkü çocuğun duyarlı bir düşünce yapısına sahip olmasının yolu nitelikli kitaplardan geçmektedir. Çocuğa verilmesi gereken pek çok olumlu duygu, davranış şekli ve toplumsal değer, duyarlık eğitimi kitaplar aracılığıyla daha etkili olarak verilebilir.

Duyarlık, güncel Türkçe Sözlük'te "duyarlı olma durumu, duygunluk, hassaslık" olarak tanımlanmıştır. Aslan'a (2013) göre duyarlık, bireyin kendi hayatının ve ait olduğu dünyanın dışından durumlarla da ilgilenebilmesi bu durumları umursaması, sezinlemesi ve değerlendirebilmesidir. Ayrıca bu uya-

ranlara karşı açık ve uyanık olması, tepkide bulunması, başka insanların yaşadıklarından etkilenmesi bu durumları görmezden gelmemesi; diğer insanların yaşadığı duygu durumlarını duyumsayabilmesi ve empati yoluyla anlamaya çalışmasıdır.

Duyarlık kavramı içinde bulunduğumuz çağın getirdiği ben merkezli tutum sebebiyle gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır. Bu kavramın geliştirilmesi, zorlu ve köklü çabalara dayanan bir süreç istemektedir. Bu sürecin kalıcılığının sağlanabilmesi için de bireyi etkileyen uyaranları ilk çocukluk evresinden itibaren düzenlemek gerekmektedir. Bu uyaranlardan en önemlilerinden biri ocuk edebiyatı eserleridir. Binyazar'ın (1996) da üzerinde durduğu gibi koşullamalı, tekdüze, konusal gdme dayalı metinlerle yetişmiş bireyler duyarlık eğitimi bir yana; tek yönlü, seçenek bilmez, hoşgörü anlayışından yoksun bir kişilik yapısı gösterirler.

Aslan (2013), estetik ve örtük bir duyarlık eğitimi sürecini şu şekilde özetler; okur kahramanla özdeşim kurarak kurgudaki olaylar karşısında heyecan, mutluluk, kaygı, üzüntü, korku gibi duyguları yaşayarak metnin anlam evrenine girer ve duyumsaması kolaylaşır. Yazarlar, bu değerlere duyarlı kılacak kurgular oluşturup duygu algılarını etkileyecek söz varlığı kullanmalılar. Bu sayede, haksızlıklar, yanlışlar, kötülükler üzerine okurlarını duygulandırarak bunlar üzerine düşünmelerini sağlarlar. Alamdar ve Süngü'ye (2017) göre duyarlık eğitiminde amaç, insancıl değerleri, çocuğun gelişim özellikleri ve yaşı dikkate alınarak oluşturulan bir kurguyla çocuğa sezdirmek ve çocukta o konu ile ilgili duyarlık oluşturmaadır.

Nitelikli ocuk edebiyatı eserlerinin duyarlık eğitimi açısından taşıması gereken bazı özellikler vardır. Bunların başında dil duyarlığı gelir. Yazar, ocuğun düzeyine uygun bir anlatımla dilin inceliklerini, gücünü sezdiren eserler oluşturmalıdır. Kitaplarda, olumsuz durum ve duygular olumluymuş gibi verilmemeli, çocuğa bunların olumsuzlukları hissettirilmeli, insancıl durum ve duygular verilmelidir. ocuk okuduklarını yaşamla ilişkilendirebilmeli ve verilmek istenen iletiler örtük olarak ifade edilmelidir. Hastalık, lm, boşanma, savaş, göç etme gibi yaşamın gerçekleri olan kavramlar çocuğun bilişsel ve duyuşsal gelişimi dikkate alınarak aktarılmalıdır (Alamdar ve Süngü, 2017). Görüldüğü

gibi çocuklarla buluşturulacak eserler birçok özelliği taşımalıdır çünkü sadece toplumun okuryazarlık oranının artırılması yeterli değildir; okuduklarından çıkarımlar yapan, düşünce süzgecinden geçirip sorgulayan, duyarlı bireyler yetiştirilmesi de gerekmektedir. Bu sürecin de başlangıcı elbette çocukluk dönemidir. Çocuk, küçük yaşlardan itibaren düşünme dünyasını zenginleştirecek, farklı çerçevelerden bakmayı öğretecek, eleştirel bakış açısı kazandıracak, yaşamındaki her şeye yönelik duyarlıklarını oluşmasını sağlayacak nitelikli çocuk kitaplarıyla buluşturulmalıdır. Bu çalışmada da öğretmenler, aileler ve çocuklar tarafından çok tercih edilen yazarlardan biri olan Sevim Ak'ın kitaplarının duyarlılık eğitimi bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır.

Ak kitaplarında, içsel çatışmalar, boşanma, fırsat eşitsizlikleri, ekonomik sorunlar gibi her çocuğun yaşayabileceği konulara değinmekte ve çocukların özdeşim kurabileceği özelliklere sahip karakterler aracılığıyla bu konuları çocukların dünyasından ele almaktadır. Alanyazında Sevim Ak'ın çocuk kitaplarının duyarlılık eğitimi kazandırması noktasında değerlendirilen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanında söz varlığı (Özdemir Mete, 2016; Aktaş, 2016; Aytan, 2016), çocuk edebiyatının temel öğeleri (Doğan, 2015), iletiler (Arpacı, 2006) ve eğitsel iletiler (Uzuner Yurt, 2013; Özdemir, 2008), ölüm olgusunu betimleme (Şen, 2016), çocuğa görelilik (Karaca ve Temizyürek, 2017) açısından inceleyen çalışmalar mevcuttur. Sevim Ak'ın çocuk kitaplarının doğrudan incelenmesinin yanında çocuk kitaplarıyla ilgili farklı çerçevelerde değerlendirmelerin yapıldığı çalışmalarda da Ak'ın eserlerine yer verilmiştir. Aslan (2006) Türk çocuk yazımında çocuk-yetişkin çatışmasının yer aldığı yapıtları incelediği çalışmasında Ak'ın “Vitrindeki Mavi Bahçivan” ve “Yeni Moda Kuaför” adlı öykülerini de ele almıştır. İki öyküsünde de aynı özellik ve kişiliklere sahip anne modellerini eleştirmiştir. Aslan ve Güldenoğlu (2018) 2017 yılında en çok satılan kitaplardan biri olan Ak'ın “Uçurtmam Bulut Şimdi” adlı öyküsünde çocuk haklarını ne düzeyde ve nasıl yansıttığını ortaya koydukları bir çalışma yapmışlardır ve öykünün korunma hakkı, yaşamsal haklar ile ilgili olumlu anlamlara en fazla yer verenlerden biri olduğunu belirtmişlerdir.

Bu çalışmada ise eserleri farklı çerçevelerden araştırılan ve öğretmenlerin beğendiği çocuk edebiyatçılarından (Kan, 2011) biri olan Sevim Ak'ın, “*Sakız*

Kızın Günleri, Uçurtmam Bulut Şimdi, Pembe Kuşa Ne Oldu?” isimli kitaplarındaki öyküleri duyarlık eğitimi açısından incelenmiştir.

Yöntem

Araştırma Deseni: Bu araştırmada temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmaların hepsi anlamın nasıl kurulduğuyla insanların hayatlarını ve dünyalarını nasıl anlamlandırdıklarıyla ilgilidir. Temel nitel araştırmanın öncelikli amacı da bu anlamları açığa çıkarıp yorumlamaktır (Merriam, 2013). Bu desenin tercih edilme sebebi de Sevim Ak’ın öykülerinden elde edilen verilerin nitel bir yaklaşımla yorumlanıp değerlendirilmesini sağlamasıdır.

Örneklem: Sevim Ak’ın üç ayrı kitabındaki 27 ayrı öykünün iletilerinin duyarlık eğitimi açısından incelenmesinin amaçlandığı bu araştırmada 3 kitap, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu kitapları belirlemek için amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu örneklemede önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Ölçüt ve ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir veya önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi tercih edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmada örneklem belirlenirken öğretmen ve öğrencilerden görüş alınmış ve Sevim Ak’ın en çok tercih edilen kitapları ölçüt alınarak onlardan üçü seçilmiştir. Araştırmada incelenen kitaplar ve yayınevleri Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Kitaplar ve Yayınevleri

Sıra No	Kitap Adı	Öykü Sayısı	Yayınevi
1	Sakız Kızın Günleri	3	Can Yayınevi
2	Uçurtmam Bulut Şimdi	14	Can Yayınevi
3	Pembe Kuşa Ne Oldu?	10	Can Yayınevi

Verilerin Toplanması ve Analizi: Veriler, temel nitel araştırmada görüşme, gözlem ya da doküman analizi yoluyla toplanabilir (Merriam, 2013). Bu araştırmanın verileri doküman incelemesiyle elde edilmiştir. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Kitaplardaki öyküler, kategori sistemi esas alınarak analiz için tek tek okunmuştur. Duyarlık eğitimiyle ilgili

iletiler belirlenen kategorilerin altına yazılmıştır. Verileri analiz etmek için içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması olmak üzere dört aşamada gerçekleşir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Araştırmacı, içerik analizinde alanyazında var olan bir kodlama sistemini kullanabilir. Eğer yoksa kendisi bir kodlama sistemi geliştirebilir veya var olan bir kodlama sistemine olabilecek kodları da ekleyerek ihtiyaç duyduğu verileri elde edebilir (Smith, 2000: Akt Özden ve Cavlazoğlu, 2015: 45). Bu çerçevede verilerin kategorize edilmesinde Aslan'ın (2013, 2016), Alamdar ve Süngü'nün (2017) çalışmaları dikkate alınmıştır. Bu çalışmalardaki duyarlıklara ek olarak araştırmacı tarafından da yeni kategori başlıkları eklenmiştir. Kategoriler şu şekildedir:

1. Dilsel duyarlık
2. İnsana, insan mutluluğuna duyarlık
3. Kadına duyarlık
4. Aşka-sevgiye duyarlık
5. Hayvanlara duyarlık
6. Aile bireyelerine duyarlık
7. Barışa duyarlık
8. İyilik yapmaya duyarlık
9. Paylaşmaya duyarlık
10. Toplumsal huzura duyarlık
11. Yardımlaşmaya duyarlık
12. Emeğe ve çalışkanlığa duyarlık
13. Yoksul insanlara duyarlık
14. Hakka, hukuka, adalete duyarlık
15. Temel yaşam ihtiyaçlarına duyarlık
16. Bilime duyarlık
17. Sanata duyarlık
18. Doğaya duyarlık
19. Sağlığa duyarlık
20. Kişiye özgü özelliklere duyarlık
21. Özgüvenli olmaya duyarlık

22. Özgürlüğe duyarlık
23. Mesleklere karşı duyarlık
24. Dürüst olmaya karşı duyarlık
25. Kitap okumaya karşı duyarlık
26. Ölüme karşı duyarlık
27. Arkadaşılığa-dostluğa karşı duyarlık
28. İnsan ilişkilerine karşı duyarlık
29. Umutlu olmaya karşı duyarlık

Duyarlık kodları tablolarda gösterilirken yukarıda verilen sayılar kullanılmıştır. Kitaplar, A, B ve C harfleriyle, kitapların içindeki öyküler de a, b ve c biçiminde ilgili kitabın temsil ettiği harfin küçük harfiyle gösterilmiştir. Öyküler araştırmacı dışında bir alan uzmanı tarafından da okunup belirlenen kategoriler karşılaştırılmış ve farklı tespitlerde ilgili bölümler tekrar okunarak görüş birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Sonra da bulguların yazılması ve yorumlanmasına geçilmiştir.

Bulgular ve Yorum: Bu bölümde *Sakız Kızın Günleri*, *Uçurtmam Bulut Şimdi*, *Pembe Kuşa Ne Oldu?*, isimli kitaplarda yer alan 27 öyküdeki farklı duyarlıklar belirlenerek her kitap için ayrı ayrı tablolaştırılarak verilmiştir.

İncelenen kitapların her biri birbirleriyle karakterler açısından bağlantılı, olay örgüsü ve iletiler açısından bağımsız öyküler içermektedir. Bu öykülerin hepsinde farklı konularda duyarlıklar görülmektedir. Öykülerde tespit edilen bu duyarlıkların çoğunun anlam dünyasına uygun bir yapı içinde kurgulandığı söylenebilir.

Sakız Kızın Günleri, bireyin insana ve insan mutluluğuna, özgüvenli ve özgür olmaya, aile bireyelerine ve de kadına karşı duyarlık kazanmasını sağlayacak nitelikte üç ayrı öyküyü içermektedir. Eserde yer alan duyarlık konuları ve bu konuların ne kadar sıklıkla geçtiği tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. *Sakız Kızın Günleri* Adlı Kitaptaki Duyarlılık Konularına Ait Bulgular

Öykü Kodu	Öykü Adı	Duyarlılık Kodu	Tespit Edilen Duyarlılıkların Geçme Sıklığı	Toplam Duyarlılık Sayıları/ Geçme Sıklığı
A. a.	Sakız ve Aytaşı	1/ 2/ 3/ 4/ 5/ 6/ 10/ 12/ 14/ 15/ 16/ 17/ 18/ 19/ 20/ 21/ 22	1.(2)/ 2.(20)/ 3.(7)/ 4.(2)/ 6.(5)/ 10.(2)/ 12.(3)/ 14.(3)/ 15.(6)/ 16.(9)/ 17.(5)/ 19.(2)/ 20.(7)/ 21.(3)/ 22.(24)	17 / 100
A. b.	Sakız ve Rüzgâr Adam	1/2 /4 / 5 /6 /8/9 /10 /11/ 12/ 13/ 15 /16 / 17/18 /19/ 20/ 21 /23	1.(11)/ 2.(29)/ 4.(10)/ 5.(2)/ 6.(9)/ 8.(13)/ 9.(9)/ 10.(4)/ 11.(9)/ 12.(17)/13.(3)/15.(11)/ 16.(6)/ 17.(3)/ 18.(19)/ 19.(4)/ 20.(16)/ 21.(2)/ 23.(6)	19 /183
A. c.	Sakız ve Haftanın Öyküsü	1/2/ 5/ 6/ 8/ 9/ 11/ 12/ 14/ 16/ 17/ 18/ 20/ 21/ 23/ 24/ 25	1.(20)/ 2.(9)/ 5.(3)/ 6.(5)/ 8.(5)/ 9.(4)/ 11.(3)/ 12.(5)/ 14.(2)/ 16.(4)/ 17.(2)/ 18.(5)/ 20.(5)/ 21. (4)/ 23.(2)/ 24.(12)/ 25.(2)	17/ 92

Tablo 2’de *Sakız Kızın Günleri* adlı öykü kitabında çocukları duyarlı kılacak konuların metin içinde 375 defa geçtiği görülmektedir. *Sakız ve Rüzgâr Adam*’da 19, *Sakız ve Aytaşı* Öyküsü’nde 17 ve *Sakız ve Haftanın Öyküsü*’nde de 17 duyarlılık konusu ele alınmıştır. Öykülerde, en çok insana ve insan mutluluğuna (f: 58), dile (f: 33), kişiye özgü özelliklere (f: 28), doğaya (f: 24), özgürlüğe (f: 24) duyarlılık geliştirebilecek konular ele alınmıştır. Tabloya göre bu konular en çok “*Sakız ve Rüzgâr Adam*” öyküsünde geçmektedir.

Uçurtmam Bulut Şimdi isimli ikinci kitapta insana ve insan mutluluğuna, kişiye özgü özelliklere ve insan ilişkilerine dair duyarlılık kazandırabilecek nitelikte on dört ayrı öykü yer almaktadır. Kitaptaki duyarlılık konuları ve geçme sıklığı tablo 3’te gösterilmiştir:

Tablo 3. Uçurtmam Bulut Şimdi Adlı Kitaptaki Duyarlık Konularına Ait Bulgular

Öykü Kodu	Öykü Adı	Duyarlık Kodu	Tespit Edilen Duyarlıkların Geçme Sıklığı	Toplam Duyarlık Sayıları/Geçme Sıklığı
B. a.	Uçurtmam Bulut Şimdi	2/ 3/ 6/ 8/ 14/ 20/ 24	2.(1)/ 3.(1)/ 6.(2)/ 8.(1)/ 14.(1)/ 20.(1)/ 24.(1)	7/ 8
B. b.	Satılık Kitap	2/ 3/ 12/ 18/ 23/24/ 25/ 27/ 28/	2.(1)/ 3.(1)/ 12.(3)/ 18.(2)/ 23.(2)/ 24.(1)/ 25.(4)/ 27.(1)/ 28.(1)	9/ 16
B. c.	Yağmur Bulutu	2/ 3/ 6/ 12/ 17/28	2.(2)/ 3.(1)/ 6.(2)/ 12.(1)/ 17.(1)/ 28.(1)	6/ 8
B. d.	Pisipisi Otları	1/ 3/ 16/ 18/ 24/ 28	1.(1)/ 3.(1)/ 16.(1)/ 18.(2)/ 24.(1)/ 28.(3)	6/ 9
B. e.	Elişi Kâğıtları	3/ 6/ 17/ 18	3.(1)/ 6.(1)/ 17.(2)/ 18.(2)	4/ 6
B. f.	Büyüme İstiyorum	3/ 6/ 12/ 15/ 18/24/ 26/ 28	3.(2)/ 6.(2)/ 12.(2)/ 15.(2)/ 18.(1)/ 24.(1)/ 26.(2)/ 28.(1)	8/ 13
B. g.	Bir Buluş	1/ 2/ 6/ 11/ 16/ 18/ 19/23/ 27/ 28/	1.(2)/ 2.(3)/ 6.(1)/ 11.(1)/ 16.(1)/ 18.(1)/ 19.(1)/ 23.(1)/ 27.(1)/ 28.(1)	10/ 13
B. h.	Bir Çılgılık	2/ 12/ 14/ 20/ 21/ 23/ 28/ 29	2.(1)/ 12.(1)/ 14.(2)/ 20.(2)/ 21.(2)/ 23.(1)/ 28.(1)/ 29.(1)	8/ 11
B. i.	Gözlerimi Geri Verin	1/ 3/ 4/ 6/ 9/ 19/ 24	1.(2)/ 3.(1)/ 4.(3)/ 6.(1)/ 9.(2)/ 19.(1)/ 24.(2)	7/ 12
B. i.	Zamanı Gelmeden	1/ 2/ 5/ 6/ 8/ 9/ 11/ 12/ 18/ 24/ 28	1.(1)/ 2.(2)/ 5.(1)/ 6.(1)/ 8.(2)/ 9.(1)/ 11.(1)/ 12.(1)/ 18.(3)/ 24.(1)/ 28.(2)	11/ 16
B. j.	Dut Ağacının Korkusu	1/ 2/ 5/ 6/ 10/ 11/ 16/ 17/ 18/ 19/ 24/ 28	1.(1)/ 2.(1)/ 5.(1)/ 6.(1)/ 10.(1)/ 11.(1)/ 16.(1)/ 17.(1)/ 18.(3)/ 19.(1)/ 24.(2) 28.(1)	12/ 15

B. k.	Herkesin Bir Yıldızı mı Var?	1/ 3/ 8/ 12/ 14/ 15/ 20	1.(2) /3.(2) /8.(1) / 12.(1) / 14.(1) / 15.(1) /20.(2)	7/ 10
B. l.	Vitrindeki Mavi Bahçıvan	2/ 3/ 4/ 9/ 12/ 15/ 20/ 21/ 28/ 29	2.(2) /3.(1) /4.(2) / 9.(1) / 12.(1)/15.(1)/20.(2)/21.(2)/28.(1) /29.(1)	10/ 14
B. m.	Öyle Bir Gün	1/ 4/ 5/ 8/ 9/ 11/ 12/ 20/ 21/ 23/ 24	1.(1) /4.(1) / 5.(1)/8.(2) /9.(2) /11.(3) /12.(1) / 20.(1) / 21.(1) / 23.(1) /24.(1)	11/ 15

Tabloya göre *Dut Ağacının Korkusu* en çok duyarlık (12) konusunu içeren öyküdür. Duyarlık konularının geçme sıklığı 166'dır. 9 öyküde kadına duyarlık, 8 öyküde insana ve insan mutluluğuna duyarlık konusuna vurgu yapılmıştır. Bunlar dışında doğaya (f: 12), insan ilişkilerine (f: 12), emeğe ve çalışkanlığa (f: 11), aile bireylerine (f: 9), dürüst olmaya (f: 9) karşı duyarlığa da sıklıkla yer verilmiştir.

Pembe Kuşa Ne Oldu? isimli üçüncü kitap, insana ve insan mutluluğuna, umutlu olmaya, sanata, insan ilişkilerine ve arkadaşlığa-dostluğa karşı duyarlık oluşturabilecek konularla kurgulanmış on ayrı öyküden oluşmaktadır. Tablo 4'te öykülerdeki konular ve ele alınış sıklığına ait bilgiler verilmiştir.

Tablo 4. *Pembe Kuşa Ne Oldu? Adlı Kitaptaki Duyarlık Konularına Ait Bulgular*

Öykü Kodu	Öykü Adı	Duyarlık Kodu	Tespit Edilen Duyarlıkların Geçme Sıklığı	Toplam Duyarlık Sayıları/ Geçme Sıklığı
C. a.	Pembe Kuşa Ne Oldu?	1/ 2/ 3/ 4/ 5/ 17/ 18/ 27/ 28/ 29	1.(1) 2.(1)/ 3.(1)/ 4.(3)/ 5.(1)/ 17.(1)/ 18.(1)/ 27.(1)/ 28.(1)/ 29.(1)	10 /12
C. b.	Hep Aynı Şarkı	2/ 5/ 17/ 18/ 20/ 21/ 23/ 28/ 29	2.(4) 5.(2)/ 17.(5)/ 18.(2)/ 20.(1)/ 21.(2)/ 23.(1)/ 28.(2)/ 29.(1)	9 /20
C. c.	Benim Adım Titi	2/ 4/ 23/ 28	2.(3)/ 4.(1)/ 23.(1)/ 28.(1)	4 /6
C. d.	Eski Bir Çin Kuklası	2/ 3/ 4/ 23/ 25/ 27/ 29	2.(2)/ 3.(1)/ 4.(1)/ 23.(1)/ 25.(1)/ 27.(1)/ 29.(1)	7 /8

C. e.	Kerpeten Sokağı'nın Derdi	1/ 2/ 5/ 10/ 17/ 18/ 19/ 24/ 27/ 28	1.(1)/ 2.(1)/ 5.(2)/ 10.(1)/ 17.(2)/ 18.(2)/ 19.(1)/ 24.(1)/ 27.(1)/ 28.(1)	10 /13
C. f.	Mavi Ada'da Bir Gün	2/ 3/ 5/ 17/ 18/ 27/ 28/ 29	2.(2)/ 3.(2)/ 5.(5)/ 17.(1)/ 18.(2)/ 27.(1)/ 28.(2)/ 29.(1)	8 /16
C. g.	Kum Kaleler	1/ 2/ 3/ 4/ 5/ 11/ 17/ 18/ 20/ 21/ 23/ 27/ 28	1.(1)/ 2.(8)/ 3.(1)/ 4.(1)/ 5.(1)/ 11.(1)/ 17.(2)/ 18.(3)/ 20.(4)/ 21.(5)/ 23.(3)/ 27.(2)/ 28.(5)	13 / 37
C. h.	Şakacı Güneş	2/ 5/ 12/ 18/ 29	2.(2)/ 5.(1)/ 12.(1)/ 18.(3)/ 29.(1)	5 / 8
C. ı.	Melodi Adası	2/ 5/ 10/ 17/ 18/ 22/ 24	2.(1)/ 5.(1)/ 10.(1)/ 17.(4)/ 18.(1)/ 22.(1)/ 24. (1)	7 /10
C. i.	Güneş Saçlı Kız	1/ 2/ 4/ 9/ 18/ 20/ 21/ 23/ 25/ 27/ 28/ 29	1. (2)/ 2.(7)/ 4.(2)/ 9.(1)/ 18.(3)/ 20.(3)/ 21.(3)/ 23.(1)/ 25.(1)/ 27.(10)/ 28.(10)/ 29.(1)	12 /44

Tablo 4'e göre insana ve insan mutluluğuna duyarlık bütün öykülerde ele alınan konudur. 8 öyküde doğaya duyarlık, 7 öyküde insan ilişkilerine karşı duyarlık, 6 öyküde sanata, arkadaşlığa-dostluğa ve umutlu olmaya karşı duyarlık, 5 öyküde aşka-sevgiye ve mesleklere karşı duyarlık konuları işlenmiştir. Bunlar dışında öykülerde dile, kadına, kişiye özgü özelliklere duyarlık da mevcuttur. Konuların tekrar etme sıklığı 174'tür. En çok duyarlık konusunu içeren öykü de "*Kum Kaleler*" dir.

İncelenen öykülerde en sık tekrar eden konunun insana ve insan mutluluğuna duyarlık (f: 99), en az tekrar eden duyarlık konusunun da ölüm (f: 2) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunların dışında doğaya 53, dile 47, kişiye özgü özelliklere 40, insan ilişkilerine 34, sanata 29, aile bireylerine 28, aşka-sevgiye 26, emeğe ve çalışkanlığa 26, özgürlüğe karşı duyarlı kılacak konuların 25 defa tekrar ettiği belirlenmiştir. Barışa karşı duyarlık kazandıracak konulara rastlanmamıştır. Tablo 5'te analizler sonucunda belirlenen duyarlıklar ve bunlara ait alıntılardan örnekler sunulmuştur. Her alıntının yanında öykünün ve duyarlık konusunun kodu bulunmaktadır.

Tablo 5. Belirlenen Duyarlıklarla İlgili Öykülerden Alıntı Yapılan Bazı Bölümler

Öykü ve Duyarlık Kodu	Alıntılar
A.a.6.	" Ailenin en yaşlısı ne derse o ad konurmuş doğan bebeklere." (s.9)
A.b.23	" Bu yüzden söyledikleri hep aklımda kalıyor, hiç unutmuyorum. Ah, keşke gazete dağıtıcısı değil de öğretmen olsaymış." (s.61)
A.c.1.	" Sakız bu işin altından alınının aklıyla çıkabilecek güçte miydi ki?"; "Off işler şimdiden sarpa sarmış gözüküyordu." (s.89)
B.a.2.,8.	" Televizyonda iki kişi alçak sesle konuşuyor. Birinin yüzünde bıçak yarası var, hiç gülmüyor. Kötü adamlar hep böyle olurlar, filmin sonunda da mutlaka ölürler." (s.10)
B.b.24.	" Artık olanları saklayamazdım. Her şeyi olduğu gibi anlattım." (s.20)
B.c.2.	" Burnumu babaannemin elbisesinin koluna sildim sessizce. Yağmur çocukların gözyaşları mı yoksa?" s.24
B.d.3.,18.,28.	" Kaldırımlara kilimler serildi. Kilimlere önce evcilik oynayan çocuklar yerleşti, sonra kadınlar el örgülerini alıp geldiler. Çaydanlıklar ocaklara kondu, bahçeler sulandı. Toprak ve çiçek kokuyordu hava." (s.25)
B.e.18.	" Hafif bir rüzgâr esiyor. Ilık ve ıslak. Saçlarımız, elişî kâğıtları kıpırdaşıyor. Deniz kokuyor rüzgâr. Anne, duyuyor musun? Deniz kokusu geldi. Evet. Rüzgâr denizden esiyor. Denizden esen rüzgâr, deniz kokusunu bize kadar taşıyabilir mi? Elbette. Denizin kokusunu, nemini, tuzunu bile taşır.(s.29)
B.f.26	" Ölürsük ne olur? Büyüyemezsin. Her şey yerle bir olunca hepimiz ölürüz. Kentimiz de ölür. Güneş bir daha gelmez kentimize." (s.36)
B.g.18.19	" Geçenlerde öğretmenimiz hava kirliliğinden söz etti. Çevreyi ve havayı kirlletmeye devam edersek bizden sonra gelecek kuşaklar bazı bitkileri de hayvanları tanıyamayacaklarmış. Çünkü kirlilik bitki ve hayvan türlerini yok ediyormuş. İnsanları da hasta ediyormuş." (s.39)
B.h.20.,21.	" Öne geçtim. Boyumun kısa olduğunun ikide bir söylenmesine kıızıyordum..." (s.46)
B. ı.4.	" Anneme olan sevgim cebimdeki parayla ölçülemezdi zaten..." (s.57)

B. i.5.,9.	“...Beni görünce iki balık salladı karşıdan. Heey! Al bakalım! Kedilere ver de sevinirler.”(s.59)
B.j.16.,17.	“Aaa! Olmaz öyle şey! Ağaçlar bizim dilimizden anlamaz ki! Mitolojik bir inanış bu. Mitolojiye göre her ağacın bir perisi vardır. Peri mi? Nereden çıktı bu? Hani cinler periler hep uydurmadı?” (s.64)
B.k.1.	“... Bu da eski bir deyim. Yıldızı alçak demek, her şeyden çabuk etkilenir demek. Kolay hastalanır; başına sık kaza gelir demek. Sen de öyle değil misin?” (s.71)
B.l.20.,21.	“ Pantolonu giyip geldim. Aynanın karşısında şöyle bir kendime baktım. Nasıl da değişmişim! Eski giysilerimin bu kadar berbat olduğunu bilmiyordum. Bana hasta görünümü veriyorlarmış meğerse.” (s.74)
B.m.23.	“ Sen de baba mesleğini mi devam ettireceksin? Baban şimdiden seni çalıştırıyor. Hayır. Ben hostes olacağım!” (s.82,83)
C. a.17.,18.	“Aaa! Ses gökyüzünden geliyor. Gökkuşağının olduğu yerden. Bir piyano sesi bu. Evet, evet... Bulutların arkasında biri var. Piyano-yu çalan o!” (s.8)
C. b.23.	“ Balıkçılar sabırlıdır, üstelik ağlarını hep aynı şarkıyı söyleyerek salarlar.” (s.18)
C. c.2.	“ Titi çok sevinmişti. İçinden zıp zıp zıplamak geldi. Ama tuttu kendini.” (s.28)
C. d.29.	“ Titi, bir gün bu sırrın çözüleceğini biliyordu. İçine doğmuştu. Bu yüzden, her sabah hiç aksatmadan antikacı dükkânının önünden geçiyor, vitrine merakla bakıyordu...” (s.33)
C.e.10.,27.,28.	“ O günden sonra, Kerpeten Sokak’ın insanları birbirleriyle görüşmeye başladılar. Bahçelerde oturdular, şarkılar söylediler, yemekler yediler.” (s.43)
C. f.3.,5.	“ Annesi çamaşır yıkıyor, denizkaplumbağası kavanozunda tembel tembel uyukluyordu.” (s.44)
C. g.2.	“ Ertesi sabah, kumsala inmeyi önce istemedi. Ama ,deniz kıyısına dikilmiş kumdan surları görünce içi sevinçle doldu...” (s.52)
C. h.29.	“ Bu bir şey değil... Ama biliyor musun, bir gün bu dünyada gerçekten eksik olan bir şeyi bulacağım.” (s.66,67)
C. ı.17.,22.	“ Yoo... Mutluydular. İkili ‘Fa’ bacak bacak üstüne atmış, ne güzel, diyordu. Bunca zaman, bir insanın ağzından çıkmayı bekleyerek nasıl dayanmışım?” (s.78,79)

C. i.2.,18.	“ Sabah erkenden kırlara çıktı. Döndüğünde çok sevinçliydi. Sıkıntılarını toz olup dağılmıştı. Nasıl dağılmasın? Kırlarda yeni açmış, taptaze gelincikler görmüştü...” (s.82)
-------------	---

Sonuç

Bu çalışma kapsamında Sevim Ak'ın *Sakız Kızın Günleri, Uçurtmam Bulut Şimdi, Pembe Kuşa Ne Oldu?*, isimli kitaplarındaki 27 ayrı çocuk öyküsü nitelikli çocuk edebiyatı eserlerinin duyarlık eğitimi açısından taşınması gereken özellikler bağlamında çözümlenmiştir. Çocuklar için yazılan kitaplarda çocuğa yönelik ilkesinden hareket edilerek örtük olarak belirli iletiler aktarılacak istenmektedir. Sever'e (1998:2-3) göre çocuğun yazınsal metinlerle kurduğu iletişim, her şeyden önce bir duygu ve düşünce eğitimidir. Bu süreçle birlikte çocukta duyarlık oluşumu, zenginliği, kültürel bilinçlenme sağlanır çünkü insanoğlunun serüvenlerinin hepsi yazarın duyarlık alanına girip onun duygu, düşünce ve düş gücüyle beslenir ve okura aktarılır. Yazarın oluşturduğu dünyada, okura sunduğu anlam evreninde insanoğlunun gerçeği vardır. Sevim Ak'ın incelenen öyküleri de bu amaca uygun olarak kaleme alınmış ve duyarlıklar bir kurgu içinde verilmiştir.

Belirlenen 29 duyarlık konusundan biri dışında hepsi farklı oranlarda öykülerde tespit edilmiştir. Bu bağlamda incelenen öykülerin duyarlık konuları açısından oldukça zengin olduğu söylenebilir. Bu öyküler aracılığıyla bireylerde, belli bir oranda farklı konularda duyarlık kazandırılıp farkındalık oluşturulabilir.

İncelenen öykülerde, en çok değinilenlerin insan ve insanın mutluluğu ve dilsel açıdan duyarlı kılacak konular olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra öykülerde barışa duyarlı kılacak konulara rastlanmamıştır. Bunun sebebi öykülerde ele alınan konulara uygun olmaması olabilir.

İnsan ve insan mutluluğuna, kadına ve aile bireylerine karşı duyarlı, özgüveni yüksek ve özgür bireyler olmayı sağlayabilecek üç öykünün yer aldığı *Sakız Kızın Günleri* adlı kitapta, karakterlerin büyükanne ve büyükbabalarıyla yaşadıkları eğlenceli ve sevgi dolu anılarının bir çocuğun gözünden aktarılması konu edilmiştir. Kitaptaki ilk öyküde canı eğlenmek isteyen Sakız'ın insanların her dileğini yerine getiren aytaşı tozunu rastgele insanların saçlarına bırakması ile ortalık karışır. Öykünün sonunda insanların her istediğinin aynı anda ve çabala-

madan gerçekleşmesinin doğuracağı sonuçlar çocuğa kurguya yedirilerek verilmiştir. Birçok konuya duyarlık kazandıracağı düşünölen bu öykülerle özellikle çocukta aile bağlarına, kadına ve toplumsal huzura karşı duyarlık oluşmasını sağlanabilir.

Uçurtmam Bulut Şimdi isimli kitapta insana ve insan mutluluğuna, insan ilişkilerine ve kişiye özgü özelliklere ilişkin duyarlık kazandırabilecek on dört öykü vardır. İlk ocukluk çağında yaşanan hayal kırıklıkları gibi olumsuz duygular, aile bireylerinin ve büyüklerin yaptığı bazı hatalar bir çocuğun anı dünyasından çocuğun anlam evrenine uygun bir kurgu ile öğreticilikten uzak bir üslupla yansıtılmıştır. Kitaptaki öykülerin çoğunda kadına duyarlık, insana ve insan mutluluğuna duyarlık konusuna vurgu yapılmıştır. Bunların yanında emeğe ve alışkanlığa, aile bireyelerine, aşka-sevgiye, hayvanlara, yardımlaşmaya, doğaya, dürüst olmaya karşı duyarlığı da ele almıştır.

Pembe Kuş Ne Oldu? isimli kitapta ise yine insana ve insan mutluluğuna, umutlu olmaya, sanata, insan ilişkilerine ve arkadaşlığa-dostluğa karşı duyarlık oluşturabilecek konularla kurgulanmış on öykü bulunmaktadır. Kimi öykülerin ana kahramanları diğer öyküde karşımıza yan karakterler olarak çıkmaktadır. Kitaptaki öykülerin hepsinde insana ve insan mutluluğuna duyarlık konusu işlenmiştir. Doğaya, sanata, arkadaşlığa-dostluğa, insan ilişkilerine duyarlık konuları da sıklıkla vurgulanmıştır.

Ak'ın eserlerinin duyarlık eğitimini açısından kapsamlı olmasının yanında ocuk kitaplarında olması gereken birçok unsuru da barındırdığı görölmüştür. Karaca ve Temizyürek (2017)'in çalışmalarının sonuçları da bunu destekler niteliktedir. Ak'ın öykülerini çocuğa görelilik ilkeleri bağlamında incelediklerinde hepsinin bu ilkeleri sağladığını, öykülerdeki tema ve konu değerlendirmesinde Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı'ndaki temalarla uyum gösterdiğini ve yaşamanın içerisindeki konuların ocuk gerçekçiliğini dikkate alarak verdiğini, karakterlerin ocuk okura model olacak devingen özellikler taşıdığını belirtmişlerdir. Uzuner Yurt (2013) da Ak'ın öykülerini eğitsel iletiler bağlamında ele almış ve öykülerde iletilerin olumlu yönde olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ak'ın çocuklar için kaleme aldığı kitaplarıyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında kitaplarında sadece tek başına duyarlık eğitimini vurgulamadığı di-

ğer değerlerle birlikte birbirini destekleyerek bir bütün olarak ele aldığı görülmektedir. Bu yönüyle Ak'ın öykülerinin bireylerin insana ve çevresindeki her şeye duyarlılık kazanmasında, değer vermesinde etkili olacağı söylenebilir. Aynı zamanda öykülerinde sıklıkla geçen dilsel duyarlılık konuları da çocuğun Türkçenin anlam zenginliğini göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda Ak'ın kitaplarının gerek aileler, gerekse öğretmenler tarafından tercih edilmesi çocuğun gelişimi açısından oldukça yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Aktaş, E. (2016). Okuma Eğitimi Açışından Sevim Ak'ın Çocuk Öykülerinde Söz Varlığı. *Milli Eğitim*, Sayı 210 Bahar, 539-562.
- Alamdar, S. G. ve Süngü, A. (2017) *Nazım Hikmet'in Sevdalı Bulut Adlı Kitabındaki Masalların Duyarlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi*. T. şimşek ve B. V. Yıldız (Haz.) *IV. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu* içinde (s.301-314).
- Arpacı, Ö. (2006). *Çocuk Kitaplarında İletiler ve İletilerin Aktarım Biçimi (Sevim Ak Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Aslan, C. (2006). Türk Çocuk Yazınında Çocuk-Yetişkin Çatışmasının Yer Aldığı Kimi Yapıtların İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39 (2), 193-216.
- Aslan, C. (2013). Duyarlık ve Düşünceyi Geliştirmede Çocuk/Gençlik Edebiyatı. *Çocuk Çocuk Anne Baba Eğitimci Dergisi*, (12), 29-32.
- Aslan, C. (2016). Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masalların Duyarlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi. S. Sever ve S. Karagül (Haz.) *Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun Yüzüncü Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu* içinde (s.131-152).Ankara Üniversitesi Çogem, Odtü, Ankara.
- Aslan, C. ve Güldenöğlu, D. (2018). Prof. Dr. Emine Akyüz'e Armağan Akademisyenlikte 50 Yıl. Y. Karaman Kepenekci ve P. Taşkın (Ed.), *Çok Satulan Çocuk Edebiyatı Kitaplarında Çocuk Hakları Üzerine Bir Çözümleme* içinde (90-102). Ankara: PegemA.
- Aytan, T. (2016). Türk Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Söz Varlığı Çalışması: Atasözleri. *Milli Eğitim*, S. 210, 425-445.
- Binyazar, A. (1996). *Anadili Kitaplarında Yazınsal Metinlerden Yararlanılarak Duyarlık Eğitimini Gerçekleştirme*. (Ed. H. Coşkun, İ. Kaya, J. Kuglin). Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları. Türk Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi, No.11.
- Dilidüzgün, S. (2007). Masallar ve Masalsı Türler, Z. Güneş (Ed.) İlköğretimde Çocuk Edebiyatı (ss. 93-124) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Doğan, Ç. (2015). *Sevim Ak'ın Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel Ögeleri Yönünden İncelenmesi ve Türkçe Eğitimine Katkısı*. Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Kayseri.
- Erdal, K. (2009). Eğitim Değerleri Açışından Çocuk Kitapları. *Akademik Bakış*, 17, 1-18.
- Kan, O. M. (2011). *Türkçe Öğretmenlerinin Çocuk Edebiyatı İle İlgili Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*, 3. Ulusal Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, 05- 07 Ekim 2011 Ankara, 109-118.
- Karaca, G.; Temizyürek, F. (2017). Sevim Ak'ın Öykülerinin Çocuğa Görelik İlkesi Açışından

İncelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 177-195.

Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin bir rehber. (Qualitative Research Guide to Design and Implementation)*. (çev: Selahattin Turan), Ankara: Nobel Yayıncılık.

Özdemir Mete, Ö. (2016). *Sevim Ak'ın çocuk edebiyatı romanlarının söz varlığı açısından çözümlenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özdemir, G. (2008). *Sevim Ak'ın Hikâye Ve Romanlarında Yer Alan Eğitsel İletiler*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özden, M. & Cavlazoğlu, B. (2015). İlköğretim Fen Dersi Öğretim Programlarında Bilimin Doğası: 2005 ve 2013 Programlarının incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 3 (2), 40-65.

Sever, S. (1998). Demokratik Kültür Bilinci Edinimi Sürecinde Dil ve Edebiyat Öğretimi. *Yaşadıkça Eğitim*, S(56), s.2-6.

Sever, S. (2008). *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınları.

Şen, E. (2016). Çocuk Edebiyatında Bir Yaşam Gerçekliği Olarak Ölüm Olgusu Üzerine Bir İnceleme (Sevim Ak Örneği). *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLLDER)*, 1 (1), 14-23.

Türkçe Sözlük, Erişim Adresi:

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c820a5fb13f33.14977493

Uzuner Yurt, S. (2013). *Sevim Ak'ın Öykülerinin Eğitsel Değerinin İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 11. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.

A Feminist Post-Narratological Inquiry into Angela Carter’s “The Company of Wolves”

Rahime OKAY NEBİOĞLU*

Abstract

Angela Carter is an unorthodox figure of 20th-century literature that declares war on all kinds of orthodox beliefs and practices. One of those practices against which she boldly fights is myths. Myths draw social and cultural boundaries that tempt such writers as Carter to trespass by playing upon and with their breaks and leaks. Specifically alert to the distribution of power regarding sexual politics, Carter rereads traditional myths with closer attention and rewrites them to spoil their ideological fabric and debunking their malignant latent aims. As such, she sets out to explore fairytale tradition to see how women are misrepresented by and within fairytales and how these misrepresentations are encoded as universal facts. In her avant-garde work *The Bloody Chamber and Other Stories* (1979), Carter rewrites these fairytales with the purpose of denouncing the misrepresentations manifest in them and deconstructing gender stereotypes. This paper is an attempt to scrutinize one of these rewritings in this collection, “The Company of Wolves” from a feminist post-narratological stance, first discussing the inapplicability of classical narratological theories such as Proppian analysis of fairytales to deconstructive rewritings and then elaborating on the subversive potential of Carter’s rewriting in comparison with the original version “Little Red Cap” by the Grimm Brothers..

Keywords: post-narratology, feminist rewriting, Angela Carter, the Grimm Brothers, fairy tales

* Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü. Ankara. Türkiye.
Elmek: rahime.cokay@hbv.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-4114-9437>

Geliş Tarihi / Received Date: 16.11.2018
Kabul Tarihi / Accepted Date: 14.02.2019

DOI: dileara.542633

Angela Carter'ın "Kurtlar Arasında" Öyküsünün Feminist Post-Anlatıbilimsel İncelemesi

Öz

Angela Carter, tüm ortodoks düşünce sistemleri, inanış ve uygulamalara savaş açmış, 20. Yüzyıl edebiyatında alışılmışın dışında kalan edebi figürlerden biridir. Carter'ın cesurca savaştığı bu uygulamalardan biri de mitlerdir. Mitler, Carter gibi yazarları üzerine çekecek sosyokültürel sınırlar çizerler. Özellikle de cinsel politikadaki güçler dağılımıyla ilgilenen Carter, geleneksel mitleri yeniden okuyarak, içlerinde barındırdıkları ideolojik dokuyu yapıbozuma uğratmak ve içkin amaçlarını boşa çıkarmak üzere bu mitleri yeniden yazar. Bu bakımdan, masalarda kadınların nasıl temsil edildiği ve bu temsillerin nasıl evrensel doğrulara dönüştürüldüğünü anlamak ve anlatmak için masal geleneğini keşfetmeye koyulur. Yenilikçi eserlerinden Kanlı Oda ve Diğer Öyküler'de de bu temsilleri çürütmek ve cinsiyet normlarını yapı sökümü uğratmak amacıyla masaları yeniden yazar. Bu çalışma, bu koleksiyondaki yeniden yazılan masallardan biri olan "Kurtlar Arasında" öyküsünü feminist post-anlatıbilimsel açıdan incelemeyi, bunu yaparken öncelikle Propp'un masal incelemesi gibi geleneksel anlatıbilimsel yöntemlerin yapıbozumcu yeniden yazımlara uygulanamazlığını tartışıp ardından Carter'ın öyküsünü, öykünün orijinali kaynağı Grimm Kardeşler'in "Kırmızı Başlıklı Kız" masalıyla karşılaştırmalı olarak ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: post-anlatıbilim, feminist yeniden yazım, Angela Carter, Grimm Kardeşler, masallar

Known for “putting new wine in old bottles” (Carter “Notes” 69), Angela Carter, in her rewritings collected under the title *Bloody Chamber*, transforms the *fabulas* of traditional fairytales into her own *sjuzhets* with a remarkable feminist twist. These *sjuzhets* of Carter, though remarkably differing from traditional versions in terms of their ideological fabric, seem to be substantially following the same narrative structures with traditional ones. “The Company of Wolves”, one of the most salient stories in *Bloody Chamber*, for instance, bears striking similarities with the traditional fairy tale “Little Red Cap” written by the Grimm Brothers. These similarities provide most researchers with an appropriate grounding to apply Russian folklorist Vladimir Propp’s theory that “[a]ll fairy tales are of one type in regard to their structure” (10). As Propp requires, a structuralist analysis is carried out on the linear sequence of events, focusing merely on the functions of the characters while disregarding the rest, that is, characters’ positions, roles, identities, motives as well as author’s writing style and ideological inclinations. Comparing Carter’s rewriting with its original version primarily on the syntagmatic axis takes us to such a conclusion that both versions of Little Red Riding Hood are constructed through the same sequence of functions; thus, Carter’s “The Company of Wolves” is simply one of many *sjuzhets* of the same *fabula*. Yet, such an analysis held by means of classical narratology apparently neglects these fairy tales’ position on the paradigmatic axis, and hence necessarily arrives at an overtly reductive and misleading conclusion. Carter, as an outspokenly political author, denounces the paradigmatic dimension of her work by declaring that “[a]ll art is political and so is mine. I want readers to understand what it is that I mean by my stories” (*Expletives* 214). Thus, a structural inquiry into her rewriting of Little Red Riding Hood, as proved in the previous paper of mine can only explain how she “put[s] new wine in old bottles”, but cannot unravel how she “the pressure of the new wine makes the old bottles explode” (“Notes” 69); that is, what she means by her new ideologically-encoded wine.

This problem arising from the degree of applicability of Propp’s theory, classical narratology in the widest sense, to such narratives becomes the major query of postclassical narratologists, particularly feminist ones. Susan Lanser,

the owner of the coinage “feminist narratology”, criticizes classical narratology for its tendency to categorize, binarize and universalize what is on the syntagmatic level while disregarding the paradigmatic aspects one of which is the issue of gender: “In the structuralist quest for ‘invariant elements among superficial differences’ (Levi-Strauss 8), for (so-called) universals rather than particulars, narratology has avoided questions of gender almost entirely” (676). Apparently, classical narratology fails not only in taking the “particulars”, women who are on the margins of both the society and literature into consideration but also in freeing itself from binary logic and Platonism, which makes it another grand narrative that regulates our experience of reading and perception of literary works. Ruth E. Page, hence, suggests a feminist narratological approach that does not fall into the same trap of “binary and universalized pairing of ‘male’ and ‘female’” (64), rather revisits gender by recognizing the fact that gender is the most salient variable which can be performed in various ways. For Page, the inquiry of feminist narratology should be not about “how women and men might differ” but about “how stories might function to reinforce or challenge gendered inequalities” (186). There have been various attempts at revealing how Carter challenge the “gendered inequalities” by rewriting fairy tales such as Marcela Vasickova’s MA dissertation entitled “Reworking of Fairy Tales in the Work of Angela Carter”. Vasickova, in her dissertation, studies how Carter’s rewritings “are affected by the feminist ideas and thoughts that are especially claiming equal rights for men and women and female sexual freedom” (2). Similarly, Catherine Orenstein, in her book entitled *Little Red Riding Hood Uncloaked* (2002), tackles how the traditional fairy tale “Little Red Riding Hood” has been adapted or rewritten by different authors and in what terms these rewritings differ from each other and from the original one. One of the rewritings that she touches upon is “The Company of Wolves” which, Orenstein remarks, has become “a parable of sexual awakening” (166). Departing from Vasickova’s and Orenstein’s works in terms of the vantage point adopted, this paper aims to unveil what is beneath Carter’s Red Riding Hood’s cloak, that is, how “The Company of Wolves” deconstructs not only phallogocentric dichotomies in the traditional fairy tale but also the fairy tale tradition itself, employing an inno-

vative approach that, as Page suggests, combines feminism and narratology without falling into the error of universalizing or binarizing.

In “Notes from the Front Line”, Carter overtly expresses that she is “in the demythologizing business”, believing that myths are “extraordinary lies designed to make people unfree” (71). Myths, as Carter notes, constitute the very foundations of boundaries regarding gender roles and sexuality, and settles into the collective unconscious of the society in such an abiding way that they start to shape the way of our thinking rather than being shaped by us. This internalization of myths becomes one of the most tedious concerns of feminists who strive to eliminate the categories sprung in, by and out of myths. As such, Simone De Beauvoir, in *The Second Sex*, touches upon how myths about women have been created by men for centuries in order to “ke[ep] in their hands all concrete powers” and to “keep woman in a state of dependence” (159). Claiming that there is no inherent category “woman”, Beauvoir contends that woman is created as an empty locus by man who needs her to assert himself, his power and so-called superiority. Evidently, myths are the malicious products of patriarchal ideology through which they create binaries between man and woman and privilege the former leg of this binary by identifying it with power and superiority. Thus, woman is obviously an invented Other whose identity, sexual and social roles are defined by and for man, which is voiced by Carter in her *Sadeian Women* (1978) as follows: “[M]an aspires –woman has no function but to exist, waiting. The male is positive. An exclamation mark. Woman is negative” (4)

Fredric Jameson, in *The Political Unconscious*, points out that each and every text is a socially symbolic act that is “grasped as the imaginary resolution of real contradiction” (77). Accordingly, fairy tales can be regarded as ideological acts aiming at preserving myths by speaking to both conscious and unconscious of children. They are established upon the constructed binary structure regarding gender and sexuality such as mind/body, culture/nature, active/passive, dominant/submissive and predator/prey. In this binary paradigm manifest in fairy tales, man is always associated with power, mind, nature, dominance, and power while woman is pushed into the repressed leg of the binary identified with body, nature, passivity, submission and weakness, and this binarism

inevitably appropriates woman as the prey of male predator. Abound in gender stereotypes rest upon these socially and culturally constructed binaries, fairy tales, as Zipes underlines, “operate *ideologically* indoctrinate children so that they will conform to dominant social standards” by means of “the socio-psychological mechanisms through which ideology exercises an influence on readers” (emphasis added) (18), which makes them a serious threat to feminists.

The othering of woman in fairytales by pushing her into the underprivileged leg of the binary only to privilege male counterpart reminds one of the colonialist practices. Woman is the colonial Other through which man, the colonizer, identifies himself with power and assign himself to be the one in charge of dominating and restructuring her. For Carter, writing against the patriarchal norms lurking in traditional fairy tales that are primary vehicles for transmitting them is crucial for freeing woman from these colonialist practices of patriarchal ideology:

Yet this, of course, is why it is so enormously important for women to write fiction as women—it is part of the slow process of decolonizing our language and our basic habits of thought. I really do believe this [...] it has to do with the creation of a means of expression for an infinitely greater variety of experience than has been possible heretofore, to say things for which no language previously existed. (“Notes” 75)

Thus, she becomes a literary warrior against phallogocentrism, fighting with the binary logic and its productions through her parodic rewritings. Carter’s rewritings, in this respect, are successful attempts at questioning the unquestioned patriarchal ideology, subverting gender and sexual stereotypes and redistributing power and authority. She takes the latent material in fairy tales and presents them not from the center but from the margins by voicing the unvoiced and reversing all the existing binaries to such an extent that the previously suppressed leg is elevated to the same level with the privileged one or even becomes superior to it. Thus, through each rewriting, traditional fairy tales “record the breakdown of an old world structure, chaos, confusion, and the striving to attain a new world which might allow for more humane conduct” (Zipes, *Breaking* 35).

Carter, defining herself as “feminist in everything” without compartmen-

talizing herself in any category (“Notes” 69), plays upon traditional fairy tales by creating revisionist versions which, though following the same syntagmatic pattern, foregrounds their paradigmatic dimensions through the reversal of the representations of gender roles. For Carter, “[t]o be the *object* of desire is to be defined in the passive case. To exist in the passive case is to die in the passive case- that is, to be killed. This is the moral of the fairy tale about the perfect woman” (*Sadeian* 77). The Grimm Brothers’ “Little Red Cap”, as such, reinforces women’s passivity through the moral instructions imposed on little girl: not to stray from the path, not to speak to the strangers, and to obey her mother’s rules. The ideal woman defined by patriarchal ideology is, then, the one whose life is determined by others rather than being the agent of her own life, to whom things are done rather than being the one that is doing, and who obediently yields to the destiny prepared for her. The Grimms’ fairy tale is built upon either/or category of gender, either rewarding women who conform to the expectations of the society and performs their constructed role, unquestioned obedience, and passivity, or punishing those who attempt to become the agents of their own lives. In the world depicted in “Little Red Cap” as a miniature of patriarchy, there is no space for woman’s sexuality; rather it is something acted merely by man upon woman who has never given the opportunity to be the subject of desire, instead is doomed to be the object of male desire, which is best illustrated in the scene where the wolf, the metonymic extension of patriarchy, satisfies himself by consuming the object of his carnal desire: “No sooner had the wolf spoken those words than he leaped out of bed and gobbled up poor Little Red Cap. Once the wolf had satisfied his desires, he lay down again in bed, fell asleep, and began to snore very loudly.” (“Red Cap” 15)

Carter as an unorthodox feminist refuses any either/or gender roles, and questions “[h]ow do we know what is authentic behavior and what is inauthentic behavior?”, believing that “it’s about the complex interrelation of reality and its representations. It has to do with a much older thing. [...] it comes back to the idea of mythology [...]. It’s because it’s presenting us with ideas about ourselves which don’t come out of practice; they come out of theory” (qtd. in Katsavos 16). As Carter indicates, gender and sexuality are not inherent essences

but social norms constructed and shaped by patriarchy and acculturated upon people repetitively by means of fairy tales. Opposing to the reduction of identity to constructed gender and sexual roles, Carter, in her writings, transcends the gender and sexual boundaries, coming up with gender and sexual hybrid characters instead of stereotypical models. Against the essentialist attitude of patriarchy, she suggests gender performativity, which paves the way for blurring the patriarchal binaries between man and woman and creating transformative identities rejecting to be integrated into either/or categories. This resonates Judith Butler's notion of gender as a performative phenomenon. Gender, asserts Butler in her *Gender Trouble* (1990), does not designate innate forms but is constituted via "discursively constrained performative acts that produce the body through and within the categories of sex" (x). According to Butler, patriarchy creates the illusion that reality is indeed "an interior essence" just as gender itself; this illusion is "maintained for the purposes of the regulation of sexuality within the obligatory frame of reproductive heterosexuality" (ibid 136).

In "The Company of Wolves" Carter offers an alternative against the 'obligatory frames of reproductive heterosexuality' imposed by patriarchy by transforming one-dimensional characters that are strictly categorized either as active male or passive female into three-dimensional characters that transcend such categorizations. Little Red Cap in the Grimms' version is a flat character that becomes a caricature of "good", virtuous and innocent girl having no authentic identity and space for sexuality whereas in Carter's version she is converted into an innocent yet knowing girl who is reaching her sexual maturity: "Her breasts have just begun to swell; her hair is like lint, so fair it hardly makes a shadow on her pale forehead; her cheeks are an emblematic scarlet and white and she has just started her woman's bleeding, the clock inside her that will strike, henceforward, once a month." (Carter, "Company" 133). As opposed to the traditional version avoiding to touch upon female sexuality, Carter's rewriting foregrounds Red Riding Hood's virginity and upcoming sexuality, emphasizing that "[s]he stands and moves within the invisible pentacle of her own virginity. She is an unbroken egg; she is a sealed vessel; she has inside her a magic space the entrance to which is shut tight with a plug of membrane; she is a closed system;

she does not know how to shiver” (ibid 133). Unlike the Grimms’ Little Red Cap, she is a fearless and “strong-minded child” (ibid 132) insisting on being the agent of her own life: she is the one who wants to visit her Grandmother on Christmas Eve whereas the Grimms’ Red Cap is *ordered* to pay a visit by her mother; she strays from her path not because the wolf in the guise of a young hunter persuades but because she is volunteer to lose the bet she has made with the young man only to receive a kiss whereas the Grimms’ Red Cap is *persuaded* to change her route by the wolf that suggests her to pick flowers for her grandmother; she becomes “nobody’s meat” at the end of the story unlike Red Cap who is *eaten* by the wolf and then *rescued* by the hunter.

Carter’s three-dimensional characterization is, likewise, applied to the description of the wolf. Whereas the wolf in “Little Red Cap” is simply a metaphor for “the evil” with which one will be punished unless s/he does not conform to the ideals of the society, it becomes a metonymic extension of patriarchy in Carter’s version. At the very beginning of the story, a descriptive essay is given on the wolf: “The wolf is carnivore incarnate and he’s as cunning as he is ferocious; once he’s had a taste of flesh then nothing else will do. [...] Fear and flee the wolf; for, worst of all, the wolf may be more than he seems” (ibid 129-130). Carter, before presenting the story of Little Red Riding Hood in her demythologizing rewriting, provides us with various myths to depict an image of the wolf as dangerous, fearful and powerful, which resonates with the patriarchal binaries associated with man. Yet, this image of authority/phallus is soon deconstructed through the introduction of Red Riding Hood who is utterly unconventional and remarkably assertive. Carter displays forest as an unknown territory occupied by wolves in which women are not allowed to enter, associating it with perils and evils:

You are always in danger in the forest, where no people are. Step between the portals of the great pines where the shaggy branches tangle about you, trapping the unwary traveller in nets as if the vegetation itself were in a plot with the wolves who live there, as though the wicked trees go fishing on behalf of their friends--step between the gateposts of the forest with the greatest trepidation and infinite precautions, for if you stray from the path for one instant, the wolves will eat you. They are grey as famine, they are as unkind as plague (ibid 130).

Yet, Red Riding Hood on the eve of her sexual maturity is exceedingly keen on discovering not only unknown territory of wolves but also the unknown territory of her sexual identity, desiring to be no more a "closed system": "She has her knife and she is afraid of nothing" (ibid 133). Through the characterization of Red Riding Hood who carves herself female sexual agency, Carter apparently juxtaposes myths about female sexuality. Accordingly, when this "strong-minded" girl meets the wolf in the guise of a young handsome hunter in the forest, she does not fear, rather is attracted to his good looks, which leads her to accept to bet with him. Blushing with the hope of receiving a kiss from this young man, she intentionally loses the bet: "[S]he wanted to dawdle on her way to make sure the handsome gentleman would win his wager" (ibid 135). Likewise, seeing a wolf in her grandmother's bed slyly waiting to eat her makes her not "fear and flee", but "burst out laughing", knowing that she is "nobody's meat" (ibid 138). Rather than being eaten by the wolf at the end of the story, thus, she courageously rips his shirt, burns it in the flames and tames him by putting his head onto her lap, sleeping peacefully with him in the bed. As Margaret Atwood delicately explains,

As with all of Carter's would-be steaks and chops, this 'wise child' wins the herbivore-carnivore contest by refusing fear, by taking matters into her own hands, by refusing to allow herself to be defined as somebody's meat, and by 'freely' learning to – if not run with the tigers – at least lie down with them. Whether she has become more wolf-like is anybody's guess (130).

As Atwood remarks, Carter's Red Riding Hood, having her own female sexual agency, changes the patriarchy's determination of her destiny by being the agent of her own body and life. Carter, hence, reverses the predator-prey binary paradigm in such a way that the prey becomes the predator, which results in the redistribution of power, handed over from the wolf-man to wolf-girl. This is achieved primarily through Carter's hybridization of her protagonist by releasing the beast within her, which enables her to transgress all the gender and sexual boundaries and move from the object of male desire into the agent of her own desire.

In "The Company of Wolves", Carter not only challenges the phallogocentric definitions of gender and sexuality but also eradicates the very notion of

nuclear family that is one of the steady institutions of patriarchy. In the Grimms' version of Little Red Riding Hood, family ties are strictly strengthened and foregrounded in order to ensure the continuation of patriarchy. In "Little Red Cap" while mother figure functions as a mediator to remind the importance of familial bonds by sending her daughter to visit her grandmother and take her some cake and wine so that she will get better, father figure serves as the representative of patriarchy, playing the role of the savior by rescuing the innocent girl from the evil, the wolf's stomach. Ironically, however, the nuclear family dissolves with the annihilation of the father figure. Thus, the authority endowed to father is automatically transferred to mother: When Red Riding Hood insists on visiting her grandmother by going off the wood, ensuring that wild beasts cannot harm her, it is her mother who lets her go: "Her father might forbid her, if he were home, but he is away in the forest, gathering wood, and her mother cannot deny her" (Carter, "Company" 133). Carter guarantees the bankruptcy of nuclear family with the murder of the grandmother who, as a bearer of patriarchy, acknowledges the phallus of the wolf before being gobbled by looking at his genitalia and uttering "Ah! huge" (ibid 136). Moreover, she does not permit the revival of a nuclear family, patriarchy in the widest sense, by not allowing the father figure to integrate into the story in the role of a savior, rather she assigns Red Riding Hood as her own savior.

Evidently, Carter demythologizes the traditional fairy tale by deconstructing the patriarchal binaries, reversing the prey-predator dichotomy, foregrounding the victim's point of view and replacing one-dimensional archetypal characters with highly-developed round characters upon whose insights she sheds lights. Her rewriting, furthermore, indirectly modulates the position and the response of the reader. Traditional fairy tales drive the reader into passivity by presenting events from the perspective of the omniscient narrator, which depicts how fairy tales prevent the reader from actively participating in the story, but rather direct them to receive the message embedded in them. Regarding reading "just as creative an activity as writing" ("Notes" 69), however, Carter invites the reader to transgress boundaries together with her. As Lorna Sage avers, "[h]er narrative utopia – her idea of an idyll for the writer- is a dialogue with the

reader, a sort of deconstructive communion" (50). Thus, by writing multilayered and open-ended texts like "The Company of Wolves", she wishes her reader to probe into each layer with a delicate attention and read against the grain rather than obediently accepting whatever is offered without even questioning.

"Beware, my friend, of the signifier that would take you back to the authority of a signified!" (892) says Helene Cixous in her enlightening article entitled "The Laugh of Medusa". Carter is, accordingly, highly aware of the fact that phallogocentrism works through binaries, which is why she attempts to de-logocentralize them in her rewritings of traditional fairytales. In "The Company of Wolves", as such, she goes beyond all patriarchal dichotomies like man/woman, predator/prey, dominant/submissive. Carter's deconstructive text successfully blurs the existing categories of subjectivity, overturns the social hierarchies to such an extent that the prey becomes the predator, the victim turns out to be empowered; in other words, power changes hands, phallizing the little girl and de-phallizing the wolf. Carter intentionally pushes the fairy tale genre to its very limits through this subversive and deconstructive material the pressure of which finally explodes its whole structure.

References

- Atwood, Margaret. Running with the Tigers. *Flesh and the Mirror: Essays on the Art of Angela Carter*. Ed. Lorna Sage. London: Virago Press, 1994. 117-135.
- Butler, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge, 1990.
- Carter, Angela. "Notes From the Front Line." in *Qn Gender and Writing*. ed. Michelene Wandor. London: Pandora Press, 1983. 69-77
- _____. *The Sadeian Woman: An Exercise in Cultural History*. London: Virago Press, 2013.
- _____. *Expletives Deleted: Selected Writings*. London: Chatto & Windus, 1992.
- _____. The Company of Wolves. *The Bloody Chamber* (1979). London: Vintage, 2014. 129-140.
- Cixous, Helene. The Laugh of Medusa. *Signs*. Vol. 1, No.4, 1976. 875-892.
- Grimm, J & Grimm, W. Little Red Cap (1812). *The Classical Fairy Tales*. Trans. and Ed. M. Tatar. New York, W. W. Norton & Company, 1999. 13-16. Print.
- De Beauvoir, Simone. *The Second Sex*. New York: Alfred A Knopf, 2010.
- Jameson, Fredric. *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*. Ithaca: Cornell UP, 1981.
- Katsavos, Anna. An Interview with Angela Carter. *Review of Contemporary Fiction* 14.3, 1994. Pp. 11-17. Web.
- Lanser, Susan. *Toward a Feminist Narratology*.
- Orenstein, Catherine. *Little Red Riding Hood Uncloaked*. New York: Perseus, 2002.
- Page, R. E. *Literary and Linguistic Approaches to Feminist Narratology*. New York: Macmillan, 2006.
- Sage, Lorna. *Angela Carter*. Plymouth: Northcote House, 1994.
- Vasickova, Marcela. *Reworking of Fairy Tales in the Work of Angela Carter*. Diss. Univerzita Palackeho V Olomouci, 2013.
- Zipes, Jack. *Fairy Tales and the Art of Subversion: The Classical Genre for Children and the Process of Civilization*. London: Heinemann, 1983.
- _____. *Breaking the Magic Spell: Radical Theories of Folk and Fairy Tales*. London: Heinemann, 1979.

Hilmi Uçan, Edebiyat Bilimi, İz Yayıncılık, İstanbul 2018, 231 Sayfa.

Zeynep Büşra BEKİROĞLU*

“Okuyucu/eleştirmen soğukkanlılıkla, yazarın, yazarın yaşam öyküsünün, yazar hakkındaki reklamın gölgesinde kalmadan, çıkar gözetmeden, kendisi de ‘içten’ davranan, ideolojik yargısını dayatmadan R.Barthes’in deyişiyile ‘çok yüzlü bir küp’ olan yazınsal metindeki biçim ve ‘içerik’i gözlemlemeli, çözümlmeli: ‘öteki’nin, ‘başka’nın söylemini kavramalı, anlamalıdır. İnsan ancak anladıktan sonra bir değer yargısı belirtebilir, bir yorum yapabilir. Anlamadan nasıl değerlendirilir? Okuyucu/eleştirmen, daha ilk başta, Todorov’un deyişiyile ‘metinde ne anlatılıyor?’ ‘Nasıl anlatılıyor?’ sorularının yanıtını aramalıdır.” (s.14)

Hilmi Uçan’ın *Edebiyat Bilimi*¹ kitabının giriş bölümünden alınan bu ifade, eserin içeriğı hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. Yukarıdaki cümleleriyle çalışmasının genel çerçevesini çizen yazar dil, metin, okuyucu, eleştiri kavramlarından hareketle kuramsal bilgilere yer vererek kuramların edebiyat bilimi için önemini örnekler üzerinden ele alır.

Göstergebilim, yapısalcılık, edebiyat kuramı, eleştiri, öykü, edebiyat eğitimi gibi konuları barındıran eser, genelde tüm edebiyat alanlarını, özelde Yeni Türk Edebiyatı için önemli konuları ele alır. Eser ana hatlarıyla iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “Edebiyat Bilimi ve Eleştiri” ana başlığı altında dokuz kısımdan meydana gelir. Kitabın “Üslup Arayışları / Kısa Öykü / Küçük Öykü” başlıklı ikinci bölümü ise dört alt başlığa ayrılır. Uçan son olarak “Kaynakça” ve “Dizin” kısımlarıyla eserini tamamlar.

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi. SBE Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi.

Elmek: zeynepb.bekiroglu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3979-5464>

1 Hilmi Uçan, Edebiyat Bilimi, İz Yayıncılık, İstanbul 2018.

Geliş Tarihi / Received Date: 30.01.2019
Kabul Tarihi / Accepted Date: 05.02.2019

DOI: diledeara.542635

“Edebiyat Bilimi ve Eleştiri” ana başlıklı kısmın birinci bölümü “Okuyucu, Eleştiri ve Göstergebilim” başlığını taşır. Bu bölümde, bir esere yazar-metin-okuyucu bağlamında eleştirel yaklaşırken yazarın yaşam öyküsünden değil metinden hareket edilmesi gerektiği üzerinde durulur. Bu yaklaşım tarzının doğruluğunun ne derece geçerli olduğunu da R. Barthes, A. J. Greimas gibi göstergebilim kuramcılarının görüşleriyle destekler.

İkinci bölümde “Eleştiri Yöntemleri ve Göstergebilimsel Eleştiri” başlığı altında eleştiri kavramının tarihsel gelişiminden hareketle yazınsal ürünlere yaklaşım biçimleri ile ilgili yanlış düşüncelere ve bu düşüncelerin aksini savunan kuramsal bilgilere yer verilir. Sainte-Beuve ve Gustave Lanson gibi eleştirmenlerin metin yerine yazarı incelemeye aldıklarından bahseden Uçan, yazardan değil, metinden hareket edilmesi gerektiğini savunur. Metin eleştirisinin öznel duygulara göre değerlendirilen yapılar olmadığını vurgusu göstergebilimin yaklaşımlarına yer verilerek yapılır. Yazarın yaşam öyküsünden hareketle bir metnin yorumlanamayacağını, bunun yerine metinden hareket edilmesi düşüncesinden bahseden Yeni Eleştiri kuramı R.Barthes tarafından geliştirilir. Barthes bu iddiasını da “belli bir sistemi içeriden gözlemlemek” (s.29) sözüyle destekler. O, metnin derinine yani biçiminden çok içeriğine odaklanılması gerektiğini savunur. Buradan hareketle de Hilmi Uçan, sentaks üzerinden çözümleme yapan dilbilimcilerin aksine kelimeleri anlamlandırma yöntemiyle sağlıklı bir eleştiri anlayışı güden göstergebilimcilerin söylediklerini kabul eder.

Üçüncü bölüm “Dil, Yazar, Metin, Eleştiri Bağlamında Yapısalcılık”ın başlığını taşır. Bir önceki bölümde göstergebilime göre açıklanan kavramlar bu kısımda yapısalcılık kuramı üzerinden değerlendirilir. Bölümün hareket noktası yapısalcılığın temelini oluşturan F.de Saussure’dir. Saussure: “Dil sadece kendi düzenini tanıyan sistemdir.” (s.39) diyerek, gelecekte bu sisteme ‘yapı’ diyecek olan Greimas’a kapı aralar. “Dil”i, “yapı”yı meydana getiren yazar, yapısalcılara göre kutsallaştırılmaması gereken, metni oluşturduktan sonra geri çekilmeyi bilmek zorunda olan kişidir ve Hilmi Uçan bu hususla ilgili yazarın değil ‘dil kullanımının önemini vurgular çünkü yapıyı ancak bu kullanım anlamlı hale getirir. Bölümün sonuna doğru dil, metin, yazar, eleştiri kavramlarına yapısalcılar gibi bakmayan düşünce akımlarının ortaya çıktığı anlatılır. Uçan, bu akıma

karşıt görüşler ortaya atan postyapısalcıların fikirlerine değinerek yapısalcıların eksik yönlerini ortaya koyar.

“R. Barthes, T. Todorov, A.j. Greimas ve Edebiyat Bilimi” başlıklı bölümde ismi geçen bu kuramcıların metin bağlamında ortaya attıkları görüşlerinin edebiyatla oluşturduğu ilişkiden söz edilir. Bu başlık altında T. Todorov’a daha çok yer veren yazar, Todorov’un ‘poetika’ kavramını da ‘şiir’ değil, ‘edebiyat bilimi’ (s.55) anlamında kullanması üzerinde durur. Poetika sözcüğüyle karşıladığı tüm yazınsal metinlerde anlam sınırsızdır yani Todorov metinler üzerinde çözümleme yaparken yorumlarla çok anlamlılığa varmak gerektiğini anlatır. Uçan, Barthes’in “... edebiyat biliminin nesnesi, yapıta tek bir anlam yükleyip, bu anlama adına diğer tüm anlamları yok saymak olmayacaktır.” (s.59) sözüne yer vererek Todorov’un hocasından etkilendiğini göstermiş olur. Bununla birlikte yazınsal ürünleri çözümleyen metnin ‘kesitleme’ denilen yöntemle küçük parçalara ayrılması gibi birçok noktada birleşen Todorov ve Barthes’in düşüncelerinin Greimas tarafından sistemleştirilmesi üzerinde durulur.

Diğer bölümlerde olduğu gibi “Söylem Göstergebilimi ve Duygu Değeri: Tevfik Fikret’in II. Abdülhamit Han ile İlgili Yazdığı şiirler” bölümünde de anlam üzerinde durulur ve bu konu hakkında fikir beyan eden Derrida, Fontanille, Greimas, C.Zilberberg gibi isimlere yer verilir. Kitap boyunca yazınsal metinlerin okuyucuya göre çok anlamlılık kazandığı sıklıkla dile getirilir. Uçan bu bölümde ise çok anlamlılığı meydana getiren ‘duygu değeri’ kavramını örneklerle açıklar. Duyguların şiirlerde yoğun olarak bulunmasından hareketle yazar, duygu yoğunluğunun fazlaca hissedildiği bir şair olan Tevfik Fikret’in şiirlerinden yola çıkarak bu ‘değer’i anlamlandırmaya çalışır. Fikret’in izlek olarak aynı olan iki şiirini inceleyen Uçan, duygu dünyasındaki kararsızlıklarından ötürü, içerik olarak farklı şiirler ortaya koyduğu sonucuna varır.

“Yazınsal Kuramlar, Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi” ile “Edebiyat Eğitimi/ Estetik Bir Hazın Edinimi” başlıklı iki ayrı bölümde ağırlıklı olarak edebiyat eğitiminin anlatılması sebebiyle bu bölümler bir paragrafta incelenmeye müsaittir. “Yazınsal Kuramlar” başlıklı kısımda yansıtma kuramı, psikanaliz, yeni eleştiri, yapısalcı, alımlama estetiği gibi kuramlara kısaca değinilip göstergebilim kuramı üzerinden yazar-metin-okuyucu kavramları hakkında açık-

lamalarda bulunulur. Göstergebilimin edebiyat eğitime katkılarında bahsedilen yazar, “Edebiyat eğitiminde, göstergebilim, alımlama estetiği vb. yazınsal kuram ve yöntemlerin yazar/metin/okuyucu bağlamında sunduğu görüşlerden yararlanılmalıdır düşüncesini savunur. Edebiyat tarihi ağırlıklı olan bir edebiyat eğitimi değil, metne yönelen, metinden hareket eden, metinle karşı karşıya gelen bir edebiyat eğitimi öne çıkarılmalıdır.” (s.105) diyerek bu eğitimin nasıl verilmesi gerektiği ile ilgili düşüncelerini okuyucuya sunar.

“Dilin İşlevleri ve 1929 Müfredat Programı” başlığı altında dilin ileti, alıcı, gönderici, gönderge, kod, kanal işlevlerini örneklerle zihinde oturtmaya çalışan Uçan, 1929 müfredatında edebiyat eğitimiyle ilgili belirlenen maddelere yer vererek bu eğitimin öğrenciler için önemini vurgulamaya çalışır. Müfredat programına göre edebiyat, bir bilgilendirme nesnesi olarak değil de sanat olarak görülmelidir. Müfredatın bu maddesiyle Uçan’ın önceki bölümlerde sıkça bahsettiği göstergebilimin metinlere yaklaşma biçimine paralel olarak yazarın yerine eserin anlamı ön plana çıkarılmak istenir. Devamında müfredatın önemli birkaç maddesine atıf yapılarak bölüm bitirilir.

Uçan, Türk edebiyatının önemli isimlerinin Necip Fazıl Kısakürek ve onun tarafından çıkartılan *Büyük Doğu* mecmuasına yer vererek eserinde dile getirdiği düşünceleri somutlaştırır. Necip Fazıl yaşadığı dönemin ideolojisine karşı olan bir sanatçıdır. Verdiği eserlerle de korkusuzca düşüncelerini dile getirmeyi başarır. “Mesaj Dili Olarak Büyük Doğu Kapakları” adlı başlık altında Necip Fazıl’ın çıkarttığı ‘Büyük Doğu’ dergisinin içerik ve kapağının insanları kendi ideolojisine yönlendirmesinden bahsedilir. Necip Fazıl, okuyucuyu etkilemeye kapakta geçen slogan niteliğindeki cümleleriyle başlar. Kapak ve başlıklarda kullandığı sert söylem sayesinde okuyucuyu derginin içeriğini okumaya zorlar. Bölüm boyunca ‘dilin işlevleri’nin *Büyük Doğu* dergisinde nasıl yansıtıldığı tartışılır.

Edebiyat Bilimi kitabının ikinci ana bölümü olan “Üslup Arayışları/Kısa Öykü/Küçürek Öykü” başlığı altındaki ilk bölüm “Üslup Arayışları ve Yusuf Atılgan’ın ‘Aylak Adam’ı” ismini taşır. Kitapta bu romana yer verilmesinin nedeni yazarın “Özellikle *Aylak Adam*, anlatı tekniği, üslubu, düşünce ve duyguları dile getiriş biçimiyle kendisinden önceki anlatılardan farklı bir görünüme

sahiptir.” (s.154) ifadesine bağlanabilir. Atılğan’ın romanına kadar Türk edebiyatını etkileyen akımlardan bahseden Uçan, bu romanı modernist akımın temsilcisi olduğundan ötürü diğerlerinden ayrı bir yere koyar. Atılğan *Aylak Adam* romanıyla kendisine kadar yazılmışlardan farklı bir üslup yakalamayı başarır ve Uçan, Atılğan’ın romanından örnekler vererek düşüncelerini destekler.

“Kısa Öykünün Özellikleri” başlığı altında ise kısa öykünün tanımı, klasik öyküden farkları ve bu türü okunur kılan birtakım hususlar üzerinde durulur. Uçan, “Kısa öykü için bir olay, bir düşünce, bir an üzerinde odaklanan, fazlalıklardan arıtılmış yazınsal bir türdür diyebiliriz.” tanımıyla bu türün özelliklerini ve klasik öykü türünden ayrılan yönlerini ifade eder. Kısa öykünün okunması için hangi özelliklere sahip olması gerektiğini sıralayan Uçan, bu özellikleri Çehov ve Maupassant öykülerinde inceler.

İkinci bölümün üçüncü başlığı olan “Küçürek Öykü Üzerine: Mehmet Harmancının ‘Muhtemel Menkıbeler’i”nde kısa öykünün de kısası sayılan, bir noktanın bile anlatı sayılabileceği tür ‘küçürek öykü’nün özelliklerine yer verilir. Bu özellikleri desteklemek adına Mehmet Harmancı’nın ‘Muhtemel Menkıbeler’ kitabından örnekleri inceleyen yazar, “Harmancı’nın kurduğu cümleler kısa, ama okuyucuyu derinlemesine düşündüren cümleler.” tespitini yaparak eserinin küçürek öykü türüne uygun olduğunu dile getirir.

Hilmi Uçan kitabının “Guy de Maupassant / E. A. Poe / F. Kafka ve Fantastik Anlatı” isimli son yazısını okuyucuyu hayal ile gerçek arasında kararsızlık içinde bırakan tür olan fantastik anlatının özelliklerine değinerek başlatır. Uçan, bölümün devamında Maupassant, Poe ve Kafka’nın öykülerinde fantastik türü nasıl yansıttıklarına örnekler vererek üç yazarın bu türdeki ortaklıklarını tespit eder.

Sonuç olarak, *Edebiyat Bilimi* adlı bu çalışmada göstergebilim, yapısalcılık, alımlama estetiği, yeni eleştiri gibi çeşitli kuramlar temel metinlere dayandırılarak anlatılır. Birinci bölümde göstergebilim kuramı örnekler ve açıklamalar üzerinden somutlaştırmaya çalışılır. Bu sayede anlamlandırması hayli zor olan kuramların örneklerle desteklenmesi okuyucunun kuramları kolayca algılamasına yardımcı olur. Hilmi Uçan’ın bu çalışmasında sadece kuram değil eleştiri, şiir, roman, öykü türlerine de yer vermesi anlatmak istediklerinin zen-

ginleşmesini sağlar. Eserin diline bakıldığında bölümleri oldukça sade bir şekilde ifade ettiği görülür. Yazar, kuramlar hakkında yazılan temel metinleri eleştirel bir üslupla inceler. Birçok kuramın açık, anlaşılır bir dille karşılaştırmalı olarak verildiği bu eser, yazınsal alandaki kuramları rahatlıkla anlamlandırmaya yardımcı olacak düzeydedir.

***Herland* by Charlotte Perkins Gilman**
First Edition, Pantheon Books, New York, 1979, 147 pages

Arzu ÖZYÖN*

Charlotte Perkins Gilman's feminist novel *Herland* written in 1892, and giving an utopic vision of an all-female society is still among the most outstanding feminist woman writing in America. It assured its place among the first feminist utopian works in such a strong and safe way that it has never been shaken so far.

The permanence and the success of *Herland* is mostly due to its being a multi-dimensional work. With its all-female culture, it creates an utopian-never existing- world, and also creates an alternative society to the already existing patriarchal one; as a feminist work it criticizes the patriarchal society drawing some certain lines/roles for women depending on the outdated Victorian idea(s) and view of woman. It also presents a wide range of opportunities for cultural studies such as cultural feminism, and cultural ecology.

The novel gives an account of the adventures of three men, three intruders called Vandyck, Terry and Jeff trespassing the undiscovered land of an all-female society called Herland and their relationship with the Herlanders, Ellador, Alima and Celis and three old tutors there. The novel divided into twelve chapters depicts what these three men with totally different character traits from each other, experienced in Herland.

What distinguishes Gilman's novel, *Herland* from the works of her contemporaries is that she dares to create a society composed only of females as

* Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü. Türkiye.
Elmek: arzu.ozyon@dpu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-2730-9676>

Geliş Tarihi / Received Date: 8.12.2018
Kabul Tarihi / Accepted Date: 10.01.2019

DOI: diledeara.542636

an alternative to the already-present patriarchal society and in spite of their strict rules at that time: “*There was literally no one left on this beautiful high garden land but a bunch of hysterical girls and some older slave women.*” (Herland, 55) And with her radical feminist approach she depicts all these women as strong as men, totally contrary to what was generally accepted in the Victorian period. These women are Mothers still, as they themselves emphasize, however not the type of mothers as depicted in that period. As Vandyck stresses in the novel, “*You see, they were Mothers, not in our sense of helpless involuntary fecundity, forced to fill and overfill the land, every land, and then see their children suffer, sin and die, fighting horribly with one another; but in the sense of Conscious Makers of People*” (Herland, 68). They are neither fragile nor need any men to continue their lives. They seem to have the strength to be both mothers and fathers for their children. They are completely the opposite of “the angel in the house” since they are not only physically but also psychologically strong and as free as birds in their peaceful and flourishing land in every respect. Freedom is such a natural phenomenon for the Herlanders that they cannot understand why the women in the other world are kept inside houses: “*And two-thirds are the ones who are- how was it you so beautifully put it ?- ‘loved, honored, kept in the home to care for the children’*” (Herland, 63). And they raise their children (the only centre of their focus) to be like themselves both physically and psychologically strong and free:

Let me see- with us, children- minors, that is- constitute about three-fifths of the population; with them only about one-third, or less. And precious--! No sole heir to an empire’s throne, no solitary millionaire baby, no only child of middle-aged parents, could compare as an idol with these Herland children (Herland, 71).

As Vandyck points out these children are not only healthier physically and mentally, and raised more freely but also, they are a happier and more satisfied generation compared to the children of the Americans. And their mothers, the Herlanders, let alone being an angel or being fragile like the Victorian type of women, do not seem to have any feelings, not even the most basic feelings like love or hatred. Therefore, what Gilman imagines and creates is a world that is ahead of the times she lived in.

Hence, Gilman in *Herland*, turns all the patriarchal values, their beliefs and also prejudices about women upside down. She does this by using the three men

who intrudes in the lives of her female characters and actually by ridiculing these three men in many parts of her novel: “Instantly each of us was seized by five women, each holding arm or leg or head; we were lifted like children, straddling helpless children, and borne onward, wriggling indeed, but most ineffectually” (*Herland*, 23). Not only does she ridicule them but also, she questions and at most times makes them question their seemingly unquestionable and unshakeable patriarchal values and beliefs.

Another outstanding point about the novel seems to be the opportunities it presents for various studies in the fields of cultural feminism, cultural ecology and even Amazon feminism. Since the women live a somewhat primitive life in the heart of nature, the novel may allow the researchers and academics to focus on the subject of ecology. And others may find the feminist side of *Herland* more interesting which might enable them to study either on the cultural or Amazon feminism as a more extreme one.

To sum up, *Herland* is a novel that will be read in a breath with its gripping story. Although it is divided into chapters it does not give any harm to the flow and the fluency of the story. On the contrary, it enables the reader to read the novel easily and to give a break whenever s/he wishes or needs. What makes it even more gripping is the fact that it has an open-ending:

‘So we have this to ask of you gentlemen [they knew that word was held a title of honor with us], that you promise not in any way to betray the location of this country until permission- after Ellador’s return.’ [...] With which agreement we at last left *Herland* (*Herland*, 145-146).

Thus, it leaves the conclusion of the story to the reader, who otherwise is triggered to read the second book of the trilogy to learn what happens to the two protagonists of *Herland* Ellador and Vandyck who travel to Ourland (in *With Her in Ourland*) to experience more adventures.

Dil ve Edebiyat Araştırmaları

Yayın İlkeleri

1. Dil ve Edebiyat Araştırmaları dergisi, dil ve edebiyat alanlarının yanı sıra tarih, felsefe, sosyoloji, psikoloji, eğitim, iktisat tarihi, siyaset bilimi, iktisat, işletme gibi beşerî ve sosyal bilimler alanında yapılan özgün bilimsel çalışmalar-yayımlandığı uluslararası hakemli, elektronik ve basılı bir dergidir.

2. Makalelerin yayımlanabilmesi için, daha önce başka yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce başka bir yerde yayımlanmış yazılara dergide kesinlikle yer verilmemektedir. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, ancak basılmamış olması halinde ve bu durumun açıkça belirtilmesi şartıyla kabul edilebilir. Bu türden yazıların etik sorumluluğu makale sahibine aittir.

3. Dil ve Edebiyat Araştırmaları dergisi Bahar/Mart ve Güz/Ekim olmak üzere yılda iki sayı yayımlanır.

Bahar sayısı 20 Mart ve Güz sayısı 20 Ekim tarihlerinde elektronik ve basılı olarak yayımlanır. Bahar sayısı için yazıların son gönderilme tarihi **1 Mart**, **Güz** sayısı için ise **1 Ekim** tarihleridir. Bu sayıların haricinde arada çıkarılacak özel sayılar için de özel tarihler belirlenip ilan edilir.

4. Dergi, Yayın Kurulu tarafından belirlenen yurt içi ve dışındaki kütüphanelere, uluslararası indeks kurumlarına ve abonelere, yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde gönderilir.

5. Çalışması yayımlanan yazarlara bir adet dergi gönderilir.

6. Yazımda ve kısaltmalarda TDK İmlâ Kılavuzu esas alınmalıdır.

7. Yazıların Değerlendirilmesi

Dil ve Edebiyat Araştırmaları dergisine gönderilen yazılar, önce Yayın Kurulu tarafından incelenir. Yayın için teslim edilen makalelerin değerlendirilmesinde akademik tarafsızlık ve bilimsel nitelik en önemli ölçüttür. Değerlendirme için

uygun bulunan yazılar, alanda uzman kabul edilen iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır.

Hakemler kendilerine gönderilen yazıyı 20 gün içinde değerlendirir. Bu süre içerisinde raporunu göndermeyen hakemle irtibata geçilerek değerlendirme için hakeme bir defaya mahsus olmak üzere 10 gün ek süre verilir. Hakem bu sürede de raporunu gönderemezse değerlendirme süreci sonlandırılır.

Makale, yayımlanma aşamasına gelmiş, yukarıda açıklanan süreçlerden geçmiş, hakem raporları olumlu olsa bile, dil ve üslup sorunları, konu birliğindeki kopukluklar veya akademik etiğe uymayan talep ve davranışların fark edilmesi ve buna benzer durumlarla ilgili yazılar Yayın Kurulunun kararıyla yayın sırasından çıkarılır.

Yazarlar, katılmadıkları hususlar varsa, gerekçeleriyle birlikte hakem raporlarına itiraz etme hakkına sahiptirler. Yayına kabul edilmeyen yazılar, yazarlarına iade edilmez.

8. Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanması kabul edilen yazıların telif hakkı Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği'ne devredilmiş sayılır. Yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflardan, kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

9. Yazım Dili

Dil ve Edebiyat Araştırmaları dergisinin yazım dili Türkiye Türkçesidir. Filoloji bölümü mensupları için ilgili dilde yazılmış makalelere ve diğer Türk lehçeleri ile yazılmış yazılara da yer verilebilir.

10. Yazıların Gönderilmesi

Yazım ilkelerine göre hazırlanmış çalışmalarınızı hakemliDERGI@tded.org.tr mail adresine gönderebilirsiniz.

Yazım Kuralları

Makalelerin, aşağıda belirtilen şekilde sunulmasına özen gösterilmelidir:

1. Başlık: Başlık yalnızca ilk harfleri büyük olacak şekilde 14 punto büyüklüğünde ve koyu harflerle yazılmalıdır. Başlıkta en fazla 10 kelime yer almalıdır.

2. Yazar Ad(lar)ı ve Adres(ler)i:

Yazar(lar)ın ad(lar)ı ve soyad(lar)ı yazı başlığının sağ altında olmalı, soya-

dın tamamı büyük harflerle yazılmalı, yazarın unvanı, kurumu ve elektronik posta adresi dipnotta açıkça belirtilmelidir.

3. Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 150, en fazla 300 kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır. Makalenin başlığı her iki özette de belirtilmeli, özet içinde yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir. Özetlerin altında bir satır boşluk bırakılarak, en az 5, en çok 8 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir.

4. Genişletilmiş Özet: Çalışmanın sorununun, amacının, metodunun ve sonuçlarının geleneksel özete göre daha ayrıntılı ele alınacağı **Genişletilmiş Özet** İngilizce dilinde yapılmalıdır. Dolayısıyla genişletilmiş özet makalelerin uluslararası okuma oranını da artıracaktır. Bu özet tercihen **600-800** kelime uzunluğunda olmalı; çalışmanın amacını, sorununu, metodunu, bulgularını ve sonuçlarını alt başlıklar halinde açık bir şekilde vermelidir. Özet içindeki alt başlıklar, çalışmanın türüne göre çeşitlilik gösterebilir.

Genişletilmiş Özette Kullanılabilecek Alt Başlıklar

Araştırma Yöntemi/Research Problem	Çalışmanın amacına ve bağlamına ilişkin açıklama (birkaç cümle).
Araştırma Soruları/Research Questions	Araştırma sorularını açıkça belirtin.
Literatür İncelemesi/Literature Review	Literatür taramasının yöntemini (hangi temel kaynaklardan yararlandı, ne tür kaynaklara ulaşıldı vs.), amacını ve ulaşılan kaynakların genel ortaya çıkarttığı görüntü, (bu konuda yapılan daha önceki araştırmaların ortak yönleri veya ayrıldığı noktalar nelerdir vs.) kısaca belirtiniz.
Metodoloji/Methodology	Çalışmanın metodu, inceleme, belge neşri, izlenen yol, karşılaştırma, yorumlama, eleştiri, örnek olay incelemesi, deneme, anket ve benzeri olarak tanımlayın.
Sonuçlar ve Tartışmalar/Results and Discussion	Araştırma amaçlarına/sorularına ilişkin ana bulgular, temel çıkarımlar, sonuçlar ve/ya öneriler.

5. Ana Metin: A4 boyutunda kâğıtlara, Microsoft Word programında, Times New Roman veya benzeri bir yazı karakteri ile, 12 punto, 1.5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa yapısı A4 ebadında, kenar boşlukları sağdan, soldan, üstten ve alttan 3 cm olmak üzere, 14 nk satır aralığıyla, iki yandan hizalı ve paragraf arası boşluğu, öncesi ve sonrası 14 nk olacak şekilde ayarlanmalı ve sayfalar numaralandırılmamalıdır.

Bir makalede sıra ile özet, ana metnin bölümleri, kaynakça ve (varsa) ekler bulunmalıdır. “Giriş”, “Sonuç” gibi başlıklar kullanıp kullanmama, çalışmanın türüne ve konunun gereğine bağlıdır. Fakat makalenin bir sonuç paragrafı bulunmalıdır. “Sonuç” araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalıdır. Metinde sözü edilmeyen hususlara “sonuç”ta yer verilmemelidir.

6. Bölüm Başlıkları:

Ana başlıklar:

Makalede, bütün başlıklar yalnızca ilk harfleri büyük olacak şekilde ve koyu yazılmalıdır. Ana başlıklar (ana bölümler, kaynaklar ve ekler) 14 punto ve koyu karakterde yazılmalıdır.

Ara ve Alt başlıklar:

Ara ve alt başlıklar 12 punto ve koyu karakterde yazılmalı; alt başlıkların sonunda iki nokta üst üste konularak aynı satırdan devam edilmelidir.

7. Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablo numarası üste, tam sola dayalı olarak dik yazılmalı; tablo adı ise, her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere eğik yazılmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekiller siyah beyaz baskıya uygun hazırlanmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır. Şekil numarası eğik yazılmalı, nokta ile bitmeli. Hemen yanından sadece ilk harf büyük olmak üzere şekil adı dik yazılmalıdır.

8. Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde makaleye ek olarak gönderilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

9. Kaynak Gösterme (Dipnot kullanma) ve Kaynakça:

Alıntılar tırnak içinde verilmeli; 140 kelimedenden az alıntılar satır arasında, daha uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan 1.5 cm içeride, blok hâlinde

ve 1,5 satır aralığıyla 1 punto küçük yazılmalıdır.

Makalede yapılacak atıflar, ilgili yerden hemen sonra, parantez içinde yazarın soyadı, eserin yayın yılı ve sayfa numarası sırasıyla verilmelidir. Eser adları eğik (italik) olmalıdır.

Örnek: (Okay 2016: 142.)

Birden fazla kaynak gösterileceği durumlarda eserler aynı parantez içinde, en eski tarihli olandan yeni olana doğru, birbirinden noktalı virgülle ayrılarak sıralanır.

Örnek: (Köprülü 1989: 125; Okay 2016: 115)

İki yazarlı kaynaklarda, araya tire işareti (-) konulur. İki den fazla yazarlı kaynaklarda ise ikinci yazarın soyadından sonra "vd." kısaltması kullanılmalıdır.

Örnekler: (Andı-Akay 2010: 223). (Kaplan-Enginün vd. 1988: 217)

Yazarın adı, ilgili cümle içinde geçiyorsa, parantez içinde tarih ve sayfanın belirtilmesi yeterlidir.

Örnek: (2015: 23)

Yazarın aynı yıl yayınlanmış iki eseri varsa, yayın yılına bir harf eklemek suretiyle gösterilir.

Örnekler: (Ahmet Midhat 2010a: 37), (Ahmet Midhatb: 72)

Soyadları aynı olan iki yazarın aynı yılda yayınlanmış olan eserleri, adların ilk harflerinin de yazılması yoluyla belirtilir.

Örnekler: (Balcı, F. 2014: 83), (Balcı, M. 2014: 112)

Ulaşılamayan bir yayına metin içinde atıf yapılırken, bu kaynakla birlikte alıntının yapıldığı eser şu şekilde gösterilmelidir:

Örnek: (Köprülü 1924: 75'ten aktaran; Demirci 1998: 25)

Dipnotlar: Dipnotlar, sadece yapılması zorunlu açıklamalar için kullanılır. Buradaki atıflar da parantez içinde yazarın soyadı, eserin yayın yılı ve sayfa numarası gelecek şekilde düzenlenmelidir. Örnek: (Çoruk 2016: 118)

Kaynakça: Makalede kullanılan bütün kaynaklar "Kaynakça"ya alınmalı, makalenin konusu ile ilgili olsa dahi, yazıda değinilmeyen belge ve eserler kaynakçaya dâhil edilmemelidir. Kaynaklar ana metnin sonunda yazar soyadlarına göre (Soyadı kanunundan öncekiler için yazar adı esas alınır.) harf sırasına göre verilmelidir. Eser adları eğik (italik) yazılmalıdır.

a. Kitap ve kitap niteliğindeki eserler

Yazarın soyadı (küçük harfle), adı (basım yılı), *kitabın adı*, basıldığı şehir: yayınevi.

Örnek: Okay, M. Orhan (2005), *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Eserin hazırlayıcısı, editörü, çevireni varsa, kitap adından sonra aşağıdaki gibi verilir:

Yazarın soyadı, adı, (basım yılı), *eserin adı*, [hazırlayan] hzl., [editör] ed. veya [çeviren] çev. adı soyadı, basıldığı şehir, yayınevi.

Örnek: Ersoy, Mehmet Akif (1991), *Safahat*, hzl. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: İz Yayıncılık.

Stevick, Philip (2004), *Roman Teorisi*, çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara: Akçağ Yay. 2. bs.

Eserin cildi eser adından sonra, kaçınıcı baskı olduğu ise yayınevinden sonra belirtilir.

Örnek: Lekesiz, Ömer (2001), *Yeni Türk Edebiyatında Öykü 5*, İstanbul: Kaknüs Yay.

b. Süreli yayınlardaki yazılar:

Dergiler: Yazarın soyadı, adı (yıl, ay), “makalenin başlığı”, *derginin adı*, cilt no, sayısı: sayfa aralığı.

Örnek: Çetişli, İsmail (2000), “Bir Neslin veya Bir Şairin Romanı: Mâi ve Siyah”, *Türk Yurdu*, C. XX, S. 153-154, Mayıs-Haziran, s. 318-333.

Gazete yazılarında ise, yazarın soyadı, adı (yıl. ay. gün), “yazının başlığı”, *gazetenin adı*, (varsa) sayfa numarası verilir.

Mülakat ve röportajlarda yazar adı olarak bunları yapan kişiler verilir.

c. Tezler

Yazarın soyadı, adı, (tarihi), tezin başlığı, şehir: üniversite ve enstitü adı: (yayınlanmamış lisans/yüksek lisans/doktora tezi).

e. İnternette alınan bilgiler

Yazarın soyadı, adı, (son güncelleme tarihi), “internet belgesinin başlığı”, (erişim tarihi), internet adresi.

Örnek: Koçak, Ahmet (2014.01.01). “HİLMİ, Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi”

<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4126>

(Erişim tarihi: 2016.10.23)

Dipnot ve kaynakça yönteminde APA sistemi öncelikli olmakla beraber klasik atıf ve dipnot yöntemi de (MLA-Chicago) kullanılabilir.

Yazışma Adresi

Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği Feshane Cad. Nu : 3
34050 Eyüp / İSTANBUL
Tel : 90 212 581 69 12
Faks : 90 212 581 12 54
www.tded.org.tr

